PETRI POIRET
DE CHRISTIANA
LIBERORUM
E VERIS PRINCIPIIS
EDUCATIONE
LIBELLUS.

In quo prima

RELIGIONIS VITÆQUE CHRISTIANÆ

Fundamenta ac Elementa, ad omnium hominum captum & usum proponuntur.

Accedit

RR. MINISTRORUM HAMBURGENSIUM adversus hunc libellum JUDICIUM publice editum:

Cui

Suas in illud OBSERVATIONES, Duas item ejusdem argumenti EPISTOLAS, subjecit AUCTOR.

AMSTERDAMI,
Apud HENRICUM WETSTENIUM.
cIↄ Iↄcxciv.

ECCLES. XII: 1.

Memento Creatoris tui dum juvenis es, antequam veniant mala tempora, accedantque anni, quibus te delectari neges.

AUCTORIS
De hac sua
EDITIONE MONITUM.

Libellum hunc, qui antehac Epiſtola fuit ad Nobiliſſimum Ampliſſimumque quendam Virum gallicè ſcripta, Latinum feci, auxi, & edidi variis de cauſſis. Primo quidem ad tenellæ ætatis ſalutare bonum; quod a nemine quantum fieri poteſt, non eſſe promovendum, nemo eſt, opinor, qui ambigat: Deinde etiam ad ſpiritale omnium hominum commodum: quibus

an utilitatem præstare possit, malim te, Lector Candide, ex ejus haud longa lectione judicem esse. Neque te moretur quod infantibus videatur destinatus; Siquidem veritatum in eo contentarum usus tam late pateat, ut non minus ad adultos, atque etiam ad viros, imo & Senes, quam ad infantilem ætatem pertinere debeat: Ne dicam omnes, qui quidem Regnum Dei videre ac intrare voluerint, infantes, si Christo credamus, fieri oportere: Cogita deinde eam, quam a nobis exigit perfectionem ac integritatem

Euange-

Euangelium, adeo magnam, adeo ſublimem eſſe, ut vix ullus ſit, quantumvis promotus, quin ſibimet vel infantuli inſtar (atque utinam id vere) ſit adhuc videndus: Sapientiam præterea divinam, Doctrinamque Chriſtianam ac ſalutiferam, in ſublimitate ſua ita ſimplicem eſſe, ut vel puellorum captui accommodari poſſit & debeat: Denique haud ignoras, centies in Scripturis ſacris nomine infantium, puerorum, natorum, a Deo compellari eos quos ſalute velit impertiri. Hinc non ægre, ſpero, feres te mo-

neri, hoc ita tibi habendum esse, ut dum pro infantibus præcepta cernis proponi, reputes (si quasdam eorum circumstantias exceperis) ea tibi quoque quoad substantiam esse proposita: atque utinam ejus rei experimenta omnes in se caperent; aut ab ineunte ætate, ubi ad quævis facile flectitur tenerior adhucdum animus, admisissent! Tertia quædam ratio hujus editionis, singularior est. Libellus cum in Germanicum idioma me inscio esset conversus, & haud dudum sub titulo *Prudentiæ Ju-*

storum

ſtorum editus, tantos inde in vicina Eccleſia ac Republica concitarunt turbas nonnulli, ut illic de Chriſtiana re ferme actum fuiſſe diceres. Plura de his ſuo loco moneberis. Interim cum vix ullus eſſet quem non incitaret animi curioſitas ut rei notitiam capere, deque ea cum fundamento judicium ferre vellet, cumque Germanica tranſlatio utraque, Hamburgenſis ac Lipſienſis, interdum a ſenſu meo, ſive interpretum, ſeu Typographorum errore, ſic in diverſum abiret, ut etiam inde cavillandi occa-

ſiones ab adverſantibus ſumerentur; debuit libellus me Auctore prodire latinus, ut certum ac firmum haberent judicandi ea de re fundamentum quotquot alioqui gallica non tenent, & tamen Auctoris mentem non ex alio, ſed ex ipſo vellent intelligere. Iſtis ergo nunc erit tranſlatio hæcce mea ejuſdem cum archetypa primaque editione auctoritatis, modo tantum animadvertant, ea quæ hiſce uncinulis [ ] includuntur, primæ editioni non adeſſe; ſed huic demum a me acceſſiſſe, idque eundem in fi-

nem

nem quo totus tractatulus primo a me ſcriptus ac editus fuit. Vale.

AD
LIBERORUM
EDUCATORES.

SI vobis, Patres Matreſque familias, & omnes quotquot Librorum Educatio commiſſa eſt, compertum eſſet, quanti momenti atque ponderis ea ſit provincia, minime dubito, quin omnia cætera veſtra negotia, officia, commercia, artes, commoda, curæſque ea parandi ac tuendi, ad hanc comparata, vobis apparerent veluti prorſus nulla, aut tanquam meræ eſſent quiſquiliæ. Vel minima animula ex eis quarum cura ad vos pertinet, tanti eſt precii, ut ipſemet Dei Filius eam vitæ ſuæ propriæ antetulerit. Hic veſtræ nunc ſunt partes, ut vel pro Cælo, vel pro Inferno educetis illas: ac pro operis deinde veſtri mercede exſpectetis æternam quidem felicitatem ſi benę eas educaveritis;

ritis;

vitis; aut si male, æternam miseriam; quanquam cæteroquin ipsimet inculpate vitam propriam instituissetis. Præterea temporarias irati Numinis plagas, eis, qui suam hancce provinciam male administrarunt persæpe inflictas. Discimus è Sacris, Principem Dei Sacerdotem Heli, Virum alias sanctum, cum filiis suis, morte, populum strage, fœderis Arcam captivitate, Sacerdotalem familiam universam excidio fuisse multata, ob id unum quod in suorum ille liberorum prava indole comprimenda fuerit indulgentior. Metuendum est, ne calamitates quibus hodiernus opprimitur Christianismus, inde etiam profluant: quandoquidem homines haud alia liberos suos educant ratione, quam qua eos genuerunt, hoc est carnalis prorsus cupiditatis motu ac ductu, ubi tamen procedendum fuisset e principio divini Amoris, quo solo impellente desiderandum erat ut aliæ præter nos suscitarentur creaturæ, quæ nobiscum Divinam Majestatem æternum collaudarent ac venera-

perarentur. Ea tamen de re vix ac ne vix quidem sunt sollicisi: danturque admodum pauci, quibus serio propositum sit, formare mentes, quæ hac in vita Christiani nominis titulum ac partes perfectè impleant, ut futura Dei æternaque fruitione digna reperiantur.

Quoniam vero sequens epistola cum ad scopum unice collimat, haud male fieri creditum est, si publicaretur in eorum gratiam, quibus emolumentum adeo laudabile ex ea elicere animus esset. Valete.

DE

DE CHRISTIANA LIBERORUM EDUCATIONE.

Toties de argumento Christianæ Liberorum Educationis nonnulla literis a me consignanda exegisti, Amplissime Vir, ut minime æquum facerem si differrem diutius ea tibi paucis aperire, quæ hanc circa rem mihi videantur esse iis observanda, quibus suos Christiano modo instituere sit animus. 1.

Imitabor hic illorum morem, qui ut infantulis a lacte nondum depulsis medicinam tutius adhibeant, remedia nutricibus sumenda præscribunt, quæ deinceps ea in proprium jam succum ac sanguinem conver-

ſa alumnis ſuis debito tempore & menſura cum lacte inſtillent.

Erratum quod in inſtituendis liberis mihi quidem videtur committi præcipuum, & veluti πρῶτον ψεῦδος, in hoc pono, quod de ingenio ſeu intellectu ſolùm, non autem de animo ſive de corde excolendo curam habeant, præterquam quod huic forte nonnulla urbanitatis cujuſdam civilis præcepta inſinuent. Et ingenium quidem ſeu intellectum quod ſpectat, quem in liberis excitare cupiunt ac expergefacere prius quam animum, ſive cor; (quæ ultima vox nobis fere deinceps in uſu erit,) pleriſque ſatis videtur, ſi ſuis notitias aliquot eo modo ingeſſerint: unde plerumque pſittacis fiant ſimiliores, quam hominibus intellectu præditis. Memoriam eorum onerant præſcriptis neſcio quot quæſtiunculis ac reſponſiunculis, quas ſi verbo tenus illi pronunciare

ſciant

ſciant, tametſi mente minime perceptas, jam penſum abſolverint debitum, jam laudibus non paucis fuerint proſequendi, ut qui per pronunciationem ſuam optime officiis erga Deum ſacris ſint perfuncti. Atque hoc quidem modo ab infantia condiſcimus, Deum & (a) *ore accedere, & labiis honorare, dum interim cor ab eo procul abeſt;* veluti is ipſe per Prophetam ſuum conqueritur.

Præprimis autem id hoc in negotio eſſet peroptandum, ut omnes, quibus educandorum liberorum incumbit cura, ſolidiorem aliquam ac fundamentalem haberent congnitionem tum DEI O. M. tum ſui ipſorum, animam præcipue quod attinet, & quæ animæ ſunt: atque id quidem eum in finem, ut videant inde, quid potiſſimum liberis ſit ingerendum, quid præcipue in eis excolendum. 2.

(a) *Iſa.* 29: 13.

Sunt vero inter fundamentales hujusmodi notitias, liberorum educatoribus pernecessarias, connumerandæ, nisi admodum fallar, subsequentes.

I. Et quidem primum de DEO;

Eum esse ens, sive spiritum *æternum*, initio ac fine carentem; *incomprehensibilem* ac invisibilem; *bonum*, omnisque boni causam; *potentem*, sic ut quicquid velit id exequatur; *sapientem*, rerum cunctarum conscium, ac expeditum omnium ordinatorem; *felicem*, divinisque abundantem gaudiis; omnium quæ condidit, hominum præprimis, *amatorem*, quorum quotquot ejus voluntati parebunt, sit felices æternum ac lætos redditurus, cæteros vero omni vacuos bono ac miseros relicturus; *justum*, unicuique pro sua vivendi ratione æquum tribuentem; in promissis juxta ac comminationibus *veracem*; denique & *misericordem*,

mala

mala iis condonantem qui a male agendo desistunt, praveque commissorum veniam ab eo ex amore animique humilitate deprecantur.

Circa unumquemque ex istis articulis loca quædam S. Scripturæ liberis essent proponenda, quæ memoriæ suæ mandarent, simulque eis applicatio illorum nonnulla pro eorum captu exhiberi posset. Sint pro exemplo sequentia. 3.

De Deo ut *incomprehensibili* atque *invisibili* dicit Joannes; (a) *Deum nemo vidit* (sive comprehendit) *unquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, is exposuit.* Et Christus: (b) *Nemo Filium novit nisi Pater; neque Patrem quisquam novit nisi Filius, & cui voluerit Filius patefacere.* Quibus e locis id mature & quoad fieri potest, teneris animis est inculcandum; quicquid legamus, quicquid audiamus, in coetu aut extra

(a) *Joh.* 1: 18. (b) *Matth.* 11: 27.

cœtum; quantumcunque studeamus, meditemur, ratiocinemur, omnes actus illos nostros ac industriam non posse ex se ipsis vel minimam veræ vivæque notitiæ Dei ejusque mysteriorum scintillulam nobis ingenerare: Id ab uno Deo præstari posse, dum ille Spiritum suum bonum, gratiam, lucemque divinam cordibus eorum est insinuaturus qui instanter id ab eo petent, qui demisso erunt animo, quique divinæ ejus voluntati, quantum quidem eam habebunt perspectam, obsequi connitentur.

De *bonitate* Dei, ita Christus: (a) *Nemo præter solum Deum bonus est.* Instillent hinc mentibus teneris: Quicquid usquam boni est in cœlis, in terris, in homine, extra hominem, a solo manare Deo; solique proinde laudes ideo dicendas esse: quæcunque sine eo, sine ejus gratia, sine ejus

(a) *Luce.* 18: 19.

ejus auxilio, agimus, ea omnia proculdubio mala esse: hominem denique, qui Deo careat, nullum quidem possidere bonum, immense vero miserum esse.

[De Dei *Potentia* sic Paulus: (a) *Scio cui crediderim: & persuasum habeo, eum posse meum depositum custodire ad illam diem.* Ex quo loco doceantur, nos (per peccatum tantopere corruptos atque perditos) a nullo in priorem integrumque statum posse instaurari, nisi a solo Omnipotente Deo: cui quidem si animam nostram, si vitam, si regimen totum concrediderimus atque tradiderimus, ut de iis pro lubitu suo faciat; ille potentia sua contra id omne quod bono nostro adversum est, nos *custodire*, ille nos reparare, & ab omni periculo liberare, denique *die postrema* animas nostras, corporaque, & quicquid ejus regimini at- 4.

(a) 1 Tim. 2: 12

que curæ velut *depositum concrediderimus*, in statum perfectum, salutarem, gloriosumque restituere *poterit* & faciet.]

5. Idem circa cætera, quæ commemoravimus attributa DEI fieri poterit, allatis similiter Scripturarum locis, ac hujus generis observationibus breviusculis, [quæ quidem eorum curæ committemus, qui liberis instituendis præsunt.]

II. Porro, de *ANIMA* nostra notitias subnexas tanquam e præcipuis maxime momentosas, ac ad propositum nostrum maxime idoneas, teneamus necesse est.

Animam habemus immortalem ac invisibilem, eo consilio ac fine à Deo creatam, ut ipsemet in eam veniat, in ea habitet maneatque, quo eandem ipsus per se præsens, qui omnis boni fons est, bonam efficiat, potentemque ad facienda

da quæcunque bona sunt; tum sapientem ac virtutibus ornatam, justam, veracem, amore charitateque abundantem, beatamque proinde ac lætam; sicut cum ea ipsemet sanctâ lætitiâ æternum delectetur. Atque hic quidem nostræ creationis scopus est ac finis.

Eadem quoque de causa tres quatuorve capacitates, facultatesve præcipuas, animæ nostræ impertitus est Deus, quibus rite excolendis ac legitime dirigendis, omni cura nostrâ invigilandum est: hinc enim animarum sors pendet sempiterna, sive beata illa, seu infelix futura sit.

I. Harum facultatum prima est potentia *desiderandi*, sive volendi.

II. Altera est, facultas *cognoscendi* sive intelligendi.

III. Tertia est, facultas *lætandi* ac gaudendi.

IV. Quarta denique est facul-

tas *exequendi* extusque operandi ea, quæ nobis placita fuerunt.

6. [Quæ quidem facultates omnes animabus nostris sunt ita intimæ, ita ab iis indivulsæ, ut ipsam earum naturam constituere videantur, sic ut dicere possimus, *Animam*, pro naturæ suæ constitutione, *rem esse quæ verum bonum desideret cognoscere, eoque gaudere, ut inde vitam suam ac operationes regat ad Dei gloriam æternamque sui ipsius salutem.*

Anima cum verum bonum *desiderat*, id *cognoscit*, eo *gaudet*, illudque deducit in *praxin* ac operationem; tum vere FELIX est atque beata, aut certè in tuta versatur *via ad salutem* ac summam beatitatem. (a) *Hæc si cognoveritis, eaque feceritis, eritis beati*, inquit Christus.

Sin autem ea ejus quod vere bonum est desiderio careat, ejusdemque

(a) *Joh.* 13: 17.

que cognitione, fruitione ac praxi destituta sit; tunc revera immensum misera est, ac in via ad interitum sempiternum collocata.

Unde patet, quicquid animam æternum spectat, id omne ab harumce quatuor Facultatum regimine pendere. Hoc itaque opus ac labor, hoc unum ac serium istis in terris nostrum esto negotium; ista uti bene moderemur. Maneat igitur id alta mente repostum, quippe cujus consecutiones æternum sint duraturæ.]

Cum vero per peccatum simus omnes depravati, Deusque præterea sit una omnis boni caussa, sic agamus oportet, ut animis nostris illabatur Deus, qui desiderium, intellectum, lætitiam, praxinque nostram adjuvet ac moderetur: alias enim, nos sine ipso nil unquam recte faciemus.

I. Ja-

I.

I. Janua per quam Deus ad nos
7. cum sanctissima gratia sua ingreditur, animæ *desiderium* est, quod *Cor* atque *Voluntas* alio nomine dicitur. Atque hoc ipsum vitæ animarum spiritalis principium est unicum, punctumque saliens, ut sic dicam: quapropter id quoque mature in infantibus perpetuoque erit excitandum, fovendum, atque excolendum. Hoc fundamento bene posito, cætera omnia sponte sua subsequentur facillime: cum contra, quamdiu anima, quæ quidem hujus facultatis liberum habeat usum, voluntate bona, seu bono desiderio ac corde privata erit, hoc est, quandiu illa in recessu intimo seria erga Deum infucataque non habebit desideria, tamdiu coram ipso vere mortua erit; neque Deo vivere poterit in æternum, si eo in statu e suo corpore discesserit. Sine divino

hoc-

hocce desiderio omnes cujuscunque generis notitiæ, praxes, exercitia, & maxima quæque naturæ, nativitatis, educationis dona ac emolumenta, nil aliud efficient quam quod animam coram Deo impiam, maledictam ac ærumnosam sint redditura; eoque dæmonibus similiorem, quo naturæ ac institutionis dotes & præsidia istiusmodi majora fuerint.

[Desiderii usus, ejusque erga animam vis ac momentum, tenellæ ætati comparatione, ad ejus captum accommodata, explicari potest, nimirum si ei repræsentemus, desiderium id esse ad animam, quod est os vel stomachus respectu corporis. Proinde, quemadmodam corpus per os perque stomachum, sua recipit alimenta, quibus quidem, si salubria sint, enutritur; sin maligna aut venenosa, infirmatur atque interimitur: eodem quoque modo 8.

anima

anima per desiderium admittit id quo vel sustentatur, vel debilitatur, vel etiam spiritaliter enecatur. Quapropter, uti ad vitam corpoream conservandam apprime curandum est, ut nihil sanitati noxium ori ingeratur atque stomacho; sic etiam summopere cavendum, ne quicquam, præter sola bona, desiderio complectamur; siquidem spiritali vita, quæ una decet animam, vivere cupiamus. Animæ namque vita omnino erit ejus generis atque indolis, cujus sunt desideria sua, resque quas in desideriis suis admittit. Quocirca uniuscujusque fuerit animadvertere, qua ratione animam suam alimento vel muniat, vel destituat, aut infirmet; quæque sit earum rerum natura, quibus locum in desideriis suis concedat.]

II. Potentia seu facultas DESI-
9. DERANDI, facta est pro eo quod BONUM est, hoc est, pro DEO;

DEO, qui ſolus eſt bonus; proque divina ſua *voluntate*, quæ ſola omnis boni ſcaturigo eſt. Ea ergo de cauſa, præter Deum, atque id quod cum ſancto ipſius deſiderio divinaque voluntate concordat, nihil omnino deſiderandum eſt; ac proinde deſiderium noſtrum ab omni alia re eſt avertendum: ſiquidem præter Deum ejuſque voluntatem, cætera omnia ſint mala.

Hinc conſequitur,

I. Hominum neminem debere voluntatem propriam in deſiderio habere, neque propria ſua fovere deſideria, quippe quæ omnia mala ſint, vitiata ſint, omniſque mali origines: prout e contra, ſolum deſiderium unaque voluntas Dei, omnis boni ſcaturigo eſt. Huic voluntatis propriæ obluctationi ac rejectioni infantes quam primum fieri poteſt aſſueſieri neceſſe eſt, eorumque deſideria propria ubivis elidenda, priúſ- 10.

usquam deplorandum contraxerint habitum propriam sectandi voluntatem: qua in re tamen cum prudentia & modo agendum erit, tametsi fortiter eis etiam sit contra eundum ubi consuetudo infelix jam erit inducta. Quàm vero facile acquiri posset virtus nisi prava hæcce obesset consuetudo, sique ingenium, dum molle est ac flexibile, hoc est, ab infantia, ad istam illico formaretur voluntatis propriæ abnegationem! quippe quæ principium adeo momentosum est ac necessarium, ut nulla unquam anima salutem sit adeptura, nisi propriis desideriis suis renuntiaverit. Hoc Scriptura Evangelica non semel conceptis testatur verbis, quæ quidem infantibus perquam familiaria sunt reddenda, juxta cum insigni hac Jesu Christi ad Patrem Oratione: (a) *Pater, non mea, sed tua fiat voluntas.*

(a) *Luc.* 22: 42.

luntas! adjuncta ejusdem seria hac protestatione: (a) *Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit.*

[Ubi infelix illa consuetudo, propria desideria, voluntatemque suam sectandi, jam dudum induruit, uti in adultioribus; non eo tamen minus decernendum est eam aggredi atque delere adjuvante Deo, cujus auxilium fervide ac perseveranter est implorandum; eoque recepto, fortiter & animose contra propriorum desideriorum propensiones eundum, siquidem æternum perire nolimus. Atque huc respexit Christus, cum diceret, (b) *Regnum cæleste vim pati*, nec nisi *à violentis abripi*. Quo tamen in agone prudens intercedat moderamen necesse est; non carnis quidem illud ac hominis; sed tale, quod ardenter efflagitandum est à Domino, cujus directione re- 11

(a) *Joh.* 6: 38. (b) *Matth.* 11: 12.

gimen propriæ abnegationis noſtræ gubernari opus eſt.]

12 2. Quandoquidem homo à ſe ipſo & ſine Deo nihil boni facere poteſt, cumque omnia deſideria noſtra propria ſint tantummodo mala, conſequitur hinc & illud, debere nos non deſiderare ut aliis ſimus in pretio ac honore, aut ut à quoquam laudemur; neque etiam noſmet ipſos apud nos magnificare: ſed potius id eſſe æquiſſimum, ut noſmet ipſos contemnamus, ac ab aliis deſideremus haberi & exiſtimari quales revera ſumus, hoc eſt; creaturæ quæ ex ſe nihil, quæ iniquæ, quæque malæ revera ſunt. Et hæc quidem eſt *Humilitas*, per quam, veluti per januam, divina gratia in animam venit, Scriptura docente, (a) *Deum hu-*

(a) 1 *Pet.* 5:5.

humilibus gratiam dare. Ad quem morem utinam à primis incunabulis continua cura liberi essent compositi, qui, prô dolor! hodie plane in contrarium modisque prorsus Antichristianis ac infernalibus nusquam non formantur, dum privatim æque ac publice letale toxicum, laudes inquam, eorum animis undique instillantur, unde infelix iis ingeneratur superbia, qua Dei inimici constituuntur, asseverante Apostolo, (a) *Deum superbis resistere:* ipso vero Domino pronunciante, (b) *Detestor ego superbiam.*

3. Porro creatura quæ à se non 13
tantum nihil est, sed & quæ mala est, ipsoque pejor nihilo, quandoquidem sibi persuadere debeat se nihil promereri, contenta sit oportet ut ut quæcunque habet vel omnium minima essent, vel

(a) 1 Petr. 5: 5. (b) Amos. 6: 8.

plane etiam nulla; neque plura ullo jure ac majora desiderare potest, quam quidem habeat; verum ex omnibus rebus vilissimas quasque ac minimas, ad usum suum adhibere tenetur, certissimum habens, & has meliores esse quam promeritus sit ille qui nihil, imo qui peccator, adeoque vel ipso nihilo minor existit. Hoc satius esset ætati teneræ inculcare, curareque ut in praxin reducerent infantes, quam infelici opera, quemadmodum fit, anniti, ut in cordibus tenellis omnis generis concupiscentiæ mille artibus excitentur atque expergefiant, ipsi vero ad pompam & luxum exornentur, eorum sensus oblectamentis quantum fieri potest gratissimis titillentur, atque ut verbo dicam, omnia eis largiter concedantur quæ qui-

quidem quàm maxime ſint idonea ad efficiendum ut carnis, vanitatis ac corruptionis mancipia fiant; tamque feſtini & vitiati ſint Anti-chriſtiani, quàm vel ipſe Dæmon id poſſet deſiderare.

[Tertii hujus canonis, ut & duo- 14
rum præcedentium neglectus, nec non praxis eis oppoſita, *Antichriſtianiſmi* ſunt fundamenta; quemadmodum è contra eorumdem obſervatio veri *Chriſtianiſmi* fundamenta practica conſtituit: qua de cauſa aſſerit Chriſtus, (a) *neminem, niſi qui ſibi rebuſque omnibus renuntiat, poſſe ſuum eſſe Diſcipulum.*]

III. Quando deſiderium à malo, prout dictum eſt, averſum erit, multo facilius ſeſe convertet ad Dominum, ad quem unum corda tenella dirigenda ſunt atque ducenda à ſuis inſtitutoribus, quorum erit omnibus viribus moliri, uti in

(a) *Luc.* 9: 23. *& cap.* 14: 26.

eis bona quæcunque erga Creatorem desideria ac vota excitent, occasione è quibusvis rerum eventibus ac considerationibus desumta.

15 1. Considerando igitur ipsum eum quatenus ille apud se est ipsissima Potentia, Sapientia, Bonitas, Pulcritudo, atque Felicitas, compellendi erunt liberi sæpius ac incitandi ad *desiderium* Majestatem Dei pro meritis æstimandi, laudandi, honorandi, ipsique in omnibus complacendi. Qua de causa sollicite curandum erit, ut rite capiant, se ad hoc potissimum natos esse ut Deum indesinenter magnifaciant, venerentur & collaudent, desideriis suis ac cordibus continuo ad ipsum elevatis. Se enim consortio Angelorum (quibus idem est officium ac exercitium) vel in ipsa hac vita isto modo adsociari, quin imo inter Cœli concives jam haberi, haud secus ac cœlestes illæ, quas in san-

cto

cto hoc negotio imitabuntur, mentes, quæ coram Deo inceſſabiliter dulci concentu ingeminant, (a) *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum! Ejus gloria plenus ſit univerſus Orbis!*

2. Dei beneficia, quod concer- 16
nit, quando ea ad mentes infantium revocabimus, inculcabimuſque omnia eſſe à Deo, animam noſtram, corpus, vitam, parentes, amicos, [Angelos à quibus cuſtodimur,] terram ſuper qua incedimus, aërem quem reſpiramus, ſolem a quo illuminamur, cibi quibus paſcimur, veſtes quibus tegimur, ignis quo caleſcimus, &c. eadem quoque opera quotidie erit ex omnibus ejuſmodi occaſionibus excitandum in illis *deſiderium* gratitudinem erga Deum teſtandi, eique propter omnia hæcce ac ſingula gratias agendi quotieſcunque eis utimur. Namque

(a) *Iſa.* 6: 3.

mortali homini, beneficium aliquod nobis præstanti, si gratias agere sit æquum; quanto magis Deo, qui & benefactorem hominem creavit, & per eundem nobis largitus est beneficium, grates persolvere justum erit? Atque hoc quidem modo beatorum mentes Domino gratias referunt: (a) *Dignus es, Domine Deus noster, qui gloriam, & honorem, & potestatem accipias: quoniam tu omnia condidisti; eaque tua voluntate & sunt, & condita sunt.*

Neque vero Deus præterito solum tempore nobis benefecit; benefacit & nunc quoque & porro continuo: absque enim bonitate ipsius, futurum esset, ut nos, totaque rerum universitas, singulis momentis in confusionem ac perditionem rueremus, haud secus atque vasculum fragile, nisi fulcro continuo sustineretur, caderet ilico ac frustatim comminueretur.

(a) *Apoc.* 4: 11.

nueretur. Quocirca æquiſſimi fuerit officii, cor noſtrum ac deſiderium perpetua gratitudine erga Deum tangi, eoque propendere, ut gratias ei uſque & uſque ob beneficta indeſinentia habeamus, ſecundum hanc Apoſtoli admonitionem, (a) *Deo & Patri ſemper pro omnibus gratias agite in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

3. Cum autem & in futurum 17
bonis ejus carere non poſſimus, ſpiritualibus præſertim, ſiquidem beati volumus eſſe; Deus vero illa donare paratus ſit quibuſcunque ea animitus deſiderantibus; hinc præ omnibus docendi ſunt liberi, ut deſideria ſua ad Deum attollant aſſidue, poſtulantes ab eo divinam gratiam, Spiritum ſuum bonum, cognitionem ſui, ſolidam virtutem, cor ſincerum, humile, obediens, manſuetum, rebuſque contentum

(a) *Eph.* 5: 20.

quibusvis, ac erga Dominum teneræ gratitudinis affectu præditum: (a) *Si cui deficit sapientia*, inquit Jacobus, *is postulet eam a Deo, qui omnibus liberaliter largitur, nec exprobrat; & ei donabitur.*

18 Quæ quidem beneficia, atque similia expeti solita, ut a Benefactore illo summo obtineamus, meminerimus oportet, eum, a quo tanta speramus bona, nequando offendamus: sed potius ut ad ejus voluntatem exequendam nunquam non simus paratissimi: *Deus* namque *peccatores non exaudit: sed si quis ipsum veneretur, ejusque voluntati pareat, hunc exaudit*, ut sacra in Evangelio (b) verba docent.

4. Verum enimvero, quoniam in eum frequenter antehac peccavimus, ita ut ejus gratia, atque benefica bonitate simus indigni; ea propter *desiderio* ardenti eum depre-

(a) *Jac.* 1: 5. (b) *Joh.* 9: 31.

precari oportet, ut offensas quidem anteactas condonet, a futuris autem dignetur nos preservare.

Atque hæc quatuor, quæ recen- 19.
suimus, desideriorum genera, videlicet, (1) desideria Deum ejusque perfectiones infinitas laudandi: (2) ei gratias ob innumera beneficia habendi: (3) divina gratiæ suæ beneficia, per quæ ei complaceamus, postulandi: (4) misericordiamque ejus ad offensarum veniam obtinendam implorandi; ea inquam quadruplicia desideria id proprie sunt quod PRECES appellamus. Nemo unquam vere precaturus est, nisi talia desideria vere ac infucate in corde suo habeat, quibus deficientibus, omnes quotquot sunt precationes vocales puerorum memoriæ imprimas licet, psittacos solummodo efformabis, eamque gentem, de qua Deus dicat: *hic*

populus

populus ore quidem me accedit, & labiis honorat; cor autem sive desiderium *suum, a me procul abest.* (a)

20. [Hic memores nos esse decet, infantibus ut rite exponamus, quid significet, quod ex verbo Dei doceantur, preces omnes suas ad Deum *in Nomine JESU CHRISTI* fundere, quo a Patre cœlesti exaudiantur. Scilicet non simplicem nominis *JESU CHRISTI* quoad sonum & syllabas pronuntiationem in precando exigi: quod si esset, profecto vel pars maxima precationum quas Scriptura continet, non esset facta in nomine Christi Jesu: Sed potius denotari, preces desideriaque nostra per *gratiam* atque *vim* a Jesu Christo animæ communicatam debere fieri, desideriaque desideriis Christi conformia atque simillima nobis esse formanda & habenda: quæ cum ille veluti sua, ac a semet ipso

(a) *Isa.* 29: 13.

ipso manantia sit agniturus; propriis suis desideriis ea quoque adjungat, ac simul cum suis & velut sua Patri offerat: ut ita Pater, siquidem dilectissimi Filii sui desideriis meritisque nihil queat recusare; sed ea omnia soleat rata habere, eo ipso quoque desideria nostra habeat rata; quippe quæ in desideriis Christi conclusa sint, quæque eorum sint veluti partes aut membra. Itaque quando eâ mente dicimus Deo, Audi me, Pater, in *nomine* JESU CHRISTI, aut, precor Te, Deus, *in nomine* JESU CHRISTI; idem sit ac si ei diceremus: Offero Tibi, Deus, ea ipsa desideria quæ mihi vis ac gratia Jesu Christi ingenerat, quæque ego corruptionis meæ desideriis intermiscere nolim, sed ad Filii tui desideria velim formare, eisque copulare, ut tu in Christo illa respicias, atque sic propter ipsum eis ad glo-

,, riam

„riam tuam salutemque meam satis-
„facias.]

21. E veritatibus hactenus dictis, iisque haud parvi, opinor, momenti, in præsens constare arbitror, præcipuum rei nostræ, de liberis educandis, cardinem esse, surgentem ætatulam sic formare, ut desideriola ad Deum e quavis occasione attollant, quod facere licet suspiriolis circa res voluntati divinæ acceptas fusis, iisque ita simplicibus, ut ab infantili mente, gratia Dei non exclusa, proficisci oppido possint: veluti si pro diversis temporum ac rerum vicissitudinibus, accedente instructione, dixerint: „O
„Deus meus, Deus optime, Sapien-
„tissime, ac Potentissime, lauda-
„tus sis in æternum! O Pater, lar-
„gire mihi gratiam te diligendi, ti-
„bique obtemperandi! Gratias ago
„tibi, Deus meus, quod me &
„creaveris & redemeris. Gratias
„ha-

„ habeo, Domine mi, quod & mun-
„ dum & quicquid in eo continetur,
„ condideris; quod victum mihi
„ amictumque concesseris: quod
„ perennia mihi bona velis imper-
„ tiri; quodque in animam meam
„ tibi placeat venire, illic habitatu-
„ rus teque mecum oblectaturus in
„ æternum. Libera me, Deus, a
„ peccatis meis, Spiritumque tuum
„ bonum mihi concede. Hanc præ-
„ sta benignus gratiam, ut non meam,
„ sed tuam tantum exequar volun-
„ tatem. Præsta, quæso Domine, ut
„ corde sim humili; ut me nullo ho-
„ minum meliorem credam; ut me
„ potius contemnam, & infra omnes
„ abjiciam creaturas. Da ut homi-
„ num laudes & adulationes dete-
„ ster ac fugiam. Tu solus, Do-
„ mine, tu unus laudandus es, so-
„ lus quippe omnis boni, quod a
„ nobis unquam fieri possit, fons
„ verus & auctor. Da contentus

sim

„ sim rebus omnibus quæ mihi eve-
„ niunt. Infernum promerui: mi-
„ nima igitur omnium bonorum tuo-
„ rum, rerumque omnium vilissima,
„ longe sunt supra merita mea, &c.
His similibusque mentis adspirationibus infantes si assuefaciamus sedulo, principia eis solida veri Christianismi, vitæque æternæ germen implantabimus.

22 Jamque poterunt & vocales nonnullæ sanctioresque orationes eorum memoriæ imprimi, præprimis autem, Oratio Dominica, a Jesu Christo nobis præscripta: verùm hîc diligentissime eis erit inculcandum, eam nec Orationem esse, neque Deo acceptam fore, nisi quando in cordibus nostris verissime inest *desiderium* ut Deus (1) maximi æstimetur: (2) honoretur ac laudetur: (3) utque ipsi obediatur: (4) ut animas nostras gratia atque dilectione sua nutriat: (5) nos a peccatis liberet

præ-

præteritis; (6) præſervet à futuris,
[nec non ab infinitis occultiſque la-
queis, quibus Dæmon nos irretire
ac proſternere annititur:] quæ qui-
dem ſunt ſex [ſeptemve] poſtulata
hujus Orationis, cui adjici poſſit ea
quam e Joh. Rusbrochio ſubnecte-
mus huic opuſculo, itemque ex Pſal-
mis Davidicis aliquot, modo tamen 23
teneris animis maxime animadver-
tendum eſſe commendetur, in Pſal-
mis quando adverſus inimicos no-
ſtros funduntur ad Deum preces, ut
hic eos tollat e medio, iſta ſpirituali
modo eſſe intelligenda, de inimicis
nempe ſpiritualibus ac veris anima-
rum noſtrarum hoſtibus, qui pecca-
ta ſunt & vitia noſtra, propria vo-
luntas, proprius amor, ſuperbia no-
ſtra ac vanitas, verbo, vetus noſter
homo, cujus deſtructionem ac in-
teritum a Domino debemus poſtula-
re. Alioqui ſi in proximos noſtros,
qui divina ſanctione nobis ſunt dili-

gendi, imprecationes, quæ in Psalmis occurrunt, vibraremus, hoc ipso divinos Psalmos in exitiale venenum nobis converteremus. [Tametsi pos-
24 sunt etiam imprecationes illæ votaque ignea, Deo inimicorum dissipandorum, evertendorum, eliminandorum ergo oblata, in malignos Dæmonum spiritus conjici, quippe qui adversarii sint nobis lethiferi, simul & invisibiles, quique (monente (a) Apostolo) *ut leones rugientes nos circumeant, quærentes quem devorent*; (b) *ignitisque suis jaculis*, hoc est, malignis suis afflatibus, pessima quævis desideria, cupiditatesque ac propensiones improbas, in nobis connitantur accendere, eoque modo æternum nobis interitum conciliare. Quapropter, ut se quisquis ad malum incitari & vel invitus eo propelli intus persentiscit, tunc Psalmi hujus generis, precesque adversus

(a) 1 Petr. 5:8. (b) Eph. 6:16.

ſus tentatorem, animarumque hoſtem, apprime ſunt ex uſu, haud ſecus ac arma quæpiam defenſionis noſtræ certiſſima].

Quoniam verò (ut ad inſtitutum 25
ſuum redeat oratio) infantium facultates quodam veluti ſopore plerumque ſunt oppreſſæ, parumque idoneæ ad agendum, neceſſe eſt, ut progenitores hîc liberorum ſuorum ſuccurrant impotentiæ, eorumque obeant vicem quoad officia hactenus recenſita; quod facient, quando ſua ipſimet *deſideria* a malo revocabunt; eademque ſanctitati conſecrata, precumque verarum (de quibus egimus) naturam adepta, Deo pro liberis ſuis exhibebunt indefeſſi. Tunc namque Deus iſtiuſmodi Parentum vota veluti a liberis ipſis prodeuntia accipiens, pietatemque genitorum compenſare geſtiens, ipſorum correſpondebit deſideriis per Spiritus ſui boni in liberorum cordibus operatio-

nes salutiferas: atque ita quidem (a) *misericordiam exercebit in mille generationibus erga sui amantes.*

26 Isthæc *desiderii*, sive cordis infantium cultura, articulus est ad eorum bonam educationem tantopere fundamenti instar requisitus, ac (ut sic dicam) ita essentialis, ut sive eum prorsus negligant educatores, seu ex eo institutionis non sumant primordia, de aliis interim rebus quæ ad solum spectant ingenium solliciti, non possint non præpostera ista agendi ratione animas infantiles miserrime perdere, quando negligentiâ hac suâ in mentibus teneris tristissima semina irreligionis, incuriæ spiritalis, oblivionis ac contemtûs Numinis, vanitatis, superbiæ, mortisque (uno verbo) æternæ fovebunt ac inserent: Et hæc nihilominus omnes plerumque secure despiciunt: nec mirum sane; *mundus* siquidem undiqua-

(a) *Exod.* 20: 6.

quaque (a) *in malo jaceat*; Joannis teſtimonio. Itaque ne & nos ad miſerum hoc ſeculum in hoc quoque negotio conformemur, omnibus iis quibus liberorum educatio Chriſtiana impoſita eſt, nunquam ſatis commendari poteſt, ut operam non tam ingenio exercendo impendant, quam allaborent ut iis *cor* efforment (1.) pium erga Deum, (2.) erga ſe ipſos humile, (3.) erga proximos manſuetum, ac charitate affectum; (4.) erga omnia quæ eveniunt, aut ab aliis accidere poſſunt, placidum tranquillumque efforment. Hoc fundamentum eſt cui Deus magna ſuperſtruere ſolet; quin & totius ejus animæ regimen ſibi ſumere, eamque ſingulari cura gubernare geſtit.

II.

Altera facultatum animæ, eaque 27
præcipua, facultas eſt *cognoſcendi*, ſeu *INTELLECTUS*.

(a) 1 *Joh*. 5: 19.

Hic propter *VERITATEM* conditus est; adeoque & propter *DEUM*, qui ipsa veritas est, necnon propter verbum atque opera Dei, quæ veritatis illius summæ rivuli quidam sunt.

Quamobrem nostrum erit, ut nihil cognoscere desideremus præter Deum & quæ Deus ad sui gloriam dixitque & fecit.

28 (1) Ex quo hoc primum consequitur, mendacium rem esse omnium maxime detestandam, utpote quod & veritati adversetur, & dignissimam facultatum animæ adulteret. Illud in infantibus nequaquam tolerabitur; nec ubi admissum fuerit, impunis abibit odiosa isthæc ἀταξία, non tam hominem referens quam Diabolum, quippe qui primos inter titulos suos hunc a Scriptura ferat, quod (a) sit *mendax, & Pater mendacii.*

29 (2) Consequitur & illud, vanorum homi-

(a) *Joh.* 8: 44.

hominum ac corruptorum dictis, factis, imaginatis, inanibusque ac mentitis chimæris cognoscendis, neminem addici debere. Mature curiositati obluctandum est, ac animi dispersioni; quippe quæ obscura caligine densisque tenebris mentem obruant, eamque ad solidam veritatem divinumque lumen, reddant insensibilem ac minime idoneam. Deplorandum vero damnum! vas adeo preciosum, solique Deo & purissimis ejus luminibus, quæ quidem nullam cum impuris vitiati vanique cerebri humani figmentis conciliationem patiuntur, recipiendis factum; sordida complere colluvie!

Exercetur autem in homine facultas cognoscendi, 1. per *intellectum* purum, 2. per *rationem*, 3. perque *imaginationem*, auxiliantibus sensibus, visu præsertim atque auditu.

I. *Intellectus* purus, rebus divinis 30
cognoscendis factus, ab admisso pec-

cato occlusus est in quolibet homine. Sumus namque omnes, nascimurque ad divina prorsus cœci : tum præter unum Deum, nullus est qui mentis nostræ oculum sanare, qui aperire, qui illustrare valeat, quo res spiritales perspicere possimus. Ac quemadmodum ipsi neque solem, neque tellurem, neque arbores, nec quicquam aliud rerum hujus orbis videre possemus & cognoscere, nisi a Deo nobis corporei oculi dati essent : sic nec divinas res unquam cernere & cognoscere licebit, nisi ab eodem suos mens nostra recipiat spiritales oculos, nunc effossos, neque ulli reddendos ac aperiendos nisi ei soli cujus cor & a malo recedit, & versus bonum propendet. Quod quidem sedulo omnibus a primis annis est inculcandum, eo proposito, ut mature tendat animus ad Dominum, seque ad divinum ejus lumen, desiderii bonitate cordisque puritate præparet :

ne-

neque enim Deus arcana ſua revelat, niſi iis qui a malo committendo abhorrent; nec lumina ſua aliis, quam qui iis recte uti volent, impertitur: quam quidem animi conſtitutionem cernere eſt in Davide, Deum ſic deprecante, (a) *da mihi intelligentiam, & obſervabo legem tuam, cuſtodiamque eam toto corde.*

Quamdiu animæ noſtræ oculum 31
non recluſit Deus, quo res cœleſtes, accedente divino ſuo ac ſupernaturali lumine, cognoſcamus; oportet ut, etiam non videntes, iis credamus quæ de his referunt tum Deus ipſe, tum Sancti divino Spiritu præditi: hominibus vero vanis ac mundanis de iiſdem fides adhibenda non eſt, quippe qui non minus mendaces ſunt quam cœci: namque hiſce in rebus *omnis homo* Spiritum Dei non habens, *mendax* eſt, (b) Davividis teſtimonio.

(a) *Pſ.* 119: 34. (b) *Pſ.* 116: 11.

Et hoc quidem eſt principium *Fidei*, credere videlicet & confidere iis quæ nobis Deus de divinis, utut minime viſis ac comprehenſis, enarravit, dum interim expectabimus & deſiderabimus ut & oculos mentis aperiat, & divinum concedat lumen, quibus ea, cum ipſi lubuerit, perſpiciamus. Lumen illud, ubi acceſſit, *clarum fidei lumen* dicitur. [Ubi vero ſingulariora de rebus divinis clarioraque lumina nondum adepti ſumus, has tamen fide admittimus, Dei teſtimonio rationique ejus agendi, quanquam minus perceptis, cœco veluti modo innixi; id *fidei obſcuritatem*, ſive *obſcurum fidei lumen* appellant, quod ſæpe equidem nobis omnium tutiſſimum eſt ac ſaluberrimum, minus quippe obnoxium arrogantiæ ac ſuperbiæ: de quo etiam illud Chriſti apprime dixeris: (a) *felices qui non viderint, & tamen crediderint.*]

II.

(a) *Joh.* 20: 29.

II. Quamvis infantes minime ſint 32
idonei qui *ratione*, multoque minus
qui ratiocinatione utantur, danda
tamen eſt opera quam primùm poſ-
ſit, ut certo quodam imbuantur
Principio, quo adverſus ſeductio-
nem atque idololatriam humanæ ra-
tionis præſerventur, quippe quæ
hodierni ſeculi commune ſit conta-
gium, Idolumque præcipuum ac
maxime obvium, vel etiam Atheiſ-
mus quidam ferme generalis, inter
eos præcipue qui ſtudiis ſeſe ac ſcien-
tiis addixerunt.

Illud vero Principium, ut infan- 33
tibus facilius intelligatur, familiari
primum ſimilitudine illuſtrabimus.
Conſideremus hominem cœcum.
Hic, ut ut vel omnes vi cogitandi,
ratiocinandi atque diſcurrendi ſupe-
raret, haud tamen ideo poſſet iſto
modo conſequi, ut vel Solem cog-
noſceret aut conſpiceret, vel quævis
alia creata; quin potius quæcunque

de

de his, cum omni ratione sua haberet cogitata, ea solummodo obscura essent ac pinguia, omninoque falsissima. Ad eundem quoque modum etiamsi homines universi de rebus divinis cogitarent, ratiocinarentur, differerent, quantacumque etiam virium ingenii sui contentione; nequaquam tamen propterea vel Deum ipsum vel divina ulla hocce modo haberent cognita: formarent solùm de iisdem cogitata tenebrosa ac ideas undique perabsurdas. Nam profecto Deus, si quidem bene cognoscendus est, alios menti oculos, aliud longe lumen, atque id quod ab activitate nostra procedit, elargiatur necesse est: quæ quidem donec abfuerint, omnis humana Ratio nihil aliud, ut vere dicam, futura est, quoad divina quidem ac spiritalia, quam ridendarum chimærarum, merorumque cœcutientis hominis figmentorum officina.

Quem-

Quemadmodum autem (ut in incœpto pergamus simili) si quis Solem aut fruges pictura efformet, certum erit efformatas Solis frugumque imagines neque lucem nobis, neque roboris aut vigoris quicquam esse præbituras, sicuti sol verus veræque fruges præstare solent; ita quoque, quanquam Rationis nostræ auxilio Deum nobis, virtutem, resque divinas repræsentemus; ideæ tamen illæ & repræsentationes discursusque Rationis de Deo & divinis, nullatenus nobis vel vera lumina, vel vim ac virtutem veram impertiri; neque etiam animis solidi quicquam nutrimenti viriumque suppeditare possunt, quibus divinam vivamus vitam, divinamque exsequamur voluntatem. Imagines omnino mortuæ ista sunt, frigidæque ac inanes & vere steriles picturæ, quibus si quid superextruas, ventus erit, animos sic tumefaciens & inflans, ut alii

lii in alios perpetuis dissidiis, contentionibus ac præliis impellantur, donec vel proprii uniuscujusque tumoris distentione, vel mutuo omnium conflictu ac compressione, rumpantur universi.

35 Quæ mala ut prævertantur, omnium animis quam primum imprimendum erit, diligentissimeque retinendum sequens principium.

Ingenium sive Ratio humana sine Dei gratia ejusque supernaturali lumine, perinde est ac cœcus, qui inanes quasdam fingit imagines earum rerum quas neque vidit unquam, neque videre potuit. (a) *Animalis* sive naturalis *homo*, inquit Paulus, *non capit quæ sunt divini spiritus, quippe quæ sint ei stultitia: itaque non potest ea cognoscere, ut quæ spiritualiter sint dijudicanda... Dei negotia nullus scit nisi Dei Spiritus*,

(a) 1 *Cor.* 2: *v.* 11, 12, 14.

ritus, iſque qui Spiritum Dei accepit.

Proinde, non tam curabimus ut mentem noſtram propriis viribus ac induſtria excolamus, quam ut eam a propriis ratiocinationum noſtrarum figmentis atque vanitate avertamus; quo deinceps eam ſimplicitati ſuæ redditam ac plane nudam, offeramus Deo; ingenti ardentes deſiderio unam ejus voluntatem ſequendi, ſinceriſque eum precibus ſollicitantes, ut ſuum nobis elargiatur lumen, animæque oculos ſuos aperiat; etenim, ſcriptura (a) teſte, *Deus* eſt qui *cæcis viſum dare, qui eis oculos aperire* poſſit, *ut videant mirabilia legis* ac voluntatis *ſuæ*; idemque qui *intelligentiæ noſtræ oculos illuſtrare queat.* 36

Si tamen (quod fieri poteſt & debet) in tenera ætate Ratio ſit aliquo modo exercenda, ſi res eis per rationes ſuas cognoſcendas, proponere ſit animus, aut ſi tentare libeat rerum qua- 37

(a) *Pſ.* 109. & 146. *Eph.* 1.

quarumcumque rationes ab iis exigere; ad hanc erunt consuetudinem adducendi, ut de rebus omnibus non alias proferant rationes quam divinas, hoc est, quæ desumptæ sint a Dei potentia, Sapientia, bonitate, justitia, voluntate, felicitate, atque gloria; haud secus ac a nostro nihilo, a nostra impotentia, injustitia, malignitate, ignorantia, & si quæ ejusmodi. Verbi gratia; Quam ob rem condidit mundum Deus? Ad *potentiæ*, *sapientiæ*, ac *bonitatis* suæ patefactionem. Quam ob causam creavit hominem? Ob id ipsum quod modo dictum est; tum ut homini suam demonstraret ac donaret Deus *felicitatem* atque *gloriam*. Cur vero moriuntur homines? Ex Dei justitia; siquidem apprime justum sit, hominem ea, qua abusus est, vita destitui. Quapropter pii morbis aliisque casibus ac modis adversis affliguntur? Quoniam quæ antea commiserunt peccata, a divina

na *justitia* puniri necesse est; a *bonitate* vero divina fit, ut potius hac in vita, quæ temporaria est, quam in futura, quæ æterna erit, ea propter puniantur. Econtra, quid causæ est cur improbis bona ac prospera haud raro accidant? Id *bonitas* Dei efficit, quæ eos ad divinum amorem sic suaviter provocat: vel divina quoque *Justitia*, quæ eis exiguorum quorundam bonorum ab eis forte hîc factorum, mercedem hac in vita persolvit, dum in futura sempiternæ eos manent pœnæ peccatorum in quibus pertinaci vixerint perseverantia.

Eadem quoque ratione res omnes 38
cœteræ, ne externis quidem ac naturalibus exceptis, sunt coram recentibus ac tenellis animis pertractandæ. Edocendi sunt, bellorum ærumnas, v. gr. eam ob rationem accidere, quod Deus sit *justus*, hominesque ob malitiam pœnas merean-

tur: ignem esse calidum, propterea quod Deus sit *bonus*, qui haud ignarus hominem sine calore vivere non posse, ei ex bonitate concessit ignem istiusmodi qualitate præditum: ignem adurere & dolorem incutere per *justitiam* Dei, hac creatura sua, haud secus ac virga quadam, ad hominum peccatorum castigationem utentis.

39 Hoc & in rebus moralibus, v. g. Parentibus ac Præpositis in his vel illis ideo obediendum esse, quod ea sit Dei *voluntas*: Debere nostri neminem magni se ipsum facere; neque ab aliis ut in pretio habeatur desiderare, quod solus Deus id mereatur, quippe qui solus *bonus* sit solusque *sapiens*; nos vero a nobis ipsis mera simus *impotentia*, *ignorantia*, *stultitia* ac *malitia*. Malum malo, ne desiderio quidem, multo minus re ipsa, compensandum esse erga illos qui nos insectantur; eo quod *velit* Deus imitatione nostra exprimi, quando ipse

ipſe nos,& quidem peccantes,perpetuis afficit beneficiis. Proximum neque contemnendum eſſe, neque judicandum,neque in honore lædendum; quoniam ejus *velit* eſſe judex Deus ſolus; cujus præterea *voluntas* ea eſt ut alium perinde ac nos ipſos amemus: ne dicam nos *ignariores* eſſe, quam ut aliorum intima cognoſcamus, ac *maligniores* quam ut de iis bene ac ſine affectibus judicare poſſimus. Atque ita in rebus cœteris.

Si in exercenda liberorum ratione 40
aliquid temporis quotidie iſto modo poneretur, uſus faceret morem videndi Deum veluti omnibus rebus oculiſque noſtris continuo præſentem, coram quo perpetuo ambulare ac vivere iſta ratione diſceremus. Ac profecto nulla omnino res eſt, ſive inter divinas ſive inter humanas, nulla ſeu naturalis ſit, ſeu moralis aut politica, nulli ſive profani eventus, ſive ſacræ hiſtoriæ, quorum

omnes casus, partesque, ac eorum rationes, non facile ad admirabilia isthæc principia pro infantili captu redigas, ad *Divinam* dico *potentiam*, *sapientiam*, *bonitatem*, *veritatem*, *justitiam*, *felicitatem*, *gloriam*, *sanctitatem* ac *voluntatem*: nec non ad *hominis impotentiam*, *ignorantiam*, *inconstantiam*, *& malignitatem*. Idque, præterquam quod Deum sisteret perpetuo præsentem, rationi quoque infantili solidissimo ac saluberrimo modo instaurandæ ac emendandæ plurimum conduceret, modo simul divina gratia atque benedictio sincero humilique animo implorarentur.

Exercitii hujus tentamen aliquod ac periculum fieri posset circa aliquam e Scriptura sacra historiam, qualis illa est, v. g. quæ Josephi venditionem in libro geneseos nobis describit; nisi magis lubet e Testamento Novo aliam quamcumque seligere.

III. Quandoquidem *imaginandi* 41
façultate, uti & memoria, nil fir-
mius, nil actuosius in infantibus so-
leat esse; optime cum illis agetur, si
hæ ita excolantur quam primùm, ut
& ista via rerum æternarum ac saluta-
rium cognitio, quantum vires & æ-
tas feret, eis ingeratur.

Proderit tamen in antecessum eis hoc inculcare sedulo, Cognitiones omnes quas hac [imaginationis] via sunt comparaturi, non esse nisi quasdam picturas aut imagines admodum crassas ac obscuras divinarum rerum; quarum quippe ne millesimam quidem aut quantulamcumque particulam, prout ea in se est, adhucdum comprehendunt: rerum siquidem omnium quæ Dei sunt, perfectiones ita magnæ sunt ac innumeræ, ut earum immensitas millies atque millies captum nostrum transcendat: do-

nec suo tempore, postquam assiduis precibus Deum invocaverimus, & quod voluit, fecerimus, nostrum ille crassum eum ac stupidum cognoscendi modum pulcherrima veritatis puritate ostensa dissipet.

Hoc pacto efficietur, ut ne ex cogitatis primis pertinacia sibi cudant præjudicia mentes teneræ; utque dociles ac divinis luminis exspectantes animos acquirant.

42 Poterit autem eorum captus exerceri quoad ista modis sequentibus:

(1) Primo quidem lectione historiarum Scripturæ utriusque Testamenti, quin etiam inspectione picturarum seu imaginum easdem repræsentantium; ut hac ratione sanctioribus ideis & imaginibus eorum memoria atque imaginatio imbuantur. Ubi simul dabitur opera, ut quicquid lecturi sunt ac inspecturi, id omne, aut saltem præcipuum, ad divina illa principia, jamjam a no-

bis commendata, revocare consuescant.

(2) Tum Symbolo quoque Apostolico eorum memoriæ imprimendo, & captui exponendo erit incumbendum: ubi pro captus mensura cum eis differendum erit, de Deo Patre ac Creatore, de ejus potentia, sapientia, bonitate & aliis attributis; deque ejus operibus, tum spiritualibus, tum corporeis, tam æternis ac perpetim duraturis, quam temporariis & transitoriis: de Deo incarnato, sive de Dei Filio, *JESU CHRISTO*, deque ejus operibus, quæ nostri spectant Redemtionem: denique de Spiritu S. cujus opera restitutionem hominis in statum primitivum respiciunt. 43

Qua quidem occasione unum atque alterum observatu dignissimum commodissime eis fuerit commendandum.

Et primum quidem: Omne id, 44

quod in Symbolo Apostolico continetur, ad hoc contrahi principium. Deum omnipotentem, rerum omnium Conditorem, creasse quidem hominem, ut illo omnia sua *desideria* ac voluntates suas versus Deum suum convertente, Deus *intellectum* ejus divina cognitione; animum autem *lætitiâ*, felicitate ac gloria æterna compleret: Verum, cùm homo *desiderium* voluntatemque suam a Deo avertisset, atque ita *intellectum* suum tenebris & ignorantia, *animum* infelicitate & miseria æterna cumulasset; tunc assumptam a Deo esse naturam nostram humanam, eumque (hominem factum) inter nos & vixisse & mortuum esse, tum ut veniam malitiæ nostræ gratiamque divinam nobis mereretur; tum ut sua doctrinâ; vitæque exemplis, morte item sua & resurrectione, ostenderet nobis, qui *desideria* nostra mala abnegare, propriamque volun-

tatem

tatem dimittere; opprimere & occidere debeamus; econtra verò nova divinaque *desideria* sumere, ac sanctam voluntatem, uni Deo viventem, quam quidem donat SPIRITUS SANCTUS, juxta cum *intellectu* illuminato, paceque, & divina in animo *lætitia*; per quæ rursus cum eo omni unimur quod in terra atque in cœlis sanctum est; [qua in Sancta Societate & communitate omnibus Christi Jesu beneficiis ac gratiis spiritalibus nunc quidem fruamur; post mortem vero corporis, ejusque deinde resurrectionem, æternùm ac gloriose omnes simul cum Deo vivamus.]

Alterum quod diligentissime an- 45
notandum est, in eo consistit, ut observemus, quî JESUS CHRISTUS nascens, vivens, agens, moriens, animæ suæ facultates, *desideria* præprimis ac voluntatem, eo semper direxerit modo, quem su-

perius (ubi de facultate desiderii agebatur) indicavimus: quod faciebat, tum ea a malo, a propria naturæ propensione, a sui ipsius existimatione, a voluptatibus, commodis, bonisque hujus mundi quærendis revocando; idque per sui ipsius abnegationem, contemtum, abjectionem, paupertatem, dolores, atque in omnibus acquiescentiam; tum etiam cum eadem (desideria sua voluntatemque dico) Deum versus converteret, illique ea sic traderet, ut nil præter Deum desideraret; nil præter Dei voluntatem in omnibus exequeretur, cui per laudes ac preces continuas omni tempore adhærebat: [qua ratione *intellectus* ejus omnia consequebatur lumina, quæ postulabat a Patre, in cujus etiam beneplacito, omnem suam ponebat *lætitiam.*]

46 Tertiò, de SS. *TRINITATE* breviter iisdem insinuandum est, *Patrem,*

trem, *Filium*, & *Spiritum S.* (de quibus in Symbolo & in Sacris literis,) non niſi unum eundemque eſſe *DEUM*, veluti in nobis *deſiderium*, *intellectus* & *lætitia* ſive delitiæ animæ, non tres, ſed unam ſolum conſtituunt animam. Differentiam quæ inter illos eſt, nequaquam obeſſe unitati naturæ divinæ, quæ & eadem & una ſit in omnibus: verùm eam in Deo differentiam, talem eſſe, ut nulla illam ratio, nulla lux humana poſſit & debeat comprehendere. Oportere eam a nobis ob Dei verbum ſubmiſſe credi, tametſi non ultrà cognitam, exſpectando donec Deo viſum ſit de ea evidentius quippiam, ſive in hac, ſive in futura vita noſcendum præbere: Sufficere interim 57
nobis, ſi pro captus noſtri tenuitate repræſentemus nobis Deum Patrem ut rerum omnium *Auctorem*, ut animarum noſtrarum *Patrem*, *juſtumque Judicem*: Deum Filium, ut mundi

Re-

Redemptorem, animarumque in tenebras ac ignorantiam prolapsas, *illuminatorem*: Spiritum vero S. uti Deum qui sit cordium *Sanctificator*, quique animas peccato proprioque amore infectas, divina repleat dilectione. Aut vero, Deum Patrem, tanquam *bonum*, *bonitatisque principium*, qui per bonitatis suæ communicationem omnia creaverit: Deum Filium tanquam *justum*, *justitiæque principium*, qui ut nos per peccatum injustos, justos redderet, carne nostra indutus sit: Deum vero Spiritum S. tanquam *veritatis principium*, qui intellectum aperiat & illuminet, ut divinas res ac spiritales possimus percipere.

48 [Neque & quarti hujus circa istud argumentum moniti, patiendum est eos esse immemores: Cognitionem videlicet rerum divinarum veram, eo quod a Spiritu S. in intimis animæ recessibus operante pendeat (ut

supra

ſupra diximus) oportere, ſi quidem ea ad SS. Trinitatem ſit extendenda, a Dei Spiritu eodem modo intimo produci, ut vere divina ſit vereque ad ſalutem proficua. Illud autem ſic ſe habebit, quando ea cognitio in nobis erit vivida quædam repræſentatio ejus, ad cujus imaginem conditi ſumus, SS. Trinitatis; nec non quando ad amorem redibit, ac ad Dei imitationem, ab Apoſtolo ita ſedulo commendatam: (a) *Eſte Dei imitatores ut chari filii; & cum charitate vitam agite quemadmodum Chriſtus adamavit nos. Quiſquis* enim *amat* (ut inquit (b) Joannes) *ex Deo natus eſt, Deumque novit. Qui vero non amat, non novit Deum*, (adeoque nec SS. Trinitatem) *Deus ſiquidem Amor eſt.* Ita ut *ſi quis JESUM CHRISTUM ſibi notum eſſe dicit, & tamen ejus præceptis* (quæ ſunt ipſemet *AMOR*) *non paret, is ſit mendax, nec in eo reperiatur veritas.* Cer-

(a) *Eph.* 5: 1. (b) 1 *Joh.* 4: 7, 8. & *cap.* 2: 4.

49 Certissimum igitur SS. Trinitatis veræ cognitæ criterium, atque adeo *Patris Creatoris Optimi maximi*, apertâ ad salutem confessione agniti, nota haud dubia, ea est, si illum cum timore, obedientia & veneratione amemus; si ejus *potentiæ* & providentiæ confidenter nos committamus; sique ejus erga omnes ac in omnia *bonitatem* repræsentemus ac imitemur. Sic etiam *Filium Redemptorem* ac *justum* salutariter cognoscimus & profitemur; quando simul vivimus prout eos decet, qui (a) *per eum* a *præsenti maloque seculo* *REDEMPTI sunt*: cumque (b) *justa facimus*. Denique, quisquis (c) *SANCTIMONIAM persequitur sine qua nemo Dominum videbit*, adeoque, sine qua nemo Dominum vere cognoscet; quisquis (d) *cum charitate veritatem tenet*; hic & novit & profitetur salutariter *Spiritum*

(a) *Gal.* 1:4. (b) 1 *Joh* 2:29. (c) *Ebr.* 12:14. (d) *Eph.* 4:15.

tum Sanctificatorem, Spiritum veritatis. Atque ejusmodi quidem SS. Trinitatis cognitio, inter ideales ac umbratiles Rationis humanæ operationes numeranda non est; sed vere producitur a Spiritu S. quippe cujus (a) *fructus sint bonitas, justitia & veritas*, ut Paulus loquitur.

Verum enim vero, quisquis vel ista omnia, vel horum nonnulla a se repellit; is Deum divinamque Trinitatem re negat, verbis solùm confitetur, aut inanibus quibusdam sterilis rationis actibus; quod faciunt Dæmones. Et de istis Paulus: (b) *Deum* (sacrosanctamque Trinitatem) *se scire profitentur quidem: at eundem factis & revera negant.*]

(3) Hisce liberorum ingenia ex- 50
ercendi modis non sine jucunditate adjungi possint nonnulli emblematum sacrorum libri, veluti sunt, thesaurus animæ, sive Desiderius Pere-

gri-

(a) Eph. 5: 19. (b) Tit. 1: 16.

grinus, Hugonis pia desideria, Columbula, & similes: pro memoria vero exercenda; liber Siracidæ, sive Ecclesiastici, e pretiosissimis erit thesauris quibus ea potis esset imbui, quippe qui inter præstantissimos Scripturarum libros potissimum ad rem nostram sic emineat, ut eum non solum sæpius liberis legendum, sed & ipsorum memoriæ mandandum recte curaveris: continet enim Ethicam omnino divinam ac incomparabilem, principiaque omnium quæ desiderari, sciri, atque in praxin revocari debent.

III.

51 Infantes adeo manifeste propendent in *LÆTITIAM*, ut non sine causa dixeris, hunc vere scopum, hunc tenerorum animorum finem esse unicum. Quin & si propius rem inspicias, hominum quoque cœteros haud aliam in omnibus laboribus inceptisque suis metam sibi pro-

proponere; animadvertes. Est profecto *lætitia* sive lætandi facultas, facultas finalis; aut consummatrix; vel, ut ita dicam, perfectiva animarum nostrarum, quæ revera non alium in finem sunt conditæ quam ut in *lætitia* & deliciis contentæ conquiescerent; extra quem statum; nulla est pro eis quies; nulla tranquillitas. Verùm ea est hominum calamitas, quod ab initio ætatis omnes protinus a recta aberrent via; dum illico in rebus minime solidis lætitiam ponunt; qui error si continuetur, æternâ eos lætitiâ ac beatitate omni dubio procul spoliaturus est.

I. Itaque mature, & quam primum fieri poterit, inculcandum est infantibus, lætitiam in nullis rerum mundanarum esse ponendam; non in hominibus, qui miseri sunt peccatores, ignari, impotentes; quique in terra computrescent; non in ullis aliis hujus mundi rebus, siqui- 52

dem & universæ toto cum mundo caducæ sint, vanæ sint, igneque perituræ. Non igitur lætandum est quod hominibus placeamus, quod apud eos simus in precio, quod ab iisdem afficiamur laudibus; quod corpori nostro non forma desit elegans, non vestes splendidæ, non commoda, opportunitates, copiæque cæterarum rerum: ista siquidem omnia æternùm peritura sint, [omnisque de eis lætitia in tristitiam eo profundiorem convertenda, quo magis eorum gaudio fuerimus affecti, magisque ex animo eis adhæserimus.]

53 II. Quoniam vero Deus unus magnus est, æternus est, bonus est, omnisque boni fons & Auctor, evidens est, in eo uno lætandum esse, inque sola ejus voluntate, ut & in eo, quod voluntas illa sola sapiens, sola bona, solaque æterna ac stabilis, executioni mandetur.

Qua-

Quapropter liberi quam primum eo sunt excitandi, ut in Deo & in eis quæ Deus vult, collætentur.

(1) Itaque, quoad *DEUM* ipsum, 54
lætantor quod eorum Pater verus, sit ipsemet æternus & Omnipotens Deus, qui eos ideo creavit ut divina æternaque compleret lætitia, modo tamen sanctissimam ipsius velint sequi voluntatem, eum diligant, ei obtemperent; honores vero, bona, voluptatesque hujus mundi, quæ tam cito evanescent, minime prosequantur amore.

Lætentur quod Deus idem sit sempiternus, initio ac fine carens; quod sit incomprehensibilis, omnique nostra cogitatione major: quod omnia & possit, & sciat; quod solus sit sapiens, qui nos bene docere, bene regere possit unus: quod idem sit & justus, & bonus, & omnis boni fons haud deficiens: in promissis (& hæc maxime sunt de bonis æter-

nis) veracissimus; & in se ipso felix ac gloriosus.

55 Lætentur, quod solus ille Deus dignus sit qui desideretur, qui cognoscatur, qui magnifiat, qui ametur, laudetur & glorificetur in omnem æternitatem.

Exultent animo quod Deus se naturæ nostræ ita junxerit; ut frater nobis factus sit; quodque nos sibi in æternum socios cœlo sit olim recepturus, nunc vero etiam in cordibus nostris præsens inhabitaturus, si modo nos id ipsum desiderabimus, ejusque desiderio obtemperabimus. Tantam ejus bonitatem, & quod eam cum lætitia noverint, laudibus ac gratiarum actionibus læti prosequantur.

56 (2) Eadem ratione haud difficulter intellecturi sunt, sibi collætandum esse, si quid sive per nos, sive per alios, fiat ad *Dei voluntatem*: veluti si desideria mentesque nostræ iis regan-

regantur modis quos supra declaravimus, & quorum usus singularibus aliquot exemplis hic esset ostendendus. Contrà verò, si quid ex propria hominis voluntate atque ad eam agatur, tunc non lætitiæ, sed potius dolori indulgendum esse.

[Ex quo constat, acerbe mœrendum, altissimeque dolendum esse ob peccata in Deum a nobis atque ab aliis commissa: siquidem peccando, propria hominis voluntas, rejecta ac contempta voluntate Dei nostri, perpetrata fuerit.]

Simili ratione si quis nos existima- 57
tione, si quis laudibus efferat, equidem si sapimus, dolendum nobis erit, Deoque sic dicendum,
„ Tu, Domine, præter quem nemo
„ bonus est, nemo causa ullius boni,
„ tu solus laudibus es extollendus:
„ pudendumque misera creatura
„ committit sacrilegium, quoties
„ nomen & encomia tibi soli debita,

„ sibi applicat. Econtra, si quis contemtu, si quis injuria nos afficiat, aut si forte omnia nobis pro voto non suppetant, ista intimi gaudii argumenta esse deberent; quæ veluti a manu Dei tradita, essent animo excipienda contento, eaque de causa ad Deum dicente: „ Nil ego, Do-
„ mine, præter opprobria, pœnas,
„ rerumque omnium privationem
„ promerui: ea dum mihi eveniunt,
„ juste mihi debita obtineo: qua-
„ propter lætor tuam, Domine, *ju-*
„ *stitiam* velle ita in me apparere. A-
„ go gratias eam ob rem ex animo:
„ neque minus lætari desidero quod
„ eo ipso tua quoque sanctissima *vo-*
„ *luntas* sic in me perficiatur; namque
„ hæc est tua voluntas, ut Christo
„ tuo fiamus similes: Christus au-
„ tem hoc in mundo contemtu ex-
„ ceptus fuit, male habitus, calum-
„ niis oppressus, rejectus, injuriis,
„ odio, persecutionibus affectus fuit:

„ non

„ non in voluptatibus, non in commodis; ſed in ſumma penuria, in „ opprobriis, in doloribus vitam hic „ tranſegit. Largire, Deus, gratiam „ ac robur, ut dum occaſio aderit, „ eum ego animo læto fortique, lente licet & eminus, tantillum ſequi „ valeam; quandoquidem (a) *ſi cum* „ *ipſo patimur, una cum eo regnabimus*, „ aſſeverante id Apoſtolo.

[Is *lætitiæ* uſus, infantibus ſequenti ſimili evidentiſſime exponi poteſt: videlicet, quemadmodum ægrotus ſapienter agit, ſi quæ certa ſunt remedia, quanquam amara, cum *lætitia* ſumat; quippe quæ remedia, cum a perito Medico præſcripta ſint, certo ſequetur corporea ſanitas: ſic etiam ii agunt uti æquum eſt, qui cum lætitia excipiunt omnes Dei erga nos agendi modos, ut ut amari nobis videantur; quando quidem nobis præſcripti ſunt a ſapien- 58

(*a*) 2 *Tim.* 2: 21.

tissimo Medico animarum nostrarum, quæ inde certissimam sanitatem, vitamque æternùm beatam sunt adepturæ. E contra, quemadmodum is æger ageret profecto stulte, qui in eo poneret lætitiam, quod quicquid palato suo arrideret, id avide devoraret, tametsi morbum inde sibi adaugeret, mortemque acceleraret; ita quoque stultissime agunt peccatores, quando cum lætitia, quicquid eorum corrupto desiderio ac sensui gratum est, usurpant; cum tamen omnis, quem inde reportaturi sint, fructus, propria erit pernicies ac mors sempiterna, docente Apostolo, (a) *id quod carni sapit, mortem esse* animæ.]

59 III. Quoniam vero haud fieri potest, ut innumeri in infantibus supprimantur lætandi actus, quos quidem sæpissime occasione quarumvis rerum sensibus arridentium producunt;

(a) Rom. 8: 6.

cunt; cumque neceſſario interdum eis nonnulla animi oblectandi cauſa ſint permittenda; duo triave obſervatu digna hic commendabimus.

1. Primum, ut ſiquando lætabuntur ſive ob aliquod donum, quod forte cibos aut veſtes aut commoda alia ſpectet; ſive propter aliud quid quod eis ſit gratum; illis tunc in memoriam revocemus, ea omnia a Deo & condita eſſe, & profecta; ſic ut idcirco Numini agant gratias, cogitentque illico, Deo plura infinities ſuppetere, quæ ſuis elargiatur amatoribus, obſequentibus, iiſque qui illius amore parati ſunt minuſcula iſtiuſmodi omnia dimittere ſimul ac Deum id velle cogrituri ſunt. 60

2. Alterum erit; ut etiam atque etiam caveamus, ne teneros infantium animos ad lætitiam & voluptatem moveamus per hujuſmodi promiſſas, oblatas, laudatas reculas, ad quarum oblectationem a nobis 61

provocentur, ſicuti ſæpe fit cum vel lautitiæ quædam, vel indumentorum ornamenta ac elegantiæ, vel nonnulli ex auro aut argento nummi, vel aliud quicquam quod formoſum ſit ac pulcrum, eis præbetur vel oſtentatur; aut ſiquando iratis permittatur in vindictæ ſpeciem nonnullos ictus in ipſas etiam res brutas, evibrare, quibus iram ſuam vel odium diſſipent, ſibique in hoc vindictæ exercitio ſatisfaciant ac complaceant: qua in re profecto idem ſpiritali modo peccatur, quod Deus olim Iſraëlitis per Regium Pſalten objiciebat: (a) *Filios ſuos filiaſque ſacrificarunt cacodæmonibus; inſontemque fuderunt ſanguinem liberorum ſuorum, quos Chananæorum idolis immolavere, unde inceſtata ſit terra.*

62 3. Singulari quoque cura dabimus operam, ne in eis oriri aut accreſcere ſinamus propenſionem ad num-

(a) *Pſ.* 106: 37, 38.

nummos sive pecuniam, quæ hodie Dea mundi habetur, ad quam comparandam & possidendam omnes quotquot sunt mortales unice collimant, & in qua cumulata omne bonum, omnem felicitatem, omnem lætitiam ponunt. Quæ sane idololatria est, Ethnicorum idololatriâ haud minus mortifera ac exitiosa. Doceantur teneræ mentes, argentum [quod vel nullum vel minimum haberet usum inter homines, si charitate, jam, eheu, a terris exulante, regerentur,] rem nullius in se precii esse, nisi quatenus confert ad nonnulla apud mundi incolas comparanda quæ ad vitam necessaria sint; nec licere id ultra quam istiusmodi usûs postulet necessitas, desiderare. Deum, ad quem, haud secus ac omnia reliqua, pertineat, & cui de eo ratio sit reddenda, nobis equidem permittere, ut eo ad necessaria comparanda utamur; sed eundem velle, ut

quic-

quicquid supereſt, id egenis gloriæque divinæ totum impendatur. Quocirca, nedum infantes nummulis quibuſdam in theſauri exigui ſpeciem congerendis aſſueſcantur, provocandi potius ſunt, ut ſi quid eis nummorum forte ſuppetat, eleemoſynas inde egenis erogent, vel etiam utile quiddam, librum puta pium, ad ſui inſtructionem, comparent; deque bono iſtiuſmodi uſu pecuniæ lætentur, ut qui pro ſcopo gloriam habeat Dei, extra quem lætari quemquam, minime æquum eſt.

63 *Lætitia* ac delectationis facultas pro Deo facta eſt. (a) *Gaudete in Domino*, inquiunt ſæpius David & Paulus. (b) *Delectare in Domino; & dabit tibi petitiones cordis tui.* Sic ad Deum Eſthera: (c) *Domine, qui habes omnium ſcientiam, noſti quia oderim gloriam iniquorum, & deteſter cubile in-*

(a) *Pſ.* 32: 11. *Phil.* 4: 4. (b) *Pſ.* 37: 4.
(c) *Eſth.* 14: 15.

incircumciforum ..... Tu fcis neceffitatem meam, & quod abominer fignum fuperbiæ & gloriæ meæ quod eft fuper caput meum in diebus oftentationis meæ: & deteſter illud ut pannum immundum, & non portem in diebus filentii mei .... & quod non placuerit mihi convivium regis .... & nunquam lætata fit ancilla tua ex quo huc tranflata fum nifi IN TE DOMINE DEUS Abraham.

[Cœterùm quoniam *lætitiæ* abufus 64
fieri poteft & in ipfis quidem fpiritalibus ac divinis rebus; cumque etiam haud conducat fecuritatis femina ab ineunte ætate infantibus infinuari, enitendum eft, ut comparativo quodam dicendi modo ad eorum captum dilucidemus, quî fe hoc réfpectu unufquifque debeat moderari.

Eapropter Deum ejufque gratiam veluti ingentis pretii thefaurum aliquem confiderabimus, unde facile obfervari poterit, quî fe quifquis pro variis occafionum momentis

erga

erga ejusmodi thesaurum habiturus esset.

Qui immensum thesaurum ita plene possidet, ut nec eum unquam in posterum possit amittere; ejus sane lætitia plenissima est & perfectissima. Et isto modo cum cœlites Deum possideant, simili quoque lætitia exultant.

65 Quando vero hujusmodi thesaurus nondum possidetur perfecte, nec ita, quin singulis momentis ejus jactura fieri possit, sive per innummerorum adversariorum perpetuo insidiantium versutiam & malas artes, seu per propriam cujusque culpam, negligentiam, vel arrogantiam; clarum est, lætitiam inde conceptam metu quam maxime serio esse temperandam. Atque hoc quidem modo optimi quique, quoad vivunt, sese debent erga divinæ gratiæ thesaurum habere. Hinc Paulus, quando Philippensium sanctos adhortatur

ut

ut *in Domino gaudeant*, commonefacit & simul, ut (a) *salutem suam cum metu & tremore operentur*. Petrus postquam eos quorum fides probata erat, laudavisset (b) quod in Christo *exultarent lætitia inenarrabili*, illico admonet, si quidem quem *Patrem invocant*, is eorum sit futurus Judex, *qui* ipsos æque ac cæteros, *sit sine personarum acceptione pro suis quosque operibus judicaturus*, *in timore ergo incolatus sui tempore conversentur*. Qua de causa exclamat quoque Spiritus S. (c) *Beatus homo qui semper est pavidus!*

Quod si quis ingentem hujus generis thesaurum sua culpa amisisset, 66
nilque aliud ejus loco haberet atque conspiceret quam ærumnas & egestatem: ei tamen restitutionis spes promisso facta esset; hac quidem lege, ut & de jactura præterita vivo dolore tangeretur, & in futurum quæ ei

(a) *Phil.* 2: 12. (b) 1 *Petr.* 1: 8. & v. 17.
(c) *Prov.* 28: 14.

ei committenda essent sapienter regeret: is equidem haberet unde eâ (a) *in spe lætaretur*, non tamen ideo eliminandus esset ille mœror, culpæ jacturæque præteritæ, ac præsenti egestati debitus; neque dimittendus metus pro futura impotentis debilisque creaturæ agendi ratione. Ita quoque erga Deum divinamque gratiam agendum est. Declarat David, se, ubi de peccatis suis, deque Dei jactura cogitaret, lacrymando ac mœrendo diu noctuque confici. (b) Ipse Deus testatus est, sui copiam se facturum nulli, nisi cujus cor indigentiam *paupertatemque* ob eum amissum anxie agnoscet; cujus *spiritus* ob offensum Deum *contritus* erit; cujus anima susceptura sit *cum tremore sermones* Domini, metuens scilicet ne eis in posterum fideliter satisfaciat: (c) *Ad quem*, inquit, *respiciam*, *nisi ad*

(a) *Rom.* 12: 12. (b) *Ps.* 6. 32. 38. 42. *&c.*
(c) *Isa.* 66: 2.

ad pauperculum, & contritum Spiritu, & trementem sermones meos? Affirmatque conceptis verbis Christus, (a) *consolationem* pro eis fore *qui ploraverint*, peccata videlicet tum sua tum aliorum; eosque idcirco *beatos* pronuntiat.

At vero siquis salutifera hacce circumspectione prætermissa, non nisi jucundos lætitiæ ac gaudiorum sensus aucupabitur; in istiusmodi profecto lætitia nullo negotio nidulabuntur amor proprius, sui ipsius secum oblectatio, miseraque animi cœcitas, quæ corruptionis nostræ immensitatem nobis obvelans, obstabit quominus de ea sananda simus solliciti; imo tantum nobis inde sumemus, ut ob imaginariam de possessis divitiis divinis persuasionem, eas reapse a nobis possideri simus credituri, tametsi adhuc ab eis absimus immensum; veluti in Laodicensium 67

F Ec-

(a) *Matth.* 5: 4.

Ecclesia videre est, quæ se suisque rebus contenta, alacriter cantillabat, (a) *dives sum & locupletata, nulliusque indigeo*: dum tamen Christus succineret: *atqui nescis te miseram esse, & ærumnosam, egenamque, & cæcam & nudam!* Unde idem in Euangelio (b) *væ* denunciat; *esuriemque*, & *luctum*, & *fletus*, omnibus istiusmodi, quotquot sunt, arrogantia *divitibus*, imaginatione *saturatis*, inconsiderate *ridentibus* ac lætantibus, quos (c) ad *miseriæ* suæ sensum, ad *lamenta* & *ploratum*, ad *luctum* & *gaudii cum mœrore mutationem* appellat Jacobus Apostolus: alioqui futurum, Sapientis quidem sententia, (d) ut *qui mentis sit duræ, in malum corruat*.

68 Quapropter lætitiam timore temperare, tristitiam gaudio moderari posse, omnino cœlestis est Sapientiæ: (e) *Initium sapientiæ, timor Domini. Intellectus*

(*a*) *Apoc.* 3:17. (*b*) *Luc.* 6:24 *&c.* (*c*) *Jac.* 4:9. (*d*) *Prov.* 28:14. (*e*) *Ps.* 111:10.

lectus bonus omnibus id facientibus. (a) *Beatus vir qui timet Dominum, & mandatis ejus (faciendis) multum delectatur*; inquit Psaltes, qui idem auctor est, ut quotquot Christi gratiam ac gloriam meditatione præsentes sibi sunt reddituri, id animo submisso, & timore ac lætitia temperato, faciant: (b) *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Quando econtra pseudoprophetæ (c) unam promiscue, lætitiam, pacem, securitatem omnibus acclamitant.]

IV.

Ubi facultates *desiderii*, *intellectus* 69
ac *lætitiæ* bene sunt constitutæ, reliqua alia satis sua sponte sequuntur. Verum tamen, quoniam agendum est etiam prius quam intima nostra bene sint undique composita, cumque præterea internis adjumento soleant esse externa; necesse erit,

 pecu-

(a) *Ps.* 112:1. (b) *Ps.* 2:11. (c) *Ezech.* 13:16 *&c.* 1 *Thess.* 5:3.

peculiares quaſdam habere regulas; quæ *ACTIONES* externumque regimen reſpiciant.

Omnium fundamentalis Canon, hic eſto. Corpus noſtrum vitaque cum ad Deum pertineant, de iiſdem ad divinam voluntatem, non ad noſtram, diſponendum eſt.

70 [*Voluntas noſtra*, quandoquidem naturaliter verſus nos ipſos, verſus proprium *commodum*, proprium *honorem*, propriamque *delectationem* converſa eſt, cumque ita pariat in nobis *avaritiæ*, *ſuperbiæ*, ac *voluptuoſitatis* (ut ſic dicam) vitia, quæ operationibus Dei in nobis noſtræque ſaluti impedimento ſunt; oportet, ſiquidem hæc velimus e nobis, extirpare, ut enitamur omnia ex abnegatione omnis proprii agere; utque adeo mature infantiles, quoad fieri poteſt, aſſuefaciamus animos, ut quicquid

ipſi

ipſi acturi ſunt, id (divino innixi auxilio) ex indole peragant tum *charitatis*, aliorum bonum quærentis; tum *humilitatis*, laudem & exiſtimationem ſui non cupientis nec intuentis; tum quoque *pœnitentiæ*, quâ neque animi neque corporis quærantur delectationes; ſed deſideretur potius conformitas cum Chriſto crucifixo, in palo ſine ſolamine coram oculis noſtris animam agente. Et hæc quidem vera eſt indoles, verus hic ſpiritus Chriſtianiſmi veri; qui corruptæ naturæ indoli, ad æternum interitum ſuaviter ac jocando quoſvis ſponte ſequentes præter exſpectationem deducenti, plane oppoſitus eſt.

DEI vero *voluntas* eſt, ut nihil 71
faciamus niſi illi placendi gratia. *Placitum* vero ejus eſt, ut ipſe per ſalutem noſtram gloria afficiatur. *Gloria* ergo Dei noſter finis ſit oportet ſummus, abſolutus, univerſalis. Salus vero

nostra ut medium habenda est, quo ad summum illum attingamus finem, benedicamusque, & æternum laudes ac gloriam tribuamus immortali Numinis Majestati.

Gloria Dei, hac quidem in vita, promovetur, quando vi divinæ *CHRISTI JESU cedimus* in nobis locum, cumque ab ejus potentia & virtute produci per nos quàmplurima sanctiora sinimus opera, propter quæ honoretur, benedicatur, laudeturque divinissima eorum caussa, sacra videlicet Dei virtus ac potentia, e qua quippe ejusmodi bona profluxerunt, quæque in se immensum plura infinities complectitur. (a) *Si quis in me manet*, inquit Dominus, *& ego in eo, is multum fert fructum: sine me vero nihil facere potestis... in eo autem glorificabitur Pater meus, si vos fructum plurimum tuleritis*; (b) *ut homines dum viderint opera vestra*

(a) *Joh.* 15:5, 8. (b) *Matth.* 5:16.

vestra bona, glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.

Atque id quidem ad omnis generis res *actionesque* extendi debet, quandoquidem quicquid fiat, id ad Dei gloriam debeat fieri: nihilque recte fieri possit nisi in *Nomine*, id est, in virtute, vi ac robore, in benedictione ac directione *J E S U C H R I S T I.* Ita Paulus: (a) *Sive comeditis, sive bibitis, seu quid aliud facitis, omnia ad Dei Gloriam facite.* & , (b) *quicquid vel verbis, vel re facitis, id in Domini J E S U Nomine facitote.* 72

Sic, exempli causa, is comedet bibetque ad gloriam Dei & in Nomine Christi, qui functiones istas obiturus est eo principio ac eo modo, quæ a Deo adepturus est siquidem ei dixerit animitus; „Ne me sinas, Do-„mine, creaturam tuam, cibo potu-„que ex appetentia mere bruta, pro- 73

(a) 1 Cor. 10: 31. (b) Col. 3: 17.

noſtra ut medium habenda eſt, quo ad ſummum illum attingamus finem, benedicamuſque, & æternum laudes ac gloriam tribuamus immortali Numinis Majeſtati.

Gloria Dei, hac quidem in vita, promovetur, quando vi divinæ *CHRISTI JESU cedimus* in nobis locum, cumque ab ejus potentia & virtute produci per nos quàmplurima ſanctiora ſinimus opera, propter quæ honoretur, benedicatur, laudeturque diviniſſima eorum cauſſa, ſacra videlicet Dei virtus ac potentia, e qua quippe ejuſmodi bona profluxerunt, quæque in ſe immenſum plura infinities complectitur. (a) *Si quis in me manet*, inquit Dominus, *& ego in eo, is multum fert fructum: ſine me vero nihil facere poteſtis... in eo autem glorificabitur Pater meus, ſi vos fructum plurimum tuleritis;* (b) *ut homines dum viderint opera veſtra*

(a) *Joh.* 15: 5, 8. (b) *Matth.* 5: 16.

vestra bona, glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.

Atque id quidem ad omnis generis res *actionesque* extendi debet, quandoquidem quicquid fiat, id ad Dei gloriam debeat fieri: nihilque recte fieri possit nisi in *Nomine*, id est, in virtute, vi ac robore, in benedictione ac directione *J E S U C H R I S T I.* Ita Paulus: (a) *Sive comeditis, sive bibitis, seu quid aliud facitis, omnia ad Dei Gloriam facite.* & , (b) *quicquid vel verbis, vel re facitis, id in Domini J E S U Nomine facitote.* 72

Sic, exempli causa, is comedet bibetque ad gloriam Dei & in Nomine Christi, qui functiones istas obiturus est eo principio ac eo modo, quæ a Deo adepturus est siquidem ei dixerit animitus; „Ne me sinas, Domine, creaturam tuam, cibo potuque ex appetentia mere bruta, pro- 73

(a) 1 *Cor.* 10: 31. (b) *Col.* 3: 17.

„ que vita solùm naturali abuti; multoque minus pro libidine luxuriantis corruptæque naturæ meæ: sed „ largire ut Spiritûs Filii tui Jesu „ Christi vi atque potentia mihi auxiliante, meque dirigente, cibi ac „ potus pro tuo instituto tantum capiam, quantum necesse sit ad sustentandam vitam, quam amori „ tuo, nomini tuo sanctissimo benedicendo, tibique uni per imitationem vitæ Redemtoris nostri, gratia tua exprimendæ, totam velim devovere.

74 Eadem ratione ad gloriam Dei & in nomine Jesu Christi loquemur, si petierimus ac tenuerimus ab eo vim nihil proferendi nisi quod ipse moderetur, nihil nisi quod sit necessarium, atque etiam idoneum ad bona cogitata, suppressis malis vanisque, ingeneranda omnium mentibus.

Uno verbo, omnia fiunt ad gloriam Dei & in Nomine Christi, quando

quando divinâ Christi gratiâ, vi, virtuteque prius postulatâ, per eandem, pro voluntate Dei, e principio cœlesti, ad scopum divinum, perficiuntur quæcumque perficienda sunt, juxta Apostoli Petri admirabile hocce præceptum: (a) *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alios eam administrate, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur*, loquatur *quasi sermones Dei: si quis ministrat*, ministret *tanquam ex virtute quam suppeditat Deus; ut in omnibus glorificetur DEUS per JESUM CHRISTUM, cujus est gloria & imperium in secula seculorum, Amen!*

Hactenus in genere de Divina voluntate, *actionum* regula.]

Voluntas Dei singulatim in Decalogi mandatis significatur. Hæc ut memoria teneant pueri, curandum est, quæ interim, pro illorum captu, ipsis ad litteram primum explica- 75

(a) Petr. 4: 10, 11.

buntur. Ubi vero aptiores erunt, docendi erunt Legem, siquidem spiritalis sit, auctore Deo postulare,

1. Ut nihil nisi Deum solum, eumque propter se ipsum, diligamus.

2. Ne Deum putemus similem esse cogitatis ac *imaginatis* quæ tenebricosa ratio nostra humanumque judicium de eo fabricantur: [neve cogitemus, cultum Deo gratum esse eum, qui a voluntate propria imaginationeque nostra efficitur.]

3. Ne *Dei Nomen*, ejus fœdus, notitiam, gratiam, filiorum Dei jus ac titulum *usurpemus* aut jactemus *invanum*, sive frustra atque inutiliter, fructus condignos minime ferentes: [neve fraudulenter sacra Dei, & ejus veritatis, justitiæ, gloriæ, rerumque divinarum nomina, obtendamus propriis nostris cupiditatibus, affectibus, propositis viisque vanis, ne dicam iniquis atque improbis.]

4. Ut ex propria voluntate *opera-*

ri, agere ac vivere *desinamus*, quo Deus ipse in nobis & per nos operetur, agat, & vivat.

5. Ut *veneratione* Dei verbum, 76
voluntatem, bonasque inspirationes *excipiamus*, quibus ille nos spiritali modo generare cupit, novasque ex nobis creaturas facere, quæ in terra nobis ab illo danda, diutissime vivant, sive, vita fruantur sempiterna.

6. Ne imaginem Dei in nobis *occidamus*, aut nostras animas spiritali vita spoliemus; neve animas proximorum per exempla vitæ ethnicæ, mundoque ac impietati deditæ, perimamus.

7. Nulla creatura præter necessitatem, & extra Dei voluntatem, pro sola voluptate abutendum esse: quod id animi sit (a) *adulterium*.

8. Deo, ad quem omnia pertineant, nihil *furto* subducendum esse, non amorem affectusque nostros,

non

(a) *Jac.* 4: 3.

non vitam, non tempus, non bona, non labores, aliò ea impendendo quam pro ipso.

9. A nobis ipsis & sine Dei lumine *neminem judicandum*; alioqui, dum tenebris erimus obsiti, falsum erit judicium nostrum, graviterque in Deum peccabimus.

10. Rebus quas habemus, nos ita contentos esse oportere, ut plura non cupiamus; omne siquidem aliud desiderium, *concupiscentia* sit, lege prohibita.

77 Denique tenendum est, ea quæ a lege postulantur, quanquam sint carni, per peccatum viribus fractæ, impossibilia: nihilominus quando Spiritum Christi animæ impertitur Deus, eam tunc animam per Spiritum illum Domini; aut potius ipsum Domini Jesu Spiritum in ea anima, quicquid a lege postulatur, efficere: quo sine, nec Spiritum Christi ab homine possideri censendum est,

eſt, eumque necdum ad Chriſtum, ceu ejus filium, aut tanquam ab eo juſtificatum, pertinere: ut docuit Paulus. (a) [Neque idem quoque vera fide adhuc dum ſolide præditus erit, quippe quæ (b) fides legem non deſtruat, ſed eam ſtatuat: quæque præſtet (c) ut cuſtodiamus mandata Dei vincendo mundum: & ut communionem cum Deo habeamus in lumine, atque in illo ſtatu, extra quem nemo meritorum Chriſti, ejuſque mortis, particeps eſſe queat: quandoquidem (d) *ſi nobis cum Deo communionem eſſe dicimus, & tamen in tenebris degimus, mentimur, nec verum facimus. Sin in luce verſamur, ut ipſe in luce eſt, nobis eſt inter nos communitas; noſque* [tunc] *Jeſu Chriſti ſanguis, ejus filii, expurgat ab omni peccato.*]

Voluntas Dei circa ea quæ a nobis 78
ſunt agenda, ſingulariſſime & veluti per

(a) Rom. 8: 3, 4, 9. (b) Rom. 3: 31.
(c) 1 Joh. 5: 3, 4. (d) 1. Joh. 1: 6, 7.

per compendium traditur in capitibus, Mathæi quidem v. vi vii. Johannis vero xiii. xiv. xv. xvi. nec non in primis Epistolis tum ejusdem Johannis, tum Petri, quæ ut infantibus sint quam familiarissimæ, curandum erit, addito Davidis Psalmo cxix. qui maximus omnium cum sit, quoties sacra hæc legentur, ex ejus pausis una conclusionis loco poterit esse. Libellus Thomæ a Kempis de Christi Imitatione, hisce poterit quoque conjungi.

79 [Universæ Dei leges, adeo salutares & admirandæ, quas David tam frequenter, tanto cum amore, tanta cum admiratione concelebrat; quas omnis Scriptura ut vitalem scaturiginem, ut cordis lumen, ut animarum thesaurum commendat; quas Christus ipsam (a) *vitam æternam* nuncupat; quas Spiritus Dei promissus in animis, in quibus habitat, vi

(a) *Joh.* 12. 50.

vi potenti sua inscribit, ad quatuor possunt reduci, quæ sunt,

1. *AMARE DEUM.*

2. *AMARE JESUM CHRISTUM CRUCIFIXUM:* (a) Eum, inquam, ejusque crucem; (b) ejus calamitates, suppliciorum ejus communitatem, cum ipsius morte conformitatem; (c) utque impleantur in carne nostra, ea quæ Christi passionibus desunt.

3. *AMARE PROXIMUM.*

4. Ac *SEMET IPSUM ODISSE.*

Atque huc revera quæcunque sunt, 80
redeunt omnia. Quapropter eorum amorem ac venerationem infantium animis ac medullis intimis quam primum & quam penitissime erunt inspiranda, hique eo animandi, tum lectione, tum precibus, tum quoque assidua incomparabilis illius Davidici Psalmi, modo laudati, meditatione, nec

(a) 1 *Cor.* 2: 2. (b) *Phil.* 3: 10. (c) *Coloss.* 1:24.

nec non & sequentium e Psalmo alio verborum ad rem istam applicatione: (a) *Lex Domini*, (lex Amoris Dei, dilectionis crucis Christi, caritatis proximi, odiique proprii,) admirabilis illa lex, ubi cordibus per Dei Spiritum imprimitur, *immaculata* lex *est*, *convertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini Sanctus, permanens in seculum seculi; judicia Domini vera, justificata in semetipsis. Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum; & dulciora super mel & favum. Etenim servus tuus custodit ea; & in custodiendis illis retributio multa.*

81 Non minus quoque inculcandum erit infantibus, se in Baptismo fœdus cum Deo pepigisse; in quo quidem Deus ex sua parte, se eorum fore

(a) *Ps.* 19:8, &c.

fore Deum promiserit, hoc est, se ipsum, Patrem, Filium & Spiritum S. omniaque bona sua ac beneficia eis communicaturum, quorum quidem jamjam receperint aliquot primitias, modo ne eas peccatis suis, malaque ac minime Christiana vivendi ratione, deperdant; siquidem & ipsi ex parte sua Deo vicissim promiserint, se totos, corpus suum, animam, desideria, intellectum, lætitiam, ac delectationes, actiones, vitam suam omnem, omniaque sua perpetim fore illi, omnibusque sanctissimis illius placitis, qua obedientia filios decet, penitus devota, abnegatis ex toto se ipsis, peccato, mundoque & Diabolo; ac ad effectum adductis quæcunque hactenus exposuimus, ut quæ nemo omittere possit, quin eo ipso Baptismum suum cum Christianismo ejurare dicendus sit.]

Cœterum vix dubitem quin unusquisque satis teneat communiores 82

quasdam regulas, unde constet, qua ratione infantes sese erga Deum, erga parentes, erga proximos, erga semet ipsos etiam, gerere debeant: quæ quidem illis hac de causa erunt commendandæ, quod ea sit Dei voluntas. E hujusmodi vero regularum numero, sequentes, opinor, fuerint;

83 1. Respectu Dei.

[Sic vivere & sic agere, ut qui semper simus in conspectu Dei, nos cum sanctis Angelis suis continuo intuentis, & quæcunque fecerimus, dixerimus, cogitaverimus, bona malave, in judicium suum adducturi, unde æternam mercedem aut pœnam reportaturi sumus.]

Eum mane, vesperi, & ante cibum capiendum, constanti precum exercitio invocare.

Animum sæpius ad Deum attollere, præsertim in omni labore & opere antequam inchoëtur; ut Dei auxi-

auxilium & benedictionem in eo faciendo aſſequamur: quo peracto, Deo agendæ gratiæ, opuſque ipſum ei, ejuſque divinæ gloriæ, offerendum.

Divinas veritates tum domi, tum in templis, cum attentione ac veneratione audire; nec tamen nobis perſuadere, debitum Deo a nobis cultum eſſe præſtitum, quando eas ſolùm audivimus, aut etiam memoriæ impreſſimus: verùm inſuper Deum eſſe implorandum, ut earum ille nobis verum ſenſum impertiatur, eaſdemque in corde humili, ſubmiſſo, obtemperante & ſimplici animare dignetur.

2. Reſpectu Parentum ac Superiorum. 84

Pro eis preces Deo offerre.

Eos cum metu & reverentia diligere.

Eis ſine obmurmuratione obtemperare, [in ipſis quoque rebus quæ nobis haud arrideant, modo tamen

non sint evidenter peccaminosæ, inque Deum & mandata ejus impingentes.]

Nec iis insciis, sineque eorum permissu, quicquam facere.

85 3. Respectu proximi & æqualium.

Etiam pro iis Deum precibus adire.

Diligere eos, iisque tanquam nobis ipsis benevelle; neque iis quicquam facere, quod nobis fieri nollemus.

Nulli se anteponere: sed omnes se ipso meliores reputare.

Pacem cum iis colere. Eos ferre. Si qua in re nos offenderint, nunquam in eos seu conviciis, sive alio quocunque modo, vindictam exercere; ac ne id quidem vel solo desiderio: verùm potius eis ex animo ignoscere, atque etiam in eorum gratiam Deo preces fundere singulariores.

4. Re-

4. Reſpectu Sui. 86

De ſe ſemper demiſſiſſime ſentire.

Ordinatis tantum horis cibum capere; idque & ſobrie, & indiſcriminatim ex omni quodcunque apponetur, ſive gratum iis ſeu ingratum videatur.

Non ſplendida, non copioſa deſiderare; ſed paucis contentum eſſe.

Tempus prout a Superioribus præſcriptum eſt, impendere. Nunquam otioſum eſſe: ſiquidem eſt, ut ajunt, Otium pulvinar Satanæ.

Quicquid agant, id quam optime poterunt, agere.

Non mentiri: non altercari: non contradicere: verba inutilia non proferre: ſicubi erratum eſt, excuſationem non quærere; ſed animo prompto ac ingenuo culpam fateri; ejuſque a Deo, ſuperioribus ac proximis, veniam deprecari; quo gratia obtineatur a Deo, qui aliàs quandiu peccata excuſabuntur, tam

diu eadem non condonaturus est.

87 [Quod ad infantiles objurgationes ac castigationes attinet, neminem fore reor, qui nesciat, erga eos quidem qui docilis, sedatæque ac modestæ sunt indolis, non tam severitate, quam amicitiæ ac lenitatis demonstratione, utendum esse: cum econtra, magis expediat severitatem ostendere iis, quorum indoles est ferocior, contumax, petulans ac immorigera: dum tamen his significetur, se non alia de causa non adamari, ut alioqui fieret, quam quod moribus adeo iniquis sint præditi.

Infantes ubi probe agunt, benignusque idcirco eis demonstratur animus, satius est eò adduci, ut cum laudibus dicant Deo, „Sit tibi, Domi„ne, gratiarum actio, quod me, „qui te non auxiliante nihil possum „recti, nunc dignatus sis ope tua ad „bene agendum applicare: id inquam multo magis præstat, quam si ipsimet

ipſimet directo laudentur: hinc ſiquidem immineat periculum, ne amor proprius, ſuimet circa ſe oblectatio, ſuperbiaque, hoc modo in iis vel ingenerentur, vel grandeſcant.

Quidquid ab infantibus inconſulto vel ex ignorantia peccatum eſt, 88
vel ita actum ut malum ſubeſſe neſcirent, id eis condonari æquum eſt, modo tamen de officio ſuo pariter inſtruantur: ſed ſi quæ mala cogitatò committant, atque ita ut a ſe peccari haud ignorent, eapropter pœnæ ab ipſis ſunt exigendæ, haud ſecus ac ſicubi obedire detrectent, aut cum mentiuntur, vel aliquem concutiunt, & ſiquæ ſimilia patraverint.

Cum caſtigandi fuerint, ſemper opus erit, ut prius de ſua culpa ſic convincantur, ut capiant ſe ea feciſſe quæ a ſe minime fieri debuiſſe ſciebant; ac proinde juſtum eſſe ut propterea coërceantur; idque tum ex amore quo eos proſequimur, tum ad

commodum bonumque suum fieri.

89 Quæ sane ab iis percipi possunt haud difficulter, adeo clara sunt hujusmodi principia, malum videlicet Deo hominibusque displicere. Idem coram Deo hominibusque pœnas promereri. Id, nisi coërceretur, fore ut accresceret, ut fieret insanabile, utque tandem sempiternæ consequerentur pœnæ. His ut eatur obviam, animæque eorum, pro amore quo eas prosequimur, inde dum licet eripiantur, expedire, ut ipsimet ex pœnis, futuræ vitæ suppliciis millies atque millies minoribus, nonnihil degustent. Idque tunc effectui dandum est; moderate equidem, attamen eorum ploratûs haud habita ratione; atque ubi culpam iterabunt, non neglecta quoque coërcitionis iteratione. Estque hic æquissimus infantes castigandi modus verissimum amoris erga eos documentum; quo semel atque iterum

opportune adhibito, id facile consequemur, ut quas induere incœptabat formas malas tenerior animus, eas tunc facile deponat: ubi e contra, quando ex insulso erga eos amore, qui potius crudele odium dici debet, eis indulgetur, æternis quoque luctibus una cum iis erit olim proculdubio indulgendum.

Verumtamen ex altera parte, quam maxime ab inhumanis, iracundis ac immoderatis coercendi modis cavendum est; quippe qui nimia indulgentia non minus sint noxii: efferatur ita tenerior animus, indidemque tum bonum ipsum, ad quod vi tam inhumana truditur, perhorrescit, tum eos apud se execratur, quos sibi non immerito 12
hostium loco habendos esse putabit.]

Sunt & alia haud pauca sive erga 90
infantes agenda, seu eis inculcanda, quæ omnes quibus liberorum

suorum educatio uti par est chara erit, vel ipsimet observaturi sunt, vel suis ex se insinuaturi, aut etiam e positis hactenus principiis colle-cturi: quæ quidem omnia optandum esset, ut parentes quivis ac institutores prius ipsimet propria praxi stabilirent, propter salutem tum propriam, tum liberorum suorum, cum hæc non minus quam propria eis debet esse commendata: qua de causa proinde divinam gratiam indesinenter implorare tenentur, ut per eam & se ipsos, & suos, debite possint gubernare; neve actionibus & exemplis suis ea evertant, quæ solis verbis, per facta contraria enervatis, frustra commendarent.

91 Erunt vero fortasse haud pauci quibus præcepta hæcce videbuntur aut omnino impossibilia, aut saltem ridicula nimis quam ut parvulis sint inculcanda, vel ab iisdem praxi observanda. Verum non aliam ob cau-

ſam impoſſibilia videri poſſunt, quam quod ipſimet a primis annis ad ea educati non fuerimus; aliàs facillima plane reperirentur. Neque vero ridicula cenſeri poſſunt, niſi quo modo crux Chriſti pro ſtultitia reputatur, comparate ſcilicet ad principia hujus mundi, qui tamen ipſe inimicus Dei eſt; ac ejus ſapientia; coram Domino mera ſtultitia. Hinc Scriptura de eo ad homines: (a) *O degeneres! neſcitis mundi amicitiam, Dei eſſe inimicitias? Qui vult amicus eſſe mundi, inimicus efficitur Dei.* Quænam vero hac de re præcepta nobis in divino verbo traduntur? (b) *Ne vos huic ſeculo præſtate ſimiles.* (c) *Ne amate mundum neque mundana. Si quis mundum amat, is non eſt Patris amore præditus. Nam quicquid in mundo eſt, videlicet carnis cupiditas, & oculorum cupiditas, & vitæ arrogantia, non a Patre;*

(a) *Jac.* 4: 4. (b) *Rom.* 12: 2.
(c) 1. *Joh.* 2: 15.

tre; sed a mundo est. Et mundus abit, & ejus cupiditas: sed qui Dei voluntati paret, is manet in sempiternum. Infe-
92 lices ergo quotquot liberos suos juxta leges mundi educant, eumque in finem, ut in mundo fortunati sint, ut potentia, opibus, commodis, celebritate, omnisque generis fortunæ muneribus polleant, tandemque cum mundo & inimicis Dei æternum pereant! Diris eos parentes perpetuis sui prosequentur liberi in Inferno, quò adductos se animadvertent ab illis, qui ipsimet eodem erunt detrusi, eo quod impiorum Israëlitarum facinus fuerint imitati.

Quippe immolarunt filios ac filias
Ad Dæmonum aras: & suæ propaginis
Vovere falsis sanguinem innocuum Diis;
Terramque sacris polluerunt cædibus.

93 Beatos autem quotquot spretis Satanici ac Antichristiani Mundi le-
gibus

gibus, id unum curaverint, ut ſuorum liberorum precioſiſſimas animas pro beata Æternitate poſſint juxta S. Euangelii crucisque Chriſti leges educare. Hi a ſuis æternum benedicentur in Cœlis, omneſque ſimul Dominum indeſinentibus proſequentur benedictionum votis, dum ab eodem viciſſim perpetuis benedictionibus cumulabuntur. Amen!

PSALM. CIV: 15, &c.

Hominis ætas ſimilis eſt graminis: floret ut flos agri, qui a vento invaſus nuſquam eſt, eumque ſuus amplius neſcit locus. At DOMINI clementia ab æterno durat in æternum erga ejus reverentes, & juſtitia erga natos natorum: erga ejus fœderis conſervantes, & obeundorum ejus placitorum memores.

Chriſtia-

Christiana e

JOHANNE RUSBROCHIO

Comprecatio, superius laudata.

OBsecro te, benigniſſime Deus, per immenſam miſericordiam tuam, ut præſtes mihi te amare toto corde ſuper omnia; & cunctos homines atque omnes ſtatus, tum religioſos tum ſeculares, amicos & inimicos, perinde ut me ipſum diligere. Da mihi ut omnes homines venerer, nec quenquam unquam judicem aut contemnam; ſed ut ipſe potius ab omnibus contemni & abjici deſiderem: nec unquam hominibus placere appetam niſi tibi, Domine; nec cuiquam præterquam tibi diſplicere verear & reformidem: utque in omnibus tuum ſuper omnia honorem & gratiſſimam volunta-

tatem

tatem tuam, non aliud, exequi concupiscam.

Oro præterea, amantissime Domine, ut præstes mihi ne de me ipso aut de propriis actionibus meis præfidam aut præsumam; sed ut tibi, sanctissimisque tuis meritis, totus innitar, & in eis potissimum spem & fiduciam meam collocem, ac nihilominus semper quod in me est, facere non omittam.

Ad hæc, vulnera, quæso, cor meum amore tuo, & libera me ab omni privato & corrupto ac falso amore; & da mihi cognoscere ac sentire Charitatem, Misericordiam, Sapientiam ac Omnipotentiam tuam, itemque proprium nihilum & infidelitatem meam: [tenebras nempe, dementiam, malignitatem, miseriam, impotentiamque propriam.]

Rogo etiam, dulcissime Domine, ne me unquam sinas oblivisci Mortis

&

& Passionis tuæ: sed ut in eis sit mihi præcipua requies & accessus ad Divinitatem; & ut omnes vires meas in tuis vulneribus & tua morte consumam.

Tantam etiam, piissime Domine, largire mihi charitatem, ut omnia propter te & facere & omittere possim; & ut omnis labor tua causa facilis mihi sit; utque mortales omnes, & omnis eorum consolatio, nec non quævis naturæ meæ oblectamenta, mihi tam amara & molesta reddantur, quam mihi modo jucunda sunt; & ut æque libens eis caream, quam eis ægre adhuc destituor.

Oro insuper, benignissime Domine, ut me in omnium hominum, tam religiosorum quam secularium, cordibus extinguas; & ut cunctos homines, omnesque extraneas imagines, in meo corde occidas; nec ab ulla mihi afflictione, vel cruce, vel mœrore, parcas, quæ tibi placeant,

& mihi adminiculo ſint apud te: &, in omni perpeſſione & afflictione quam mihi evenire permiſeris; & quæ ab hominibus mihi poſſit accidere; præſta ut me reum agnoſcere & fateri diſcam, & ut contemnam me ipſum.

Precor nihilominus, ſuaviſſime Domine, ut mortis & vulnerum tuorum Meritis, & te ipſo toto, cœleſti Patri tuo pro omnibus, quæ unquam admiſi, peccatis meis ſatisfacias, iiſdemque omnem negligentiam & defectus meos ſuppleas. Præſta etiam mihi, ut incertam mortis horam, & horrendi ac tremendi tui judicii æquitatem; itemque negligentias & brevitatem vitæ meæ; pœnaſque graviſſimas & ſempiternas impiis & peccatoribus præparatas; ob oculos habere & formidare diſcam.

Denique; Clementiſſime Domine, da mihi ut nunquam neque

pacem, neque delectationem quæram aut inveniam nisi in te, & ut tu sis causa & ratio omnium actionum mearum. Amen!

JUDICIUM
REV. MINISTERII
HAMBURGENSIS
de Libello
Educationis Liberorum ;
&
OBSERVATIONES
Auctoris in illud :

Cum duabus EPISTOLIS
ejusdem argumenti.

Indiculus Sequentium.

I. JUDICIUM R. Ministerii Hamburgensis, cum OBSERVATIONIBUS Auctoris.

ARTICULI Judicii (quibus respondebitur) sequentia in libello notant.

1. De Libelli Educationis Liberorum *Auctore*, convitio *fanaticismi* proscisso.
2. Libellum esse *fanaticum*, *Enthusiasticum*, aliisque *hæresibus* refertum.
3. Omitti illic *fundamentum fidei & salutis*, Christi Meritum, Satisfactionem; Illuminationem supponi; homines eo abduci a Christo.
4. Pugnare cum *Catechismo Lutheri*.
5. *Mandata* Dei illic male *dividi*. Illud de *Parentibus* male exponi.
6. *Nonum mandatum* sic exponi, ut *Magistratuum* in judicando minuat *officium*.
7. *Amorem proprium* ordinatum male tolli. De *contemtu gaudere*, improbatur. *Laudationem liberorum* male diabolicam dici.
8. Male statui *legem* omnimode a nobis posse *impleri*.
9. Male poni, *facultatibus* desiderii, intellectus, lætitiæ & praxeos *bene ordinatis*, *cætera ex se* fluere.
10. Per *mandata*, veluti per *externa*, internis juvamen adferri, haud recte dictu.
11. *Libertatem* voluntatis illic doceri.
12. *Articulos fidei* e Catechismo *crassa* & *obscura* fragmenta rerum Divinarum male appellari, dicique de iis *clarius quid* a Deo hac in vita esse *exspectandum*.

 13. Cre-

13. *Credendum* DEO & *Sanctis* circa Divina à nobis non percepta, improbatur.
14. Crassum nostrum *concipiendi modum* esse à Deo destruendum, ut *puram veritatis pulcritudinem* nobis ostendat, improbatur.
15. Inde sequi, *illuminationem* plus posse quam *Scriptura*. Quod improbatur.
16. Dei *Amorem & Bonitatem* limitari, cum dicitur, Deum *nolle salvare* illos qui nolint ipsi obtemperare.
17. Male tribui *Justitiæ* Dei quod bonis male, malis sit interdum bene.
18. *Personas* in SS. *Trinitate* non magis illic distingui quam tres animæ facultates.
19. Nihil illic (num. 44.) de CHRISTO dici, quod non quivis Socinianus & hæreticus amplectatur.
20. *Justitiam* imputatam omitti.
21. *Siraciden* male laudari ut qui omnia desideranda, scienda & facienda contineret, tametsi in eo nihil de CHRISTO.
22. Male SPIRITUS S. *inspirationes*, ut quæ ad majorem ducerent cognitionem quam *verbum externum*, improbatur.
23. *Verba sonosque* de verbo sine spiritu, dici male inefficacia, fragmina obscura, &c.
24. *Vitam sanctam*, *puritatem* item *cordis*, ad intellectionem veritatis requiri, improbatur.
25. *Illuminationi* regnerationem adscribi, improbatur.
26. *Resurrectionem* Corporum illic negari.
27. Ad *novam terram* ante vitam æternam spem male dari.

28. *Ora-*

28. *Orationem Dominicam* indifferentem ſtatui.
29. *Rusbrochii* Orationem Orationi Dominicæ male adjungi.
30. De Rusbrochio nonnulla.
31. *Pſalmos* mire de veteri Adamo exponi.
32. *Orationem* Domini male *dividi*. Male petitionem *ſecundam* exponi.
33. Male *tertiam* de obedientia; *quartam* de ſpiritali cibo exponi.
34. Non plus *optandum* ac unuſquiſque habet: improbatur.
35. *Baptiſmum*, *Cœnam*, *Confeſſionem*, *Abſolutionem*, male illic omitti.
36. In *ſcientias* male invehi.
37. Male & commendari *Hugonis pia deſideria*, &c. neque admodum Scripturam commendari.
38. *CENSURARUM CONCLUSIO:* in Libello de Educatione nullam fere *lineam* eſſe ſine veneno: Libellum eſſe *undiquaque* hæreticum, & fanaticum, & ad Euangelicæ veritatis *ſuppreſſionem* tendere; adeoque eſſe a quovis Chriſtiano abjiciendum &c. Hanc concluſionem magis competere RR. Virorum Judicio ac agendi rationi, probatur ex eorum inauditis in Libellum ejuſque Editorem agendi modis.
39. De Dom. Paſt. *HORBIO*, libelli Germanico Editore.
40. De Libelli Editione & ſuppreſſione *Lipſiaca*; deque Dn.Doct. *JOH. FRID. MAYERI* adverſus illum *Admonitione*, ejuſque argumentis.

II. *EPISTOLA* prima, de *DOM. D. MAYERI Admonitione* adversus libellum, in qua omnes ejus obliqui prætextus palam fiunt, & refutantur.

III. *EPISTOLA* altera, in qua Magistri cujusdam D. *VAKE* Scriptum quod in Libellum eundem edidit, confutatur.

IV. *CORONIS*: in qua præcipuæ *M. VAKE* instantiæ in ultimo suo opere publicatæ, maxime vero ejus de negata Resurrectione argumenta diluuntur: tum *Doctoris A. PFEIFFERI Lubeccensis* octo concionum liber adversus meum, paucis adumbratur & confutatur.

AD
LECTORES,
De sequentibus oppositionibus.

SEquentis JUDICII *oppositiones non esse ejus pretii ut propter se mereantur solvi, ac eruditis communicari, ipsimet mecum procul dubio animadvertent Lectores. At quod propter ipsas fieri non debuit, id tum propter eorum Auctores, tum ob effectus inde consecutos, tum etiam ob ipsam rei quæ impugnatur materiam, nequaquam supprimendum judicabitur. Sunt isthæc memorabiliora, quam ut ea omnino ignoret posteritas. Agitur de Christianismi veritatibus, iisque vel maxime essentialibus, salutiferis, quin & apud omnes Christianos non controversis, quales in Libello præcedente quivis deprehendere potuit. Qui se se illis opposuerunt, non sunt unus aliquis aut alter Theologus privatus: Sed totum Collegium Ministerii,*

rii Hamburgensis, plus viginti Ministris constans, quorum hoc in negotio antesignanus aliquis, (qui cæteros omnes ad partes suas, quas ex privatis fecit communes, quivit pertrahere,) est & fuit (præter cæteros ejus titulos queis nil detractum velim,) Theologus, Doctor, Pastor, Professor, olim & ipsius Cathedræ Lutheri Successor, & Ecclesiarum Superintendens. Volunt autem omni molimine & me ob Libellum, & Libellum ipsum ob dogmata, & Pastorem ac Collegam suum, ob Editionem ejus germanicam, tanquam perniciosos hæreticos ab omnibus haberi; hunc etiam, cum libello, si fieri posset, exterminari. Quæ quidem res totam Civitatem Hamburgensem, Magistratum ipsum Amplissimum, omnesque cives toto circiter abhinc anno tam horribiliter exercuit ac vexavit, ut timendæ Seditionis necdum certus finis appareat. Cum autem ex dicendis ad sequens Judicium, *nec non ex* Epistolis *annexis, appareat quænam vera sit ansa, quisve sit genuinus prætextus tantorum motuum, (facilius,*

(*facilius, detectis caussis, ab iis qui rebus præsunt præcavendorum,*) *non inutile forte fuerit, ista publico communicasse, in quibus dedi quoque operam, ut quædam non contemnenda observationibus & responsis meis intertexerentur.* JUDICIUM, *a quo ordiri libet, quanquam ordine non fuerit prius, Titulum gerebat prout modo sequitur.*

NOTA. Paginæ libelli quæ citantur in contextu ipso referuntur ad editionem germanicam; ut autem & in hac latina possint loca citata consuli, numeris in margine appositis eam distinximus, atque hos numeros e regione locorum indicabimus deinceps.

Ad

Ad

LIBELLUM à MINISTERIO Hamburgensi & Summo Sacerdote Lubeccensi condemnatum.

Q. *Parve Liber, quid enim peccasti, dente sinistro*
Quod te discerptum turba Sacrata velit?
R. *Invisum dixi verum, propter quod & olim*
Vel DOMINUM letho turba sacrata dedit.

Ad-

Admodum REVERENDI MINISTERII *Hamburgensis* FUNDATISSIMUM JUDICIUM *de libello* PRUDENTIA JUSTORUM *dicto*, *per illius* DEPUTATOS 8. *Martii* 1693. *primo quidem voce*, *deinde vero* 10. *ejusdem mensis Scripto Spectatissimis Dominis* DEPUTATIS *Prudentissimi* MAGISTRATÛS *communicatum: Atque illico tam in Senatu quam in Dominorum* Super-seniorum *Cœtu publice prælectum. Cum fideli Epistola cujusdam Lipsiensis extracto. Impressum anno* 1693.

OBSERVATIONES suas adjecit *Libelli* AUCTOR.

A Deo parvi pependerunt amici mei quæcunque contra Libellum de *Educatione Liberorum* dicta sunt & scripta, ut de iis me, extra rumores & in secessu agentem, vix dignati sint commonefacere. Ea ego omnium pene ultimus rescivi: inter quæ *Judicium Rev.*

Mi-

Ministerii Hamburgensis de eodem Libello, quod Amplissimo Magistratui obtulerunt, deinde etiam typis evulgarunt, longe post cætera DD. Mayeri & Vakii scripta, in manus meas incidit. Judicium illud etsi Mayerianis & aliis scriptis sit contractius, idem tamen capitibus accusationum longe pluribus abundat, quippe vel novem supra triginta. Equidem illis, quoad partes præcipuas satisfieri possit facile ex iis quæ docti quidam Viri & Theologi, tum & ipsemet ego, ante hac in libellos Mayerianos & Vakianos edidimus, quod partim ex sequentibus duabus Epistolis patebit. Verum quia in hoc Ministeriali Judicio novæ aliquæ accedunt insimulationes, ipsæque veteres nova interdum fulcrorum specie apparent; libet ad singulas nonnihil observare, &, quod cuivis accusato licet, quæ circa hæc vera erunt edicere. Apponam primo RR. DD. Ministrorum contextum, ad verbum e germanico redditum: huic dein Observata mea subnectam: de iis autem, ut & de *fundatissimo Judicio* judicabunt

Recti tenaces simplicis, & quibus
Est grata fraudum nescia veritas.

AR-

ARTICULUS I.

RR. MINISTR. HAMB. *p.* 3.

Libellus qui dicitur PRUDENTIA (*a*) JUSTORUM in Liberis a mundo ad Dominum educandis, POIRETO *a nonnullis tribuitur, qui crassis erroribus* ANTONIÆ BOURIGNONIÆ *addictus, pro fanatico habetur.*

OBSERVATIONES.

1. PRincipio, notandum eſt ante omnia (id quod etiam vix ullum latet) eos qui e Lutheranis Theologis malevolo & rixoſo ſunt animo, (pacificos enim quoſvis ex eis cum veneratione excipio) ſolitos eſſe, idque quo magis rationibus deſtituuntur, conviciis protinus inſignire quotquot ab ipſis diſſentiunt. Jam dudum non Reformati modo (*b*) univerſi; ſed & ipſimet Lutheranorum Optimi: v. g. Arndius, Calixtus, & quam plurimi alii pietate ac eruditione conſpicui,

(*a*) *Hunc titulum Libello præfixit D. Editor Germanicus.* (*b*) *Vide Hornbek. ſum. Contr. lib. 9.*

cui, consuefacti sunt sese ut ab istis videant, *Fanaticorum*, *Swermerorum*, *Enthusiastarum*, *hæreticorumque* titulis coronari: ita ut nemini mirandum sit rem & isto more in præsens inchoari. Antiquum obtinent: ac dejerare quis possit, vel Angelum de cœlo si quid diceret aut scriberet quod istorum Dominorum palatui undiquaque non saperet, fanaticum protinum aut Quakerum auditurum. Ipsi interim dum rustico isti ac agresti conviciandi modo indulgent, minime volunt, pro naturali æquitate, quædam liberius ipsis dici. Cum veneratione postulant adiri: quin se ipsos vel in sui *Judicii* titulo, tum in aliis scriptis honorifice *Admodum Reverendos*, & *Patres spirituales* nominant, interea dum alios contumeliis infamant. Absit hoc ut imitetur quisquam, tametsi illis timendum esset, verba poëtæ nequis objiciat,

Falsus honor juvat, & mendax infamia terret,
Quem? nisi mendosum, & &c.

2. Voluerunt Viri RR. ex consideratione Auctoris invidiam libello excitare, uti evidens est. At si *Kempisium*, quem

quem inferius (a) dicturi sunt *cum magno judicio legendum esse*, ipsimet cum aliquo judicio legissent, aureæ huic sententiæ forte accessissent: (b) *Non te offendat auctoritas scribentis*, &: *Non quæras quis hoc dixerit: sed quid dicatur, attende.* Ipsemet Deus in judicandis dictis & factis non respicit personas, an Petrus, Paulus vel Joannes fuerit qui hoc illudve dixit aut fecit; sed an res ipsa dicta aut facta sit in se & ex natura sua vera aut recta, quisquis etiam fuerit ejus auctor; Tros Rutulusve fuat. Ecce, inquit Petrus, *in veritate comperi quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui eum timet & operatur justitiam, acceptus est illi.* Act. 13: 34. Ita quisquis erit cordatus Lector, is de rerum, de dictorum, de scriptorum veritate & bonitate non judicaturus est ex consideratione personæ aut nominis; sed, ad imitationem Dei, in omni gente, qui veritatem dicit aut scribit, & rectitudinem profert, is illi acceptus erit.

3. Porro notandum est, Viros RR. eo fuisse animo, ut vel antequam scirent quis Libelli esset Auctor, decreverint, quis-

(a) *Artic.* 37. (b) *Lib. I. cap.* 5.

quisquis tandem inveniendus esset, etiamsi fuisset Orthodoxissimus aliis habitus, eum pro fanatico, pro Enthusiasta, & nescio quid, traducere, uti patet ex libello D. Doctoris Mayeri, qui cum opinaretur libellum pro auctore habere nonnullum Dn. *D. Speneri* amicum, eum nihilominus, tametsi ignotum, istis titulis diffamabat. Æquum est igitur ut Lectores ad primum hunc Articulum non tam respiciant auctorem a R R. Viris designatum, neque qualitatem, qua eum traducunt, quam voluntatem malevolam qua prius decreverant, se pro fanatico proclamaturos quisquis demum libelli Auctor agnoscendus esset, licet etiam forte Angelus de cœlo fuisset.

4. Nequaquam pudet *Poiretum* sese Auctorem illius Libelli profiteri; tametsi nomen suum prius silentio presserat ob caussas circa finem Epistolæ contra D. Mayerum expressas. Ne autem in malam partem id malevoli verterent; is jam dudum se Auctorem publice indicavit in Libro de *Eruditione solida, superficiaria & falsa. pag.* 330.

5. Si in scriptis Virginis celeberrimæ D. *Antoniæ Bourignoniæ*, cujus notitiæ amici-

micitiæque nunquam me pudebit; tametsi pro falso declarem id quod novissime publicavit D. Mag. Vakius, me *consortem* illius ac *hæredem* esse; si in scriptis, inquam, aut in opinionibus Virginis illius, *crassi* istiusmodi, vel impii aut hæretici *errores* habeantur, quales a vobis, RR. Domini, nec non à vestris Confratribus imputati sunt, eos ego sincere coram Omniscio Deo, & aperte coram omnibus hominibus, detestor & rejicio. Sin errores isti haud aliter illic continéantur ac in meo libello deprehendere est hæreses erroresque omnis generis mihi a vobis affricatos; ecce, vel ex hoc uno capite, quid de illa, quid de vobis a quolibet sanæ ac liberæ mentis sit judicandum, id lectori perpendendum relinquo. Quo modo autem res sese habeat, id ad hanc litem & quæstionem minime pertinet. Scripta illius virginis ad hoc decidendum necessaria, videat, si lubet, & perpendat apud se quivis rerum istarum curiosus cui non sit mala mens, malus animus. Velim tantum hic liceat, (cum Lectorum venia) pro eo quod mihi de Antonia veluti dedecus ingens objiciunt VV. RR. uno verbo reponere ac

testari, nil me in ea ejusque scriptis istiusmodi errorum usquam reperisse; sed solidas tantum ac salutares S. Euangelii veritates, ideo corruptis hominibus odiosas, quia si illas nossent, vitia sua cognoscerent: ideo doctis Doctoribusve nonnullis coram plebe traducendas, quia populus si eas haberet perspectas, agnosceret se per latam viam adulatorie plerumque deduci ab illis, qui terrena tantum sapiunt & cœlestium sunt omnino inanes: at vero a melioribus maxime diligendas, quia quisquis erit, cui salutis desiderio charum sit proprias cognoscere miserias, & summa cum certitudine viam detegere beatitudinis neque latam, tum tenebris mundi communibus, amorisque proprii interpretamentis adulatoriis hactenus obtectam, & tantum non omnibus nunc temporum ignotam, id salutiferæ cognitionis hauriet ex iis Scriptis emolumentum, nunquam, mea quidem sententia, pœnitendum: quale, cum aliis innumeris anima mea se inde reportasse, scit, gaudet, profitetur, ab adversariis nil territa. Sed mittenda hæc, nunc quidem aliena, ut ad rem litis nostræ arctius me contraham.

4. Quan-

4. Quanquam errores quot & quales vultis, haberet Antonia, ac ipsemet ego eosdem etiam foverem; si tamen imaginariorum errorum istorum nihil Libello huic inseruissem; sed meras tantum e S. Euangelio veritates in eo collegissem; illisne ideo veritatibus detrahendum esset, eæque propterea abjiciendæ forent, quod ego aliis in rebus errassem? Hoc equidem inculcare vellent R.R. Domini, ac simili etiam de causa cum Dn. D. Mayero *Orationem Rusbrochii*, *Piaque Hugonis Desideria* condemnare. Sed quam absurdum & iniquum istud fiet, quis non videat? Ethnici, teste Paulo, legem Dei in cordibus suis scriptam circumferunt: iidem erroribus quibusvis, vitiisque omnis generis sunt quoque commaculati. Ponamus ab eorum aliquo, ea sola quæ in ipsorum conscientiis scripsit Deus, describi in libro. Quæro, num liber istiusmodi ea de causa condemnandus esset, quod ab homine erroribus multis cœteroquin contaminato conscriptus esset? Reclamat hic profecto sana mens haud minus ac, Paulus qui eorum bona dicta non semel collaudavit.

5. Ergo me in cassum hic, RR. Viri,

fanaticum dicitis, etiamsi revera (quod tamen absit) talis essem. At vero (si vobis fides habenda est) talis *habeor*. Ita quidem a vobis. Sed in hac lite, in qua partes estis, judicium vestrum nullius est ponderis. Equidem non permittit mihi modestia, ut quid de me cordatiores & doctiores judicent apertius, huc protraham. Dicam tamen confidenter, me a nullo eorum quibus utcunque innotui, pro tali reputari. In eis vero quæ in publicum emisi operibus multominus fanaticismi character reperiendus est, siquidem quicquid unquam protuli, id vel in auctoritate SS. Scripturarum, vel in ratione sana fundatum exhibui; non vero in ulla revelatione singulari, multo minus in morbidi cerebri imaginationibus absurdis, ut solent fanatici, fundavi. Quamobrem igitur quæso vos, RR. Domini, isto me convitio perfunditis. Nempe ideo, quod credam & sperem eos, qui mentem suam a peccatis, a superbia, ab amore sui & mundi emaculaverint & abstinuerint, (quæ Dei voluntas est) potituros lumine ac donatione Spiritûs S. juxta mille Dei promissiones, & verba Christi, Joh. 14: v. 16, 17, 21, 23. Verum

rum enim vero, quemadmodum olim Pharisæi ac legis Doctores, dum viæ salutis insistere detrectarent, nolebant etiam tolerare ut per eandem alii gradirentur: Sic & hodie multi Pastores vita mundani, multique improbe eruditi, dum nolunt sequi viam perveniendi ad lumen Dei & donationem Spiritus S. (sine quo tamen nullus ad Christum pertinet) non ferunt quoque ut alii eo tendant ac perveniant, ne scilicet his appareant & sint revera inferiores. Atque qui eos inde deterrere possint, solent tum persecutionibus & conviciis onerare, tum odio publico veluti fanaticos exponere, quotquot eò vel tendunt ipsi vel alios provocant.

II. RR. MIN. HAMB. *ib.*

Libellus ipse in se Fanaticus est, & Enthusiasmo aliisque hæresibus repletus.

OBSERVATIONES.

1. NOn satis fuit convitia solita pro more inolito jam semel dixisse. Repetenda erant ilico ne laudatus mos tam cito obsolesceret. Euge! convitia

 nihil

nihil constant; eaque reperire & adhibere multo facilius est, quam vel bonas rationes, vel mentis æquitatem ac moderationem acquirere & palam facere.

2. Fanaticismo & Enthusiasmo addit Dn. D. Mayer in Moniti pag. 4. (edit. in 4to.) & *Pelagianismum*. Facilè autem probabo, idque per vos ipsos, libellum nullis horum contaminari. Primò liber non est contaminatus *Pelagianismo*. Probo per vos, qui eum de fanaticismo & Enthusiasmo accusatis: fanaticum autem esse & Enthusiasticum, non potest cum Pelagianismo consistere. Sunt enim eæ hæreses ita oppositæ, ut sese mutuò evellant, haud secus ac Sabellianismus & Nestorianismus; aut Nestorianismus & Eutychianismus. Ergo libellus quem fanaticum dicitis non est Pelagianus. Non est quoque *Fanaticus* & *Enthusiasticus*. Probo per Dn. D. Mayerum (e numero vestri præcipuum, fulcrumque, ne dicam, Auctorem harum litium.) Is affirmat librum esse Pelagianum. Pelagianismus autem tollit omnem fanaticismum & Enthusiasmum cum omni inspiratione divina, sive vera sit, sive præsumta. Ergo libellus per vos ipsos neque est *Pelagianismi*

neque

neque *fanaticismi* ac *Enthusiasmi* spiritu præditus. En quam facile a retibus sese expediat quisquis ab accusatoribus sibi ipsis contradicentibus impetitur!

Quodsi ab accusatione Pelagianismi (ne verbulo quidem uno probanda, centum vero locis falsi convincenda) desistere vos oportet, eaque de causa hic illam omisistis; jam publice fateamini necesse est, eum, cujus causam fecistis vestram, in sua omnium *prima*, omniumque *atrocissima* adversus libellum accusatione Pelagiana, vehementer esse hallucinatum. Quod apprime notandum venit, malumque sit omen pro tota accusationum vestrarum sequentium farragine.

3. Libellus, quia nil profert, nilque pro probationum principiis adducit quam SS. Scripturas, eaque quæ cum saniori conspirant ratione, neque præterea provocat ad ullas imaginarias revelationes, patet non posse, nisi falso & per calumniam de fanaticissimo reddi suspectum, deque omni etiam alia hæresi.

III. RR. MIN. HAMB. *ibid.*

Fundamentum verum fidei salutisque est CHRISTUS JESUS *cum suo* MERITO, *suaque pro omnibus hominibus* SATISFACTIONE: QUEM *hoc scriptum fere vel prætermittit, vel si ejus sit memor, eundem* SOLUMMODO *tanquam* EXEMPLUM *proponit imitationis. Econtra autem* inſpirationes divinas internamque illuminationem *pro medio salutis habet: atque etiam oſtendit ecqui ad eas perveniri poſſit? Ita ut titulus ſit falſus, quaſi vero libellus doceret*, liberos ſecundum veri Chriſtianiſmi principia ad Dominum educare, *cum potius eos ſecundum falſa principia à Domino* JESU *abducat.*

OBSERVATIONES.

1. CApitalem hanc accuſationem falſam eſſe, demonſtravi in Epiſt. ſequente contra D. D. Mayerum, circa initium, productis e libello locis eam deſtruentibus, quibus addeſis totam Rus-

Rusbrochii Orationem, in libello laudatam, eique ſubnexam, in qua magnificentiſſime de CHRISTO JESU, ejusque *Merito* & *Satisfactione* fit mentio.

2. Abſurde hîc opponuntur fidei, Chriſti meritis, ejuſque ſatisfactioni, *imitatio Chriſti*, *divinaque inſpirationes* ac *interna illuminatio.* Quod ut clarius pateat, ſimulque quanta plerosque teneat fidei & annexarum rerum ignorantia eluceſcat, obſervandum eſt, nos a Deo præciſe eum in finem eſſe creatos, ut totas facultates animæ noſtræ, mentis, intellectus, cordiſque, Deo (objecto noſtro) uniamus, ut ejus lumine virtuteque divina re ipſa fruamur. Hanc cum Deo unionem (ut ita loquar) ſalutem eſſe; ſeparationem autem ab illo, eſſe damnationem: neque vero rem aliter ſe habere ullo modo poſſe: ſiquidem vel in ipſis terminis contradictio ſit ſi dixeris, mentis facultates cum Deo (ſummo bono) non uniri nec communicare, & tamen eaſdem eſſe ſalvas, hoc eſt, cum ſummo bono communicantes & unitas. Quoniam autem homo peccando ſeparavit facultates ſuas ab illo, adeoque hoc ipſo & ſalutem perdidit, & damnationem, ſeu privationem ſummi boni

 acqui-

acquisivit, (ut ita dicam) atque insuper tum morbosam in facultatibus impotentiam ad Deum redeundi; tum demeritum, quo Dei favore indignus, desertione ejus dignus erat; oportet igitur necessario, siquidem is saluti sit restituendus, & a damnatione, necnon ab impotentia sua morbosa liberandus, ut iterum ille suas jungat Deo (omnis salutis bonique fonti unico) Spiritales facultates. Quod cum ob morbosam suam impotentiam præstare non possit, nisi Deus vim ipsi reddat salutiferam; sit vero idem propter demeritum suum eâ vi, a Deo offenso donanda, non dignus; hinc factum est, ut interveniret CHRISTUS, qui intercessione meritisque suis *meruit* ac *fecit satis* ut, primò quidem, homini demeritum suum indignitasque condonarentur; ac, secundo, vis eidem salutifera a Deo impetraretur, qua vi homo iterum facultates suas Deo dare ac jungere posset, ac proinde salute (quæ in hac ipsa facultatum cum Deo unione est,) iterum frueretur. Verùm cum præterea ignoraret homo qua via, quibusve modis ipse hac Divina vi impetrata uti, quomodo eam applicare ac dirigere deberet; Ecce iterum

rum adest CHRISTUS, qui ipsemet suas omnes facultates Deo applicans & tradens, exhibet & ostendit nobis in se ipso & viam & modos quibus facultates omnes nostras dirigere ac Deo reddere & applicare debeamus: quæ quidem facultatum omnium animæ nostræ *fida redditio* Deo illuminatori & vivificatori nostro, ipsa FIDES est.

Unde patet & sequitur,

(1.) FIDEM esse ipsissimam IMITATIONEM CHRISTI; & τὸ *credere*, idem esse ac *facultates suas Deo reddere ac committere, quemadmodum Christus suas ei tradidit ac commisit.*

(2.) Eam niti fundamento *meriti* & interventus CHRISTI *satisfactorii*: nam vis illa credendi, sive reddendi Deo facultates nostras, nobis a Deo non data fuisset nisi Christus nobis meritis suis satisfactoriis & remissionem nobis demeritorum nostrorum (quæ nos omni donatione reddebant indignos,) & ipsissimam illam divinam vim impetrasset.

(3.) Eam esse *salutarem*; jungit enim facultates nostras Deo, summo bono: qua in unione salus æterna consistit, ut dictum.

(4.) Ima-

(4.) Imaginationem, qua sibi persuadent multi se salvos fore modo credant Christum pro ipsis mortuum esse, & satisfecisse atque meruisse; quamvis interim suæ facultates non Deo, sed mundo applicatæ sint & unitæ; esse perniciosam cordis fraudulenti ac sibi adulantis, imo & Satanæ seductionem: nam quamdiu facultates nostræ a Deo separatæ sunt, tam diu hoc ipso sunt in summo malo & in damnatione, atque a salute remotissimæ.

(5.) *Inspirationes Divinas, internamque illuminationem*, a vi divina *fidei* reapse non esse diversas: Nam divinam *vim credendi* seu fidem, infundit Deus animæ eam divine movendo seu inspirando & illuminando; si quidem Deus sit lux spiritalis, cujus actus sunt illuminare & spirare, seu inspirare.

(6.) Easdem *inspirationes illuminationesque divinas* esse *media salutis:* nam quando Deus incipit se communicare, eo ipso dat initia seu principia salutis inchoatæ: principia salutis inchoatæ sunt media ad salutem consummatam: Deus autem non se communicat nisi lucendo & movendo spiritualiter. Ergo motus seu inspirationes

tiones & illuminatio Dei, sunt media salutis æternæ. Utinam hæc omnia cogitarentur profundius.

3. Inspirationes autem divinas, internamque illuminationem quisquis negaret, is omnino & Pelagianus esset, & adversarius Scripturarum; asserentium, (a) nos *nil boni posse cogitare ex nobis ipsis.* (b) *Deum qui dixit de tenebris lucem splendescere, illucere in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei*: &c. unde ipse Christus, (c) *Ecce, sto ad ostium & pulso* [bonos tibi communico motus, inspirationes, lumina & cognitiones;] *Si quis audierit vocem meam* [inspirationes meas,] *& aperuerit mihi januam* [eis non restiterit, sed eas admiserit, iisque obedierit,] *intrabo ad illum*, &c. uniam & communicabo me cum illo adhuc strictius, & perficiam ejus salutem.

4. Ergo *titulus* libelli verus est. Nam cum imitatio Christi, *Deo committentis facultates suas*, sit ipsa fides a Deo in animabus agente & lucente inspirata per intercessionem & propter meritum Christi, hæcque sint fundamenta salutis, eaque in

Libello

(a) 2 Cor. 3: 5. (b) ibid. cap. 4: 6.
(c) Apoc. 3: 20.

Libello commendata; *Libellus* ergo *docet liberos secundum veri Christianismi principia ad Dominum educare.* Quod autem hoc appellent RR. Viri *falsum fundamentum a Christo abducens*, puderet eos hujus sui judicii tanquam blasphematorii, si scirent quid dicerent.

IV. RR. Min. Hamb. *p.* 4.

Nos Lutherani, ubi liberos nostros secundum vera fundamenta Christianismi educamus, Lutheri Catechismum ad hoc in commendato habemus: cum eo autem libellum modo dictum NULLATENUS *consentire, e sequentibus elucescet.*

Observationes.

I. HActenus nil vidimus nisi judicium RR. DD. MM. falsis positionibus ac nonnullis præjudiciis innixum. In sequentibus spondent pro fundamento judicii sui condemnatorii, *dissensionem omnimodam a Catechismo Lutheri*: tametsi revera nullam in posterum sint ostensuri nisi in una atque altera recula, v. g. de modo dividendi mandata Dei, aut numerandi petitiones Orationis Dominicæ;

minicæ, quæ nihil ad discrimen Orthodoxiæ ab Heterodoxia conferunt. In cæteris, pro nota dissensus habebunt, quod Lutherus non habeat quædam quæ ego; aut quod ego non inseram quædam quæ Lutherus habet. Quod absurdum est. Quanquam enim Lutherus in Catechismo suo non habeat omnia quæ ego, ea tamen non negat propterea. Vicissim, etsi non ponam in libello meo omnia quæ Lutherus habet in Catechismo suo, ea tamen idcirco non inficior; e contra, posita velim quousque cum divino verbo conspirabunt.

2. Contra Scripturam est, quod quis ab homine Petro, Paulo, Apolline, Luthero, aut quocunque alio, qui pro nobis non sit crucifixus, se denominet; idque Paulo hominis *carnalis* signum est indubium (1 Cor. 1. v. 12, 13. & cap. 3. v. 4.) Nos Christiani haud sic agere debemus; *etenim* ut S. Ignatii verba adhibeam, (Epist. ad Magnesios) *qui alio nomine vocatur amplius ab hoc, non est Dei:* Cujus vero sit, expressit haud mollibus verbis Hieronymus inquiens: *Sicubi audieris eos qui dicuntur Christiani, non a Domino* JESU CHRISTO, *sed a quoquam alio nuncupari,*

ut

ut Marcionitas, Valentinianos, &c. Scito non Ecclesiam Christi, sed Anti-Christi esse synagogam. Contr. *Lucif.*

3. Atque adeo, ubi agitur de aliquo libro ad fundamenta Christianismi examinando, non bene ad Lutheri Catechismum fit provocatio: Lutherus siquidem. ejus auctor, homo fuerit erroribus affectibusque humanis obnoxius, non vero Θεόπνευστος: Sit Catechismus ejus conformis Scripturæ quantum vultis: attamen manet, & eundem, & omnia cætera, ad Scripturam sacram esse examinanda.

4. Quia volunt RR. MM. libellum meum cum Lutheri Catechismo conferre, necesse est quædam ut præmoneam de libelli scopo & occasione. Occasio hæc fuit. Cum inter mensales piosque Nobiliss. ac Eruditissimorum quorundam amicorum discursus, de liberis instituendis incideret sermo, ostendissemque uno atque altero exemplo, peccari in eis ac defici nimis parentum neglectu quoad ea quæ interna sunt, animamque principiis fructuosis imbuunt; rogabar enixe, ut qua methodo pauca tunc dixeram, eadem & plura alia & præcipua describerem, idque

idque tum per modum inſtruendi ipſos parentes quidnam erga liberos circa hæc præcipuè debeant agere; tum per modum catechiſmi, pro ipſiſmet liberis. Utrumque recuſabam, tum quod parentes liberorum ſuorum capacitatem defectuſque melius quam alius quiſquam noſſent: tum quod iiſdem ſuppeteret ad hoc cognitionis affatim. Cumque per totos annos hoc identidem urgeretur, alterum quidem de Catechiſmo hactenus recuſavi; alterum ea epiſtola ſum breviter complexus quæ libellus ipſe eſt, de cujus ſcopo itaque hæc habeantur.

(1.) Non tam ſcriptum fuiſſe ut liberis ipſis immediate exhiberetur, quam ut parentes omnium primo eum facerent ſuum.

(2.) *Interna* præcipue in libello ſpectari, quatenus anima ejuſque facultates & actiones internæ (externorum origines) ſunt ſibi quidem ipſis abnegandæ; Deo autem, in eis operaturo, tradendæ: id quod, ut plurimum, non ſatis obſervatur.

(3.) Scriptum eſſe pro iis qui jam communiora Chriſtianiſmi teneant.

(4.) Pro iis ergo, qui tum ex princi-

 piis

piis libelli, tum ex communibus quæ antea tenent, desumant quæ liberis suis pro captu ætatis tenera communicent: quod expressissime monui in libell. pag.1. exemplo nutricis: pag. 72. *Cæterum vix dubitem quin unusquisque satis teneat communiores quasdam regulas, unde constet qua ratione infantes sese erga Deum* &c.& pag.76. *Sunt & alia haud pauca sive erga infantes agenda, seu eis inculcanda, quæ omnes, quibus liberorum suorum educatio, uti par est, chara erit, vel ipsimet observaturi sunt, vel suis ex se insinuaturi*, &c. ita ut incivile sit, & absurdum, mecum expostulare de omissione rerum quarundam communiorum, quæ Institutorum, ea tenentium, officio & curæ conceptis verbis commisi.

Vid. num. 1.

N. 82.

N. 90.

(5.) Me, siquidem non agerem cum Theologis, Theologorum terminis præposuisse simpliciores; illorum tamen usum inter doctiores, aut ubi de polemicis agitur, non improbando.

Hæc ad oblocutiones multas contradicentium prævertendas, necessaria esse duco.

V.

V. RR. MIN. HAMB. *ib. p.* 4.

Præcepta decem, *Calviniano more divisa*, MIRUM *in modum p.* 68. *&c. explicantur. Inter alia honor parentum, quem præceptum quintum (more nostro quartum) edocet, ad honorem verbi, voluntatis, bonarumque inspirationum trahitur, quibus Deus velit nos spirituali modo regenerare, & novas creaturas efficere. p.* 69. *l.* 24. *&c.* N. 75. N. 76.

OBSERVATIONES.

1. QUamvis hoc *mirum* esset, non tamen ideo hæresis est, aut malus error, aut repugnantia cum Catechismo Lutheri, qui hæc non dixit quidem; sed neque negavit: multo minus cum scopo legis, amore Dei & proximi repugnat, voluntatem divinam ejusque instinctus venerari.

2. Divisio præceptorum dogmata non tangit: quin audio Argentoratensem Ecclesiam Lutheranam eo more, quam hic male notant, decalogum dividere.

3. Haud rectè prætermittunt RR.

MM. me ibid. p. 68. expressis verbis di-
N. 75. xisse, *Decalogum debere prius quoad literam sensumque literalem explicari* : hæc ergo explicatio primi fundamenti instar prius ponitur.

4. Quoniam vero is qui externa jussit, vult etiam interna, & scrutatur corda, estque lex ejus pro anima ac spiritu æque ac pro corpore, scopusque meus fuit præsertim ad spiritualia manuducere; hinc præceptum, quod prius commendavi ac posui literaliter explicatum, qui idem applicativo modo, eoque cujus pueri sint capaces, ad spiritualia sit deducendum, pauculis apertum dedi: quæ *mira* quidem Judaicæ Legis Doctoribus, ac Pharisæis externa solum spectantibus, videri potuissent: at Euangelicis Doctoribus *mira* videri admodum mirum est.

5. Quod per Dei *verbum* & *voluntatem* regeneremur, novæque fiamus creaturæ, dicunt expressis verbis Jacobus (cap. 1. v. 18.) & Petrus (1. Ep. 1. v. 23.) *Inspirationes ipsæ* sunt vox Christi (Apoc. 3: 20.) suntque adeo verbum, quo regeneramur. Ista autem esse *veneranda*, vobisne ita mirum appareat?

VI.

VI. RR. Min. Hamb. *ibid.*

Pag. 71. lin. 4. Nonum, vel, ordine nostro, octavum praeceptum, exigit scilicet, ne sine Dei lumine *de ullo homine judicemus, siquidem tunc* falso *judicamus. Id quod officium judiciarium Magistratus, qui illuminatione Dei careat, multum infirmat.* *N. 76.*

Observationes.

1. Equidem hac in vestra accusatione error notatur suo sensu perniciosus: sed nego eum in mente mea, in verbis meis esse, vel ex illis sequi.

2. Sensi & locutus sum de mandati applicatione ad interna, in foro animae & conscientiae, in quo omnes (excepto Judice Christo) sunt privatae personae: Scopusque meus fuit, ut à teneris discerent pueri imo & quivis homines, de nullo unquam alio formare cogitationes & judicia condemnatoria, circa statum ejus internum sine divino lumine, ut v. g. si quis judicaret alium esse hypocritam, esse extra gratiam Dei, habuisse

malam intentionem, & infinita alia, quæ si vel persona publica, vel Rex, vel Imperator, de minimo suo subdito judicaret hoc in foro interno, peccaret utique quando hoc sine divino lumine facere auderet. In hoc foro, & quoad interna, omnes omnino homines sunt æquales, iisdemque subjecti legibus. At quæso vos, sequiturne inde quod Magistratus in foro externo, ubi lumen rationis rectæ, & lux externa testimoniaque sensuum sufficiunt, non debeat de externis judicare, *Officiumque judiciarium Magistratûs* à me eo modo *multum infirmari?* In hac consequentia scintillam luminis non dicam Theologici & divini, sed vel tantummodo naturalis, desidero.

3. Quæri hîc posset, annon illi, quibus suus Magistratus injungeret ut ex præcepto Euangelii charitatem Dei ac proximi, sanctificationem ac pacem cum omnibus concionarentur, non autem Auditorum suorum animos ad odia, rixas, seditiones disponerent per iniquas in Collegas suos invectivas, quibus eos pro hæreticis, hæreticorumve fautoribus ac Quakeris traducerent; & qui tamen voluntati Magistratus sui contrarium audacter,

dacter, sæpius, cumque populi commotionibus facerent; annon, inquam, illi ipsi Magistratûs auctoritatem, quantum in se est, minuerent, nec non inobedientiam Quakerianâ quavis non inferiorem, verumque adeo Quakerismum practicum, profiterentur & exercerent?

VII. RR. MIN. HAMB. *ib.*

Cum lex postulet, ut amemus proximum sicut nos ipsos, illic pag. 74. *l.* 20. *docetur, quod eum debeamus* majoris æstimare quam nos ipsos: *Imo tollitur proprius amor bene ordinatus, ubi dicitur* (*a*) *p.* 82. *l.* 6. *optandum a nobis esse ut* condemnemur & rejiciamur ab unoquoque. *Etiam orandum sic esse:* Obsecro, Deus, ut me in omnium hominum tam secularium, quam Religiosorum cordibus extinguas. *vid. p.* 86. *Debere nos præterea* lætari ex animo, quando contemnimur aut injuria afficimur *p.* 61. *l.* 11. *Quò spectat quod* N. 85. N. 57. *p.* 14. & 11.

(*a*) *Vid. Orat. Rusbroch.*

2. Si repugnat amori proprio bene ordinato, ut proximum majoris æstimemus quam nos; ergo humilitas pugnat cum rectitudine, secundum hanc objectionem RR. VV. quæ revera impugnat & destruit humilitatem Christianam, Virtutum quas Christus a nobis postulat, (Matt. 11.) omnium in primam. Vel igitur dicant, quid sit humilitas Christiana? An se ipsum tanti æstimare quanti alios? aut alios tanti quanti nos ipsos facere? Egregiam vero humilitatem! Vera humilitas est, se ex animo omnibus intus postponere, atque adeo omnes majoris facere quem nos. Cujus virtutis ratio & fundamentum est, quod cum quivis in spiritualibus debeat semper a se & in se incipere, objectum autem humilitatis sit nihilum nostrum; ergo quilibet debet primo proprium suum nihilum considerare, & in loco debito, hoc est, in inferiori dejicere; cui si superaddit considerationem nihilorum (ut sic loquar) aliorum, suum tamen nihilum est semper primum & omnibus substratum. Adde quod quisque jam sit conscius culparum propriarum, non ita de alienis, in quibus (ex charitate) bona magis considerat quam

mala cogitet. Is ergo omnibus debet sese intus postponere. *Spiritus qui desursum est*, (inquit Hermas, Vir Apostolicus lib. 2.) *humilis est & quietus, & recedit ab omni nequitia & desiderio vano hujus seculi; & omni homine se facit humiliorem.* Hoc fecit Paulus, cum se inter peccatores *primum* sive maximum collocavit 1 Tim. 1: 15. Hoc fecit sanctissimus ille Martyr Ignatius Antiochenus in omnibus fere epistolis suis; cunctis iis vel quibus scribit, vel quorum Pastor erat, sese postponens: *Erubesco*, inquit in Ep. ad Rom. *ex ipsis dici, non enim sum dignus, exsistens extremus ipsorum & abortivum.* Et quisquis id facit, quamdiu ita est, a lapsu tutus est: hinc S. Macarius Hom. 29. Ὁ ταπεινὸς ὐδέποτε πίπτει. πόθεν γὰρ πεσεῖν ἔχει ὑποκάτω πάντων ὢν; *Humilis nunquam cadit; unde enim daretur cadere ei qui subest omnibus?*

3. *Ordinatus amor proprius* post peccatum non datur; sed omnis amor proprius est corruptione contaminatus: quæ corruptio ex eo ejici non potest nisi amor propriu (vetus homo, propria adhæsio sibi ipsi, & aliis propter se ipsum) ligetur, condemnetur, crucifigatur, & ita morti traditus, tandem per amorem Dei, qui postu-

postulandus est, restituatur, fiatque unus cum amore Dei. Hæc sunt principia Alphabetica Christianismi realis. Sed *animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia est illi, nec potest intelligere, quia spiritualiter dijudicantur.* 1 Cor. 2: 14.

4. Quia crucifixionem amoris proprii sequitur gloriosæ vitæ Spiritûs Christi restitutio in anima, hinc quæcunque media promovent istam crucifixionem amoris proprii, suorumque fulcrorum, ea sunt cum lætitia a Dei manu accipienda. Hic est fons consolationum Euangelii medias inter cruces. Sed proh dolor & pudor! id nec ab Euangelicis Doctoribus agnosci, sed hic loci condemnari! Et tamen legitur, *Gaudete & exultate cum vobis maledixerint, & persecuti vos fuerint.* Matt. 5: 12. *Placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus* &c. 2 Cor. 12: 9. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis.* Jac. 1: 2. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Heb. 10: 34. & plura alia! Non tamen propterea petimus & gaudemus ab aliis peccari: sed ipsi quidem volunt peccare; at Deus peccata eorum erga nos ad nostrum bonum dirigit;

git; hanc autem directionem optamus; pro iis vero oramus ut hoc eis in peccatum non statuatur. Non addam modum loquendi meum fuisse comparativum.

5. De laudibus erga infantes, in omnium Apologicis literis plus satis dictum. (Vid. Epist. Euangelici Ecclesiastæ p. 8. *Sehnliche klage* fol. B. 2. *Verthadigte klugheit* p. 22, 23.) Adde id, quod in mea Epistola Anti-Mayeriana ad *prætextum secundum* dixi, nempe eas tantum laudes quæ a corruptis erga corruptos ad corruptionis incrementum fiunt, improbari; id inquam omni difficultati satisfacere, ut & instantiæ qua Sanctos a Sanctis laudari absurde objectatum est: Sancti siquidem ad majorem inde humilitatem inducantur: unde B. Ignatius ad Magnesios: *Novi quoniam non inflamini: Jesum enim Christum habetis in vobismet ipsis. Et magis quando utique laudo vos, novi quoniam verecundamini, sicut scriptum est, quoniam justus sui ipsius accusator.*

6. Ergo, vi oppositorum, hoc velint oportet DD. MM. hac objectione sua, nempe: Scripturæ præcepta sibi contraria esse; Humilitatem cum ordinatione rectà pugnare: Amorem proprium ut

jam

jam eſt (eſt autem corruptus) eſſe fovendum: Deum, ut eum in nobis erga alios, ac in aliis erga nos confirmet, rogandum: & cum cruces Deo diſpenſante nobis evenerint, eas averſatione & mœrore eſſe excipiendas; infantiumque amorem proprium & corruptum laudibus eſſe promovendum. Egregium ſane Euangelium!

VIII. RR. MIN. HAMB. *ib.*

Quod nos legem ex omni parte *implere poſſimus p.* 71. *l. ult. aſſeritur his verbis*: Spiritus Jeſu Chriſti facit in ea anima OMNE *id quod Deus jubet.* N. 77.

OBSERVATIONES.

1. ITa exacte diſtinxi vires hominis, quæ ſunt vel impotentia ipſa, a viribus Dei, quæ ipſa ſunt omnipotentia, ut nil difficultatis ſupereſſe poſſe videatur. Centies in libello monui, hominem ex ſe nil poſſe quam peccare.

2. Sed ubi homo ſibi diffiſus & abnegatus, totum ſe confidit & tradidit Deo, Deuſque eum ſuſcepit, ſic ut Chriſtus habitet

habitet & vivat in ipso, & eum dirigat per spiritum suum, tunc *facit in eo Deus quæcunque sibi grata sunt*: Heb. 13. 21. Tota autem lex Dei grata est Deo: Spiritus S. ergo totam illam facit in tali. *Charitas Dei diffusa est per Spiritum S. in cordibus* vere justificatorum. Rom. 5: 5. *Charitas* autem sive amor Dei infert amorem proximi & *complementum legis*. Rom. 13: 10. *In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus & mandata ejus faciamus. Hæc enim est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus: & mandata ejus gravia non sunt, quoniam quod natum est Deo, vincit mundum. &c.* Joh. 5: 2, 3, 4. Certe quia amor Dei & proximi complectitur omnia quæ lex postulat; spiritus autem Dei producit in regenitis amorem Dei & proximi; Ergo Spiritus Dei facit in iis omnia quæ lex postulat. Nisi prolixitas evitanda esset, quam plurima huc adducerem loca e Scripturis SS. & Patribus eo facientia. Vid. Epist. meam alteram,

Matth. 5: 17, 19. cap. 7: 21. & cap. 11: 29, 30. Joh. 14: 16, 21, 23. Rom. 3: 30. & cap. 6: 11 &c. & cap. 8: v. 2 ad 15, & v. 37. Eph. 5: 27. Phil. 3: 15. 1 Theff. 5: 23, 24. 1 Joh. 2: v. 3 ad 6. & cap. 3: v. 5 ad 9 & v. 22. Jud. v. 24. Apoc. 22: 14.

ram;& huc confer, ex pluribus, Scripturæ loca Deut. 30: v. 11-14. Psal. 119. passim; aliaque ad calcem paginæ superioris notata; in quibus res magis urgetur quam in meo textu. Videsis & Epist. Barnabæ cap. IV. & Clementis I. ad Corinth. cap. 50. *Beati sumus, dilecti, si præcepta Domini in caritatis concordia impleverimus; ut per caritatem peccata nostra nobis remittantur.* Et Epist. II. cap. 8. Adde totas S. Macarii homilias quatuor a 17 ad 20. Sed non possum quin locum Hermæ, viri Apostolis coævi, & cujus liber ab antiquis veluti pars Scripturæ citatur, hîc describam. Is se cum Angelo pœnitentiæ sic introducit loquentem, (a) *Nescio, Domine, an possint hæc custodiri ab homine. Ait mihi* (Angelus.) *Hæc mandata facile custodies, & non erunt dura. Sed si tamen in cor tuum posueris, non posse hæc ab homine custodiri, non custodies ea. Nunc autem dico tibi, si non custodiveris hæc mandata, & dissimulaveris, non eris salvus, neque filii tui, neque domus tua; quia ipse judicasti, quod non possint hæc mandata ab homine custodiri. Hæc mihi vehementer iracunde locutus est, ita ut me conterreret valde: vultum enim suum mutaverat, ita ut non posset homo sustinere iram ejus. Et cum vidisset me conturbatum totum & confusum, cœpit loqui moderatius & hilarius, dicens:*

(a) *Lib. II. Mand. XII. §. 4, 5.*

cens: Stulte & insensate, inconstans, & ignorans Majestatem Dei, quam magnus quamque mirabilis sit qui Orbem creavit propter hominem, & omnem creaturam subjecit homini, & omnem potestatem dedit illi ut dominetur horum mandatorum! Dominari potest omnium horum mandatorum qui habet Dominum in corde suo. Qui autem habent Dominum in labiis suis, & cor illorum obtusum est, longe sunt a Domino, illis mandata hæc dura sunt & difficilia. Ponite ergo vobis, qui vacui & leves estis in fide, Dominum Deum vestrum, & in corde vestro habete, & intelligetis, quia nihil facilius est his mandatis, neque dulcius, neque mansuetius, neque sanctius: & convertite vos ad Dominum Deum, & relinquite Diabolum & voluptates ejus. Isthæc Doctrina erat in Ecclesia primitiva adeo familiaris & recepta, ut inter impietates & blasphemias oppositam collocarent. Hinc (a) Basilii verba: *Impium est dicere, impossibilia esse Spiritus præcepta:* Et Augustini (b); *Execramur blasphemiam eorum, qui dicunt, impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum, & mandata Dei non a singulis posse servari.* Imo ipsa *fides* definiebatur per observationem voluntatis ac mandatorum Dei. *Credere ei* (Deo), *est facere ejus voluntatem*, ait (c) Irenæus. *Quid est*, inquit Salvianus, *credulitas vel fides? Opinor, fideliter hominem Christo credere, id est,*

(a) *Bas. in verba Mos. Attende tibi &c.*

(b) *Serm. 191. de temp.*

(c) *Lib. IV. cap. 14.*

est, fidelem Deo esse, hoc est, fideliter Dei mandata servare. De Gubern. Dei Lib. III. Quod ipsum Lutherus his verbis expressit: *Facere legem & implere legem, est credere in Christum.*

3. Non diffiteor regenitas animas esse alligatas corpori cui inest corruptio & tenebrositas, sic ut interdum ex ignorantia aut distractione, hinc ad eas redundante, atque ex infirmitate delinquatur, hoc est, delinquunt quia & quatenus sunt unitæ naturæ corporeæ infirmæ, eas obnubilanti, distrahenti, eisque inopinatos motus imprimenti: verum ista non sunt peccata mentis, spiritus, voluntatis, non enim scientes peccant & volentes. Possunt equidem & hoc, si a Deo se velint substrahere, aut si de se ipsæ præsumant: sed tunc amittunt regenerationem, vitam, gratiam ac Spiritum Dei, qui cum mala voluntate habitare non potest.

4. Jam quæro, an hæc sint hæreses, erroresve, aut positiones contra Dei potentiam, gratiam, amorem, gloriam; contraque hominis nihilitatem, impotentiam, humilitatem, fidem vivam, salutem? Id ne essent quidem, quanquam aliquis statueret, (quod tamen non sta-

tuo) hominem regenitum nullo amplius modo, per gratiam Dei, peccare, atque id quidem ad mortem usque: qua de re sic Augustinus in Epist. 95. circa finem: *Quoquo modo se habeat ista quæstio; quia, etsi non invenitur in hac vita homo sine peccato, id tamen dicitur posse fieri per adjutorium gratiæ & spiritus Dei, (quod ut fiat conandum atque poscendum est,) tolerabiliter in id quisque fallitur: nec diabolica impietas; sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiamsi quod affirmat, non possit ostendere. Id enim credit fieri posse, quod certe laudabile est velle.*

IX. RR. Min. Hamb. *ibid.*

N. 74. ***Pag. 67. l. ult. dicitur, quod ubi facultates desiderii, intellectûs ac lætitiæ, bene sunt constitutæ, sequantur sua sponte reliqua, (quæ scilicet ad Christianismum pertinent.)***

Observationes.

1. **I**D est, quando anima facultates suas, desiderium, intellectum, Amorem ac lætitiam avertit a malis & a vanis,

vanis, eaſque tradidit Deo, Chriſto, Spiritui Chriſti, ejus motibus, luminibus, amori, ſic ut habeat communicationem cum Deo in lumine, & charitate; ex hoc facultatum animæ ſtatu, ex his bonis per eas poſſeſſis, ſequitur capacitas ſe etiam bene regendi in externis: (de his enim in ea ſectione eſt quæſtio) 1 Joh. 2: 27. *Ii eſtis, in quibus unctio, quam ab eo accepiſtis, maneat: neque vobis opus eſt ut quiſquam vos doceat, quippe cum eadem unctio vos de cunctis doceat, veraque ſit & falſitatis expers.*

2. Hæc qui negaturus ſit, aut errorem dicturus, eum oportet ſtatuere, Deum poſſeſſum ab anima, animæ non ſufficere, nequidem quoad externum regimen. Qualem Deum impotentem ac imaginarium timeo multi ne imaginatione poſſideant.

X. RR. Min. Hamb. *ibid.*

Hinc quoque quod decem mandata *doceat eo tantum ſpectare*, *ut*, priuſquam interna bene diſponantur, PER EA, ac per externa, internis feratur auxilium. *p.* 68. *l.* 3. N. 74.

OBSERVATIONES.

1. APerte hallucinantur hic R R. Viri, siquidem eo loci nondum agatur de decem mandatis sive præceptis Decalogi: Sed tantum redditur ratio, quamobrem infantibus, iisque quorum facultates internæ nondum bene sunt dispositæ, regulæ legesve quædam circa agenda præscribendæ sint & commendandæ: Ea ratio est (cæteris nequaquam exclusis,) quod *per externa* agenda, *internis ex usu ordinario feratur auxilium.* Quid hic negandum, aut carpendum videtur?

2. Præterea, de mandatis decalogi mea mens neutiquam est, *eò* TANTUM *spectare mandata, ut priusquam mentis interna bene disponantur, per ea mandata, ac per quædam externa, internis feratur auxilium*, quasi videlicet ad illos quorum interna bene dispositu essent, mandata divina minime spectarent. Ea certe exclusiva *tantùm*, vestra est sive glossa, sive additio.

3. Nolim cæterum credere, vobis in animo esse, improbare, quod mandata sic de externis explicantur, ut hæc explicatio relata ad externa, sit medium ad interna. Ita enim tolleretis scopum & finem

finem legis. Nam, teste Christo, tota lex eo collimat, ut ametur Deus ex toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute: Marc. 12: 31. hoc est, ex totis facultatibus animæ & spiritûs: istæ autem facultates, ad quas amore Dei replendas collimat lex, non sunt externus aliquis nasus, pes, oculus; sed sunt facultates maxime internæ. Ergo mandata Dei sic intelligenda sunt de externis ut per ea fiat progressus ad interna adjuvanda, sive in amore Dei promovenda.

XI. RR. Min. Hamb. p. 6.

Voluntatis libertas *ubique hoc in libello docetur, præsertim p.* 8. *l.* 16. *ubi de quatuor facultatibus animæ a Deo donatis agitur. Huc etiam spectant illa p.* 9. *l.* 10. N. 6.

Janua per quam Deus cum sanctissima gratia sua ingreditur, est animæ desiderium, quod cor vel voluntas alio nomine dicitur. Atque hoc ipsum vitæ animarum spiritalis principium est unicum, primaque origo [seu punctum saliens.] N. 7.

Observationes.

1. SI vobis displicet libertatem asseri, oportet ergo statuatis omnia esse fatalia, tum prædestinationem ac reprobationem absolutam dari: a quibus tamen abhorretis.

2. Pace vestra, RR. Viri, videmini non intelligere quid sit libertas, & quid ea ad spiritualem vitam conferat aut secus. Id verbis libet paucis dicere, mentemque meam simul explicare. Libertas, facultas est determinans alias facultates ad admittendum vel non admittendum objecta ipsis oblata, quæ quidem in spiritualibus sunt Deus, ejusque lumina ac gratiæ. Neque verò libertas, sicuti nec facultates, ea efficiunt aut efficere possunt objecta; sed admittere tantum, aut secus, ubi ea sunt oblata. Per peccatum autem remota sunt, facultatesque depravatæ ac vitiatæ omnino. Verum Deus ex gratia, propter intercessionem & meritum Filii sui, iterum ea objecta se videlicet suosque motus, lumen suum & suas gratias obtulit mentibus, quarum itidem facultates ac libertatem eousque restituit, ut si voluerint, possint ipsas res obla-

oblatas non quidem efficere, sed tamen admittere aut repulsare. Ecce, hoc modo omnis boni causa efficiens Deus est: libertas vero ex restitutione Dei, est causa tantum admittens & consentiens, instar mendici, qui admittit eleemosynam, aut homicidæ, qui consensu admittit gratiam oblatam: qua profecto in re non subest ansa gloriandi nisi in Deo solo; dum tamen si homo oblata repellit bona, juste derelinquitur, suaque una culpa æternum perit. Hæc cuiquam sincero displicitura, haud opinor.

3. Facultas autem *desiderii* dicitur *Janua gratiæ Dei*, ac *principium unum & scaturigo vitæ spiritualis*, non quod desiderium causetur gratiam Dei & vitam spiritalem; sed quod introducat eam & admittat omnium primo, hincque incipiendum sit. Sunt qui cum velint Dei gratia, lumine, veritate divina, Deoque ipso potiri, ista conantur admittere per rationis suæ exercitationes, per speculationes, per ratiocinationes, discursus, & infinita alia, quibus tamen nil acquirunt quam vanas ac tenebrosas de Deo rebusque divinis ideas, de quibus tam cœce & absurde quam audacter & copiose garriunt, dum inte-

interim rerum ipsarum divinarum prorsus vacui sunt & ignari, totique terrestres & carnales. A *janua* aberrarunt. Debuissent offerre Deo, & adhibere divinis gratiæ objectis ardens, purum & constans *desiderium*: hoc desiderium fuisset primum vas in quod gratiam suam Deus infudisset, ex quo deinde tanquam e receptaculo quodam ac scaturigine, ea gratia, id lumen, cæteraque divina dona, in omnes reliquas facultates refluxissent. Quæ quidem si omnes fecissemus, tunc sciremus experti, ecquid illud verbum Christi significet: *Erunt omnes docti a Deo.* Joh. 6:45.

XII. RR. Min. Hamb. *ib.*

Nostri articuli fidei in Catechismo con-
N. 41. *tenti describuntur p.* 47. *l.* 13. *veluti* crassa ac obscura frustula rerum divina-
N. 46. rum. *Et p.* 53. *l.* 23. *docetur, nos debere iis esse contentos, donec* Deo visum sit *clarius quid de his etiam hac in vita manifestare.*

Observationes

I. De *articulis vestri Catechismi* ne somniavi quidem cum *crassas & obscuras*

ras particulas quædam nominavi. Loquebar ibi de iis quæ per imaginandi ac figuras sibi corporeas repræsentandi modum infantibus cognoscenda proponuntur: quæ qui non crassa ac obscura frustula esse agnoscit, eum ad anthropomorphitarum ac crassorum Chiliastarum castra transire oportebit.

Quæ autem p. 53. dicta sunt, male a vobis cum istis confunduntur porro cum differentias spectent quæ sunt inter personas SS. Trinitatis; si hæc vobis non arrideant, oportet ergo, vel ut dicatis vos eas differentias clare perspicere; quod sane non esset verum; vel dum fatebimini vos eas non clare habere perspectas, declarabitis ergo vos nequicquam contentos esse hac cognitionis dispensatione sub spe clariorem hic recipiendi, si Deo videatur; quod quid aliud erit quam Deo obmurmurare, & beneplacitum ejus pedibus proculcare? vel denique, præter cognitionem quam de facto habetis, omnem aliam futuram rejiciatis necesse est: quod profecto esset præsumtio mera cum luminum divinorum rejectione conjuncta. *N.* 46.

2. Quamvis (ut hoc addam) utrobique

locutus essem de omnibus iis rerum fidei cognitionibus quæ quidem hic quocunque modo haberi possunt, attamen valida veraque essent quæcunque dixi, quia scripturis sunt conformia. Paulus de suis cognitionibus, (quæ sane vestris vestrique Catechismi articulis sublimiores erant,) sic ait: *Videmus nunc per speculum in ænigmate* (hoc est obscure & crasso modo:) *tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte,* (hæc sunt frustula plenæ cognitionis:) *tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.* Quod vero & in hac vita Deus interdum clariora de se revelet vel improbantibus vobis, id affirmat Christus. Joh. 14:21. *Qui mandata mea habet, & servat ea, ille est qui me diligit. Qui autem diliget me, diligetur a Patre meo; & ego diligam eum,* ET MANIFESTABO EI ME IPSUM. Ita & Paulus: *postulamus ut impleamini agnitione voluntatis ejus* (Dei) *in omni sapientia & intellectu spiritali, ... crescentes in scientia Dei.* Col. 1:9, 10.

Ergo positio mea est vera & scripturis conformis; opposita vero partim erronea & scripturis adversans, partim hallucinatio & elenchi ignoratio.

XIII. RR. MIN. HAMB. *ib.*

Pag. 33. *l. ult. de his diductius exstat*, N. 31.
Quam diu animæ nostræ oculum non reclusit Deus, quo res cœlestes accedente divino suo ac supernaturali lumine cognoscamus, oportet, ut ETIAM NON VIDENTES, credamus iis, quæ de iisdem referunt tum Deus ipse, tum SANCTI DIVINO SPIRITU præditi &c.

OBSERVATIONES.

1. SI mea hæc verissima positio, RR. Dominis est erronea, aut falsa, (aliàs, cur eam producerent ad ostendendum libellum esse erroribus achæresibus plenum?) ergo opposita, quæ ipsorum debet esse sententia, erit vera: nempe; *Quamvis animæ nostræ oculum non recluserit Deus, quo res cœlestes accedente divino suo ac supernaturali lumine cognoscamus; oportet, ut nihilominus nobis imaginemur, aliisque persuadeamus, nos eas nosse; neque curemus quid Deus de his, quid Sancti referant; sed quid mundana mente mundanaque sapientiâ præditi sophistæ*

sophistæ de iis garriant. Fateor, multos esse ex Ecclesiastarum aliorumque numero, quorum intereſt hoc ſic ſe habere, ne alias eorum cœcitas & incapacitas coram omnibus agnoſcatur, indeque forte nolint amplius populi a cœcis duci, ne cœco cœcum ducente, omnes tandem in foveam incidant.

2. Petrus ipſiſſima, quæ poſui, docuit his verbis: *Habemus firmiorem ſermonem propheticum* [ſanctorum Dei hominum qui e Spiritu S. locuti ſunt, v. 21.] *cui bene facitis attendentes* [fidemque habentes] *quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco* [in anima caligine adhuc obducta, ac res ipſas haud clare adhuc percipiente] *donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris*; hoc eſt, donec placeat Christo Deo, (qui eſt *ſtella ſplendida & matutina*, Apoc. 22: 17.) divinum ſuum lumen ſeque ipſum clare in anima patefacere per Spiritum ſuum.

XIV. RR. MIN. HAMB. *p. 7.*

N. 41. *Pag 47. l. 22. hiſce additur: craſſum noſtrum ac ſtupidum cognoſcendi modum a Deo diſſipari, quo nobis puram veritatis ſuæ cognitionem videndam præbeat.*

Ob-

Observationes.

1. Nota, me hæc dixisse de modo cognoscendi per imaginationem infantilem, ut videre est si quis totum legerit paragraphum incipiendo a num. III. pag. 46. Quo sensu debent Viri RR. fateri, propositionem meam esse veram; suam autem redargutionem absurdam & iniquam, seque quid dixi minime intellexisse. Et quomodo mea recte intelligerent, siquidem, eorum instar qui biberunt plusculum, hinc & inde in mea aggrediendo se sine ordine jactant, ac quævis modo hinc modo illinc veluti casu arripiant, & in unum, licet diversissima, confundant? A pag. 47. ad p. 53. saliunt: hinc ad 33. retrocedunt, inde ad 47. iterum saltant, & quæ ego diverse de imaginatione, de SS. Trinitate, tum in genere rebus spiritalibus & fide &c, dixi, ipsi *de Catechismo* suo dicta esse omnia sibi imaginantur. *ibid.*

2. Quanquam etiam id quod hic dixi extenderetur, ultra quam in hoc loco factum sit, ad omnem videlicet cognoscendi modum activitate ac industria nostra acquisitum; id tamen esset etiam

quam

quam maxime verum, ut ostendit pluribus Apostolus, 1 Cor. 13. *Scientia destruetur..... Cum venerit id quod perfectum est, evacuabitur id quod ex parte est. Cum eram parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.* Hæc autem eum hac in vita de divinis esse expertum, sic alibi asserit: *Etsi cognovimus secundum carnem Christum; sed nunc jam non novimus*, eodem nempe modo crassiore & adhuc carnali. 2. Cor. 5: 16.

XV. RR. MIN. HAMB. *ib.*

Ergo interna illuminatio *plus potest manifestare quam* Scriptura.

OBSERVATIONES.

1. VOsne e scolis nequidem retinuisse rectum consequentias eliciendi modum! ista namque consecutio nequaquam sequitur ex dictis meis modo recensitis; sed hæc solum: *Ergo interna divinaque illuminatio plus potest manifestare quam crassus & puerilis cognoscendi per imaginationem modus.* Hæcne sequela erit erronea, aut hæretica; propositio autem opposita

posita (quæ vestra esse debet) vera fuerit, sed *divinam illuminationem plus non posse manifestare, quam puerilis & imaginosus concipiendi modus?*

2. Sin id quod vobis hic displicet, sit ipsa *divina internaque illuminationis* assertio: tunc placeat vobis oportet interna cœcitas & obtenebratio; quod dolendum esset. Cui malo medendo nil equidem novi magis idoneum, quam primo quidem, ad testimonia rei veritatem evincentia assumere (ne hic longior sim in citando) concordantias, quas vocant, Scripturarum, & in iis consulere verba, *illucescere, illuminare, illuminatio, lumen, lux, tenebræ, mens, intellectus, oculi, aperire, revelare* & similia; in quibus centenæ extant de divina illuminatione assertiones: deinde vero sincere & continuo dicere ad Dominum; *Illumina oculos meos, ne obdormiam in morte.* Ps. 13. & *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ps. 119. Plura ad Artic. 22, 23, 24.

XVI. RR. Min. Hamb. *ibid.*

Amor ac gratia Dei erga homines limitantur p. 4. l. 16. ubi hæc exstant verba: IX. 2.

Deum

Deum considerandum esse ut hominum amatorem, quorum quotquot ejus voluntati parebunt, sit felices æternum ac lætos redditurus: cæteros vero omni vacuos bono ac miseros relicturus.

OBSERVATIONES.

1. HOc equidem hactenus credidi, credamque quoad vixero, esse Euangelii, imo totius Scripturæ, summam, in sacro Codice centies expressam. Interim hoc si error sit, Gratiamve Dei amoremque ejus male limitet; positio ergo contradictoria & vestra erit, & gratiam Dei amoremque ejus debite extendet. Ea autem hæc est. *Deus non solum eos qui voluntati ejus parebunt felices ac lætos æternum est redditurus; sed & eos quoque qui ejus voluntati non parebunt; neque hos omni bono vacuos & miseros est relicturus.* Per quæ fateor gratiam amoremque Dei tam late extendi, ut & via ad cœlum jam fiat spatiosissima, & ipse Deus declaretur peccati fautor ac remunerator. Infelices profecto qui ejusmodi amplificatoribus divinæ gratiæ suam salutem sunt commissuri!

2. Men-

2. Mentem meam liceat vel terminis nonnullis Theologorum vestrorum ita exprimere diductius. Dei quidem voluntatem esse, ut omnes ac singuli homines æternum felices reddat: verum voluntatem eam non esse quoad eventum absolutam; sed sub conditione obedientiam divinæ voluntati præstandi. Unde fit, ut voluntas Dei considerata citra conditionis eventum, ac ante eum (quam nisi fallor, dicitis propterea *voluntatem* Dei *antecedentem*) sit ut omnes ac singuli fiant beati: verum eadem spectata cum conditione ac veluti post eventum conditionis præstitæ vel negatæ (quæ tunc nominatur *voluntas consequens*,) vult profecto solos obtemperantes beatos reddere; cæteros autem, utpote rebellantes, miseros relinquere. Hocne etiam fuerit erroneum?

XVII. RR. Min. Hamb. *ib.*

Justitiæ Dei totum adscribitur, quod homines (atque adeo etiam probi) ***moriantur p. 41. l. ult. Etiam quod*** boni morbis affligantur ***p. 42. l. 3. quodque*** impiis ***hac in vita bene sit p. 42. l. 20.*** N. 37.

OBSERVATIONES.

1. NIl in hoc mundo a Deo dispensatur, in quo non appareant omnium ejus attributorum effecta aut signa & characteres, præsertim autem ejus potentiæ, sapientiæ, bonitatis, justitiæ & veracitatis; sic tamen, ut pro diversitate rerum ac respectuum, unum horum attributorum magis hic sit conspicuum, aliud alibi. Ita in morte hominis, justitia Dei magis apparet quam aliud attributum, etsi alia quoque illinc non absint. Nam in morte improborum *potentia* Dei, eos sibi subjicientis, est conspicua; item *sapientia*, ne diutius vivendo alios conturbent; item *bonitas*, ne ipsi diutius peccando graviores sibi pœnas concilient; *veracitas*, quod exsequatur Deus sententiam mortis, peccanti Adamo denunciatam; sed illic præprimis *justitia* apparet, auferens homini id, quod cum ei datum esset gratis, eo tamen abusus fuerat adversus datorem; ne dicam illico eis tunc apparere tremendum *justitiæ* divinæ tribunal. In morte quoque piorum, apparent quidem & *potentia*, quatenus eripit eos ab inimicis; & *sapientia*, quatenus sic præcavet

cavet ne diutius vivendo forte corrumpantur; & *bonitas*, eos malis ita ereptos bonis deinceps coronans; & *veracitas*, in sententiæ mortis exsecutione; sed in ipsa morte qua mors, qua destructio dolorifica conjunctionis animæ cum corpore & bonis externis hujus universi, in hoc præcise apparet *Justitia Dei*, instrumenta quibus peccavimus & abusi sumus, frangens cum dolore ac dissolvens justissime. Hæcne apud Theologos probatione indigere, cum sint scripta a Deo in omnium hominum mentibus, illicque a quovis, nisi brutus sit evidenter legenda!

Jobus, David, Esdras, Daniel, omnes piorum juxta ac impiorum calamitates, afflictiones, mortes, clades, conceptis verbis *justitiæ Dei* adscribunt. Job. 9: 2, 3, 19, 20. Ps. 145: 17. Neh. 9: 33. Daniel. 9: 14. ubi notabilia sunt verba Augustini de tota illa Danielis precatione: *Vide, inquit, quemadmodum peccata sua prius dixit; & postea populi sui. Et hanc Dei commendat* JUSTITIAM, *& hanc Dei laudem dicit, quia non injuste; sed pro peccatis eorum flagellat etiam* IPSOS SANCTOS *suos*. Aug. Epist. 122. Sic Salvianus de Gubern. Dei lib. II. SANCTOS *homines castigatos quon-*

dam judicio Dei legimus, ut judicandos nos DEO JUDICE, *etiam in præsenti seculo nosceremus.* QUIA *sicut Deus est semper, sic* JUSTITIA *Dei semper: Sicut omnipotentia Domini indeficiens, sic censura indemutabilis: sicut Deus jure perpetuus, sic* JUSTITIA *perseverans.* Justitia Dei mala non est; sed purissimo amore digna. Solus Amor proprius (sive Vetus Adam) ab ea abhorret; & tamen eum oportet in adorandæ illius justitiæ manus incidere, illicque cum doloribus perire, sive in hoc tempore, sive in æternitate.

2. Quod etiam a justitia Dei sit, infideles ac malos quandoque prosperis uti, locus fere communis est, nullis prope tyronibus ignotus; vide eum apud Augustinum veluti ex professo tractatum in lib. V. de Civ. Dei cap. 12. & 15. ubi postquam pluribus ostendit propterea Romanis prospera evenisse, concludit his verbis: *Non est quod de summi & veri Dei* JUSTITIA *conquerantur: perceperunt* MERCEDEM *suam.* En Dei justitia mercedem impiis impertiens! Confer Ezech. 29. v. 18, 19 & 20.

XVIII.

XVIII. RR. Min. Hamb. *ib.& p.8.*

Tres Personæ in Divinitate non ultrà distinguuntur p. 52. l. 24. quam tres animarum nostrarum proprietates, quæ unam tantum animam, non autem tres constituunt. N. 46.

Observationes.

1. Istud neque sentio, neque docui. Hoc docui, Patrem, Filium & Spiritum S. quomodocunque tandem distinguantur, (id quod explicare intendi, dixique rationi incomprehensibile esse,) non tamen magis tres Deos facere, quam tres animæ facultates (quomodocunque etiam distinguantur) tres faciunt animas. Hanc verò similitudinem, plurimis Orthodoxis Theologis familiarem esse, ostendi in Epist. D. D. Mayero opposita, ad *prætextum* VI. Notandum est insuper, nulli homini sano in mentem unquam venire, comparationes rerum sic esse urgendas, ut ex iis concludendum sit, in uno comparatorum non plus esse quam in altero. Si hoc esset, nemo unquam divina ex humanis aut corporeis simili-

tudinibus sine crimine illustraret. Simile non currere quatuor pedibus, sciunt omnes quadrupedes.

2. Quid autem secundum mentem meam in libello expressam, statuendum sit positive de SS. Trinitatis Personarum differentiis, videre est tum inde, quod *cum veneratione & fide assumendum esse* dixi *quicquid ea de re in verbo Dei* exstat: quod perinde est ac si omnes differentias in Scripturis SS. expressas hic exscripsissem; tum ex hoc, quod differentias istas *omni humana ratione ac luce superiores* esse ibidem asserui. Doleo in RR. Viris tantam apparere charitatis erga proximum suum penuriam, ut ejus publice diffamandi gratia, hæc & cætera omnia optime dicta, tam misere supprimant, mutilent & in contrarium sensum detorqueant. Doceat illos Deus indolem benevolentiæ, dilectionis & veritatis erga proximos!

XIX. RR. MIN. HAMB. *p.* 8.

N. 44. *De* CHRISTO *suaque Redemptione agitur pag.* 50, *iis tamen verbis, quæ quilibet hæreticus, imo vel Socinianus, admit-*

admittat: tametsi fundamentalem cognitionem Domini JESU *infantibus præcipuè inculcari sit necessarium.*

OBSERVATIONES.

1. UT judicari possit an hæc accusatio vestra vera sit, apponamus si placet ipsa libelli verba, quæ sic sonant: *Cum homo desiderium voluntatemque suam a Deo avertisset, atque ita intellectum suum tenebris & ignorantia, mentem autem infelicitate ac miseriâ æternâ cumulasset, tunc assumtam a* DEO *esse naturam nostram humanam, eumque inter nos & vixisse & mortuum esse, tum ut* VENIAM *malitiæ nostræ*, GRATIAMQUE *Divinam nobis* MERERETUR, *tum ut sua doctrina vitaque exemplis, morte item & resurrectione, ostenderet nobis, quî desideria nostra mala abnegare, propriam voluntatem dimittere, opprimere & occidere debeamus; e contra vero, nova divinaque desideria assumere, cum sancta voluntate Deo uni vivente, quam quidem donat* SPIRITUS *S. juxta cum intellectu illuminato, paceque & divina in anima lætitia per quæ rursum unimur* &c. Ibid.

2. In his verbis continentur aperte & agnoscuntur sequentia.

 (1.) *Lap-*

(1.) *Lapsus* hominis, ejusque *corruptio* omnimoda, miseria ac *impotentia* infinita. Contra Pelagianos & Socinianos.

(2.) *Incarnatio* FILII DEI per assumtionem humanæ naturæ in unitatem personæ. Contra Socinianos.

(3.) *Meritum* infinitum CHRISTI, vitæque suæ ac mortis, ad remissionem peccatorum gratiamque Dei impetrandam necessarium. Contra Socinianos.

(4.) Officium hominis in *fide pura*, viva & operante, per facultatum suarum a malo & falso revocationem, earundem vero traditionem Deo, Christo & Spiritui S. Contra Pelag.

(5.) *Gratia* DEI *intus* per Spiritum S. fidem & omnia bona operans. Contra eosdem & Socinianos.

(6.) *Reconciliatio* æterna. Contra eosdem.

(7.) *Immortalitas* animarum non tantum in Sanctis, sed & in miseris quorum miseria æterna hic dicta est. Contra Socinianos.

(8.) Mysterium SS. TRINITATIS, dum

dum expressa mentio fit personarum & quidem Filii ac Spiritûs S. explicita, implicita autem Patris, erga quem intercessit Filius. Contra Socinianos.

3. Hisce consideratis, nec non & iis quæ in subnexa Oratione Rusbrochii hac de materia reperiuntur; judicent, quæso, quivis integri judicii Lectores, an ista concepta sint iis verbis, quibus *quivis hæreticus* & *Socinianus* possit uti, ac per ea sensus suos significare? Certe id diceres moliri velle omni conamine Viros RR. ut nemo iis imposterum fidem adhibendam esse judicet: videantque omnes, nil tam expresse, nil tam bene dici posse, quin id *Socinianum* & *hæreticum*, aut Socinianis ac hæreticis favens, dicatis; ita ut hæreses non sint imposterum in adversariorum vestrorum libris inquirenda; sed in voluntate vestra malevola, per quam quemvis vobis non arridentem velitis hæreticum creare e vestra hæretifica indole & auctoritate. Dicunt autem Philosophi, *propter quod unumquodque est tale, illud ipsum est magis tale.*

XX. RR. MIN. HAMB. *ib.*

N. 47. *Pag. 54. commendatur, liberis proponere Deum Filium ut qui justus sit ac justitiæ origo, qui idcirco caro sit factus, ut nos, qui per peccatum injusti eramus, justos faceret: imputata autem justitia non nominatur aut describitur.*

OBSERVATIONES.

1. EAdem possint objici tum multis Scripturæ utriusque Testamenti libris, tum Johanni Apostolo (Ep. 1. cap. 2: 24. & cap. 3: 5, 6, 7, 8.): quem aut mecum reprehendite, aut mecum excusatote.

2. Nil impedit quin sub meis verbis, id quod abesse dicitis, includatis quantum vel necesse est, vel vobis (si malevolus absit animus) videbitur; maxime postquam Rusbrochii orationem feci meam.

3. *Imputata justitia* quia non est pro illis qui operantur iniquitatem & committunt mendacium & injustitiam; ideo non simpliciter, sed magna cum cautela est hominibus promittenda. Si quis a falso, a malo, a vanis, a se ipso suique regimine se

averterit, ſeque dein totum cum omnibus facultatibus CHRISTO tradiderit; hunc Chriſtus receptum inhabitat, ſeque totum ſic ei donat, ut totus Chriſtus fiat ejus; lumina, motus, regimen, propenſiones Chriſti, fiant ejus; tum omnia quoque cætera quæ Chriſtus eſt & habet, atque ab eo ſunt indivulſa, ſine ulla exceptione fiunt ejus: & talem decet de Juſtitia Chriſti imputata, deque omnibus Chriſti imputatis, gloriari ac perſuaderi, ſiquidem hujus imputationis fundamentum ſit ipſemet CHRISTUS INTUS REALITER AC INHÆRENTER POSSESSUS, VIVENS, REGENS, OPERANS, communicantque etiam quæcunque egit, meruit, poſſidet, & quicquid ipſe eſt. At extra hoc fundamentum veræ & inhærentis poſſeſſionis Chriſti ejuſque Spiritus, imaginari ſibi imputationem juſtitiæ Chriſti nobis fieri, damnabilis eſt fallacia cordis, ſe ipſum & alios ex amore proprio & adulatorio eque Satanæ inſtinctu; decipientis, & ad inferos deducentis. Conſulatur hic divinus ille Arndius de Vero Chriſtianiſmo, lib. II. & III. Et imprimantur cordibus noſtris hæc verba Johannis: *Filioli, nemo vos decipiat:*

decipiat: ille justus est qui facit quod justum est, quemadmodum ipse Christus justus est. 1 Ep. 13: v. 7.

XXI. RR. Min. Hamb. *ibid.*

N. 50. *Imo pag.* 56. *l.* 4. *laudat librum* Syracidæ, *ac si illic contineretur quicquid desideratu, scitu & factu opus est: tametsi nil ibi de* Christo.

Observationes.

1. Voluntne hinc concludere RR. Viri, hunc librum esse vituperandum; vel, cum Dn. D. Mayero, per hanc Ecclesiastici commendationem Christum cum merito suo hominibus eripi? Damnabilis ergo & sacrilegus is liber esset; eumque perniciose admodum veluti Scripturæ partem laudasset tota antiquitus Ecclesia, cum conciliis ac Patribus nonnullis, qui ita dicendi essent pessime ac sacrilege *Christum hominibus* ereptum voluisse, juxta cum Luthero, & Lutheranis, quotquot Syraciden tum Scripturis inseruerunt, tum millies in liberorum gratiam imprimi seorsum curarunt. Hac de materia videantur quæ in Epistolis omnium

mnium Apologeticis pro libello de Educatione allata sunt.

2. Propter moralia laudatum fuisse librum Syracidæ, ex ipsis verbis libelli de Educatione fit evidens. Neque officit quod dictum sit, in eo contineri quicquid *desideratu*, *scitu* & *factu* opus est. Ea enim quæ mores spectant, sive virtutes, debent primo *desiderari*; eorum quoque datur theoria sive descriptio, cum suis præceptis, quæ sane *sciri* & cognosci specialius debent, tumque demum *effici*: ita ut ista *desideranda*, *scienda* & *facienda*, de morali materia revera sint dicta, & de eadem intelligenda.

3. Quamvis hæc ad sensus mei explicationem & defensionem abunde sufficiant, nego nihilominus id quod asserunt RR. Viri, de CHRISTO *non esse mentionem in Syracide*. Capite I. à v. 3. ad 10. sermo est de CHRISTO, de ejus æternitate, ortu a Patre, omnipotentia, deque Spiritu Sancto; & iis quidem terminis, quibus Salomo in proverbiis cap. 8. usus est. Tum caput 24. totum plane agit mirabiliter de CHRISTO, qui ipsa est Sapientia æterna, de se illic ita inquiens, *Ego ex ore Altissimi prodivi; primogenita ante omnem*

omnem creaturam. Ego feci in cœlis ut oriretur lumen &c. &c. De SPIRITU ejus v. 27. *Spiritus meus super mel dulcis.* Iterum de CHRISTO ejusque Patre agitur cap. 51: 14. *Invocavi Dominum, Patrem Domini mei*: quæ confer cum Psal. 110. v. 1. Etiam de Christi *merito* & *satisfactione* pro hominibus verba expressa sunt cap. 24. v. 39. *Videte quoniam non mihi soli sic laboravi.* En labores Christi pro aliis! quæ verba ne a me solo putentur eo trahi, consulantur novi interpretes Portus Regii in Gallia in hunc locum, qui & ipsi alienam auctoritatem laudant.

XXII. RR. MIN. HAMB. *ib.*

De Spiritu S. commendat hic libellus illuminationem, divinamque inspirationem, *quæ acquiratur per preces, sanctamque vitam, nos vero ad* majorem cognitionem *deducat quam alioqui verbum, concionum frequentatio &c. faciant.*

OBSERVATIONES.

VElim tantum scire, quid hic carpere Viri RR. intendant? (1.) An quod asse-

asseruerim possibilitatem, naturam & essentiam bonarum inspirationum & illuminationis mentis? quas quidem negare perinde est ac negare scripturæ veritatem, Dei amorem actualem curamque animarum; nec non profiteri se esse Pelagianum, impium, bona vacuum cogitatione, & cœcitate mentis percussum.

(2.) An quod illas ad Spiritum S. veluti ad causam suam retulerim? Hoc negare, neque minus esset profanum, impium ac hæreticum.

(3.) An quod dixerim, precibus ac bona vita eas acquiri posse, & acquirendas esse? Hoc carpere esset itidem adversari Scripturæ, Matt. 7, 7, 11. Luc. 8, 9. Joh. 15, 15, 16, seque & inter profanos & impios promissorum Dei derisores, & inter hæreticos ac Pelagianos constituere.

(4.) An quod velim, nos per istas Spiritus S. operationes *ad majorem cognitionem deduci*, quam per voces externas concionumque auditionem, hisce Spiritus Dei operationibus destitutas? Hoc improbare, esset gratiam ac Spiritum S. blasphemе ac Pelagiane postponere functionibus naturalibus, talesque remittendi essent vel ad scholam Arndii in lib. II. & III. de

vero

vero Christianismo: Lutheri, (vid. Epist. ad Spalat. in Epistola contra M. Vake) Augustini, Epist. 112. *Mihi videtur, plus valere in hac inquisitione, vivendi quam loquendi modum: Nam qui didicerunt à Domino Christo Jesu mites esse & humiles corde, plus cogitando & orando proficiunt, quam legendo & audiendo*: ne provocem ad ipsas Scripturas, in quibus consule sis, v. g. Ps. 119. Joh. cap. 14, & 15, & 16. 1 Cor. cap. 1, 2, 3, &c. Eph. 1. &c.

(5.) An denique hoc RR. Viris displicet, quod locutus sim de operationibus Spiritus S. & de verbo externo & audito, veluti de quibusdam quæ interdum a se separata sunt? Hoc utinam tristi ac hodierna experientia (non procul forte quærenda) non plus satis constaret; quod & omnium seculorum, & totius Scripturæ facta & dicta confirmatum præbent; quodque sine omnis sensus abdicatione non potest in dubium revocari.

Eligant VV. RR. quibusnam ex his quinque velint sese opponere. Quodsi nullis, tollant & hunc articulum e suarum accusationum acervo, & hanc meam positionem ex earum classe in quibus aliquid videatur reprehendendum.

XXIII.

XXIII. RR.Min.Hamb. *ib. & p.9.*

Verba clara sunt p. 6. *l.* 8. Mature teneris animis est inculcandum, quicquid legamus, quicquid audiamus, in cœtu aut extra cœtum, quantumcunque studeamus, meditemur, ratiocinemur; id omne non posse ex se ipso vel minimam veræ vivæque notitiæ Dei ejusque mysteriorum scintillulam nobis ingenerare: Id ab uno Deo præstari posse, dum Spiritum suum bonum, gratiam lucemque divinam cordibus eorum est insinuaturus, qui eum idcirco ardenter in vota vocabunt: *& pag.* 47. *lin.* 8. Proderit eis hoc inculcare, omnem cognitionem, quam eo modo sunt adepturi, crassa tantum & obscura esse fragmenta rerum divinarum.

N. 3.

N. 41.

Observationes.

1. De ultimo hocce loco superius ad artic. XII. & XIV. egimus: ubi simul vidimus & verum loci sensum,

& oppositum quoquo modo Scripturæ veritatique adversari.

2. Primus quoque locus sufficientissime vindicatus est in Epistolis meis sequentibus tum prima tum altera. In Epistola Ecclesiastæ Euangelici p. 8. item *Sehnliche klage* lit. B. 1. & lit. C. 4. *Verthadigte klugheid* p. 19. quæ omnia tædiosum esset hic de novo describere.

3. Iis contextus verbis, *omne id quod in cœtu audimus*, non denotantur res ipsæ significatæ, puta Deus, resque spiritales & divinæ; sed tum sonus externus, tum perceptio nostra naturalis & sola, quatenus ab actibus Dei distinguitur & corrupta est. Verba itaque hæc, *omne id quod audimus*, hisce æquipollent; *omnis nostra auditio externorum sonorum verbi, ac perceptio quam facultates corruptæ inde sine gratia Dei sibi excitant.*

4. Sed etsi hæc pluribus explicui in Epistolis subjiciendis, ne tamen vel crassissimo cuivis ingenio supersit cavillandi occasio, addam sequentia.

Quandoquidem Deus hominem voluit *regenerare per verbum* suum, *quod est incorruptibile*, *vivum*, *& permanens in æternum* (1 Pet. 1: 23, 25.) patet inde, Divinum

num Verbum e rei veritate eque intentione Dei non esse solummodo externum quendam sonum aut characterem literalem; sed potentiam, ac voluntatem Dei vividam, vimque operantem in animis, junctam (ex mente & parte Dei) cum sono audito, literave visibili, ita tamen, ut cum eo non sit confundenda: quemadmodum homo ex constitutione Dei non est solummodo corpus, sed & spiritus cum corpore junctus quidem, sed cum eo non confundendus. Verum quemadmodum si quis hominem sic apud se admitteret, ut solum corpus ejus admitteret, animam vero non, is homicida esset; & cadaver tantum, non hominem, sua culpa haberet: eodem modo de verbo Dei admittendo cogitandum est. Homines apud quos verbum est admittendum, quia natura sua corruptissimi sunt, impuri, vani, superbi, rationi corruptæ ac viribus propriis confisi, quando verbum Dei cum ejusmodi dispositionibus placitis excipiunt, perinde faciunt ac si id cum veneno exciperent, vel cum gladiis, quibus spiritum ejus, quantum quidem in se est, occiderent, eumque separarent ac rejicerent. Adest enim ex parte Dei vis divi-

na & Spiritus cum externo sono; sed ipsi miseri, culpa sua, armis amatæ vanitatis & nequitiæ suæ veluti per aliquam homicidii spiritalis speciem, solvunt nexum divinum Spiritus cum verbo externo, spiritum repellunt, atque ita solum cadaver, solam literam ipsorum culpa tunc mortuam, admittunt tantum; aut etiam (quando facti sunt Ecclesiastæ) sic prius a se admissam, aliis quoque talem, hoc est, mortuam, postea proponunt. Verum id, quotquot fere sunt impii, mundani carnalesque Pastores, nolunt agnoscere, ne ita mortuæ, sua culpa, literæ (cui suum in superfœtorem & venenum adjungere solent) administratores inutiles aut noxii habeantur: quapropter non minus absurde quam pertinaciter contendunt, eam Spiritus a litera sive sono sejunctionem minime dari, aut posse fieri, ut inde concludatur, eos, qui literam admittunt & sonos propagant, Spiritum quoque vitalem simul admisisse, habere & propogare: quando tamen eum revera excluserunt & interemerunt; tum ubi in aliis per verba, scripta, aut facta apparet, omni eum molimine exstinguere conantur, contra mandatum Apostoli, *Spiritum ne exstingui-*
te.

te. 1 Theff. 5: 19. A quo crimine ut in posterum omnes tutius abstineant, mature monendi sunt (quod feci in libello) ut unusquisque quoad se admittat, & in se excipiat debitis modis, hoc est, precibus, humilitate, cordis puritate, Spiritum, sensum, vim ac mentem Dei, cum externo verbo sese offerentem, januamque cordis pulsantem. Et de his ultimis Christus ita: *Oves meæ* (mentes bene constitutæ) *vocem meam audiunt, & sequuntur me.* (Joh. 10:27.) De aliis vero sic: *Vocem Patris nunquam audivistis .... & verbum ejus non habetis in vobis manens.* Joh. 5:37. Quisquis ergo verbum audit cum mente mala, homicida fit verbi, separans ab eo Spiritum, & cadaver solum admittens: qui autem audit cum mente bona, admittit verbum vivum, & ab ejus virtute vivificatur intus & regeneratur. Hæc qui cavillaturus est, is suam solummodo stupiditatem, opinor, aut malignitatem, proditurus est.

XXIV. RR. Min. Hamb. *p.* 9.

Quod sancta vita ad hoc præcipue requiratur, docetur pag. 32. *l. ult. his ver-* N. 30.

 bis.

bis. Deus nulli oculos mentis redditurus est ac aperturus, nisi soli ei, cujus cor & a malo recedit, & versus bonum propendet. Atque id quidem sedulo omnibus & a primis annis est inculcandum; eo proposito, ut mature tendat animus ad Dominum, seque ad divinum ejus lumen desiderii bonitate cordisque puritate præparet: Non enim Deus arcana sua ullis revelat nisi iis qui a malo committendo abhorrent; neque lumina sua aliis quam qui recte eis uti volent, impertitur: quam quidem animi constitutionem cernere est in Davide, Deum sic deprecante: *Da mihi intelligentiam, & observabo legem tuam, custodiamque eam toto corde*. Ps. 119: 34.

OBSERVATIONES.

1. HIc prorsus obstupesco, obstupescentque procul dubio omnes qui ista sunt lecturi, non pudere Euangelicos Doctores ac Præcones positionem adeo veram, adeo sanctam, adeo ne-

necessariam, tanquam malam aut falsam Christiano proponere Magistratui, imo toti Orbi, & ipsosmet eam improbare; cum tamen a solis impiæ profanæque vitæ protectoribus ac Professoribus fuisset improbanda, quippe quibus solis positio contradictoria vera ac chara sit oportet, nempe, cum vitæ impietate & acquiri posse, & consistere rerum Divinarum, Scripturæque Sacræ veram intelligentiam ac mentis illuminationem: tametsi conceptis verbis attestetur Deus, se eis qui mandatis suis non obtemperaverint, ita *maledicturum*, ut *percutiendi* sint *amentia*, *cæcitate* & *stupore mentis*, *adeo ut in ipsa meridie palpent velnti cæci in caligine*. Deut. 28: 15, 28, 29. (quod exemplis plus nimis in oculos incurrentibus quotidie patescit.) *Secretum Domini esse pro timentibus eum*. Ps. 25: 14. *Nullos impios intellecturos*. Dan. 12: 10. *Animalem hominem non percipere ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam illi hæc esse; neque intelligi posse; quod spiritualiter dijudicanda sint. Spiritualem judicare omnia:* idque ideo, *quod non Spiritum mundi acceperit, sed Spiritum Dei, ut sciat quæ a Deo donata sunt nobis*. 1 Cor. 2: 12, 14. *Nos scire quod eum cognoscamus, si mandata ejus*

observemus. At eum *qui dicit se nosse Christum, & mandata ejus non custodit, mendacem esse & in eo veritatem non esse.* 1 Joh. 3: 3, 4. Multoque minus igitur eam docere alios poterit.

XXV. RR. Min. Hamb. *ib. & p.* 10.

N. 76. *Huic illuminationi regeneratio adscribitur, pag.* 69. *l. ult. ubi de divinis inspirationibus dicitur*, quod per eas Deus nos spiritaliter regenerare, atque novas facere creaturas velit.

Observationes.

1. PRænotandum est, hic de adultis agi.

2. Hoc posito, si mea positio vera non sit, ergo contradictoria, quæ RR. Virorum erit, pro vera reputabitur. Ea autem hæc est: Regenerationem *non esse adscribendam bonis & divinis inspirationibus, neque per eas nos regenerari spiritaliter a Deo:* Ergo *vel per malas, aut per diabolicas, aut per nullas regenerabimur.* Quæ quidem aut blasphema & impia essent, aut certe vel maxime Pelagiana, scripturis opposita,

quippe

quippe quæ ad *tractum Patris* nostram ad Christum conversionem referunt. Joh. 6: 44. quæ Christianos appellant *lucis filios*: 1 Thess. 5: 5. quæ eos dicunt *a Spiritu Dei transformari* 2 Cor. 3: 18. atque *a semine Dei vivo, incorruptibili ac æternum permanenti esse* regenitos. 1 Pet. 1: 23. Tractus autem Patris, lux, Spiritus Dei operationes, & semen Dei vivum, cum inspirationibus & illuminatione Dei unum ac idem sunt.

XXVI. RR. MIN. HAMB. *p.* 10.

Resurrectio carnis (de qua articulus agit tertius) negatur pag. 57. lin. 16. & pag. 58. l. 3. ubi dicitur; nos homines in terra esse putrefaciendos, quemadmodum cætera in mundo peritura sunt, & corpus elegans æternùm quoque periturum. N. 52.

OBSERVATIONES.

1. RESurrectionem carnis a me negari, manifesta est in proximum calumnia, quam Deus Reverendis Viris, ut servari possint, velit condonare; eos-

que, ut ejus consequantur remissionem, pœnitentia tangere, propter Christum.

2. Contrarium potuerunt Viri RR. cognoscere ac colligere, (1.) Ex eo quod totum Symbolum Apostolicum, ut quod vera & necessaria contineat, assumsi &
N. 43. commendavi p. 49.: quod perinde est ac si conceptis verbis hunc cum reliquis articulum descripsissem ac professus essem: *Credo Resurrectionem carnis.*

(2.) Ex eo quod ibidem inter Spiritus S. opera fide credenda, recenseam *Restitutionem hominis in priorem suum statum.* Status autem prior hominis, anima & corpore constabat, simulque & immortalis erat & incorruptus.

N. 55. (3.) Ex eo, quod pag. 59. docuerim, lætandum esse quod *Deus naturam nostram* (anima & corpore utique constantem) *sibi assumserit, seque fratrem nostrum constituerit, ac nos æternum ad se in sanctam suam societatem sit assumturus*: quibus verbis manifeste denotatur naturæ nostræ quoad corpus atque animam mutua utrinque conversatio, tam e parte Christi, quam e nostra.

(4.) Ex eo quod eandem veritatem in aliis meis operibus non semel sum professus.

ſus. *Oecon. Divine Tom. V. cap.* 12. *p.* 400. *&c.* & *cap.* 15. *p.* 462. & 472. *Item de Eruditione lib. II. pag.* 157. & *lib. III. p.* 259. & 356. quod inquirere Accuſatorum erat, poſtquam initio teſtati ſunt ſibi Auctorem non eſſe incognitum.

3. Hæc ſi non ſuffecerint, addo ſinceram animi mei coram Omniſcio Deo omnique homine declarationem, me neque unquam aliter credidiſſe, nec in poſterum (ope Divina) aliter crediturum, quam hominem quemque poſt mortem iterum reſtituendum eſſe cum anima cumque corpore ex hoc ipſo, quod nunc gerimus, corpore, excitando ac deſumendo: quanquam modus quo id eventurum ſit, determinari neque poſſit facile, neque id neceſſe ſit ad integritatem fidei de hoc articulo.

4. Jam quis non exſpectaret a Viris RR. evidentiſſimas ac validiſſimas atrocis accuſationis ſuæ rationes, quæ tamen, quamvis ego de Reſurrectione magis quam Moſes in Pentateucho tacuiſſem, vel incommodius quam Salomo in Eccleſiaſte eſſem locutus, nullæ eſſent ſi cum rationibus modo dictis comparentur. Namque vel ipſa Hiſpanica Inquiſi-

tio

tio inter regulas suas habet, *Auctorem aliquem, cum alicubi obscure aut incommode loquitur, alio autem in loco clare; tunc explicandum esse locum obscurum per locum clarum.* Jurisconsulti vero dicunt, *in re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus justius esse, quam tutius:* item; *non oportere calumniari, neque verba captare; sed qua mente quid dicitur, animadvertere.* At vero nostri Theologi, quorum corda charitate Dei malum non cogitante, & omnia bona sperante, deberent esse perfusa; non hujus modo dilectionis divinæ, sed & civilis æquitatis, & Juris ipsius Inquisitionis; testantur se esse prorsus immemores, dum coram Christiano Magistratu totoque Orbe hæresin negatæ Resurrectionis proximo impingunt, ex eo quod illum scripsisse ajunt, *homines in terra esse putrefaciendos sicut in mundo omnia pereunt, corpusque bene constitutum in æternum esse periturum.* Verùm cur hasce locutiones, (etiamsi meæ essent) si quidem ipsis visæ sunt obscuræ aut incommodæ, non sunt interpretati in benigniorem partem, idque e locis evidentioribus modo ostensis; maxime cum ignorare non debeant, Theologos, saltem Reformatos, qui credunt

 sub-

ſubſtantiam hujus mundi non eſſe annihilandam, ſed renovandam, ſolere ſcripturarum loca in quibus omnia dicuntur eſſe peritura (uti Pſ. 102:27. 2 Petr. 3: 10. Apoc. 20:11. & 21:1.) explicare de annihilatione *quoad ſtatum* & qualitates; quam diſtinguunt ab annihilatione abſoluta & *quoad ipſam ſubſtantiam?* quam quidem eſſe meam mentem, agnoſcere utique debuiſſent: id ſiquidem pateat vel ex ſolo loci ſcopo, ubi probare intendi, ea eſſe peritura ob quæ mundani ſolent lætari: non autem lætantur mundani ob ipſam corporis aut rerum hujus mundi ſubſtantiam: alioqui æque gauderent in morbis corporis, deformitate, adverſiſque accidentibus, ubi ſubſtantia utique eadem ſemper manet quà eſt ſubſtantia; ſed lætantur de illius ſtatu & accidentibus, quatenus hæc cum concupiſcentiis ſuis conſpirant. Ergo ad lætitiam iſtam deprimendam abſurdum eſt fingere, me de ſubſtantiali annihilatione loqui; & invicte patet, me de ſola ſtatus accidentiumque, de quibus lætantur, deſtructione agere; atque adeo calumnia de Reſurrectione ex his negata, nihil eſſe abſurdius ac imperitiùs.

5. Addo,

5. Addo, verba contextus a RR. Viris allata, omnino esse inversa, adulterata & truncata. Nego illic exstare *nos homines in terra esse putrefaciendos quemadmodum cœtera in mundo peritura sunt*: conjungunt, invertunt, comparant, quæ prorsus aliter se in libello habent. Nego etiam illic legi, *corpus elegans æternum esse periturum*: namque, in meo quidem originali scripsi, *τὸ eleganti forma esse præditum*: interpres vero germanicus dicit, *τὸ habere corpus bene constitutum*, id est, *τὸ præditum esse* non simpliciter corpore, sed *corporis bona constitutione naturali*; quod ita clarum est, ut vel idiotæ sine ullo philosophiæ apparatu id concipere possint modo eam loquendi formulam negativo modo eis proponas; quando enim de aliquo dicimus, *iste non habet corpus bene constitutum*, non ideo dicimus ipsum corpore carere; sed solum bona constitutione corporis carere. Quoniam vero Dn. Mag. Vake in novissimo suo scripto novas strophas circa hæcce voluit de novo connectere, rogo Lectores, ut ad plenissimam totius rei dilucidationem adire dignentur ea quæ in Operis Coronide fusius sum prosecutus.

XXVII.

XXVII. RR. Min. Hamb. *ib.*

Ad novam terram, *quam Deus* illuminatis *daturus sit antequam vitæ æternæ fiant compotes*, spes *fit pag.* 70. *lin.* 5. N. 76.

Observationes.

1. HAcce vestra animadversione, Viri RR. destruitis hæreticam vestram, quæ modo præcessit, accusationem. Nam si spem facio, adeoque si ipse credo, novam terram a fidelibus esse possidendam, id quod soletis chiliasmum vocitare; igitur non dicendus sum carnis resurrectionem negare; siquidem eorum nullus, qui gloriosam terræ ac sanctorum restitutionem regnumque credunt, inficietur corporis Resurrectionem; sed omnes eam exspectent, & quidem talem, quam secunda mors non sit consecutura. Itaque proprio judicio vestro ab accusatione vestra præcedente absolutus sum.

2. Quando circa verba versatur accusatio, ea ipsa tunc producenda sunt, non autem alia substituenda. Ista vero verba, NOVA terra pro ILLUMINATIS, non agnosco pro meis. *Terram* simpliciter dixi,

dixi, in qua diu victuri sint quotquot Dei verbo, voluntati, bonisque inspirationibus honorem sint præbituri: quibus verbis quilibet a rixandi ac disputandi prurigine liber, intelligere possit, id quod ad ædificationem animæ suæ judicaturus est conducere, sine respectu ad chiliasmi controversiam. Hæc fuit mea mens: quæ vero Germanici fuerit interpretis, quando *terram* de qua egi, distinxit a vita æterna, assequi non potui. Forte vitam longævam in hac terra intellexit; at in Gallico dedi operam, ut per terram eam intelligi possit vel patria cœlestis, sive cœlestis locus vitæ æternæ fruendæ factus; vel, si quis malit, terra hæc gloriosa. Nolui enim, ut dixi, controversiis ullis ansam præbere.

3. Non tamen me pudet hic fateri (quamquam id in libello expressum nolui,) me in ea fide esse, qua credam & sperem, regnum tenebrarum, vitiorum, corruptionis, hac e terra eliminandum esse, & quidem brevi, per gloriosum Christi Jesu adventum, quo primum quidem tenebras, vitia, seductionesque impiorum hominum ac Dæmonum, effusione Spiritus sui veracis & sanctificantis sit deleturus; deinde vero & totam orbis

cor-

corruptionem cum improbis ac seductoribus luminosa sua præsentia exterminaturus, hicque sine fine cum sanctis regnaturus. Atque miror admodum hoc ulli probo aut pio homini invisum esse posse. Namque si quis Christum amat, is certe, ut opera Diaboli ubique destruantur, Christi autem lux, gloria, opera, ubique restituantur, optare debet ex animo, necnon inquirere cupide rationes in scriptis propheticis quibus ista probentur, atque cum reperiuntur impense collætari:

Natura rerum gestiens,
Cunctos per artus sentiat
Dei sui præsentiam,
Et prompta jussis pareat.
Jus namque veniet dicere,
A vi suos ut asserat,
Mundumque justis legibus
Et veritate temperet. Psal. 96.

Nedum ab his abhorreat pius animus, & præterea fratres suos conscientiasque eorum diris adstringat votis quo hæc adeo bona & optanda abominationi habeant: id quod mihi quidem videtur haud posse urgeri nisi impulsu illius Spiritus qui & adversarius est gloriæ ac operum Christi, &

 timet

timet per Christi regnum suæ in alios dominationi interitum imminere.

XXVIII. RR. MIN. HAMB. *ib.*

N. 22. *Catechismi caput tertium, quod est de Oratione Christi, non tanquam valde necessarium pro infantibus proponitur: sed pag. 25. lin. 5. dicitur*, POSSE eis unam atque alteram Orationem vocalem, Dominicam præsertim, memoriæ ediscendam commendari: *quasi id etiam*
N. 21. POSSET OMITTI. *E contra*, parva desideria, a nobis venientia, *veluti* necessaria *commendantur*, *p*. 23. *l*. 3.

OBSERVATIONES.

IN sequente contra Dn. D. Mayeri Admonitionem, Epistola ostendi meram hanc esse cavillationem tum Theologis, tum eruditis, quin honestis etiam viris omnino indignam.

1. Quia ipsa Scriptura hoc loquendi modo utitur circa res quas nemo propterea indifferentes poni, jure cavillabitur: v. g. Marc. 14: 7. 1 Thess. 3: 9. Hebr. 5: 7. quibus locis adde his & sequentia, in quibus omnibus τὸ *posse* ponitur pro *debere*,

re: Gen. 19: 22. & cap. 24: 50. & cap. 44: 22, 26. Deut. 16: 5. Psal. 101: 5. Matth. 9: 15. 1 Cor. 3 v. 1, 4, 11. & cap. 10: 21. & cap. 12: 21. 2 Cor. 13: 8.

2. Quia regula est sine exceptione ulla, hoc loquendi modo posse designari res quam maxime debitas ac necessarias, sicubi vel impotentia aliqua naturalis eas prius impediens, remota sit; vel excusatio alicui negligenti sit prævertenda. Atque ita, quoniam plures sese a pueris circa discendas orationes instituendis excusare possent, eo quod infantes essent ad huc impotentes; prævertitur eorum excusatio per asseverationem impotentiæ, tunc evanescentis, *posse* jam eos id ipsum: Sic igitur non qualificatur (ut ita dicam) Christi Oratio; sed removetur impotentiæ humanæ excusatio.

3. Honestis quibusque viris in usu est, hanc vocem, *posse*, adhibere in rebus quæ sunt officii pro voce *debere*; qua ultima non frequenter (gallice præsertim) utimur, ne videamur imperatorio, vel potius rustico aut pædagogico modo omnia aliis injungere; tum quoque ut significetur, haud decere alios coacte aut fatali necessitate, sed modo potius spontaneo

ac libero, defungi officio suo: quæ etiam ratio est, cur Scriptura S. res summe ad salutem necessarias, puta amorem ac gratiam Dei, hominibus sæpe proponat ut quas admittere aut rejicere ipsis liberum sit, quod scilicet Deus eos nolit ad illas cogere. vid. Deut. 30: 20. Jos. 24: 15. Matth. 16: 24. Joh. 6: 67. Apoc. 22: 11, 17.

4. Quamvis vocabulo *debere* maxime usus essem, non tamen idcirco acquiesceret animus malevolus ac cavillandi cupidus: siquidem quanquam dixi, ubi de SS. Trinitate egi, eam OPORTERE vel DEBERE *a nobis credi*; nihilominus Dn. D. Mayero placuit objicere, (pag. 21. in 4to.) id mysterium a me *ut creditu* NECESSARIUM *non poni*.

4. *Parva suspiria*, quæ dixi *a pueris ipsis venire posse*, hoc est, quæ prius non fuere ita præscripta ut memoriæ verbotenus mandarentur, sed quæ e cordis pietate ex tempore eliciuntur, quæque apprime commendavi; tantum abest ut Orationi Dominicæ sint detrimento; ut potius eam fulciant ac promoveant; quandoquidem eorum materia cum Orationis Dominicæ substantia eadem est; desideria autem omnis Oratonis anima sunt.

Quæ

Quæ siquis deinceps reprehensurus est, ejus judicium de his veluti brutum contemni meretur.

6. Quæri hîc posset, (1.) annon illi potius Orationis Dominicæ contemptores sint & rejectores, qui dum ore appellant Deum communem nostri omnium in Christo Patrem, suum tamen fratrem ac Collegam, ipsis in veritate & pietate Christiana ad minimum nihilo inferiorem, nolunt pro fratre agnoscere; nec illum solùm, sed & alios quam plurimos ex Christianis probissimos: in quibus dum fraternitatem recusant colere, communem *Patris nostri omnium* cœlestis qualitatem quantum in se est abrogant, communesque Orationis petitiones eo respectu evertunt? Item, (2.) annon illi petitionem quintam Dominicæ Orationis pedibus coram universo orbe conculcent, qui non modo non parcunt inimicis eodem animo quo sibi volunt à Deo condonari; sed qui in fratres etiam benevolos, nil ipsis mali inferentes, hostili, maledico ac furioso animo, in publicas diffamationes, calumnias, persecutiones ac seditiones effuso implacabiliter grassantur: plebisque Christianæ mentes similibus iræ,

 odii,

odii, furorisque motibus per conciones suas suosque libellos succendere conantur? Denique (3.) annon iidem quando ob verbulum innocuum magnas proximis suis hæreses impingunt, dum tamen ipsimet rei substantiam per facta sua e medio tollunt, sint ex eorum numero quibus Christus exprobrat, *culices* quidem ab eis *excolari*, *camelos* vero *deglutiri?* Matth. 23: 24.

XXIX. RR. Min. Hamb. *ib.*

N. 22. *Orationi Christi apponitur* Rusbrochii *Oratio*, *quæ tamen* (*uti vidimus*) *contra* ordinatum amorem *proprium semel atque iterum impingit.*

Observationes.

1. MAgnam vero & ignibus expiandam hæresin! commendare ut cum Oratione Domini ediscatur quoque memoriter sancta aliqua hominis pii ac sancti oratio!

2. In ea nil esse contra ordinatum sui amorem, vindicavimus suprà, in Observationibus ad articulum VII.

3. O utinam Deus vobis, RR. Domini,

ni, nobisque omnibus aperiret oculos, ut videremus quam longe ab ordinato nostri amore adhuc absimus, quamque necessarium nobis sit Orationis Rusbrochianæ postulata ad Dominum sæpissime fundere!

XXX. RR. Min. Hamb. *p.* 11.

Iste Johannes Rusbrochius *in tenebroso Papatu vixit, puta Prior Canonicorum in monasterio vallis viridis. Anno* 1381. *fatis cessit. Enthusiasmum plurimi fecit: quapropter Gerson scripta ipsius est insectatus: tametsi Johannes e Schœnavia eum susceperit defendendum.*

Observationes.

1. QUi de Rusbrochio plura scire ac veriora voluerit, is consulat Epistolam meam I. Dn. D. Mayeri scripto oppositam, unde patebit, quanti eum (qui Taulero Magister ac Superior habebatur) quivis eruditi piique viri in omnibus Christianismi partibus ad hunc diem æstimaverit; & quinam pro eo scripserint: tametsi ipsemet propriam pro se

conſcripſit Apologiam, quæ in Operibus ejus ſub titulo *Samuel ſive de vera contemplatione* invenitur.

2. Convitium eſt quod RR. Viri pro more laudato Enthuſiaſmum Rusbrochio affricent. Niſi brevitati eſſet ſtudendum, oſtenderem eos & Rusbrochii ſtatum, & quid enthuſiaſmus ſit, omnino ignorare; necnon malevoli atque ineruditi eſſe animi, eum, quem rationibus aggredi non poſſis, convitio proſcindere.

XXXI. RR. MIN. HAMB. *ib.*

N. 23. *Poſt Rusbrochii* Orationem, *Davidis quoque* Pſalmi *commendantur. p. 25. l. ult. attamen cum mira verborum ipſius explicatione ubi in inimicos precatur, ſcilicet illic* peccata vitiaque noſtra *intelligenda eſſe.*

OBSERVATIONES.

1. SUſpicor ne per hæc veſtra verba, *poſt orationem Rusbrochii Pſalmos commendari*, lectoribus inculcare velitis, me Davidicos Pſalmos orationi Rus-

Rusbrochii postposuisse: quod si ita sit, vestrum erit videre quî de hoc falso, coram Deo responsuri sitis.

2. Explicationem literalem imprecationum quæ in Psalmis sunt, dare illic nolui, quæ cum respiceret homines Davidi coævos, in quos ille Spiritu divinæ justitiæ impulsus, precabatur, non videtur, qua talis, infantium omniumque hodierne precantium usibus inservire posse, siquidem (ne dicam eos Dei Spiritu, quo impellantur, non esse præditos) objectis istis nunc careant. Nihilominus tamen, quandoquidem ejusmodi Psalmi pro lectionis, aut cantus, forte & precum exercitio ipsis interdum proponantur, cavendumque sit ne imprecationes illas hominibus ipsis notis, hoc est, proximis suis, applicent; non potuit tutius ab hoc malo declinari, neque salutarius imprecationum objectum eis proponi, quam in libello factum sit; idque præeuntibus Patrum nonnullis.

3. Equidem opponit Lubeccensis quidam Objectator, imprecationes istas a nobis esse eo sensu proferendas, quo David eas proferebat. Sed quæro ex illo, utrum, non dicam eadem habeat obje-

ſta, ſed eodem Spiritu ſit prædiᴛus atque David? Si affirmet, ridebitur: ſapit enim totus carnem meram. Si neget, atque adeo ſi proferat ſpiritu humano & corrupto ea quæ nonniſi a ſingulariſſimo divini Spiritus afflatu prodire debuerint; erit ergo & ſimia Dei, ſine ſpiritu actiones ejus imitatione fingens; & verus Enthuſiaſta, ſi quidem verus Enthuſiaſmus in hoc conſiſtit, ut cum quis humano ſolum ac corrupto ſpiritu prædiᴛus ſit, eos tamen agendi & loquendi modos ſumat qui ſolis a Spiritu Dei motis competunt.

XXXII. RR. Min. Hamb. *ib.*

N. 22. *Cum* Oratio Dominica, *quæ in ſex tantum poſtulata dividitur*, pag. 25, *explicatur; ubi nos, juxta B. Lutheri expoſitionem, in petitione altera poſtulamus Spiritum S. quo, ejus gratiâ, ſancto ipſius verbo credamus; videtur Auctori libelli non multum in precio eſſe ſanctum Dei verbum ejuſque Eccleſiam; namque nihil aliud ipſi eſt adventus* Regni Dei, *quam ut Deus* honorari ac laudari *poſſit. vid. lin.* 16. Ob-

Observationes.

1. Ingens sane crimen, quod nil de Dominica Oratione minuens, pro unica petitione eam numeraverim quam alii in duas dividunt! Quid ergo diceretis si secutus Lucam, duas petitiones, uti ille, reticuissem, tertiam videlicet, & eam quæ vobis septima est? Luc. 11:2. &c.

2. An æquum est, me qui Lutheranus non sum, ad Lutheri verba a vobis adstringi? & ex eo quod illa non adhibuerim, concludere, Dei verba & Ecclesiam a me magni non æstimari?

3, Petitionem Orationis alteram explicui de divini honoris ac laudis completione, qua in re omnium rerum finis summus ac perfectissimus consistit: Lutherus autem, de mediis ad hunc finem summum. Unde patet, & meam explicationem, quæ finem omnium summum complectitur, complecti quoque media explicationemque Lutheri: ac præterea, ut finis summus nobilior est & perfectior mediis, ita explicationem, a me positam, explicatione Lutheri completiorem esse. Et tamen Lutheri explicationem

nem meæ, media fini, opponitis: & eandem meæ, media fini summo, præponitis; tum concluditis, ex mea explicationem Lutheri, ex commendatione finis summi commendationem mediorum, tolli vel contemtui haberi; atque hoc inter propositiones reprehensione dignas recensetur, ut numerus accrescat. Acute & prudenter omnia!

XXXIII. RR. Min. Hamb. *ib.*

Ibid. *Ad tertiam petitionem requirit tantum obedientiam: & ad quartam, ut Deus animam nostram gratia & amore suo nutriat. lin.* 18.

Observationes.

1. SUperat captum meum censuræ hujus pars prima, neque divinare possum quod malum, quod venenum, quam hæresin subesse velint RR. Viri quando his verbis, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra*, designari dixi *obedientiam* Deo præstandam: hæc namque æquipollent & æque patent revera, haud minus ac definitum & definitio, suntque hæc omnino eadem. Etenim si *obedientiam* divi-

nam,

nam, ut definitum, per suam definitionem exprimere velis, dicendum erit, eam esse executionem voluntatis Dei in terra perinde ac in cœlis. Et cum ea obedientia dicat omnia quæcunque sunt, in spiritibus, inque corporeis rebus, ad nutum & voluntatem Dei componi, quæ voluntas sola bona est, omniaque bona complectitur, dicant, quæso, Viri RR. quid hic aut boni sit omissum, aut mali immixtum. Proferant ergo hac in re præter obedientiam aliquid; & ostendam ego ipsum illud esse malum: erit enim, si ab obedientia diversum sit, resistentia voluntati Dei atque rebellio. Hæc si necdum capiant RR. Viri, legant igitur apud Augustinum, Epist. 121. hanc eandem explicationem: *Cum dicimus fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra, nobis ab illo precamur* IPSAM OBEDIENTIAM; *ut sic a nobis fiat voluntas ejus, quemadmodum fit in cœlestibus ab Angelis ejus*: quibus verbis totam petitionis explicationem absolvit illic Sanctus Vir.

2. Quid opus fuit ut circa petitionem quartam id monerem quod nullis non venit in mentem? sed quod admodum paucis in animo versatur, tametsi sit & salutiferum

tiferum valde, & petitu necessarium, id a me commemorari, non reprehendendum, sed laudandum potius fuerat.

3. Ad spiritualem sensum ducit nos Christus ipse multis aliis in locis: Matth. 6: 33. Joh. 4: 34. & cap. 6: 27, 33 &c. eundemque de hac Orationis Dominicæ petitione sensum secuti sunt Tertullianus, Cyprianus, Origenes, Athanasius, Chrysostomus, Cyrillus Alex: Theophylactus, Ambrosius, Augustinus, Biblia vulgata (ubi ἄρτος ἐπιούσιος per *panem supersubstantialem* redditur Matt. 6: 11.) Germanus, Damascenus, Erasmus, Lutherus ipse, Arndius, & plures alii, quorum nonnulli (quos inter Cyrillus) vel ipsam petitionem terrenarum rerum hinc excludi volunt, propterea, procul dubio, quod id verbis Christi innui ipsis visum sit: Matth. 6. ꝟ. a 25 ad 33. & Joh. 6: 27. Et tamen quod spiritualem sensum indicaverim, me oportuit ab uno vestri (M. Vakio,) & ab omnibus, artic. 38. inter *fanaticos* publico convitio collocari!

XXXIV.

XXXIV. RR. Min. Hamb. *p.*12.

Itaque hac in petitione removetur cibi *Ibid.*
corporei postulatio. l. 18. *quemadmodum etiam videtur ac si omnino rejiceret bonorum temporalium desiderium, ubi* (p. 15. *N.* 13.
l. 9.) *dicit*, hominem contentum esse debere ut ut quæcunque habet vel nulla essent, vel omnium minima; neque plura, quam quæ habeat desiderare debere. *Desiderium ad superflua rejicit pag.* 75. *l.* 12. *& pag.* 71. *l.* *N.* 86.
12. Plura non esse nobis desideranda *&* 76.
quam quæ habemus: omne siquidem aliud desiderium, concupiscentia sit prohibita.

Observationes.

1. De cibi corporei petitione, in superiori articulo egimus.

2. Siquidem hæc, quæ hic a vobis e libello relata sunt, minime probetis, opposita igitur a vobis approbari consequitur: ista autem sunt, *Hominem iis quæ habet, contentum esse non debere; sed ei esse deside-*

desideranda & plura, & quidem superflua. Quæ egregie scilicet cum doctrina Euangelica conspirant.

3. Certe, Euangelium si consulamus, *Ethnici* sunt qui de rebus temporatis solliciti sunt, easve cumulant. Matth. 6: 19, 32. *Pharisæi avari* sunt qui rident doctrinam jubentem ut *uni adhæreamus Deo*, & *contemnamus mammona*. Luc. 16: 14. Christiani vero sunt qui hæc nec desiderantes, neque curantes aut cumulantes, Patri Deo confidunt, ut qui quærentibus regnum Dei & justitiam ejus, reliqua adjiciat: Matth. 6: 19, 25, 31, 33. His ipsum corpus vitaque temporalis, (quæ plus sunt utique quam temporalia bona, Matth. 6: 25.) ita sunt oneri ut sub illis gemant. 2 Cor. 5: 6. Bona autem temporalia sicubi illis diripiuntur, id cum gaudio patiuntur. Heb. 10. 34. Neque vero plura cupiunt quam quæ ipsis relicta sunt, quæque in præsenti habent, eo quod desiderium alius generis avaritia esset, ut divine Apostolus docet Hebr. XIII: 5, 6. *sint mores sine avaritia*, CONTENTI PRÆSENTIBUS: *ipse enim dixit* (Deus,) *Non te deseram nec derelinquam. Ita ut confidenter dicamus, Dominus mihi adjutor: non timebo*

quid

quid faciat mihi homo. Et hoc vere eſt Deo divinæque Providentiæ confidere: quam confidentiam remunerat Deus tum bonis ſpiritalibus internis & æternis, quæ animam tranquillant; tum etiam ſuis providendo ſemper de neceſſariis ad hanc vitam, ſic ut ſint certi nil ſibi defuturum, ſintque læti vel mediis in jacturis. *Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem in vobis & manentem in cœlis ſubſtantiam. Nolite itaque amittere confidentiam veſtram* (in Dei providentia ſcil.) *quæ magnam habet remunerationem.* Hebr. 10: 34, 35. Quod ſi interdum inopia premi ultra modum videantur, hæc ipſa penuria & privatio res eſt eis ad ſalutem neceſſaria, & a Deo diſpenſata, eſtque portio crucis & afflictionum Chriſti, æternam gloriam parientium: quâ neceſſitate abſit ut carere deſiderent, ut potius per vim Chriſti in Chriſtianis operantem, delectentur in ea; *Placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus.* 2 Cor. 12: 10. Atque ea vere eſt doctrina, ea eſt virtus Chriſti, quam quiſquis in illo eſt, ab eodem & didicit & exercet, Apoſtolo teſte, *Didici in quibus ſum, ſufficiens eſſe. Scio & humiliari,*

scio & abundare: ubique & in omnibus institutus sum; & satiari & esurire; & abundare & penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat. Phil. 4: 11, 12, 13.

4. Ergo antichristiana est doctrina opposita, tametsi gratissima sit miseræ nostræ corruptæque naturæ, quæ mavult in opibus quam in Deo vivente fundari ac quiescere, quæque sibi doctores quærit *desideriis* suis ac *auribus* gratos. 2 Tim. 4: 3. quales *multi* futuri sunt, *negantes Dominum* (ejus doctrinam ac vitam) *luxuriantes, per quos via veritatis blasphemabitur, & qui in avaritia fictis* ac compositis *verbis de* auditoribus suis *negotiabuntur*, inquit Petrus. 2 Epist. 2: 1, 2, 3. Misereatur Deus miseri ac per eos seducti generis humani!

XXXV. RR. Min. Hamb. *ib.*

Capita cætera Catechismi de S. Baptismo, *de S.* Cœna, *ut & de* Confessione & absolutione, *ne semel quidem in toto libello nominantur: tametsi præ omnibus opus sit, ut infantibus suum baptismale fœdus sæpius ob oculos ponatur.*

Ob-

Observationes.

Hisce sufficienter respondi in Observationibus ad censuram IV. §. 4. Pleraque horum ad infantes nondum spectant. Ea quæ spectant, veluti Baptismus, commissa sunt institutoribus, Parentibus, Susceptoribus, qui se functuros officio publice spoponderunt. Denique, siquidem gratia Dei ex una parte, promissioque vitæ nostræ Deo dicandæ, ex altera; sint e præcipuis quæ in Baptismo occurunt, de iis autem agatur in singulis fere libelli paginis; ergo, præcipua rei substantia oblivioni neutiquam est tradita.

XXXVI. RR. Min. Hamb. *ib.*

Artes & scientias perstringit Auctor, p. 30. *l.* 21. *iisdem de causis jam dictis, pag.* 36. *lin.* 7. Etiamsi homines universi &c. *vid. pag.* 38. *lin.* 3. Imagines omnino mortuæ istæ sunt, frigidæque ac inanes & vere steriles picturæ, quibus si quid superexstruas, ventus erit. N. 29. N. 33. N. 34.

OBSERVATIONES.

N. 29. 1. SI hæc quæ pag. 30. lin. 21. perstrinxi, pro artibus scientiisque vestris agnoscatis, videant igitur omnes quænam sint vestræ scientiæ ac artes: etenim locutus sum expresse de sophistarum ac *vanorum hominum* confabulationibus, inanibus excogitatis, chimæris, fictisque gestis; neutiquam autem de veris artibus & scientiis: de quibus quid sentiam, potuissetis plenius e libro meo de Eruditione perspicere, si vobis ea fuisset mentis æquitas, ut ejus, quem judicio gravare volebatis, sensa prius cognosceretis.

N. 33. & 34. 2. Porro, quæ e pag. 36 & 38. producitis, ea artes & scientias non spectant; sed operationes rationis corruptæ & cœcæ, quatenus illa divinis rebus se ipsam vult ingerere. Si hoc vos tangit, non mea profecto, sed vestra culpa sit. Censura interim vestra cum artibus & scientiis ista male confudit, ac minime vere me veras scientias artesque perstrinxisse posuit.

XXXVII. RR. Min. Hamb. *p.* 13.

Cùm lectio Scripturæ haud adeo juventuti ab Auctore commendetur (capitibus quibusdam e Matthæo ac Joanne, hujusque & Petri Epistolis exceptis, pag. 72. juxta cum Siracide Psalmisque Davidicis. ibid. v. p. 55.) *præ primis tamen* N. 78.
commendat Papistici Hugonis Pia desideria, Columbulam, *ubi multa de Purgatorio*; & Thomæ a Kempis *de Christi Imitatione libellum, qui alioqui cum magno judicio legendus est: si quidem eo sit conscriptus tempore quo Papismus erat pinguissimus; neque omnia in eo ab Orthodoxis recipi possint.* N. 50.

Observationes.

1. A Veritate abest, eos Auctores a me plusquam S. Scripturam commendari: namque vel oculorum testimonio constat, eos tantum a me semel, idque sine elogio, subindicatos esse: Scripturam vero Sacram plus quadragesies laudavi, eam ipsam, sive *ea quæ referunt tum*

N. 31. *Deus ipse, tum sancti divino Spiritu* præditi homines, Vetusque adeo & Novum Testamentum, generatim commendando; tum specialius plurimos ejus libros, tum specialissime loca inde permulta adducendo, e quibus constet, sic eandem a me præ omnibus aliis libris haberi & commendari, ut cœtera omnia, siquidem sint probanda, aut pro necessariis ad salutem habenda, ejus testimoniis inniti velim.

2. Hugonis Pia desideria, nullis bonis non grata, constant e meris SS. Scripturarum verbis, per nonnulla SS. Patrum loca, piosque Auctoris versus diductius ornatis, nec non e materia controversiis nullis obnoxia, circa progressum animæ ad Deum. Si in Columbulæ libello (sub infantilis ætatis emblemate pium progressum adumbrante) vobis quædam non arrideant, seponite illa, & pro Apostoli consilio, *quod bonum est retinete.* Kempisii divinus libellus non cum humano judicio; sed cum pia humilitate ac simplicitate legendus est: mirorque hic eum a vobis quasi ad partes & rixas trahi, tametsi vos non lateat, complures esse ejus editiones germanicas ab Arndio aliisque vestratium publicatas, in quibus nulla inest

est pro altercandi indole materia. Me vero cuivis eam voluisse Kempisii editionem commendatam in qua omnia sint profectus occasio, nil offensionis, vel ex solo libelli mei scopo patet, tum etiam inde, quod ipsemet in gratiam eorum qui Romanarum non sunt partium, Kempisium Gallice, (titulo KEMPIS COMMUN,) sic antehac emisi, ut omnes ex eo pietatem, nullus offensionem possit elicere.

XXXVIII. RR. MIN. HAMB. *ib.*

Ex hactenus adductis, quæ pauca tantum sunt ex iis quæ cæteroqui produci possent, siquidem vix ulla sit in libello linea quæ venenum in se non contineat, satis constat, DICTUM LIBELLUM, OMNINO HÆRETICUM ET FANATICUM, DUCERE PRÆCIPUE AD ENTHUSIASMUM AC DOCTRINÆ EUANGELICÆ ABROGATIONEM. Quapropter quivis verus Christianus eum, prout æquum est, ex ani-

mo rejicit, omnibusque suis viribus annititur, ne iste vel similes libri in simpliciorum manus, ad turbandos eorum animos incidant.

Observationes.

EN, hoc est totius RR. DD. scripti centrum, hæc amata illis Conclusio, ad quam tantopere tendebant, ut cœtera omnia videantur cursorio pede ac fere sine affectu transiisse, quo citius huc se redderent, omnes vehementiorum affectuum motus hactenus dissimulatos & reservatos nunc simul & semel effusuri. Verum libet eam festinationem & æstuationem parumper hic remorari, & sedatius suam hanc conclusionem considerare.

Tribus illa membris videtur comprehendi, 1. in primo dicunt, veluti collectionis more, *Ea quæ hactenus adduxere, pauca tantum esse ex iis quæ cœteroqui produci possent.* Ratio: *siquidem vix ulla sit in libello linea quæ venenum in se non contineat.* 2. In altero, sua exstat condemnatoria in *libellum* sententia, eum *esse omnino hæreticum, & fanati-*

fanaticum; *ducere præcipue ad Enthusiasmum ac Doctrinæ Euangelicæ abrogationem.*
3. Tertium, executionem sententiæ narrativo quodam modo ob oculos ponit, quando dicunt, quod *eapropter quivis verus Christianus libellum, prout æquum est; ex animo rejicit, omnibusque suis viribus annititur ne iste vel similes libri in simpliciorum manus, ad turbandos eorum animos, incidant.*

I. Si præcedentes triginta septem articuli, pauci sunt eorum respectu quos adducere possent Viri R.R., ergo vel centum vel ducentos & ultra, adhuc in residuo se servare glorientur oportet, in quibus & *venenum* contineatur. Atque id quidem dicunt ut librum ejusque Editorem cum Auctore, magis horridos mentibus omnium exponant. At quàm crassum id, quàm falsum artificium! Possem eos provocare ut gloriationem istam thrasonicam cum aliqua rationis specie effectam dare tentarent. Quis credat eos, qui ad minorem suarum accusationum numerum implendum, coacti sunt reprehendere veram humilitatem, αὐτάρκειαν, gaudium ob crucem Christi, judiciorum temerariorum condemnationem, laudationes vanas, vim Spiritus Christi,

illuminationem divinam, necessitatem puritatis vitæ ad illam, libertatis assertionem, justitiam Dei in bonis & malis hic conspicuam, vanitatem fictionum humanarum, & multa alia; quique ad cavillationes circa vocabula *posse*, & similia, rediguntur; cœtera in sensus aperte textui contrarios detorquent; & pro negatis ea de quibus non agitur, venditant; quis, inquam, credat tales in reservato habere pro accusationum ulteriorum materia *venenosos* nescio quot articulos, numerumque vel quadragenario multo majorem, quem apud se velint reticere? Hoc iis quidem qui mente bona in ergastulis privantur, persuaderi possit; sano homini non possit. Mira, procul dubio vidissemus, si suam illam examinandi & interpretandi artem, qua *ex singulis fere libelli lineis venenum* exprimatur, ipsa re ostendissent Viri RR.: quod tamen erat apprime necessarium, quo suæ condemnatoriæ Sententiæ vel maximum pondus adderent: nisi forte tunc debuissent abnegatio nostri, amor Dei & dilectio proximi, quæ *in singulis fere lineis* occurrunt, ab iis condemnari, & pro *veneno* in medium proferri.

II. Pace

II. Pace veſtra, RR. Domini, ſiquidem Veritati tam inverecunde obloquimini, auſit ea vobis non in aurem dicere, vos librorum examinandorum & interpretatione donandorum videri omnino rudes ac ignaros, (abſit ne malignos alii vere poſſint aſſerere.) Antequam tam tetra, qualis veſtra eſt, imo antequam ulla in librum aliquem, ne dicam in Auctorem aut Editorem, ſententia evibretur, debuit præceſſiſſe examen longe aliud atque miſera & manca laciniarum hinc inde diſcerptarum vellicatio veſtra. Id paucis,ne ejus ignorantia peccetis continuo, vobis hic ponendum eſt ob oculos; ſimulque qua in re examen veſtrum defecerit, & quid abſurdi loco ejus produxeritis ſcripto & agendi ratione,oſtendendum.

1. In libro aliquo, præſertim quando de practicis agit, examinando, præcipue conſideranda ſunt (1) ſcopus. (2), media. (3) mediorum applicatio. (4) loquendi modi, ſeu verba.(5) adderem & Scriptoris conſiderationem, quando aperte conſtat eum aut probum ac pium eſſe, aut impium & profanum: verum quoniam hic ſæpius intervenire ſolet humanus affectus, hoc tutius plerumque ſeponitur,

ut

ut initio monuimus; ejusque loco melius judicantis sive interpretis constitutio veniet pro requisito ultimo, vel potius omnium primo, consideranda.

Hic si sit rerum, de quibus quæstio est, vel ignarus vel inexpertus, aut præjudiciis vel affectibus atque malevolentia præpeditus, patet eum minime idoneum fore rerum aut librorum, de quibus quæritur, examinatorem, interpretem, judicem. Sin lumine quodam sit præditus, simul & boni experientia, & desiderio divini amoris dilectionisque proximorum; hic facillime deteget quam primum & sine multa crisi, libri alicujus verum scopum, tum per conscientiæ suæ sensum intimum lectione libri excitatum; tum inde, quod in operis initio, medio, fine, scopus non uno modo indicabitur, eò tendetur, & illinc argumentis robur accedet.

Attendendum autem erit, an eo redeat scopus, ut cum Deo homines conjungantur per amorem mutuum, vel ut destruantur impedimenta quæ hoc remorantur. Quæ si ita sint, igitur scopus, ac proinde substantia libri præcipua, erit è genere boni: sin minus, vel vanis, vel

malis

malis accenſeri poterit. Quod ſi media ad bonum ſcopum ipſa ſint vel per ſe bona, ſintque vel virtutes, vel impedimentorum remotio; eo magis ipſum opus laude dignum erit, quo magis media in eo exhibita e primariis erunt, aut obſtacula removenda e maxime præcipuis. Ac notandum eſt, non requiri ut media omnia ad ſcopum ducentia recenſeantur. Sufficit ſi quædam, ſique præcipua: non enim omnes qui ſcribunt, eadem vel cogitationis amplitudine, vel copioſe omnia coacervandi intentione præditi ſunt: ſic ut abſurdum & iniquum ſit, quorumdam prætermiſſionem vitio vel errori vertere alicui. Sin accideret ut media quædam producerentur quæ in ſe aut minus vera eſſent, aut minus bona; non tamen idcirco articulus aliquis erroneus aut hæreticus inde exſculpendus eſſet, multo minus totus liber pro erroneo aut hæretico foret exclamandus: hoc ſiquidem eſſe non poteſt quando vere & ſincere talis eſt libri ſcopus quem bonum diximus. Sed huc reſpiciendum erit, an media illa ſint ex eorum natura quæ vere ſcopum tollant, aut quæ impediant ne ad eum veniatur; an vero ſint indifferentia quæ-

piam

piam aut minutula, quæ cum eo subsistere possint, imo per quæ ad illum detur accedere. Si cum scopo pugnarent, quando quidem id factum esset inscio auctore, (cujus scopum ponimus bonum esse) non esset ille idcirco negati aut sublati scopi accusandus; sed agnita ejus bona mente, de hallucinatione per infirmitatem humanam admissa benigne ac amanter monendus foret, simulque meliora docendus; quæ si agnosceret, & ab errato resipisceret, eo magis esset diligendus ille, Deusque laudandus: sin vero ob mentis tenebras, penitius vel invito adhærentes, necdum agnosceret meliora aut errorem suum circa media, negaretque eo tolli verum scopum, quem nihilominus vere retineret, & ad quem re ipsa tenderet, tunc & benigne ac fraterne tolerandus esset, & Deus pro eo ardenter orandus ut lumine copiosiore eum bearet; nisi tandem esset evidens, cum ex contemtu vel indifferentia scopi ac finis summi, media ab illo scopo abducentia tenere & commendare. Verum si media illa erronea ex genere rerum minutarum & veluti indifferentium essent, tunc ne quidem seria censura digna essent; sed vel dissi-

mulanda,

mulanda, vel excuſanda, vel ſemel ac obiter indicatis quam minime inſiſtendum. Atque huc facit apprime conſideratio tertia, quæ eſt applicationis mediorum ad ſcopum, hoc eſt, bona intentio bonuſque conatus ut ex hiſce mediis eatur ad Deum: quæ res eſt tanti precii, ut propterea media cœteroqui per ſe vel nulla, vel manca, non modo nullam inurant operi maculam, ſed & a ſcopo ſanctificentur, ut ita dicam; quemadmodum apparet in illis qui propter Dominum diſcrimen in diebus aut in cibis ponunt, quod tamen in rebus ipſis non eſt, ut notat Apoſtolus, Rom. 14. Sic, ſiquis ex ſcopo ſimpliciores homines ad Dei obſequium adducendi hoc medio uteretur, quod ipſæ beſtiæ eouſque ſapiant, ut & ratiocinentur ſe ſuis Dominis qui eas nutriunt debere obſequi, & hanc ſuam ratiocinationem fideliter in praxin reducant; is nedum ab ullo importuniore pædagogo & cavillatore reprehendendus eſſet; probari certe, ne dicam laudari omnino deberet. Et hinc quidem omnibus iis argumentis, *quæ ad hominem* nominantur, robur ſuum accedit.

Quibus omnibus obſervatis, nulla ſupererit

pererit circa verba vel loquendi modos difficultas quando ſcopus ac media, horumque applicatio, bona erunt, & interpres ipſe aut Lector pius, ſolers, benevolus. Facile enim omnia in bonam partem & ad bonum ſcopum auctoris ilico reducet. Si verba cum SS. Scripturis eadem reperiat, optime: Si nova, bene quoque: multiplicatio namque boni uſus rerum, verborum, ſonorum, nimis ampla eſſe & optari nequit. Lætandum quod omnis ſpiritus, omnis lingua, omnis ſonus, omnis motus, impendatur ad gloriam Domini, qui idcirco dedit ſuis ſapientiam & donum loquendi, ut eas voces, eaque verba, per quæ nunquam laudatus eſt Deus, nunquam promota ſalutaris veritas, ad illum uſum reducerent, & omnia ſanctificarent: quod qui carpere volet pertinacius, demittat potius auriculas ut iniquæ mentis aſellus. Duriora verba quod concernit, ſiquæ forte occurrant, ea malignos vel ſtolidos ſolùm, non autem peritæ ac benevolæ mentis lectores, quibus ſcopi & ſenſus perceptio ſufficit, quique vel in Sacris quam plurima iſtius modi quoad ſpeciem dura ſine offendiculo aſſueti ſunt conſpicere, remorabuntur.

2. Por-

2, Porro, quisquis Lector bene constitutus, Libellum de Educatione Liberorum ad hanc voluerit Methodum examinare aut intueri, facile animadvertet, Omnem libelli vim, sensum ac cynosuram, in hoc uno esse, ut homines in salutifera APPROXIMATIONE AD DEUM & viva DEI SUIQUE COGNITIONE per gratiam PATRIS cœlestis in lumine CHRISTI cum operatione SPIRITUS S. promoveantur, ita ut suas suorumque liberorum FACULTATES ab interitu ad SALUTEM adducant. Hunc autem ad finem & scopum pro hominum facultatibus præcipuis adhiberi media ex Scriptura sacra Doctrinaque Christi desumpta, videlicet, 1. DESIDERIUM a malis, a propria voluntate, ab amore proprio, a cupiditate & voluptate per veram abnegationem revocare, quo impendatur Deo, ejus voluntati, ejusque beneficentiæ ac bonitati desiderandis, laudandis, celebrandis, implorandis cum animo sincero, humili, mansueto & tranquillo. 2. INTELLECTUM, a falsis vanisque avertere, quo Dei gratiam, lumenque per fidem in Dei ver-

bum, inque Deum Patrem, Filium & Spiritum S. recipiat: *Rationis* facultatem ſcrutari non debere inſcrutabilia Dei; ſed exercere ſe circa ſalutaria & neceſſaria: *Imaginationem* & *memoriam*, & quicquid eſt in nobis quod perceptionis ſit capax, circa Dei Omnipotentis, Chriſti Redemptoris, Spiritus Sanctificatoris opera occupare. 3. ACQUIESCENTIAM etiam ac *lætitiam* ab amore vano & lætitia caduca diſſolvere, ac ad lætitiam quæ eſt in Deo, & in ejus placitis ac mirabilibus transferre. 4. Denique AGENDI FACULTATES non ad propriam voluntatem, ſed ad voluntatem Dei, ac juxta ejus mandata, dirigere. Ecce, hæc eſt brevis totius Libelli, ſcopi, ac mediorum ad ſcopum, analyſis. Ipſa media ſingulis paginis ad ſcopum reducuntur & applicantur. Elocutio autem ſive verborum adhibitio ac diſpoſitio, ita plana eſt & cum Scripturis conformis, ut ne minimam quidem videatur parere poſſe difficultatis umbram quæ non impendio ex conſideratione ſcopi, materiæque ſubjectæ facillime diſſolvi queat ab lectore tantiſper intellectus ac voluntatis bonitate prædito.

3. Ac hæc quidem omnia nisi in Libello deprehenderint RR. Domini, dolenda mentis constitutione sint necesse est. Sin ea illic viderint, quoniam ista libelli totam substantiam & vim constituunt, debuit libellus a Viris RR. saltem eousque comprobari ac commendari, pro Apostoli præcepto; *quod bonum est, retinete.* Verum non ista solum, sine quibus nemo ulla de re judicare recte potest, neglexerunt; sed & insuper de Libello sententiam tam confidenter ac decisive tulerunt, ut nil cogitari possit temerariùs; tantaque affectuum impotentia, ut nil iniquius: qua quidem innocuum, quin & utilem & salutiferis abundantem veritatibus libellum, adeo indigne, adeo atrociter, adeo tetre condemnant ac execrantur, ut si vel Arrius, aut Simon Magus, aut Atheus aliquis, imo si Diabolus ipse ad Euangelii exstinctionem scripsisset, detestabiliorem in modum ejus opus notari ac condemnari non potuisset. Totum libellum hîc, & alibi sæpius, verbis & scriptis, ut omnino *hæreticum, Pelagianum, Enthusiasticum, Fanaticum, Sabellianum, Socinianum, Papisticum, Quakeristicum, stolidum, seductorium, Antichristianum,*

Diabolicum, Euangelicæ doctrinæ suppreßorem, veneno quoad singulas ferme lineas plenum, abominatione omnium, quin & publica *ignis* pœna *dignum* dixerunt & ebuccinarunt, atque eum ut talem in suggestus suos secum delatum, populoque inde ostentatum, non semel, sed per plures menses publicis concionibus ad ravim usque vociferati sunt. Qua in re & scopum & substantiam libri cum damnaverint, hoc ipso quoque Scripturarum scopum ac substantiam, approximationem ad Deum, ejusque amorem, ut & media ex Euangelicis præceptis ad hunc finem in libello commendata, simul re ipsa damnaverunt; atque adeo hæresin ipsimet potius sua dignam sententia, stabiliverunt. Ac ne optima quæque impie rejicere viderentur, interdum e non bono cordis thesauro pessimum scopum ac Diabolicum, Euangelicæ doctrinæ suppressionem & a Christo abductionem, (a) imputaverunt. Media resque salutiferas quasi vitia (b) traduxerunt; cœtera (c) dissimularunt, torserunt,

(a) *Vid. Artic.* 3. & 38.
(b) *Artic.* 6. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 21. 22. 24. 25. 29. 31. 32. 33. 34. 36. 37.
(c) *In omnibus fere articulis.*

ſerunt, (a) lacerarunt; lacinias miſere hinc inde ſine vi ac ſenſu connexorum avulſas, ſenſuque iniquo aut hæretico, ex ipſo contextu falſi convincendo, per calumniam deturpatas, (b) oſtentarunt; aut futilia, de notionibus veluti primis, de diviſionum (c) numeratione, de quorundam (d) præteritione, de quibuſdam (e) loquendi modis, haud ſecus ac capitalia, carpſerunt: odioſis ac infamibus contumeliis nullatenus (f) pepercerunt. Ac tantum abeſt ut eorum quæ reprehendebant, idoneum ſenſum requirerent, ut etiam a nullo magis quam a favorabili interprete abhorrerent. Paſtorem ejuſdem ſecum Confeſſionis Amſtelodamenſem, quod benignum bonumque præcipuis ſenſum applicuiſſet, non uno libello per unum ex ſuis proſciderunt. E Collegis ſuis alium eadem de cauſa, cum Editore, inter inimicos retulerunt, publiciſque Concionibus diſcerpſerunt. Ac nullibi quidem magis apparuit qua animi benevolentia, qua prudentiæ circumſpectione, qua affectuum nuditate hoc in nego-

(a) *Art.* 3. 12. 14. 19. (b) *Art.* 6. 12. 18. 23. 26. 28. (c) *Artic.* 5. 32. (d) *Art.* 20. 35. (e) *Artic.* 12. 27. 28. 39. (f) *Art.* 1. 2. 38.

tio fuerint, quam in modo quo erga Libelli Editorem sese hactenus gessere. Quid cum Auctore egerint, quandoquidem virtus ipsis est insolita contumeliis incessere quotquot partibus suis non addicuntur, nemo non poterit facile conjicere, nec non simul & contemnere, siquidem talibus displicere, ab iisque vituperari ac diffamari, inter laudum argumenta merito sit reponendum. At omnem superavit expectationem id quod cum Libelli Editore, Collega suo, Viro probatæ vitæ & pietatis, ab illis actum est. Eum, quod editum a se opusculum commendasset, RR. Domini illi e privata auctoritate sua, reclamantibus Magistratu, ac cœtu cujus is Pastor est, non auditum, non convictum, de sensus sui Orthodoxia verbis ac scriptis testatum, Theologis non paucis ac etiam Academiis probatum & defensum, nihilominus ut hæreticum, Apostatam, perfidum, Quakerum, officio & fraternitate indignum scriptis & concionibus continuis proclamarunt, ac plebis horrori ut nefandarum hæresium disseminatorem exposuerunt; ita ut plebecula istorum in eum concionibus furiata, & domum ejus

inva-

invaserit, & eum ipsum in publicis viis ab officio redeuntem, non semel probrosis clamoribus lapidibusque tantum non oppresserit, ac vel concionantem conviciis obruerit. Cum autem nec pauci supersint inter alios qui veritati ac innocentiæ adhuc faveant, hinc cives in cives turbulentis concionibus ita inter se concitati sunt, ut non semel parum abfuerit, quin gladiis aut cultris alii in alios mutuo sævirent, resque in lamentabilem tragœdiam, imo & in seditionem publicam abiret; Reverendis Dominis Ministris spectantibus nec inhibentibus, quin potius omni molimine pios Ampliss. Magistratus sui ad conciliandam pacem conatus obtundentibus. Namque jussi ut de personalibus tacerent, quod partes conciliare vellet Magistratus, obedientiam divino jure subditis impositam ac debitam, continuo violaverunt; edictisque eo tendentibus publice obloćuti, non paruerunt, & quæ plura istiusmodi, quæ vel in historica relatione, Senatus auctoritate e publicis regestis publice reddita, legi possunt diductius. Quæ omnia esse invicta argumenta affectuum pravissimorum, mentibus eo in statu ad judi-

candum ineptis dominantium, nemo non videt præter RR. Dominos, quibus sua isthæc agendi ratio mirâ nomenclaturâ dicitur, *Zelus gloriæ Dei*, *desiderium salutis animarum*, *cura ne integritas Ecclesiæ periclitetur*, *satisfacere conscientiæ suæ*, & *Quakeros ex Ecclesia velle proscriptos*, cum tamen hoc ipso novum Quakerismum, omnium maxime Potestatibus immorigerum, constituant & de facto exerceant.

III. 1. E quibus omnibus quanti sit eorum JUDICIUM faciendum, quanti æstimanda *sententia*, cunctis aliis liquet, iis solis dum obscurum est: quippe qui eousque cœcutiant, ut quid ipsi, quid alii, (ne dicam quid Deus,) dicant & faciant, ignorare videantur, quando addunt, *quemvis verum Christianum ex animo libellum prout æquum est, rejicere, omnibusque viribus anniti ne in simpliciorum manus incidat*. Rem narrant juris aut facti, utramque vel oculorum testimoniis falsam. Omnes Christianos æquum esse sententiâ sua adstringi putant, tametsi liquidum sit, ejusmodi Superpapalis auctoritatis in Hamburgensi Ministerio tribunal ab Orbe Christiano, quin & ab ipsis etiam Lutheranis, omnino nesciri. Verùm,

vident ii circa ſe plebeculæ ſuæ partem pinguiorem, linguæ ſuæ lenociniis ac imperio capiſtratam, pro voto huc & illuc ad quævis credenda, audenda, facienda paratam, inflecti. Hac idea ſtipati ac occupati, nilque aliud cernentes, quemvis vere Chriſtianum turbæ ſuæ includi, ac facere quæ ipſi faciunt, ſuaviter ſomniant: quamvis ſi extra, imo ſi intra mœnia apertos conjicerent oculos, facile animadverterent inter Proceres, inter eruditos, Theologos, Academicos, ac quoſvis ubique honeſtiores, auctoritatem illam ſuam imaginariam flocci fieri; ac ubi ſententias, judicia & clamores, tragicaſque de *hæreticis*, *fanaticis*, *Quakeris*, *veræ Doctrinæ* & *Religionis inimicis* voces effunduntur, id vel riſu, vel indignatione, vel etiam horrore excipi: nemo ſiquidem ſit inter probos ubivis Lutheranos, qui horribilem illam in probiſſimum Collegam ſuum alioſque piorum perſecutionem ex animo non abominetur: nemo qui non indignatus ſit, ubi Dn. D. *Spenerum*, Religionis ſuæ decus & ornamentum, a Dn. D. Mayero, homine ἀφιλαγάθῳ harumque turbarum tubicine, ſimilibus ac pejoribus contumeliis

 viderunt

viderunt perfundi; nemo qui non libenter conspicatus sit RR. Dominos Edicto Magistratus publico (a) notatos ut tales *quos nil deterruerit multas adversus Actorum publicorum fidem disseminare imputationes iniquas, quibus cives in erronea judicia induci possent. Iniqua item & minime Christiana incusatione* ampl. illum e Senatu Virum, cujus calamo æquitatem sui hac in re agendi modi Proceres promulgaverant, exceptum fuisse. En, quemadmodum *verus quivis Christianus* Ministerii Hamburgensis sententiam ac auctoritatem agnoscit! Ac in re quidem libelli nostri, tantopere a vero abest id quod narrant, *ex animo eum a quovis vere Christiano rejici, & ne in manus simpliciorum incidat* præcaveri; ut potius e Christianis, quin & e Lutheranis ipsis optimi quique eum, quo magis iniqua sententia premi conspexerunt, eo animosius vulgaverint, commendaverint, defenderint; atque ut hactenus horum studio eum viderunt Galli, vident Germani; sic proxime & Belgæ, & Angli, & complures alii cum tota eruditorum gente, iisdem adjuvantibus sunt visuri: qua simul opera non sine admiratione

(a) 10. *Julii* 1693.

tione cognoſcet Chriſtianus orbis, quanti in rebus ſpiritalibus Miniſtrorum Hamburgenſium peritia & ſententia facienda ſit, quantum iis *Patribus ſpiritalibus* (ut ſeſe appellant) de vita & nutritione ſpirituali ſit confidendum; quid eis *venenum*, quid *hæreſis*, quænam cauſæ perſequendi probos. Id quod non opus erit longa difficilium rerum ambiguarumve perquiſitione ſcrutari, quæ mora, quæ labore, quæ tenebris ac ſenſuum difficultate aut ambiguitate lectorem poſſint defatigare ac eludere. Tota res in plano eſt, ac in Chriſtianiſmi primis principiis nemini obſcuris, verſatur, inque libello vel trium ſpatio horarum perlegendo, tum ea ſtyli facilitate exarato, ut nullius idiotæ captum exſuperet, ac cujus auctor præterea, Dei beneficio, & vivit adhuc mentis compos, qui de ſenſu ſuo perverſis cavillationibus traducto conteſtetur; & ejus eſt indolis, ut ſi quos errores admiſiſſet, eos palam revocare ipſum neutiquam puderet: dum e contra hæreſes impactas nullatenus ſibi ineſſe agnoſcit; coram Deo ac hominibus contrarios ſenſus teſtatur; aſſertum probat tum ex eo ipſo libello; tum ex aliis longe antehac editis;

tum

tum etiam Epistolis contra adversantium scripta novissime emissis, quibus illi nihil responderunt; ac præterea his ipsis quoque in illos Observationibus. Nonne hæc, uti sincerioribus quibusvis proculdubio ad innocentiæ ac veritatis absolutionem satis erunt, atque ad sententiæ RR. Dominorum judiciique sui condemnationem; sic eadem vobis, Reverendi Domini, quorum officium est veritatem quærere & amare, cœteros ad eam ducere, a falso horrere, docere cœlo maledicos excludi, charitatem sectari ac mansuetudinem, agnitionem peccatorum confessionemque & emendationem omnibus commendare, nonne ista, inquam, vobis satis esse deberent ut iniquam sententiam vestram revocaretis & ex animo rejiceretis, veritati insonti daretis manus, agnosceretis eam hactenus a vobis fuisse male traductam; vos eo (si quæ excusatio vobis proferenda sit) ab unius e Collegio vestro vehementioribus motibus pellectos esse, & facilius ac par erat, abductos: illum iracundo nimis affectu in Libelli Editorem, eundemque Collegam, impulsum ac captum vel antequam libelli contenta conspexisset;

ſet; quæ quidem ſemel feſtinante judicio improbata, poſtliminio deinceps & continuo improbari ab eo debuerunt, ne puderet agnoſcere erratum, neve affectibus ſuis prætextus deeſſet. Nullum autem hominum eſſe quin quandoque per affectus a recta via ſeducatur: Proinde id venia & oblivione coram hominibus obliterandum eſſe, haud ſecus ac coram Deo, qui nos mutuo placabiles, offenſarum immemores, imo & veniæ pro aliis erga ſe deprecatores eſſe velit, quandoquidem ipſe offenſas in ſe a nobis commiſſas ad eum modum ſit remiſſurus quem erga alios tenebimus? Quam agendi rationem ſi inire velletis, RR. Domini, is eſſet profecto honeſtiſſimus ſaluberrimuſque coram Deo ac hominibus vos expediendi modus. Vobis omnes ignoſcerent: vos cuncti precibus ſuis ad Dominum adjuvarent mecum, qui non ſemel Deum veſtris noſtriſque omnium peccatis propitium precatus ſum, quo omnium mentes in pace ac lumine per dilectionis ſuæ vinculum reſtaurentur. Et profecto viva hacce animi Chriſtiani praxi, hoc aperto Chriſtianæ doctrinæ ex animo creditæ ac amatæ documento & exemplo,

plo, plus utilitatis saluberrimæ cœtibus ac Ecclesiis vestris procuraretis, quam infinitis possit fieri concionibus, iis maxime, per quas suggestus in theatra potius videantur affectibus propagandis dicata consecrari, quam in loca e quibus Dei ac hominum dilectio cordibus instilletur.

2. Huc si redeant Viri RR. calamitatibus procul dubio Deus medebitur: sin, ut hactenus, restiterint, & (ut cœptum) ferociores indies animos sumpserint, ad extremum tamen causa se cecidisse experientur, ut ut vel totam vitam triumphassent coram sua plebecula, cujus favor, (quem pro linguæ blandientis aut fulminantis regimine ipsi sciunt prolectare) unum pertinacioris sui agendi modi fulcrum esse videtur. Miserum vero adversus veritatem ac æquitatem fundamentum! Namque quamvis omnes etiam mortales vobis adstipularentur, Rev. Domini, vobis tamen semel moriendum est: quo facto, nil vobis totius orbis favor ulterius erit profuturus. Etenim ab ipsa veritate, a Deo ipso, certissime eritis judicandi. Hic plebeculæ affectibus non obscuratur: sed unicuique pro vera animi acto-

actorumque natura incorrupte tribuit. Illa immutabilis est, nec pro hominum sententia ac judiciis variatur: atque adeo vestram licet sententiam de libello hæretico, abominando, & cum ejus auctore atque Editore abolendo, omnium mentibus insculpsissetis; id tamen in ipsa veritate nihil immutaret; neque ego propterea libellusque fieremus alii: sed manerem cum illo idem qui revera sum, quem & Deus novit & ego hactenus me cum veris animi mei sensibus sine dissimulatione declaravi. Vos autem quanto animas vestras affecerit is damno, tunc eritis deprehensuri, simul & quantorum præmiorum materiam illis præbueritis quos adeo æstuantibus vexaveritis persecutionibus, modo eas illi cum patientia pertulerint, & cum Dilectione Deum vobis propitium, pro occasione tum profectus animarum suarum, tum veritatis ulterius promovendæ a vobis subministrata, deprecentur.

3. Si quis autem rebitur id non esse patientiæ aut dilectionis quod errata hic quædam vestra enarraverim; eum profecto oportebit admodum cœcutire. Neque enim occulta quædam ac ignota a

me

me revelantur: sed quæ ipsimet R.R. DD. publice gesta ac nota esse voluerunt, ac de quibus gloriantur, relata sunt. Tum ICtorum axioma huc apprime conducit, *Peccata nocentium nota esse & oportet, & expedit.* Oportet, e justitia: expedit, e charitate; idque cùm ipsis nocentibus, qui erratorum nebulis obnubilati, ea quamdiu non cernunt, ab iis quoque resipiscere non possunt; tum etiam aliis, quibus non sine damno veritas a nocentibus depravate ac corrupte esset exhibita: quippe quam nisi tunc persequerentur, ad minimum contemnerent, neque sua inde salutaria commoda, quæ alioqui potuissent, elicere curarent. Adde, e veritate a nocentibus diffamata nec tamen detectis adversantium fraudibus defensa, præjudicia fieri generalia, unde ipsa in posterum sine examine rejici possit; id quod justitiæ adversatur. Exempli gratia, cum Hamburgense Ministerium ante aliquot annos celeberrimam Virginem, Antoniam Burignoniam, Hamburgi tunc privatim agentem, de omnibus iis, quorum nunc libellum accusant, apud Proceres criminati essent, id, quia nullus eam adversus falsas accusationes defendebat,

arce-

arcebanturque per RR. MM. a lectione ejus librorum universi, ab universis quoque creditum fuit; qui nedum inde proficerent, oppressissent forte illam Ministris instigantibus nisi se ipsa a persecutione inchoata subduxisset. Inde præjudicium universale illic invaluit, quicquid ab ea, aut ab aliquo ei olim familiari proficiscitur, id protinus tanquam erroneum rejici debere, quod ceu palmarium in tractatulum de Educatione telum ipsi RR. Domini ab initio Articulorum Judicii sui objecerunt, uti vidimus. Igitur si, postquam me libellumque meum omnis quoque generis hæresium & impietatum iidem insimulavere, tacerem indefensus, non esset sane mirandum simile si de me libelloque fieret præjudicium universale, quo in posterum sine examine non ego solus libellusque, sed & omnes etiam alii cujuscunque auctoris libri, quando veritates easdem continerent, si non ustulandi, ad minimum ut nullibi tolerandi duceremur: quo respicit quoque clausula ministerialis judicii, volentis *unumquemque omnibus viribus anniti ne* SIMILES LIBRI *in simpliciorum manus incidant.* Atque eo pacto quicquid Euangelicam

licam veritatem evidentius accuratiusque proponeret, quam ut adulatorum glossis enervari posset, id e manibus omnium qui inde proficere possent, facile excuteretur. Cui malo ut obviam iretur, postulavit necessitas ut silentio hic valedicerem, ostenderemque nil in accusationibus veritatis, nil caritatis, nil æquitatis inesse; sed omnia illic falsa, odiosa, perversa. Aperiat Deus RR. MM. oculos, ut in se agnoscant ad quæ extrema soleat animarum inimicus mentes compellere quando affectibus illæ propriis sese permiserunt! fieri inde ut omnis veri, omnis boni, omnis æqui memoria ex animis ferme tota deleatur, sic ut miseri vel in principia propria scopumque suum misere impingant. Hoc enim (quod neutiquam intenderant) tot falsorum profusione consequentur, ut deinceps nullam apud omnes qui eos noverint, fidem ac existimationem sint habituri; haud secus ac quisquis eorum pectora immortalibus perspiciet odiis scatentia, non facile sibi persuasurus est, gratiam amoremque Dei universalem seria ab ipsis professione doceri; siquidem in fratres proprios non minus infenso sunt animo, quam si eos

veluti

veluti absoluto decreto reprobatos; quosque nulla amplius complecteretur divina dilectio, considerarent. Atqui Deus, qui nos omnes ad propriæ vitæ profusionem dum adhuc ejus essemus inimici, dilexit, suisque nil aliud discipulis inspirat, nil aliud commendat quam dilectionem, nil aliud reliquit quam pacem, aliter profecto debuit imitatione exprimi ab iis qui se *bonitatis* DEI *universalis* vindices, se pacifici fœderis custodes & promotores profitentur.

IV. Hactenus in *sententia* RR. Virorum realia consideravi magis quam tragica verba de *veneno*, de *hæresi*, de *fanaticismo*, de *Enthusiasmo*, de *turbatione simplicium*: quos clamores ut inanes sinam vagas evanescere in auras. *Venenum* in libelli lineis fere quibusvis si quod fuerit, erit illud procul dubio ejus generis quo serpentum progenies interimi possit. *Hæreticum* nisi calumniose dici nequit id, quod finem summum per media Euangelica sic proponit, ut omne bonum Deo Auctori per Christum tribuat. Nil *turbat*, nisi opus Dæmonis, quisquis id vere agit. *Fanaticismum* superius rejeci (Art. I. & II.) Superest, ut quia de *Enthusiasmo* nil dixi

hactenus, de eo aliquid subnectam, eo magis, quod ii qui Theologi non sunt; nescientes quid forte monstri sub ea voce latitet, facilius pro ingenti reo eum suspicantur quem Ecclesiastæ sui Enthusiastam exclamant.

De Enthusiasmo.

1. *Enthusiasmi* impacti causam ut speciatim reddant RR. DD. hoc dicunt (a) *commendari*, (ab Enthusiastis scil.) *Dei lumen Spiritusque divini operationes & inspirationes* EXTRA ET PRÆTER SCRIPTURAM. Quæ verba & nunquam adhibui, & vero cum ambigua sint, non potest per ea quisquam alium aggredi quin sophisma committat æquivocationis, cujus si sensuum pluralitas perspicue explicetur, nihil aggressoribus præter irritum convitiandi conatum, aut absurdi in semetipsis erroris propalationem, erit superfuturum. Namque si per hæc aut similia, *Dei lumen Spiritusque ejus operationes extra & præter Scripturam non dantur*, (quod adversantes contendunt) id velint, lucem operationesque divinas, verbum vivum & internum, eandem rem esse cum Scripturæ charactere aut vocis sono; absurdum & ridiculum tenebunt errorem: litera

(a) *DD. Mayer. Val. Pfeiff.*

tera enim Scripturæ atramentum est & charta; sonus vero vocis, aëris est in ore & aure motio: quæ omnia & peritura sunt & bipedum nequissimis communia sunt; *Verbum autem Dei manet in æternum*, ac *animas regenerat* & vivificat. Sin id velint, Spiritus illuminationem divinamque operationem illic adesse ex parte Dei ubi adest Scriptura & verbum externum, hoc est, Deum, quando vel loqui vel scribi ad aliquos curat, paratum esse simul ex sua parte in eorum animis lucidas suas operationes insinuare; sic ut hæ ex parte Dei cum litera vel sono præsententur; id verissimum quidem erit; sed non oppositum meæ sententiæ. Sin hoc prætendatis, Dei illuminationem adesse ex parte hominis tum cum adest verbum, sonus aut scriptura, hoc est, eos qui audiunt aut legunt simul & operationes divinas in animis suis habere præsentes; nil hac opinione falsius esse, rationes modo dictæ cum experientia quotidiana & ferme universali convincunt. Quod si vestra mens hæc fuerit, illuminationes operationesque divinas illis non dari qui verbi externi aut Scripturæ usu careant, præsertim per impedimenta quæ ab iis

superari non possint, tametsi aliunde bono fuerint erga suum Creatorem animo; certe & Scripturæ, & experientiæ, propriæque etiam sententiæ vestræ eritis in hoc oppositi: iis enim qui inter Christianos vel cœci, vel surdi, vel infantes, sunt, operationes Dei internas ipsi, uti equidem opinor, non negabitis; tum Paulus in Ethnicorum intimis revelationem divinam legemque Dei, secundum quam sint olim judicandi, inscriptam esse asseverat. Non quæro hic utrum ea illi bene utantur, modo hinc agnoscatur, a Dei lumine ac operatione percelli intus mentes etiam sine externis literis ac vocibus: qua in re crediderim Ethnicorum multos præ Christianis, imo præ Doctoribus literalibus haud paucis, divinæ vocis internæ esse auditores, luminisque compotes. Si denique is esset allatæ propositionis sensus, eos qui lectis quidem olim vel auditis quandoque essentialibus scripturarum, postmodum tamen *extra* harum actualem lectionem plerumque versantur, & plus temporis meditando vel orando quam legendo impendunt; eos, inquam, non posse Dei lumen operationesque *extra* & *præter* actualem Scripturæ le-

lectionem vel soni auditionem adipisci; id ex pinguissimis esset erratis crassissimorum literalistarum, qui præter Scribas ac mulierculas semper audientes seu discentes, & nunquam ad veritatis cognitionem pervenientes, nullos vellent salvos. At ex utriusque Testamenti exemplis innumeris contrarium evinci potest. Quot enim vel semel audito Dei verbo, vel ipso etiam Christo, discedentes, verbi praxi cum oratione incumbendo, ut ut id postea non amplius audirent aut legerent, vel nequidem id possent, nihilominus Deo grati, ejusque Spiritu pleni evaserunt? Dixit Augustinus: *Homo fide, spe, & charitate subnixus, eaque inconcusse retinens, non indiget Scripturis nisi ad alios instruendos: itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus vivunt.* De Doct. Chr. lib. 1. Ipse Christus inquit: (a) *Qui mandata mea habet* (hæc est auditio vel lectio) *& servat ea* (hoc est, orat, credit, sperat, amat, justitiæ dat operam: quod sane aliquid est ultra auditionem & lectionem) . . . . *ego manifestabo ei me ipsum:* En aliquod tertium, præter auditionem & observationem verborum Domini,

(a) *Joh.* 14: 21.

nempe illuminationem, sive actionem Christi, animarum lucis, in mente, quando hæc non in lectione & auditione mandatorum hæsit; sed ultra ad eorum executionem progressa est, cui executioni superaddit Christus veluti aliquod lectione & obedientiâ posterius, manifestationem sui, omni ea clariorem quæ antea obscurius & generalius habebatur. Plura non crediderim opus esse ut addantur ad probandum, *præter* & *extra* verbi sonum & literas, illuminationem Divinam prolato sensu communicari. Monendum tamen & istud est, calumniæ prævertendæ gratia, negandam esse eam Dei *præter* & *extra* Scripturas illuminationem quando per isthæc verba significantur quædam a Deo *contra* Scripturarum veritates, aut *contemptis* & *rejectis* Scripturis, exspectanda esse: Quæ quidem sive exspectatio seu jactantia, merito Enthusiastis ac Fanaticis adjudicanda fuerit.

2. Non tantum in vocularum PRÆTER & EXTRA ambiguitate accusationibus de Enthusiasmo iniquis causa & prætextus quæri solet: sed nec minus huic subservit fraudi æquivocus vocum *Scripturæ* & *Enthusiasmi* sensus. Scripturam

modo

modo externam literam *atramento* designatam, modo internam actionem *in cordibus per Spiritum viventis Dei scriptam*, significare, ex Apostolo (2 Cor. 3: 2, 3, 6, 7, 8.) disci potest: unde pro varia hujus sensus usurpatione cum vocibus *præter* & *extra* complicata, asseri possit aut negari divina illuminatio præter & extra Scripturas; idque, assertori aut negatori in crimen imputari vel secus a quolibet, prout quivis personam fœdi criminatoris aut honesti viri voluerit repræsentare.

3. *Enthusiasmum* quod concernit, duæ sunt ejus species: una veri sive boni, altera falsi sive mali Enthusiasmi. Primus, item est duplex: Extraordinarius quidem, quando Deus hominem instinctu suo divino ita adflat & tangit, ut hic velut extra se positus, aut in extasin raptus, nec libertatis ac sensuum rector, divina proferat dictamina: quo Enthusiasmi boni genere Prophetarum plerique nonnunquam adfecti sunt. Ordinarius autem est, quando mentes fidelium sordibus mundanis ac peccaminosis liberatæ, atque ad Deum aspirantes, eique adhærentes, *Spiritum* ejus *sanctum*, diu postulatum, juxta ejus fidelissima ac Sancti-

ctissima (a) promissa recipiunt (b), *aguntur* (ut cum Paulo loquar,) *ab eo*, & vivunt *vita Dei* (Eph. 4: 18) qui in ipsis ut in templo suo inhabitat, in eos, ut membra sua, influit, (c) producit in eis bona cogitata, in eorum desideriis sanctos motus, in intellectu cognitionem lucemque divinam, in affectibus virtutes, in regimine directionem, uno verbo, omne verum, bonum, æquum, quibus opus habent ut coram Deo & hominibus inculpate prudenterque ambulent in fide, spe & Charitate, præditi (d) donis ac fructibus (e) Spiritus sancti, ut veros decet Christianos. Talem Dei Spiritusque divini in mentibus inhabitationem & operationem divina scriptura passim tantopere commendat, ut neminem sine ea ad Christum pertinere asserat, dicatque Paulus propterea, non se, sed Christum in se vivere (f), fierique hominem cum Deo (g) unum Spiritum. Petro illud idem est ac (h) fieri divinæ naturæ participem: Macario, aliisque Patribus id ipsum est Θεοῦσθαι, ἀποθεοῦσθαι, Θεοποιεῖσθαι, Deificari,

(a) *Luc.* 11: 13. (b) *Rom.* 8: 14. (c) *Ib. v.* 15.
(d) *Isa.* 11: 2. (e) *Gal.* 5: 2. (f) *Gal.* 2: 20.
(g) 1 *Cor.* 6: 17. (h) 2 *Petr.* 1: 4.

cari, divinisari, ut sic dicam: unde etiam Christiani Ecclesiæ primitivæ, Ignatius ac patrum Sanctiores, appellabant sese Θεοφόρους, χριστοφόρους, πνευματοφόρους, ναοφόρους, ἁγιοφόρους, Θεουμένους: *Dei feros, Christiferos, Spiritiferos, Templiferos, sanctiferos, deificatos.* &c. & hoc modo rem ipsam si spectemus, quisquis non erit vero ac sano sensu ejusmodi Enthusiasta, hoc est, Deo divinisque motibus intime præditus, nec inhabitantem & viventem atque regentem Deum in se habiturus, aut saltem eo ex intimis adspiraturus; cum revera oportet Deo æque ac Christianismo, salutique suæ, ex professo renuntiare.

4. Dixi hoc ita se habere *quoad rem ipsam*: nam quoad nomen *Enthusiasmus* vel *Enthusiasta*; idem ei accidit ac vocibus *Magus, Tyrannus, Sophista*, aliisque quam plurimis, quæ cum olim in bonam partem usurparentur, nunc non nisi in malam plerumque usu veniunt, salva tamen rei, quæ prius per eas designata est, veritate & bonitate: quod de Enthusiasmo quoque tenendum est, tametsi nunc ea voce vitiosum utplurimum ac falsum Enthusiasmum designari constet.

5. Dan-

5. Dantur autem *Enthusiasmi mali*, quemadmodum & boni, species duæ. Et extraordinarium quidem Enthusiasmum in genere mali constituunt illi; qui sive a Dæmone, seu a mentis insana quadam intemperie correpti, ac veluti furore abrepti, neque sui compotes; divinum, quasi simiæ, afflatum mentiuntur, vel etiam quælibet impia, insana, indecora, tanquam a Deo inspirata, in medium jactitant & patrant. Tales erant olim inter Judæos quam plurimi falsi prophetæ; inter Gentiles ipsi idolorum Sacerdotes; inter Christianos vero illi quos Epiphanius (a) *Euchytas* dicit, quos (ut cœtera omittam nomina) *Enthusiastas* etiam alii appellarunt, de quibus ita historia Ecclesiastica; (b) *Enthusiastæ dicuntur propterea quod Dæmonis cujusdam vim recipiant, quam Spiritus S. præsentiam esse putant.* Similes fanaticos in ultimis hisce seculis & fuisse & fore, nemo est, ut opinor, qui non sit multis de causis animadversurus.

6. Sed & dantur ordinarii Enthusiastæ, qui utinam ab omnibus bene & animadverterentur & præcaverentur. Hi sunt illi, qui se a Deo missos, se Dei legatos, se

e

(a) *Hær.* 80. (b) *Theodoret. lib. IV. cap.* 10.

e ſpirituali ordine, ſe ſpiritales patres eſſe, ſibi reſiſti perinde eſſe ac Spiritui S. reſiſti, dicunt & præ ſe ferunt, tametſi Spiritum Dei ac Chriſti minime habent; ſed potius Spiritum mundi, ne dicam Satanæ, in eis & per eos quævis vana, falſa, rixoſa, odioſa ac Deo contraria & proximo exitioſa operantis: qui ſibi loquentibus volunt haud ſecus credi ac ſi divina prædicarent, aut quaſi numine divino eſſent afflati; quando tamen ea quæ dicunt neque ex ſano Scripturæ ſenſu, nec e ſana ratione confirmant: qui res Scripturaſque divinas ſe profitentur eo explicare modo quem tanquam ex ore Dei audiri, & cui haud ſecus ac divino fidem haberi exigunt; dum tamen ipſimet ſciunt & omnibus facto comprobant, nil ſibi divini ineſſe, ſeque a Dei Spiritus poſſeſſione ac illuminatione immenſum eſſe disjunctos. Qui quando ſermones proprios, affectuſque & errores ſuos ac rixas aliis propinant, verbum Dei pronuntiare audacter aſſerunt. Ecce. hi omnium pernicioſiſſimi ſunt *Enthuſiaſtæ*, qui cùm divinum officium, munus, ſtatum, jure a Spiritus divini poſſeſſione indivulſum, male ſibi vindicando ac uſurpando, criminis ſui ſint

intus

intus sibi conscii, nec ignari se interim omni indole divina carere, solaque tantum Scripturæ litera per corruptæ suæ rationis actus explicanda an depravanda pollere; eos, a quibus se in divinis sciunt antecelli, livore ac odio iniquo prosequuntur; iisdemque proprios suos Enthusiasmi titulos impingunt in hunc finem, ut quoniam nunc ab hac voce, in malum delapsa sensum, abhorrent omnes; sic & iidem abhorreant a cunctis illis probis quos isti pessimæ notæ genuini Enthusiastæ suo nomine ac odio obnubilant.

Non potui quin hic fuerim aliquantum prolixior, quando animadverto, id nunc a Satana potissimum agi, ut

Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui.

ac sub titulo *Enthusiasmi* per ordinarios hujusce generis ultimi Enthusiastas maleferiatos, contemtui vel odio exponat quotquot sunt qui diviniores ac maxime salutiferas de internis Dei operationibus veritates nunc temporis profitentur atque commendant. Metuit scilicet vafer animarum hostis ne per eas veritates redeant homines ad intimos animi recessus, ubi Deum in Spiritu ac veritate Scriptu-

rarum

rarum SS. vera sensa pandentem audiant, detegantque ac rejiciant deinceps Ordinariorum horumce divina mentientium Enthusiastarum technas, fraudes, falsamque & inanem sapientiam suam scholasticam ac Sophisticam, qua divinæ Scripturæ vim totam ac sententiam inverterunt, & mundum occœcatum, imperio suo ac regimini hucusque subdiderunt.

7. Porro, cuivis nunc relinquo dispiciendum, quo jure quave injuria RR. Ministri Hamburgenses Enthusiasmum mihi publice non semel impegerint. Equidem ego in nonnullis Enthusiasmum tam boni quam mali generis & olim & hoc tempore agnovi: at eum in aliis agnoscere, id non facit aliquem Enthusiastam nisi is illum de seipso profiteatur. Quod nunquam a me factum est. Nunquam enim mihi dona Dei extraordinaria ac enthea scriptis aut verbis arrogavi: agnovi potius, me, culpa mea, ne ordinariis quidem ut oportet adhuc præditum esse, quanquam divino auxilio ad ea, hoc est, ad Spiritus Dei eam communicationem, quâ omnes salvandi ac Deum visuri, participes esse debent,

animitus

animitus adſpirem: & ei quidem communium menſuræ, ſine extraordinariorum deſiderio ac requiſitione, contento acquieſcam animo. Quod ſi vero me ſenſu malo RR. Viri, annumerent iſtiuſmodi Enthuſiaſtis qui vel Dæmonis vel inſanæ mentis furore aguntur, divinum interim afflatum jactitantes; manifeſta id erit adverſum me calumnia, qui ne quidem ita de divinis ſpiritalibuſque rebus ſcripſerim unquam aut locutus ſim, ut dictis meis ab ullo credi voluerim ſine ſolido e Scriptura S. aut e ſaniori ratione deſumto ac prolato argumento: uti ex omnibus ſcriptis meis evidentiſſimum eſt. Ipſorum potius RR. Dominorum eſſet in ſeſe deſcendere, illicque diſpicere, num forte ad numerum falſorum Enthuſiaſtarum, quos ultimo ordine recenſui, propius quàm id injuria mihi exprobrant, ipſimet jure merito accedere judicandi eſſent.

8. Cœterum apprime notandum eſt, Enthuſiaſmum, quo ſenſu RR. DD. cum aliis impingunt, neutiquam in ſe hæreſeos materiam fieri poſſe. Nam quemadmodum ſi quis diceret, obedientiam, quam Magiſtratui ex animo præſtat, ſibi

à Deo

a Deo immediate inspirari; is pro rebelli aut seditioso minime habendus esset, modo ne præterea per dogmata aut facta particularia obedientiam Potestatibus debitam labefactaret: Sic etiam quando aliquis dicit, lumina sibi, bonaque cogitata quæ habeat, a Deo immediate immitti, id tametsi præsumptio esset aut error, hæresis tamen esse non posset, modo præterea nulla alia particularia haberet dogmata quam quæ sunt vera; ita ut inanis sit, imperitaque ac calumniosa ea quæ fit de enthusiasmo vociferatio quasi de re hæretica & summopere periculosa, quando tamen ab articulis fundamentalibus non discceditur. Modo hos aliquis vere ac solide teneat, quid opus erit cum illo rixari circa modum quo eos a se haberi aut receptos esse opinabitur? Namque qui substantiam veritatis re ipsa tenet, is reipsa Orthodoxiam tenet. Igitur non nisi imperite aut maligne ob modos receptionis ejus, hæreseos criminatione incessitur.

XXXIX. RR. Min. Hamb. p. 14.

Cum autem Pastor HORBIUS *eum* [libellum de Educatione] 1, *hic ex-*

cudendum curaverit. 2, *liberis ac juventuti communicaverit.* 3, *eundem diligenter legendum commendaverit.* 4, *compellatus a R. Ministerii Deputatis, nullam propterea pœnitentiam testatus sit; sed potius dixerit, se solum dolere, idque cum lacrymis, quod liberos suos ad methodum hujus libelli (in quo accurate lecto nil reperit erronei) non educaverit.* 5, *quamvis addiderit; (quod minime sufficit) se omnia* [illic contenta] *intellecta velle secundum Scripturam librosque Symbolicos: (siquidem hoc modo ipse etiam Alcoranus admitti posset).* 6, *Præterea fuerit idem olim, cum Trarbaci Pastor esset, de quibusdam punctis erroneis suspectus, seque officio suo, Academia Argentinensi consentiente, abdicaverit.* 7, *Quamdiu hic Hamburgi concionatus est suspectus fuerit ob multos loquendi modos.* 8, *Insuper de conventiculis quibusdam clandestinis spargatur rumor.* 9, *Ne dicamus informationem nostram de hocce libello minime ab eo curatam esse; sed eum ad Dn. D. Speneri in-*

informationem (quam exspectat) provocasse: His de caussis non videt R. Ministerium cur ulterius Pastorem Horbium pro fratre queat agnoscere &c. &c.

OBSERVATIONES.

1. Prolixiorem hunc articulum, multisque partibus constantem, quia non me, sed R. D. *Horbium* concernit, vix opus est uti tangam, ipsemet siquidem D. Horbius sufficientissimam contra accusationes sibi intentatas, rumoresque objectatos Apologiam promulgavit, uti & Dn. *Colerus*, apud Amstelodamenses nuper, nunc apud Hagienses Augustanos Pastor, in tertio præsertim scripto suo Apologetico, ubi R. R. Ministrorum in hocce negotio agendi rationes æquitati omni, veritati ac charitati adversas esse luculenter coram demonstravit; ne dicam id ipsum ex edita e Protocollo authentico, sive e publicis Ampliss. Magistratus Harmburgensis tabulis relatione, Edictis quoque & Apologiis pro eadem, nec non & ex Academiarum aliquot, *Gissensis* præcipue, responsis clarissime & invictissime constare. Et quan-

quam iis R R. Domini Ministri responsa tentaverint opponere, nemo tamen cui in syncipite sint oculi, non animadvertit, R R. Viros perinde hac in re facere ac si quis ad rerum substantiam & fundamenta respondere prorsus impar, circumstantiolam unam atque alteram, vix recensione dignam, intacta rerum medulla & essentia, e medio arroderet; aut circa externum quid & adventitium, rebusque nullatenus essentiale, vel circa loquendi formulas cavillando, tenebras oculis conaretur offundere, rei ipsius fundo prorsus dissimulato. Equidem quotquot e plebe nil aliud quam album & nigrum in libris percipiunt, rerumque ipsarum sunt ignari, putabunt recte responsum esse ubi chartas cum titulo *Responsionum* conscribillatas conspexerint. At vereor ne cœteri mentis sanæ judicent, istiusmodi responsatores aperte modis hisce fateri, tum nullam sibi legitimam excusationis rationem superesse, tum obfirmato non minus incorrigibilique quàm iniquo persistere animo decrevisse.

2. Ecquis enim inter æquos rerum æstimatores non sentiat quam parum

cum

cum ratione ne dicam quàm parum juste sibi non passi sint satisfieri Viri R R. quando D. Horbius testabatur; *ea, quæ in libello* de Educatione continentur, *a se haud alio sensu intellecta velle quam eo qui cum Scripturis Sacris, librisque* Augustanorum *Symbolicis concordet?* Hoc modo, objectant Viri R R. posset vel Alcoranus ipse admitti. Hocne ergo ii velint, tantundem convenire Alcorano cum Scriptura Librisque suis Symbolicis, quantum libello cum iisdem convenit? Certe hoc oportet ab illis vel statui vel subinnui, nisi si instantia sua pro inepta sit agnoscenda.

3. Neque minus absurdum videbitur, eos in Dn. Horbio præcipue criminari *quosdam loquendi modos*, quasi propterea jure merito suspectus esse deberet. Si *loquendi modos* vobis libeat condemnare, Reverendi D D. certe in vos ipsos feratis sententiam necesse est: vobis enim in ore sunt perpetuo & in scriptis duri, odiosi, ac, judice Christo, ignis pœna expiandi *loquendi modi*, proximorum scilicet ac fratrum condemnationes, diffamationes, pro hæreticis ebuccinationes, ob quos quidem merito dubites

utrum qui eis dediti sunt, pro vere Christianis haberi possint. At in rebus dogmaticis, quis unquam, (præter Sophistas & cavillatores) de verbis litem movit quando de sensu Auctoris clarissima scriptis ac voce prostat expositio? *De intelligentia*, (inquit (a) Hilarius) *hæresis est, non de scriptura* [sive litera]; *& sensus, non sermo, fit crimen.* Tum ad quid vestra, quam in scholis didicistis, Logica & hermeneutica, ad quid eruditio & scientia, nisi ut loquendi modi vobis nulli officiant, sed clare & facile omnes patescant? Ad quid humanitas omnibus communis, ad quid Charitas Christianis veris infusa, nisi ut omnia in bonam partem, quantum fieri potest, a fratribus dicta aut facta interpretentur; neve sibi aut aliis offendicula illic quærant, unde occasio benigne cogitandi desumenda est? Ad quid Scripturarum exempla, in quibus mille obscuri, mille incommodi, mille quo ad speciem inter se contradicentes loquendi modi, (quorum ob quosdam Lutherus durissimo loquendi modo, quem reticeri satius est, Jacobi Epistolam habuit, ut lenissime loquar, pro re-

(a) *Lib. II. de Trin.*

rejectanea) ad quid inquam ista omnia, nisi ut vel saltem inde discant Theologi *non criminari in fratribus, id quod toties in sanctissimis, imo & in Christo loquente, videre potuerunt*, cujus loquendi modi, ut ut ille inter Judæos lumine haud adeo affusos versaretur, non reprehendebantur tamen ab ullo proborum; sed solum vel a Pharisæis Scribisve malignis, vel a Pseudo-discipulis quibusdam crassis, absurde submurmurantibus, (a) verba ejus duriora esse quam ut ferri possent? Quid quod vel omnes ferme Scholarum loquendi modi, nec non e Libris vestris Symbolicis quàm plurimi, Scripturæ totique antiquitati sint insoliti ac ignoti; multi etiam quos ipsimet duros, & usitato sive stricto sensu tantum non falsos agnoscere debetis, veluti quando in illis dicitur (b) *Missam a vobis retineri, & summa reverentia celebrari*: item, (c) *bona opera meritoria esse*: tum postea, eadem (d) *non esse dicenda ad salutem necessaria*; ne jam ex Lutheri libro *de Servo arbitrio* quam plurima haud minus incommoda

(a) *Joh* 6: 60. (b) *Vid. Confess. Aug. in Concordia edit. Lips. anni* 1654, *p.* 24. (c) *ibid. p.* 96. (d) *ibid. p.* 590. & 704.

producam, e quibus omnibus erit facile vos ad incitas redigere si vestræ legi de urgendis *loquendi modis* erit insistendum: quando e contra, quam plurimi, quos in mystica, sive spirituali ac internè practica Theologia improbatis, termini, ipsarum termini sint Scripturarum, uti vel in hoc, de quo agimus, D. Horbii argumento patet, in quo cum libelli cujusdam ab ipso editi titulum reprehendissetis, eo quod de *purificatione*, de *illuminatione*, deque *unione* cum Deo illic fieret mentio, vobis ab illo in Apologia (a) sua ostensum est, ista esse Scripturarum divinarum vocabula: quemadmodum & superius ea quæ a vobis in libello meo reprehenduntur, ipsa esse Scripturæ & verba & documenta non semel comprobavi.

Quam injuste vero ex quibusdam *loquendi modis*, iisq innocuis vel orthodoxissimis, *hæreses horribiles* soleant exsculpere Viri R.R., easque fratribus suis impingere, vel uno saltem, eoque novissimo exemplo, commonstrare libet. Scripsit in Catechismo ante decennium edito Dn. Horbius, ubi de conceptione Christi per Spi-

(a) *pag.* 9.

Spiritum S. agebat, *Spiritum S. ex utraque natura* (divina scil. & humana) *fecisse hominem*, scil. *Christum.* Quo in argumento nullus Theologiæ tyrunculus ignorat; per verba concreta *Deus*, *homo*, personam totam Christi ex utraque natura constantem, non autem naturam unam solam significari: ita ut idem sit, *Homo ille* (scil. Christus) *constat ex utraque natura*, divina nempe & humana; &, *ex utraque natura* constat sive *factus est Homo ille*, sive Christus, quæ ipsissima Dn. Horbii verba sunt, eaque orthodoxissima, & ad subjectum suum, quod erat de exprimenda Christi conceptione, maxime idonea. Et tamen inde RR. Domini in recentiori quodam (a) scripto suo *horribilem hæresin* exsculpunt & imputant Orthodoxo Pastori, ac fratri suo, quasi non teneret, *Redemptorem nostrum Deum esse & hominem in una persona*, aut quasi arbitraretur, *Divinam naturam in humanam esse mutatam*, *nosque meri hominis, non Dei sanguine redemptos esse.* O quam orthodoxus sit oportet vir ille, in quo ardentissimi adversarii nihil nisi ipsissimam Orthodoxiam torquent per artificia & ac-

(a) *vid. Ubel eingerichtete Species facti, artic. 8.*

cusationes in quibus nescias utrum inscitia an malevolentia primas teneat? Quid ergo non *horribilium hæresium* affricuissent homines non benevoli si ipse omnium primus dixisset, *Verbum factum est caro*, quæ verba cavillationibus rixantium multo magis obnoxia sunt quam præcedentia? Hinc enim dubio procul transmutationem divinæ naturæ in humanam; nec in humanam sed in solum corpus carneum, sine humana anima, perperam elicuissent.

Neque tantum Dn. Horbio suos, sed & aliorum *loquendi modos* in fraudem ei convertunt (a) RR. Viri: exempli gratia, quod ejus auditorum dixerit unus *homines ex ipsius concionibus debere vel atheos, vel desperabundos fieri*. Ubi non satis mireris talia exprobrantium imprudentiam. Illud enim, sive ex ore amici seu inimici profluxerit, perinde tamen est ac si vir ille, quisquis fuit, fassus esset „a Domino Horbio tam clare tamque invicte „homines de necessitate pœnitentiæ agendæ convinci, ut qui immutari & „morem gerere noluerint, debeant vel „Deo

(a) *ibid. artic.* 3. & *D. Mayer contra Academ. Altorff. judicium.*

„ Deo ipsi ejusque verbo fidem abrogare, „ atque ita Athei fieri; vel de salute, „ quam diu immorigeri erunt, nihil spe„ rare. qua quidem laude, vel in ore inimico, nulla sane pro vero Concionatore laus major esse possit. Sed quid in vocabulis & vocibus & aliorum dictis nos diutius detineri patimur? Ignoscite, RR. Domini, indignæ profecto vobis sunt, quin & omni Christiano animo, istiusmodi circa verba vanissimæ vitilitigationes; neque injuria Hilarii (a) locum vobis adduxero: *Dum in verbis pugna est, dum de* (*) *nominibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de auctoribus querela est, dum de studiis certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit, prope jam nemo Christi est.*

Quanquam & illud ex occasione morosæ hujus circa verba inquisitionis semel monendum est: scilicet, Scripturam sacram, dum commendat *saniorum sermonum ὑποτύπωσιν retinendam*, utque *idem omnes loquantur*; hoc non intellectum velle de vocibus & syllabis, quippe quibus vel perniciosissimi errantium adhærere possint; sed de vivo & salutifero sensu.

(a) *Lib. II. ad Const.* (*) *al. novitatibus.*

ſu. *Non putemus* (inquit (a) Hieronymus) *in verbis Scripturarum eſſe Euangelium; ſed in ſenſu. Non in ſuperficie; ſed in medulla: Non in ſermonum foliis; ſed in radice rationis.* Sic ut unicuique liberum ſit ſuo more, ſeu (ut cum Scriptura loquar) *ſua lingua* loqui, dummodo Dei magnalia, divinum amorem proximique charitatem promoventia, (in quibus ſcopus & ſubſtantia Scripturarum conſiſtunt) eloquatur & ſignificet.

4. Porro, minime Chriſtiana eſt, R.R. Domini, veſtra de D. Paſtore Horbio Concluſio ac Declaratio: *Eum*, propter nonnulla optime ab illo facta & dicta, alia etiam indifferentia, quædam & inique ei imputata, *non poſſe* a vobis *pro fratre* deinceps *agnoſci*: hoc eſt, vos charitatem fraternam erga illum in vobis extinxiſſe. Cum autem Joannes aſſerat, *eum qui fratrem ſuum non diligit, eſſe in morte*; quid aliud hic concluditis, totique orbi declaratis, quam vos in morte jacere, ac proinde, niſi reſipiſcatis, neque vos poſſe fieri ſalvos, neque efficacia eſſe inſtrumenta, ſive *Patres Spiritales*, quibus alii ad vitam & charitatem adducantur? Nota-

(a) *in Galat.* 1.

tabilis certe scriptionis vestræ conclusio. Invertat etiam illam in vobis Deus, ad salutem vestram æternam!

XL.

Addiderunt Auctarii loco RR. Viri, nonnulla e nescio cujus Lipsiensis Theologi Epistola, ubi dicitur (idque cunctis persuasum vellent) approbationem sive censuram Libello de Educatione in Lipsiensi Editione præfixam, fuisse ab aliquo Hamburgensi, qui libelli legitimationem cupiverit, expetitam, eandemque subreptitiam; tum Libellum ipsum fisco illic addictum: denique *Admonitionem* D. Doct. *Mayeri*, Libello meo oppositam, illic quoque & recusam esse, & publice prostare. In quibus (tametsi parvi admodum momenti ista sint) non semel desideratur veritas. Somnium est, censuram interventu Hamburgensis alicujus procuratam esse, siquidem Lipsiensis Editio novam contineat Libelli versionem ab aliis elaboratam & publicatam quibus nulla cum Hamburgensibus intercedebat notitia. De cœteris, non semel ea aliter ex eodem loco relata esse ab aliis, ostenderunt scripta Dn. Coleri alterum & tertium, haud secus ac verba

ist

isthæc ex Epistola Doctoris cujusdam Theologi Lipsiensis illic relata: *Poireti libellus, a Mayero tot clamoribus damnatus, hic cum censura D. Mebii, hoc tempore Decani, recusus est. Mebius noster eundem laudavit, esse pium & utilem libellum.* Quanquam si postea libellus apud Lipsienses oppressus fuisset, *Monitumque* D. Mayeri oppositum, ab iisdem fuisset commendatum; id non tam Libello meo infamiam, quam Dominis illis dedecus inureret. Libellus ipsus satis & se commendat, & me defendit; possimque de eo Scripto

Hor sine jactatione verba Poëtæ mea facere:

Æque pauperibus prodest, locupletibus æque.
Æque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam, solerque elementis.

At *Admonitio* Mayeriana contra ipsum talis est, ut si quis eam approbare possit, hoc ipso testatum faciat, se aut non debita mentis attentione usum esse; aut ingenio, judicio & probitate omnino destitui: quod ut vere dictum appareat, libet hic istius Admonitionis, nec non & D. Doctoris hoc in negotio agendi rationis ideam ac analysim paucis exhibere.

Ad-

Admonitionis D. D. Mayeri, *ejusque agendi rationis Idea.*

I. NUnquam ſane mihi perſuadere potuiſſem infeſtæ iſtius Admonitionis Auctorem eſſe Dn. D. Mayerum, niſi nomen illius in capite & calce haberetur, ipſeque poſtmodum ſcriptis & voce ſuum illum agnoviſſet fœtum: quippe in quo tanta deprehendere ſit eruditionis, ingenii, rationis; tanta æquitatis, charitatis & veritatis penuria, ut nihil unquam videri poſſit miſerabilius. Totus liber, pro rixantium ſuorum inolita indole, ab initio, a titulo, ad finem uſque, e crudis conviciis, omniſque generis hæreſium affrictionibus & appellationibus coagmentatus eſt. Nullum in eo videre licet argumentum, nullum cogitatum, nullum ratiocinium, non dicam Theologo Doctore & Profeſſore; ſed ne vel triviali quidem ſcholaſtico aliquatenus dignum.

1. Incipit in *Chriſti Nomine* ſcriptum in quo Chriſtianam Charitatem, Veritatem, æquitatem, pacem violare ſingulis paginis annititur.

2. Alterum tituli verbum, quo ſe *in feſtinatione* Scriptum illud ſuum ac judicium peperiſſe profitetur, criminis proprii

prii declaratio est; siquidem vel ipsis Ethnicis testibus,

(*) *In judicando criminosa est celeritas.* Secundum Scripturas autem vere (a) *credenti non est festinandum*: quando e contra, Cyprianum si audiamus, (b) *semper festinant scelera.*

3. In tertio verbo, ubi scriptum suum *firmiter fundari in Dei verbo* dictitat, manifesta prostat contradictio; *festinatio* siquidem, qua ipse opus suum scriptum esse dixit modo, tantum abest ut *in Dei verbo fundetur*, ut potius, quod vidimus, ab eo reprobetur.

Atque hæc quidem absurda sphalmata in titulo.

4. In ipso vero opere, mox initio iræ suæ affectuumque motus, quibus mens ejus misere abripitur & obnubilatur, propalat & coram effundit in Clariss. Dn. D. *Spenerum*, (tametsi omnibus bonis, in sua præsertim Communione, commendatum,) eo quod, ut ajunt, cum uterque antehac in Saxonia esset, hic illi obstiterit quominus in Superintendentem ad votum promoveretur; vel alio quopiam in proposito ejusdem votis non ob-

se-

(*) *Publ.* (a) *Isa.* 28: 6. (b) *Epist.* 55.

ſecundaverit. Eum autem inter alia, cum homine a legione Dæmonum poſſeſſo comparat, illique maledicentiæ ſuæ ſpicula plenis pharetris pro Francofurtenſibus nundinis evibranda comminatur. Verum cum re ipſa nequeat illi pro voto nocere, pleno ore fatetur ſe (loco ejus) amicos ipſius aut clientes, pro viribus perſecuturum omni affectu: cumque libelli de *Educatione Liberorum* Editor, Dn. *Horbius* D. *Spenero* ſit affinis, idemque olim D. *Mayero*, inquiſitorias ac juratas formulas conſcientiæ ejus præſcribere auſo, reſtiterit; hinc illa in eum odia; hinc illi in eum, quos non celat, impotentes affectus; hinc e libelli Editione eum aggrediendi; ei nocendi, ſeque ita vindicandi, anſa quæſita. Et hæc quidem vera eſt fabulæ clavis, ut ita dicam, & totius cauſa tragœdiæ, cujus ſucceſſum forte lugebit olim faber ipſemet, ſiquidem

——— *Qui non moderabitur iræ,*
Infectum volet eſſe dolor quod ſuaſerit & mens
Dum pœnas odio per vim FESTINAT *inulto.*

5. Cœteræ ejus in Libellum cavillationes, prætextus tantum ſunt, niſi cum ſubjungit huic mentis ſuæ malevolæ in

eos Viros declarationi & aliam considerationem, quæ auctorem libelli respicit, bilemque Dno. Admonitori magis magisque commovet. Ea est, quod sibi sit imaginatus, (ut illic declarat) ipsum etiam libelli auctorem e D. Speneri clientium vel discipulorum esse numero; atque adeo, & eum & libellum, eo magis propterea odio & pugna prosequendum: qua in re non minus prodit omnia ab affectibus suis procedere, quàm, se circa auctorem hallucinatum esse. Circa res ipsas autem, præ nimia festinatione in sequentibus continuo & ubique labitur.

6. Cœspitat vel in omnium prima sua de *Pelagianismo* accusatione, quæ & in se falsa est, & alteri Dn. Doctoris accusationi de *fanatismo* contradictoria, ut alibi ostensum est.

7. Secunda, de suppresso, vel frigide solum proposito Christi merito, tacita item humana impotentia, ex ipso libelli textu a quovis idiota, qui solum legere sciat, falsi convincitur.

8. Cœteræ omnes ejusdem sunt commatis, falsæ, absurdæ, sibi contradicentes, ac, si ad formam ratiocinationum legitimam reducantur, solo revera risu

risu vindice dignæ. Neque enim ratiocinia sunt quæpiam quæ hominem ratione ac judicio pollentem, multo minus quæ Doctorem ac Professorem deceant; sed vociferationes sunt declamatoriæ ac inanes, affectatæque & tantum non circumforaneæ exclamationes, quibus plebeios affectus sine ulla rationis umbra sperat se transversos acturum Dn. Doctor; quanquam, ut dicam quod res est, cordatis quibusvis nihil insipidius, nihil insulsius possit apponi. Exempli gratia, Divinam Orationem e Rusbrochio ut commendavi, exclamat Dn. Doctor: *Et hujusmodi hominis Oratio, Dilecti mei! liberis vestris commendabitur! Judicate, quæso, in quod animæ periculum vos vestrosque liberos præcipites dare velint! .. Nullusne Deus in Israel? Nullusne inter Euangelicos* [Lutheranos] *Dei Viros Orator fuerit, qui ad Christi mentem precationes scripserit, ut sit nobis opus ab hujusmodi hæretico, Dei immemore, Orationes mutuare? Misereatur super hoc Deus!* Ita postquam ego egregium Siracidæ librum commendaveram, ille absurdo isthoc modo paratragœdiat: *Per Dei, per Jesu Christi honorem, adjuro lectorem qui suum Jesum amat, ut consideret, quo*

res cum novis istis sanctis sit deventura, & an non mox nobis JESUM *sint occultaturi aut suffuraturi, ut propriam suam sanctitatem in throno elevent. Initium quidem his verbis jam satis turpiter factum est. Prohibeat Deus propter omnes guttas sanguinis Jesu ne illis hoc succedat!* Ac ne plures ejusmodi inanium logorum sonos accumulem, scriptum sic suum exclamatoria ad suos Jacobei Templi auditores, cæterosque cives Apostrophe concludit: *Tenete dilectissimi Jacobitæ, tene cara Urbs Hamburgum, id quod habes! ne ullus Judæus, ullus hæreticus, ullus hypocrita Quackerus Coronam tuam veræ Lutheranæ Religionis tibi eripiat! Id quod precatur Johannes Fridericus Mayer Doctor.*

Papæ! quam pulchra hæc est Orationis pulchræ, & Doctoralis Admonitionis peroratio! modo tamen ne quis Lector illud Poëtæ pro Epodo succinat,

> *Ad populum phaleras! Ego te intus &*
> *in cute novi.*

Sentiunt procul dubio, solide quivis probi ac docti, quibus cum interno sensu ac judicio rationum sapit soliditas, pietatisque sincerus amor, phaleratis hisce verbositatibus nihil hebetius esse posse, nihil inanius:

Nec

Nec si quid fricti ciceris probat & nucis emptor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona.

Namque quemadmodum pii Zeli demonstratio, Sanctissimorum item nominum Dei, Christi, rerumque sacrarum usurpatio, quando ab ore & corde hominis vere pii, ipsisque rebus intus affecti promanant, non possunt non venerationis motus in proborum cordibus excitare: sic quando rerum earumdem speciem, vocesque ac sonos hypocritarum vel mundanorum, aut profanorum ora crepant, non potest id sine animi nausea aut indignatione audiri. Isti namque cum pietatis notitia solida veroque sensu careant, quando tamen ejus speciem per verba fingere ac ostentare nituntur, non possunt non absurde & extra tempus ac locum, modisque aperte coactis & affectatis, formulis item adulatoriis & ridiculis, eam adhibere: quippe nemo rem ignotam possit uti decet exprimere ac tractare, nauseam vero pariat omnis rerum vivide non possessarum affectatio & simulatio.

——— Summa delumbe saliva
Hoc natat in labris.

Quæ quidem nolim ego Dn. Doctori dicta esse quasi ei quoad præterita essent applicanda: Sed tantum ut ea in posterum a talibus hominibus sibi, si lubet, caveat imitari; sciatque, artes ejusmodi per quæstiunculas exclamatorias, per sacras adjurationes, per ecstaticas & tantum non enthusiasticas admirationes, agendi, cæteraque trivialium declamatorum artificia affectata rationum loco adhibendi, nullis cordatis non apparere miserabiles curtæ suppellectilis indices, ineptasque garrulorum sophistarum, auram quidem ignaræ plebeculæ captantium, ratione vero ac judicio carentium loquacitates & fraudeculas, solo risu solave commiseratione, ob magnum inane quod sub magnis illis umbris ac fucis latitat, excipiendas.

Quod ut clarius pateat, ponamus, si placet, Dominum Doctorem non coram ignara ac rudi plebe; sed coram Auditoribus Academicis, eruditisve quibusvis, omnes illas suas in libellum meum rationes (si quidem hoc nomine appellari mereantur) sine fuco illo declamatorio simpliciter ac logice exponere. Ecce, eæ ad sequentes ratiocinandi formas, erunt omnes reducendæ.

(1) Quis-

(1) Quisquis docet, omnes rationis nostræ actus in legendo, audiendo, meditando, ratiocinandoque de divinis, non posse PER SE IPSOS scintillam veræ vivæque cognitionis Dei dare; sed id a Deo solo fieri posse per Spiritum suum, precibus implorandum; ille verbum ipsum Dei dedecore afficit, idque pro re vana, inefficaci ac mortua habet; estque proinde Schwenckfeldianus ac Weigelianus.

Atqui auctor libelli docet, omnes rationis nostræ actus per se esse tales. Ergo, is Verbum ipsum Dei calumniatur.

(2) Quicunque culpat malos & antichristianos modos quibus infantes per laudes intempestivas superbia inflantur; ille diabolice & antichristiane agit, ac omnem laudum legitimum usum tollit e medio.

Atqui prius facit auctor libelli. Ergo.

(3) Quisquis dicit infantes POSSE Orationem Dominicam doceri; is horrende & antichristiane docet eam non esse necessariam. Atqui. E.

(4) Quisquis inculcat infantibus, ne psalmorum Davidis imprecationes applicent suis proximis; ille proterve pervertit sensum Spiritus S. estque tepi-

dus Socinianus & Arminianus.

Atqui id inculcat libelli Auctor infantibus. Ergo.

(5) Quisquis infantilem intellectum non vult vanorum ac corruptorum hominum discursibus, vanis fictionibus ac fabulis, similibusque impuris sordibus ac figmentis applicari, iisque distrahi ac obtenebrari, quo melius solidas veritates, lumenque divinum possint percipere, ille bonas artes & scientias, utiliaque hominum inventa eo ipso tollit, ac ignorantiæ patrocinatur.

Sed libelli auctor prius illud committit. Ergo. &c.

(6) Quisquis SS. Trinitatem Similitudine ex animæ facultatibus desumpta illustrat, etiamsi differentiam in ea veram, & rationi humanæ incomprehensibilem, & ob verbum divinum, cujus clarior explicatio Dei munus est, credendam, fateatur; is est SS. Trinitatis negator, Sabellianus, Socinianus & Quakerus.

Atqui auctor libelli SS. Trinitatem sic illustrat, tametsi eam modo dicto fateatur. Est ergo negator SS. Trinitatis &c.

(7) Qui-

(7) Quicunque scripsit contra Doctorem Balthasarum Meisnerum & fuit Jesuita, ejus alius liber de rebus non controversis & piis male commendatur.

Atqui Hermanus Hugo talis fuit. Ergo alius ejus liber pius male commendatur.

(8) Quisquis librum Jesu Syracidæ ob moralia commendat infantulis inter Scripturæ libros valde excellentem, adeoque iis legendum & ediscendum; ille per hoc statuit Jesum nostrum cum ejus morte & sanguine nihil amplius valere.

Atqui illud facit auctor libelli de quo agitur. Ergo & hocce statuit.

(9) Quisquis negat lætandum esse extra voluntatem Dei ob mundi honores, bona, & voluptates, is tollit gaudium de rebus temporalibus, etsi ad Dei voluntatem & gloriam eæ essent administratæ.

Atqui libelli de Educatione auctor negat primum. Tollit ergo & alterum.

(10) Quicunque dicit nobis tristandum esse quando honoramur juxta voluntatem hominum propriam, in quantum voluntati Dei opponitur; is tendit ad contemptum & suppressionem sta-

tuum sive ordinum a Deo ipso honoratorum.

Auctor libelli id dicit: Ergo & huc tendit.

Ecce, hæc est tota Panoplia Mayeriana, amictu vociferationum declamatoriarum inani deplumata, & elenchtico modo, ut Doctorem & Professorem decet, exhibita. Quis, quæso, hominum futilibus istiusmodi objectionibus præter risum aut commiserationem aliquid deberi opinaturus est?

(11) Habet, fateor, & aliud, quod in alio scripto legi, argumentum, sua quidem sententia invictum & cui nil responderi possit. Id autem inde est, quod Dn. Horbius, consentiente Ampl. Magistratu cum Ministerio, scripto quodam testatus sit, dolere sibi libellum de Educatione esse a se editum, promiseritque se in posterum ab eo & similibus velle abstinere. Hinc concludit Dn. Doctor, hæreticis suis in libellum accusationibus locum datum esse; improbatum ab ipsismet illis esse libellum; adeoque pro hæretico agnitum. Quæ consecutio non minus risu digna est quam cæteræ Mayerianæ: nemo siquidem nesciat, bonum opus

opus interdum differendum, vel omnino omittendum esse, majoris mali aut tumultus evitandi gratia. Quod si quis, ut similitudine Euangelica utar, testaretur, dolere sibi quod sancta dederit canibus, promitteretque, vel approbante Christo, se in futurum margaritas coram porcis non amplius projecturum, nonne se ridendum præberet quisquis hinc concluderet, res sacras & margaritas pro malis ac hæreticis ita esse agnitas; cum tantum concludendum fuisset, satius esse, brutalem improborum furorem silentio & omissione rei bonæ, evitare?

II. Neque scriptis solum suis, sed & voce publica & agendi modis hac in regessit se quam minime composite idem noster Dn. Doctor. Nam postquam præter spem non e D. Speneri clientibus aut Discipulis aliquem; sed me libelli de Educatione Liberorum Auctorem esse rescivit, immemor aut infractor amicitiæ, ab ipso mihi paucos ante menses urbanissime ac instanter oblatæ, literisque ad alios suis, in quibus ego aliique cum titulo incomparabilium virorum salutari jubebamur, confirmatæ; non dubitavit ilico me, a quo interea nullo modo læsus fue-

fuerat, horribilem in modum diffamare, ac in me frequenter debacchari, quin & ad populum ex umbone vociferari, *Libellum Poireti de Liberorum Educatione publicis flammis per carnificem tradendum esse si omnia pacata esse velint.* Ubi vero compertum habuit Apologias a me aliisque nonnullis conscriptas esse, nec cæteroquin ignoraret in precio mihi esse celeberrimæ virginis Burignoniæ scripta, pro Concione prædicabat, *Se* (haud secus scilicet ac alter quidam Simson) *adversarios omnes suos confectos daturum cum maxilla asinæ Antoniæ Burignoniæ.* O acumen Doctorale, inventumque Pythagoreum vel centum asinorum mactatione dignum! a quo tamen abstinere potuisset D. Doctor si vel memor fuisset, *Professores Academiæ suæ* (a) *in Abel* adeo plumbeos fuisse, ut eos femina consilio & sapientia superaret; vel si saltem cogitasset, me non eous-

(a) *Cum Academiarum antiquitatem & auctoritatem voluisset olim D. Doctor evincere e loco* 2 *Sam.* 20: 18. *non sine sale & risu illi reponebatur in faceta quadam ad illum Epistola germanica, oportuisse igitur Academiæ illius* in Abel *Professores valde bliteos fuisse, illis siquidem stertentibus femina prodire debuerit ad vindicandam cum urbe Academiam* Abelitanam *ab imminente periculo, ibid. v.* 16. *&c.*

eousque bona mente destitui, ut controversiæ statum inverti, & pro libelli mei negotio, de quo agebatur, supponi quæstionem de scriptis aut sententiis alterius, de qua minime quærebatur, passus fuerim. Cujus incogitantiæ suæ eum pœnitere oportuit quando scriptum quoddam suum, mihi a se opponendum, ut ut in illo ea solum de virgine ageret, debuit e prelo subducere ac supprimere. Alios ejus innumeros, qui secuti sunt, quique augescunt indies & ingravescunt, scribendi, loquendi, agendi modos, æquitate non minus quam ratione destitutos, quibus vel de omnibus ei minus gratis maledicitur, vel ejusdem religionis ac ministerii socii invaduntur, vel Magistratui obsistitur, vel plebs ad partes prolectatur, qua veluti stipatus, nihil sibi permittere non possit; quis potis erit recensere? tametsi omnium recensu nequicquam sit opus ad agnoscendum eum, quem, veluti ex ungue leonem, e nonnullis abunde licet dignoscere, inter quæ illud haud parum eminet, eos scilicet, qui ejus affectibus non favent; quanquam præterea divinissimas docerent veritates, ab illo pro *hæreticis*, *hæresiarchis*, *Quakeris*, *Socinianis*, cum omnis generis conviciis odiose traduci

ci solere: quando vero rationibus eorum evidentissimis convincitur falsitatis in accusando ac maledicentiæ; tantum abest ut vel taceat, vel resipiscat, aut cum aliqua saltem verisimilitudinis specie ratiocinetur; ut potius clamores suos hæretificos inde animosius attollat, convitiisque conduplicatis omnium aures penetrantius obtundat. Verum enim vero, si Dn. Doctor existimet se comminationi suæ, *de adversariis suis asinaria maxilla debellandis*, hoc pacto satisfacturum esse, fallitur profecto: illi enim clamosis istiusmodi vociferationibus adeo non debellantur, ut ne iis territentur quidem. Interim ne contumeliarum non satis ore calamoque proprio spargeret Dn. Doctor, neve ab illis abstineatur convitiandi modis, qui, cùm viris ingenuis omnino sint indigni, è sola puerilis ætatis prave educatæ petulantia proficisci possunt, filium suum (puerum tenellum, quem virgis a maledicendo coërcere deberet) haud veretur adhibere ad ejusmodi indignam convitiorum plus quam puerilium promulgationem: unde quis jam mirabitur, si patri Theologo, proprium filium ad talia educanti, eique exemplo suo strenue præeunti, doctrina de *Christiana liberorum educatione*

tione idonea visa sit, quam totis viribus impugnaret; aliosque suos insuper *filios Jacobitas* (ita suos nominat auditores) odio adversus eam, non minus quàm contra ejus editorem, D. Pastorem Horbium, pertinaci conatu imbueret? quamquam hoc quoque inique & absurde: quid enim ad Jacobitas judicium aut negotium Pastoris alterius parœciæ, qui suis & satisfacit & charus est auditoribus, quemque nec audiunt, neque norunt satis Jacobitæ, uti de eo judicent? præsertim cum sint maximam partem opifices, adeoque & rerum ignari, ac de hæresibus imputatis non aliter quàm per affectuum vel manuum violentos motus decidere apti: qua quidem eorum ignorantiâ ac indole maligne admodum ad hoc abusus dicitur D. Doctor, eis dum concionatus est: „Hæreses ac venenum „quæ in *libello de Educatione Liberorum* „continentur, talia esse, ut si ab illis, „qualia sunt, bene nosci possent, ipsi ho„minem, qui ea ediderit, non diem „ferrent quin ex urbe lapidibus extru„deretur„. Unde boni illi & rerum istarum ignari opifices ineffabilium quarumdam ac incomprehensibilium hære-

sium

ſium pericula ſubeſſe rati, D. Horbium non ſolum affectuum ac manuum argumentis, lapidum ſcil. & opprobriorum telis publice ſunt aggreſſi: Sed & cum ejus Auditores, fautores, honeſtiſſimaque civium pars in Curia de negotio cum cœteris deliberaturi conveniſſent, Jacobitæ metuentes ne res à moderatioribus ac peritioribus aliter quàm e cœcis ſuis affectuum manuumque principiis judicaretur, eam ipſi manuariis ſuis ac impetuoſis argumentis decidere maluerunt; proindeque, quo etiam fidei ſimul ſuæ naturam per opera ſua, pro Jacobi præcepto comprobarent, arreptis ſcamnorum ſediliumque fragmentis cœteros effrænate pulſare, lædere, e Curia ejicere; tum decretum, quo D. Horbius urbe extrudatur, exaſciare, Magiſtratumque à ſe circumcinctum vi urgere uti decretum illud Jacobiticum haberet pro rato. Iſta an in futurum conſtitura ſint, declarabit tempus, & ſimul etiam utrum Jacobitarum ſuorum facinus ad eum modum, vel excellentiorem, pro concione laudaturus ſit D. Doctor, quo ante hac veterum opificum ſcriniariorum, Synagogam Judaicam, quæ Hamburgi eſt, eo quod à recentioribus fabris,

fabris, non vero a se, reparata esset, tumultuatim diripientium, deprædicavit ex umbone facinus, eos qui opus istud patraverant, operatoribus in vinea Domini annumerans: Videtur enim nullam numerosioris plebis ad se alliciendæ occasionem prætermittere velle. Quapropter novissimis ille civibus, qui ante complures annos e Belgio Hamburgum confugerant, illicque in cives, queis artificia sua exercere liceret, a Magistratu recepti erant, sese opponit, ut gratiam a Veteribus ineat Opificibus, qui obtensis privilegiis nescio quibus, sibi solis opificia exercere, alios impedire, eorumque opera diruere, licitum esse arbitrantur. Et quanquam Pastorum probissimi, DD. Horbius, Wincklerus, & unus forte atque alter alius, publice auditores suos dehortati sint ab illo agendi modo Antichristiano, quo miseros e persecutione profugos, subtractaque operandi licentia fame enecandos, persecutionibus quotannis vexant; id nihilominus optime scit D. Doctor cum Pastorali sua charitate conciliare, tum persequentium causam & si quæ privilegia, suscipere, laudare, ac ne per Magistratum (concel-

ſa aliis operandi venia) minuantur, recte admodum cavere;quo quidem pacto ipſemet ſi Magiſtratui ſuo obluctari velit, aut adverſus tabulas publicas ſcribere, vel aliud quidvis audere, ſtipatum ſeſe ac munitum caterva Opificum eum propugnantium ſecurus videat, quibus quidem dudum perſuaſit, ſe cum opificiis ſuis nequaquam tutos fore, ſi ſuos Paſtores, quorum munus veluti inter opificia primum ſit ſpectandum, a Magiſtratu coërceri patiantur. Ac ne ſibi in aliis quibuſcunque allectandis per omnimodam indulgentiam deſit, dum Collegæ quidam ſui a prophanis Comædiarum & Operarum (ut vocant) cœtibus, a bacchantium, item cereviſiariorum miniſtrorum orgiis & commeſſationibus, illic per vices conſuetis, veluti ab operibus Chriſtianos minime decentibus, dehortantur; ipſe omnia ea omnibus non condonat modo; ſed & publice protegit, & ſaluti ea minime nocere concionatur, viam adeo lætam, adeo latam ad cœlos pandens, ut diceres & ipſum eò cum pompoſa rheda ſua equiſque ſuperbis & ſpecioſe phaleratis introire velle. Quæ quidem ei, quantum libet & tentare &

exc-

exequi per me cœterósque liceat; modo tamen alios ille veritatemque ipsam salutarem non persequeretur rationibus ita perditis ac inauditis, ut necesse sit de eo ad salutarem cautelam præmoneri tum publicum ipsum, ne quando præjudiciis in malum se sinat abripi; tum ipsummet D. Doctorem, ne forte si quo cœpit pede perrexerit, evadat hoc nostro seculo in illustre iræ divinæ instrumentum in manu Satanæ, qui a nulla re æque abhorret atque a *Liberorum Christiana Educatione*: eos siquidem, qui provectæ ætatis sunt, moribusque pravis indurati, sciat in bonum vix posse inflecti, quamobrem de eis satis securus est: quando econtra teneræ mentes, si bene educantur, facillime ad bonum possint adduci, adeoque ab inimici cassibus evadere, tum regnum ejus, ubi adoleverint, totum destruere: id quod omni ope cum impedire annisurus sit Satanas, omni quoque ope id ipsum promovere debent quivis veri Cultores Numinis. Et hoc facere conati erant Editor Auctorque Libelli *de Educatione Liberorum*, unde tamen in D. Doctoris Mayeri, suorumque, offensam gravissimam propterea incurrerunt.

An jure merito, judicabit nunc facile quilibet mentis sanæ.

Ne vero quis cogitet ansam forte eis a me postmodum subministratam fuisse insuis aggrediendi, tumultuandi, conviciandi modis pergendi vel crescendi; subjiciendas duxi sequentes Epistolas duas, germanico idiomate ante aliquot menses evulgatas, præter quas nil, quod eos exacerbare possit, ea de re hactenus quidem edidi; in iis autem me magis conatum esse eorum animos delinire quam ulcerare, animadvertet lector, dum simul quoque multa illic reperturus est quæ obiter tantum in præcedentibus tetigi, quod ea in illis dudum tractata essent.

Deum ex intimis precor, ut omnes in viam salutis, gratiæ ac pacis suæ revocet; ut ad salutaris veritatis suæ promotionem omnia cedant; ut ii, quorum errata argui debuerunt, cum divino auxilio inde corrigantur; utque D. Doctor Mayerus cum suis, sequentem, qua conclusurus sum, e D. Cypriano admonitionem, e fonte charitatis Dei erga homines istiusmodi promanantem, cum fructu & emendatione legat atque perpendat.

(a) Ad

(a) Ad palmas & coronas ut tu pervenire etiam poſſis, qui fueras zelo & livore poſſeſſus, omnem illam maliciam, quâ prius tenebaris, abjice: ad viam vitæ æternæ veſtigiis ſalutaribus reformare. Evelle de pectore tuo ſpinas & tribulos, ut te Dominicum ſemen fertili fruge locupletet; ut divina & ſpiritualis ſeges in copiam fœcundæ meſſis exuberet. Venena fellis evome. Diſcordiarum virus exclude. Purgetur mens quam ſerpentinus livor infecerat. Amaritudo omnis, quæ intus inſederat, Chriſti dulcedine leniatur. Si de Sacramento crucis & ci-

(a) *Cyprian. de zelo & livore.*

bum sumis & potum, lignum quod apud Mara profecit in imagine ad saporis dulcedinem, tibi in veritate proficiat ad mulcendi pectoris lenitatem: nec ad medelam prosperandæ valetudinis labores. Unde vulneratus fueras, inde curare. Ama eos, quos antea oderas. Dilige illos quibus injustis obtrectationibus invidebas. Bonos imitare, si potes: si sectari non potes, collætare certe & gratulare melioribus. Fac te illis adunata dilectione participem: fac te consortio charitatis & fraternitatis vinculo cohæredem. Dimittentur tibi peccata quando tu ipse dimiseris. Accipientur sacrificia

tua

tua cum pacificus ad Deum veneris. Senſus atque actus tui divinitus dirigentur quando ea quæ divina & juſta ſunt, cogitaveris, ſicut ſcriptum eſt, *cor viri cogitat juſta, & a Deo dirigentur greſſus ejus.* Habes autem multa quæ cogites. Paradiſum cogita, quo Caïn non redit qui fratrem ſuum peremit. Cogita cœleſte regnum, ad quod non niſi concordes atque unanimes Dominus admittit. Cogita quod Filii Dei hi ſoli poſſint vocari qui ſint pacifici, qui nativitate cœleſti & lege divina ad ſimilitudinem Dei Patris & Chriſti reſpondent adunati. Cogita ſub oculis nos Dei ſtare, ſpectante

ac

ac judicante ipſo converſationis ac vitæ noſtræ curricula decurrere: pervenire nos tunc demum poſſe ut eum videre contingat, ſi ipſum nunc videntem delectemus actibus noſtris; ſi nos dignos gratia ejus præbeamus; ſi placituri ſemper in Regno, in hoc mundo antè placeamus.

AUCTORIS
Libelli de Liberorum educatione
EPISTOLÆ DUÆ
Ad AMICUM;

PRIMA, de D. D. Joh. Frid. Mayeri Admonitione adverſus dictum libellum:

ALTERA, de D. Mag. Joh. Vake ſcripto contra eundem.

JAC: III. ℣. 14-18.

Si Zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris; nolite gloriari & mendaces esse adversus veritatem.

Non est enim ista Sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.

Ubi enim Zelus & contentio; ibi inconstantia & omne opus pravum.

Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis, non judicans, sine simulatione.

Fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem.

AD
LECTORES.

AUctor Libelli de educandis liberis, etsi nullos opusculi sui adversarios exspectaverit, multo minus tamen ratus erat inter eos fore Dn. Doctorem Mayerum, amicitiam suam Amstelodami paulo ante humanissime pollicitum. Hinc ubi ille primum rescivit, libellum, cum Hamburgi ab hujus Collega editus esset Germanice, a Dn. Doctore immaniter impeti, eam litem nolebat suam facere, quod crederet tum Dn. D. Mayerum de Auctore esse inscium, tum adversus solum Editorem infesto esse animo. Ea propter mens erat, objectatis vel nullatenus, vel non directe respondere, ne oblatam videretur amicitiam lædere, ratus, Dn. Doctorem, quam primum Auctor ei innotesceret, ab impetu destiturum; nec non & satis esse ad libelli defensionem contra adversantes, & com-

mendationem erga probos, libellum ipsum si modo lectitarent, aut eundem scirent ab Ecclesiæ Augustanæ Ministro aliquoties defensum esse, & a Lipsiensibus cum approbatione atque (ut ajunt illi) ad Germanicæ nationis utilitatem *editum. At comperit paulo post, D. Doctorem, vehementius indies fulminantem, publice libelli Auctorem sibi cognitum esse, & nomine ejus indicato, libellum ipsius flammis per Carnificem oportere tradi, pronunciasse. Et tunc quidem demum credidit auctor tempus esse non loquendi solum aut respondendi; sed etiam cunctis detegendi veras harum contentionum caussas, quibus sub Religionis ac sacrorum pallio, id agitur, ut ad exsequendos Ecclesiastarum quorumdam privatos ac minime pios affectus, probi possint induci.*

Constat palam D. Mayerum alieno esse animo ab iis qui inter suos circa rem Religionis sunt moderatiores, præprimis a Dn. D. Spenero amicisque ejus, quippe qui (ne caussæ dicantur aliæ) sategerant,

ne

ne Inquisitionis quoddam genus, quo ante aliquot annos præscriptis formulis ac juramentis Collegas constringere intenderant Hamburgenses Ministri, illic prævaleret. Erat autem inter cassæ Inquisitionis obsistentes Dn. Horbius, idem & D. Speneri affinis. En causæ plus satis ut is odiosus esset D. Mayero, infensum animum minime quoque dissimulanti quoties id occasio ferebat: paucos enim menses priusquam in has lites erumperet, ipsus Amstelodami de D. Horbio Auctori non sine ingenti affectu loquebatur veluti de hypocrita, & superbo, atque ab eo quod Auctor boni de illo tenebat, prorsus alieno. Quæ cum ita sint, non poterat ergo D. Doctor, odio totus scatens, quin omni studio occasiones nocendi Dn. Horbio quæreret. At quanam juris aut æquitatis specie? siquidem (pace Dni. Doctoris) Dn. Horbius non minus animi quam vitæ integritate præditus sit? Scilicet una isthæc via supererat. Exploranda fuit omnis occasio; omnisque actio Viri, ut ut op-

optima, sugillanda, si pote ad rem detorqueri poßet. Ecce autem accidit interea Libellum de Educatione Liberorum *a Viro illo pio ad gloriam Dei animarumque salutem (quod & Lipsiæ faciebant) promulgari. An in eo peccaverit, quod libellum non prius censuræ D. Doctoris & Ministerii subjecerit, cum præter jus Episcopale etiam copiam sibi forte competere putet libros permittendi aut prohibendi, haud equidem scio. Illud scio, D. Mayerum credidisse opportunam eo ipso datam esse occasionem odio, quo in Dn. Horbium æstuabat, satisfaciendi. Verum nec libelli sola distributio speciosum satis præstabat obtentum quo Magistratus & populus adversus insontem Pastorem concitarentur. Quærantur ergo prætextus alii. Quinam vero illi? Religionis vindicanda puritas ac veritas. Egregie! Hoc capistro poßint vel omnes constringi modo solerti id manu regatur, alte sonantibus verbis, urgeatur, dißimuletur privatus qui subest scopus, confundantur in-*

interim imis summa & quadra rotundis ne quis veras rerum causas subolfaciat: tum praeterea alii, quotquot poßunt, ad ejusmodi vociferationes ac scriptitationes alliciantur. Clarius. Dicatur, scribatur, clametur e suggestis, id anniti Dn. Horbium, ut omnis generis hæreses in Religionem inferantur. Qui vero istud? & quid hoc cum Libello nostro? Optime. Dicatur ipse libellus, a Dn. Horbio editus, hæresibus plenissimus. Clangatur strenue, Enthusiasmum, Quakerismum, Pelagianismum, Sabellianismum, Socinianismum, Papismum, Puritanismum, Arminianismum, Anti-Christianismum, Diabolicismum, & quid non? ei inesse. Ecce, Salva res est! Ista siquidem plura sint quam opus habeat ad impellendum Magistratum ac populum, quo Editorem talis libelli officio suo Pastorali imo & urbe cum infamia excludant; aut saltem libellum ad ignem damnent; quod tamen in Editorem recideret: facile

quippe cuivis persuaseris, librorum flamma dignorum Editorem, ipsum esse dignum qui neque in Officio concionandi diutius toleretur. Hoc ubi effectum fuerit, en Dn. Doctoris affectui animoque vindictæ privatæ cupido splendidissime satisfactum, idque per ipsum Magistratum locique probissimos, se interim Deo inservire credentes, dum tamen re vera nil aliud egerint quam turpissimis unius atque alterius affectibus ministrare, & quod vindictæ occulta libido suggesserat, palam implere.

En, Amplissimi Domini Hamburgenses, quo vos Dn. D. Mayerus suique socii vellent abreptos! idque etiam hinc luce clarius apparet, quod Dn. Horbius scripto licet plus satis testatus sit se ab omnibus erroribus, quorum vel ipsum, vel libellum, volunt habere suspectum, abhorrere, id tamen Dno. Doctori sedando non satis est. Etcur, nisi quod non in errores, sed in personam D. Horbii infensus est? Ad libellum ipsum quod at-

attinet, pro certo habeant, odium istud vatinianum illo non nisi in prætextum abuti, quandoquidem alio destituatur. Atque nisi hoc unum tenebras animo ejus offunderet, Libellus vel D. Doctore conscio ac judice, declarandus esset non modo ab omni hæresi alienissimus, sed & omni solida ac Christiana & minime controversa veritate abundans; ceu quivis rectius e conscientiæ sensu, quam e Theologorum corrupta pravis affectibus sententia judicare poterit. Verum, cum pro tempore alia non suppeterent D. Doctori media in perditionem Viri boni impendenda, necesse fuit in detestandas hæreses ab eo detorqueri solidissimas quasvis veritates, ipsissimet illis hæresibus vel maxime contrarias.

Id manifestius & per partes perspiciet quisquis sequentes Epistolas legere dignabitur. Scripsit eas ipse libelli Auctor, qui pro operæ fructu desiderat, ut inde caveant Lectores, ne se contra ullum patiantur abripi a quoquam, sanctissimis

licet obtentibus divinique Zeli specie palliato, ac nihil nisi puræ Religionis defensionem crepante. Libet hinc quoque non sine stupore & lacrimis conqueri corruptionem eo usque in Sanctum locum penetrasse, ut vel ipsi Ecclesiastici affectibus suis iniquissimis gratificandi ergo, Evangelicas veritates non modò] nulla veneratione suspiciant; sed neque vereantur pro hæresibus ea scripta ebuccinare, quæ nil aliud quam easdem veritates salutiferas complectuntur atque commendant. Deus iis, nobisque omnibus, dignetur esse propitius!

EPI-

EPISTOLA I.

De Dn. Doctoris MAYERI festina admonitione,

Adversus libellum de Educatione liberorum,

Clarissime ac Honoratissime Domine & Amice,

Gesta apud Hamburgenses ex occasione libelli *de Liberorum Educatione*, Germanice sub titulo, *Prudentia justorum* editi, serius rescivi; serius libellum ipsum cum *Monito* adversante Dn. Doctoris Joh. Friderici Mayeri, accepi, simul & *Epistolam* aliquam defensoriam *Evangelici* cujusdam alius *Ecclesiastæ*, mihi casu exhibitam, perlegi, quæ sola licet dispellendis difficultatibus mihi sufficere videatur, dicam tamen, quia id cupis, quæ mihi circa hæc in mentem venerint, circa quæ haud paucos mecum etiam concordes, pro certo ducito.

Li-

Libellus, quia ſcopum habet cum Evangelio communem, homines ſcilicet, eoſque a teneris, abducere a ſe corruptis ad incorruptum Deum, eorum Creatorem, Redemptorem ac Sanctificatorem, idque per vera abnegationis ſui media, divinarum autem rerum, & facultatum animæ noſtræ circa eas exercitium ac uſum; non poteſt ſane non approbari eatenus utroque pollice a quolibet probo, ſi modo affectibus pravis ac præjudiciis ſit liber. Cui rei probandæ quia lectio libelli, qui brevior eſt, ſatis eſt; ea cuivis rem experturo ſolùm eſt commendanda.

Sed quia *impedit ira animum ne poſſit cernere verum*, hinc evenit ut ſi quis lector in libri alicujus Editores aut fautores irâ percitus eſſet, eiſque male vellet; non mirum eſſet ſane ſi quæcunque optima & veriſſima fuiſſent ab eis producta, peſſima ipſi ac falſiſſimâ viderentur; aut ab eo in malam partem detorquerentur. Id evidenti ſeculorum omnium experientia plus ſatis conſtat. Quævis vera & ſacra, Chriſtus ipſe Sanctique ſui, Dei & proximi amor, dilectio paxque Sanctior, non a quovis tantum; ſed & ab Eccleſiaſticis,

cis, dum Zelum quidem veritatis ac Dei nomen & causam creparent, attamen omnia affectui suo litarent, non semel fuere & proscripta, & eliminata.

Scriptorem autem *Moniti* in libellum eo in casu, ea in dispositione esse, nedum ipse dissimulet, fatetur aperte, quando Virum a longo tempore non minus Christianæ doctrinæ nomine, quam ob pietatem & charitatem omnibus probis ὁμολογουμένως undique probatum, Dn. D. Spenerum, initio declarat se ira & odio prosequi, ac chartis etiam inimicis sibi esse prosequendum: nec solùm eum, sed & omnes ejus fautores ac amicos: inter quos cum Editorem libelli, de quo agitur, annumeret; quid aliud ea, quæ in libello verissima sunt atque optima, ipsi videri debuerunt, quàm odiosa, hoc est, falsa ac mala? idque eo vehementius si isto pacto consequi poterit, ut quos odio prosequitur, illi hoc pacto lædantur, & damno forte aliquo conspicuo possint affici?

Hæc una ac vera causa esse videtur cur Dn. Doctori prava sint & proclamentur ea, quæ in libello jam ante aliquot annos idiomate alio in publicum emissa,

&

& omnibus probitate & doctrina ubivis conspicuis comprobata, is ipsemet, opinor, approbasset, si solum eadem a viris ipsi non odiosis, & cum circumstantiis ipsius auctoritatem agnoscentibus, fuissent publicata.

Viro ita composito, ut libellus odiosus idcirco fuit, ac propterea *omnis generis hæresibus erroribusque perplenus* appellandus, nec non *seductitius*; eadem quoque consecutione libelli Auctor *hæreticus* nominari debuit (pag. 9). quarum denominationum quandoquidem Dn. Doctori honestum non fuisset pro causa adducere mentis suæ affectus modo dictos, iramque suam; prætextus idcirco aliqui in causæ speciem erant conquirendi, quos tamen nequidem sine morbi indicio, sine affectuum & malevolentiæ violentis motibus, potuit in medium proferre.

Eos prætextus libet paucis expendere, tum Dn. Doctoris gratiâ, is si forte in charitatis & pacis elementum vellet se recipere, (extra quod nil circa hoc ab eo erit exspectandum;) tum maxime propter illos qui salutis suæ cupidi, nolent se participes reddere tanti peccati atque est innocentes viros, ipsamque veri-

 tatem,

tatem, criminari, judicare, condemnare, seque adeo ipsos reddere obnoxios sententiæ ac condemnationi Christi, declarantis, *In quo judicio judicaveritis, judicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Item, *qui dixerit fratri suo, raca; reus erit consilio: qui autem dixerit, fatue; reus erit gehennæ ignis.* Matth. cap. 6. & 7.

Quod libri Authorem appellet *hæreticum* Dn. Doctor, id equidem nullo fulcit prætextu: affirmare in ejus libro omnis generis errores ac hæreses inesse, non sufficit: quamvis enim inessent, si quis tamen errores ac hæreses vel inscius teneret; vel, admonitus, paratus foret emendari; is omnium Theologorum consensu inter hæreticos numerandus non esset, nisi ab eo qui & charitati valediceret, & se calumniæ culpa reum constitueret. *Hæreticum* faciunt tria simul concurrentia, 1. Error fidem & salutem in fundamento evertens: 2. monitio prævia & convictio de errore: &, 3. pertinacia istiusmodi errantis convicti. Atqui cum nullum horum requisitorum circa libelli Auctorem præcessisse liquidum sit, dicere eum hæreticum, convitium est,

Charitate ac veracitate Christiani Theologi prorsus indignum, & a Christo, Matth. 5: 22. summopere condemnatum.

Quid quod e libri hujus lectione evincatur eum ne posse quidem hæreticum esse? Omnis hæresis ab humana ratione corrupta, ideis pravis, judiciisque perversis proficiscitur. In libello autem non semel commendatur, hominem circa divina corruptæ rationi suæ, ideis judiciisque propriis, non debere pertinaciter adhærere: sed eis tanquam crassis, infirmis, imperfectis diffidere; atque a Deo lumen verum & gratiam humiliter ac ardenter postulare: qua in dispositione quisquis vere fuerit, impossibile est eum esse hæreticum; siquidem Deus verax promiserit se ejusmodi petentibus largiturum id quod petierint, spiritumque suum bonum, (Matth. 7: 7. &c. Luc. 11: 13.) qui est *Spiritus veritatis*, docetque omnem veritatem. Joh. 16: 13.

De Hæresibus quas Dn. Doctor prætendit in libro contineri, ait (p. 9.) *illic undique perspici Spiritum hæreticum Pelagianismi, Papismi, Socinianismi, Quakerismi, Arminianismi*, & quid non præterea? Age siquid ejusmodi libello vere inesse osten-

di

di possit; Spondeo, Auctor, id omne me ex animo publice esse revocaturum. Videamus ergo quænam ad id ostendendum media a Dn. Doctore adhibeantur.

De Socinianismo, Arminianismo, Quakerismo, videbimus postmodum. *Pelagianismi* accusationem ne verbulo quidem colorat Dn. Doctor, quanquam sciat apud nos perinde non esse atque apud nonnullos Casuïstas, quibus auctoritas gravis cujuspiam auctoris pro omni ratione sufficiat. Sed quæso, quî de Pelagianismo suspectus esse possit libellus in quo expresse legitur, p. 6. *Veram vivamque Dei* N. 3.
cognitionem ab uno Deo ingenerari posse, dum ille Spiritum suum bonum, gratiam lucemque divinam cordibus insinuaturus est. p. 7. *Id* Ibid.
omne malum esse quicquid sine illo, sine ejus gratia auxilioque facimus. p. 8. *Eum esse omnis* N. 5.
boni fontem, qui animam efficiat bonam, ad bona facienda potentem, sapientem, virtutibus ornatam, justam, veracem, &c.
p. 9. *Nos sic esse per peccatum depravatos,* N. 6.
ut nisi Deus, sola causa omnis boni, animis nostris illabatur qui desiderium nostrum, intellectum, lætitiam item praxinque nostram adjuvet, nil unquam recte simus facturi.
p. 11, 12. *Propria hominis desideria, omnia* N. 10.

esse mala, vitiata, ac originem omnis mali: prout e contra, solum desiderium, unaque Dei voluptas, omnis boni scaturigo est.
N. 12. p. 13. *Hominem ex se ipso ac sine Deo nihil boni facere posse, omniaque nostra deside-*
N. 13. *ria propria tantummodo mala esse.* p. 14. *Nos vere esse nihil, ac creaturas iniquas & malas.*
N. 16. p. 15. *creaturas quæ ex se ipsis non tantum sint nihil, sed & malæ, & ipso nihilo pejo-*
N. 17. *res, & quæ nil mereantur.* p. 19. *Sine Dei continua bonitate nos totamque rerum universitatem in confusionem inque perditionem singulis momentis lapsuros; veluti vasculum fragile nisi continuo fulcro sustineretur, caderet ilico, ac frustatim comminueretur.*
N. 18. p. 20. *Postulanda esse à Deo gratiam suam, Spiritum suum bonum, sui cognitionem, solidam virtutem, cor sincerum, humile, obsequens, mansuetum, rebusque contentum quibusvis, ac erga Dominum tenera gratitudinis*
N. 21. *affectu præditum.* p. 21. *Nos esse gratia & bonitate Dei indignos.* p. 24. *Petendum a Deo cor humile, utque non credamus nos ullo alio meliores, sed infra omnes nos abjiciamus. . . . Nos nihil promereri nisi infernum: proinde minima omnium esse meritis nostris potiora.* p. 25. *Postulandum esse a Deo*
N. 22. *ut nutriat animas nostras gratia ac dilectione sua.*

sua. p. 32. *Intellectum* (quoad divina) *in omni homine ab admisso peccato esse prorsus occlusum: nos & esse & nasci ad divina prorsus cæcos: solum Deum posse sanare, aperire ac illuminare mentium nostrarum oculos, quò res spirituales cognoscamus. . . Nunquam nos posse divina cernere nisi Deus reddat animæ spiritales oculos, nunc quidem effossos.* p. 34. *desiderandum esse a Deo ut oculos mentis nobis aperiat, & divinum concedat lumen, quibus divina perspiciamus.* p. 36. *Homines universi etiamsi de rebus divinis cogitarent, ratiocinarentur, dissererent, quantacunque etiam virium ingenii sui contentione: nequaquam tamen propterea vel Deum ipsum, vel divina ulla noscituros. . . Debere a Deo mentibus alios oculos, aliud longe lumen subministrari atque illud est quod a propria nostra activitate procedit: quæ quidem donec abfuerint rationem humanam omnem ridendarum chimærarum, merorumque hominis cæci figmentorum officinam esse.* p. 37, 38, 39. *Ideas, repræsentationes ac discursus rationis nostræ de Deo rebusque divinis, nullatenus posse nobis vera lumina veramque virtutem impertiri, neque etiam animis solidi quicquam nutrimenti viriumque suppeditare, quibus divinam vivamus*

N. 30.
N. 31.
N. 33.
N. 34.

 vitam,

vitam, divinam exsequamur voluntatem.

N. 35. *Humanam rationem sine Dei gratia ejusque supernaturali lumine, quempiam cœcum esse, qui rerum quas neque vidit unquam, neque videre potest, inanes tantum imagines effingat.*

N. 39. p. 44. *Solum Deum esse bonum ac sapientem: nos autem a nobis esse meram impotentiam, ignorantiam, stultitiam, ac malitiam;* & totidem alia, quæ, ne libelli dimidiam ferme partem describam, prætermitto, hacce una contentus prolixiori citatione, quæ tum pro cœteris articulis exempli loco sit, tum accusationem gravissimam de Pelagianismo, omnium teterrima hæresium, iniquissimam esse, ostendere possit. Nam post luculenta adeo testimonia tot & tanta, nec minora omissa, cuinam quæso in mentem venire potuisset, qui affectibus non esset obtenebratus, libellum esse refertum Spiritu ejusmodi hæreseos, quæ in eo consistit, ut hominis corruptio ac impotentia, divinæ vero gratiæ ac lucis intus operantis veritas & necessitas dissimulentur atque negentur.

Hic obiter annotabo, optandum fuisse ut Dn. Doctor sibi magis in accusando attendisset. Hic de *Pelagianismo* libellum ac-

accusat, alibi de *Enthusiasmo*: quæ accusationes simul subsistere non possunt. Nullus Pelagianus potest esse Enthusiasta; nec ullus Enthusiasta Pelagianus: nam Pelagiani operationes internas Spiritus Dei negant, quas Enthusiastæ sibi, (etsi male) in omnibus arrogant. Ergo idem facit Dn. D. ac si aliquem accusaret, quod esset simul avarus & prodigus, ater & albus, lethargus & insomnis. Verum, sic res se habent, ut qui *festinanter* scribunt, ut Dn. D. non semper tempus habeant prospiciendi ne ponant contradictoria. *Canis festinans*, ut est in Proverbio, *cæcos parit catulos.*

Papismum quoque (ut loqui amat) nullo illic commonstraturus est argumento, siquidem a quolibet adverti possit, in libello datam esse operam ne ulla ex iis quæ inter Catholico-Romanos atque Protestantes controversa sunt, interferentur. Quod si vero ob nonnulla ex Catholico-Rom: libris assumta ac laudata, propter veritates omnibus receptas ibidem contentas, idcirco Papismi conviciosa larva sit alicui impingenda; Theologorum ac Christianorum nullus erit non solum ab ea, sed nec a Judaïsmi, aut etiam

ab Ethnicismi titulo liberandus. An quia veritates vel in hostibus sunt, ideo illæ contemnendæ sunt ac repudiandæ? Si hoc ita sit, ergo hominum hostilitas atque odium veritati præponenda erunt, veritasque propter animositatem ac inimicitias rejicienda ac condemnanda: quo sane principio Dn. Doctor hoc in toto negotio processisse videtur.

Sed forsan probationis loco erunt quæ ibidem sequuntur, in libello *fundamentum fidei salvificæ*, Christum, *cum suo Merito, vel prorsus taceri, vel frigide tantum proponi*. p. 9. Atqui illud *vel, vel*, se ipsum subvertit: perinde enim est ac si dicat, Christum cum suo merito illic vel non proponi, vel (quod contrarium est) proponi. Imo, hoc ipsum est, proponitur: quod autem id dicat *frigide* fieri, epitheton est animi affectum non benevolum solummodo contestantis. Verba libelli
N. 44. sunt, pag. 50, 51. ubi de secunda Symboli Apostolici parte sive de Jesu Christo agitur: *Deum assumsisse humanam nostram naturam, vixisseque, & mortuum esse inter nos, ut veniam malitiæ nostræ, ac gratiam divinam nobis mereretur* &c. Cui addenda sunt ex laudata Rusbrochii Ora-

tione

tione loca luculentissima, inferius subjicienda.

Nihilominus tamen addit Dn. Doctor, (p. 10.) in libello 1. *duci homines ad justitiæ propria pannum sordidatum.* 2. illic *justitiam Christi prorsus oblivioni tradi.* 3. *impotentiam bonorum operum ibidem taceri.* 4. *damnabilis infirmitatis seu impotentiæ nostræ cognitionem non urgeri*; uti *neque* etiam, 5. *meriti Christi necessitatem.* Rogantur quotquot memoria aliqua aut oculis pollent, ut ex modo allegatis locis judicent, an vel meriti Christi necessitas, vel agnitio impotentiæ maximæ tum nostri, tum nostrorum operum, (non autem operum Dei in nobis) taceantur aut non commendentur; aut an in homine (de tanta impotentia modò convicto) propria justitia stabiliatur, justitiaque Christi oblivioni tradatur, dum tamen hæc conceptis verbis exstent pag. 54. *Deus Filius* N. 47. considerandus est *ut justus justitiæque principium, qui ut nos per peccatum injustos, justos redderet, carne nostra indutus sit.* & pag 8. Deus animæ inhabitans dicitur N. 5. eam *reddere justam.* Quoniam autem justitia Christi, (quæ Apostolo etiam dicitur *justitia Dei*, Rom. 10. 3.) bonorum

eſt maximum, maximaque Dei gratia; quoties igitur Deus in opuſculo commendatur tanquam omnis boni atque omnis gratiæ auctor & fons; toties homines a juſtitia propria ad juſtitiam Dei ac Chriſti implicite adducuntur, etiamſi vocabulum illud explicite ibi non exſtaret, quod ne ſemel quidem in totis quibuſdam Apoſtolorum Epiſtolis exhibetur, qui tamen nequaquam dicendi ſunt a Dn. D. Juſtitiam Chriſti, fundamentumque adeo fidei, oblivioni prorſus tradidiſſe; Siquidem illi ubique juſtitiæ Chriſti meritique ejus ſubſtantiam atque effecta, implicite ſatis comprehendant.

Jam libet ſpecialiores Dn. Doctoris prætextus, libello condemnando obtenſos, inſpicere. Eorum ille decem adducit, præter duos alios ex Rusbrochii precatione deſumptos.

I. Prætextui primo anſam ſuppeditant
N. 3. libelli verba pag. 6. *Id mature, & quoad fieri poteſt teneris animis eſt inculcandum, quicquid legamus, quicquid audiamus in cœtu aut extra cœtum, quantumcunque ſtudeamus, meditemur, ratiocinemur, ea non poſſe per ſe ipſa nobis vel minimam dare ſcintillam veræ ac vivæ cognitionis Dei; ſed id ſolum*

solum a Deo fieri posse, quando Spiritum suum bonum divinamque gratiam ac lucem daturus est cordibus humiliter ac instanter precantium. Weigeliana hæc esse ac Schwenkfeldiana, verbumque Dei minime decentia, exclamat Dn. D. p. 11. allegatque ex Scripturis multa, quæ verbi divini efficaciam in mentibus bene dispositis attestentur. Sed quid hæc ad rem nostram? Neutiquam agitur hoc in loco de ipso verbo Dei, ejusque vi ac efficacia; sed de actibus nostris legendi, audiendi, studendi, ratiocinandi, deque iis in & PER SE consideratis, hoc est, physice consideratis, & prout sunt actus solius creaturæ peccatricis, ab actibus Dei, & a gratiosa ac bona mentis dispositione separati, quales nunc, eheu, plus nimio in omnibus fere deprehenduntur. Tria circa verbum Dei occurrunt: 1. litera Scripturæ; sive sonus vocis: 2. efficacia, sive operatio Dei per lumen ac amorem: 3. Activitas intellectus humani, ideas & ratiocinia excitantis. Ad primum recipiendum sufficiunt facultates oculorum vel aurium, sine quibus id non admitti posset. Ad alterum admittendum opus est facultate ardentis desiderii, sive

cordis precantis atque humilis, ſine quo, efficacia verbi divini luminoſa ac viva non admittitur: At tunc ratio corrupta ſeu intellectus humanus ei ſubſtituit actus ſuos meros, ideas, opiniones, ratiocinia, lumine ac amore Dei deſtituta, qualia reperiuntur in doctis impiis. Certe ejuſmodi actibus corruptis luminoſam ac vivam Dei cognitionem effici, pelagianum eſſe fatebitur, ni fallor, ipſe Dn. Doctor, mentemque adeo meam veram, ipſemet, niſi Pelagianus velit eſſe, comprobabit; quæ etiam inde patet, quod hæc inculcanda dicam ex occaſione loci Matth. 11: 25, 26, 27. ubi Chriſtus ait, *Nemo novit Filium niſi Pater; neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*, cum prius dixiſſet, *Patrem abſcondiſſe hæc a ſapientibus & prudentibus*, qui ii ipſi ſunt quorum exercitia frequentiſſima, erant externæ Scripturarum lectiones & auditiones, rationis vero ſuæ ſtudium & actus ratiocinativi, cum quibus tamen remanebant, teſte Chriſto olim, atque hodierna experientia in ſimilibus, cœciſſimi, veræque cognitionis Dei ignariſſimi. A quo pernicioſo ſtatu ut declinent mature homines, monet libellus,

bellus, ne a teneris confidant actibus suis humanis ac corruptis circa sacra; sed ad Deum cum bona humilique dispositione mentis, recepturæ in se efficaciam Dei operantis ac loquentis; recurrant, quoties sacra leguntur, audiuntur, tractantur. Verba mea sunt, p. 73, 74. *Incul-* N. 83. *candum esse liberis, ut reverenter & attente veritates divinas sive privatim seu in Templo audiant; neve credant se Deo cultum exhibuisse quod eas simpliciter audiverint, aut memoriæ mandaverint: sed & orandum esse Deum ut earum det illis intelligentiam veram, easque vivificet in corde humili, summisso, obsequente.* An igitur oportuit tam egregia monita convitio Schwenkfeldianismi ac Weigelianismi a Theologo Christiano compensari? Videat, quæso, ipsemet has easdem veritates pluribus in Dn. *Arndii* lib. I. de vero Christianismo, capp. 36, 37, 38. demonstratas; ubi ostendit vir egregius, *eos qui Christo cor suum non tradunt neque ei vivunt, etsi externam Scripturæ literam possideant, illius tamen vi ac cognitione verâ non modo carere; sed & in tenebrarum & errorum ac hæresium* abysso ac fonte adhuc jacere.

II, Prætextus alter. Ex pag. 14. hæc N. 12. pro-

producuntur, quæ, ubi & cætera citanda, ad verbum exprimam. *Utinam liberi mature ac perpetim ad hoc* (humilitatem ac sui contemptum) *assuefierent, pro eo quod e contra educantur modo prorsus antichristiano ac diabolico, dum eis & privatim, & in scholis, & ubique, laudum toxicum mortiferum in cor instillatur, unde misera enascitur superbia, inimicos Dei eos efficiens &c.* Hæc Diabolo, Sanctitatem simulanti, a Dn. Doctore (p. 12, 13.) tribuuntur, & *diabolica* atque *antichristiana* exclamantur; quibus opponit, a Christo laudatum fuisse Johannem, laudandos in ultima die sanctos; a Paulo itidem pios & morigeros, quibus scribit, laudari &c. quæ omnia prorsus sunt extra oleas. Improbo ego eum morem, quo homines corrupti infantibus, in quibus corruptio emergit, ne dum devicta sit, laudibus intempestivis eam inspirant mentis pravam dispositionem, ex qua Superbi fiant, & ab humilitate removeantur. Hisce, (quæ an diabolica & antichristiana asseverare velit adhuc Dn. D. ipse viderit) opponit, sanctos a sanctis esse tamen laudatos & laudandos. Quid hoc ad rem? Hoc-ne est, corruptos a corruptis ad corruptionis

nis incrementum laudari? Equidem non negaverim, quin juventus tempestive ac discrete interdum possit laudari, si nempe dona ac gratiæ Dei in ipsis laudentur, ut ii inde Deo retribuant gratias, honorem & gloriam, sibi vero humiliationem; sic ut cum sanctis coronas suas ad pedes Dei projicientibus dicant, *Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam & honorem & virtutem, quia tu fecisti omnia.* Apoc. 4: 11. Et, *Non nobis, Domine, non nobis; Nomini tuo da gloriam.* Psf. 115: 1. At laudare liberos quando patet eos sese idcirco elevaturos; atque insuper laudes terminare ad eos, non ad dona divina eorumque datorem; & præterea de futilibus atque nugacibus eis laudes, ut fere semper fit, dicere; id sane vereque antichristianum est, & omnino diabolicum, ut pius quoque ostendit *Arndius* in capite ultimo libri de vero Christianismo, & passim alibi. Quid, quod quotquot serio ad Deum convertuntur, omnes laudes, ob fragilitatis & indignitatis suæ sensum, vehementissime refugiant, hancque viam omnibus sese abnegaturis serio & sollicitius commendent? Sed quid prima solidæ pietatis rudimenta adeo sollicite defendam?

III.

N. 22. III. Prætextus tertius. Dixeram (p. 25.) *Infantes doceri posse aliquot orationes verbales, præcipue vero Orationem Dominicam, cui alia quædam e Rusbrochio precatio possit etiam adjungi.* Hîc conclamat Dn. Doctor, (p. 14.) *rem horrendam!* rem *antichristianam!* rem *qua animæ in periculum sint præcipitandæ!* Ecquî vero hoc? Scilicet, 1. hac phrasi, *Orationem Dominicam doceri* POSSE, statuitur, Orationis Dominicæ inculcationem esse indifferentem, non autem necessariam: *posse quidem doceri; sed posse etiam omitti:* hac enim voce, POSSE, res faciendas designari indifferentes. Quæ vero hæc est circa verba cavillatio, non minus futilis quam aperte falsa! Nam & usui universali, & fundamento vero, superstrui potest hæc generalis de hujusmodi loquendi formulis regula: scil: *Quando res aliqua debita ac necessaria aut nondum facta est, aut omissa fuit, ob impotentiam aliquam naturalem in subjecto sive agente seu recipiente; postmodum vero impotentia illa tollitur; tunc proprie dicendum est rem* POSSE *fieri*, opposite ad impotentiam præcedentem. Ex: gr: Pastor aliquis ac Pater familias ob morbum omisit Ecclesiæ ac domus suæ curam habere; domestici vero

ejus

ejus ab eo mandata de eis quæ agant, postulare; & auditores eum audire: impotentia morbi sublata, nonne dici solet, idque bene, eum jam *posse* suæ Ecclesiæ ac domui prospicere; & auditores *posse* nunc eum audire, ut & domesticos *posse* ab eo directionem postulare? An hoc loquendi modo significabitur res eas esse indifferentes & non necessarias? Infinita omnino istius loquendi modi exempla proferri possent. Atque hinc est, quod cum infantes statim a nativitate non possint doceri orare, ob naturalem virium suarum impotentiam; simul ac ista impotentia evanescit, tunc dicendum sit vere ac proprie, *posse* eos doceri Orationem Dominicam aliasque. Quid quod Scriptura etiam hac voce utatur in eis quæ a tali impotentia naturæ non sunt præcessa? Ex. g. Marc. 14: 7. *Semper pauperes habetis vobiscum, & cum volueritis,* POTESTIS *illis benefacere.* Hic-ne proponit Christus tanquam rem indifferentem & quæ omitti possit, τὸ *benefacere pauperibus,* cum tamen ex hujus rei omissione aut praxi judicium gloriæ aut gehennæ sit olim pronuntiaturus? Sic. 1 Thess. 3: 9. *Quam enim gratiarum actionem* POSSUMUS re-

retribuere Deo pro vobis, &c? Hîc-ne etiam Paulus rem adiaphoram, & quæ omitti possit, vult designare? Omitto plura. 2. Subjungit Dn. D. *horribiliter ac contra honorem Christi*, *precationem Rusbrochii adæquari Orationi Dominicæ*, dum dicitur, *Dominicæ precationi posse addi Rusbrochii precationem*. Ubi observandum, Dn. D. hîc in suam ipsius glossam agere. Nam si, ex ejus principiis, τὸ POSSE *aliquid*, denotat rem adiaphoram, & quæ possit omitti: Ergo, ex eo quod dicitur *Orationi Christi* POSSE ADDI *Orationem Rusbrochii*, concludere debuit, per suum principium, hanc Orationem Rusbrochionam haberi pro re adiaphora & accidentali ad Orationem Christi, cujuscunque demum hæc habenda sit dignitatis. Dici autem aliquid alicui rei *indifferens* & accidentale, ac, hoc ipso dici eidem rei *par in dignitate*, manifeste pugnant. Ergo Dn. Doctoris accusationes sese invicem destruunt ex suis principiis ac fundamentis. Non putem opus esse præterea monere, ea ex usu omnibus communi non idcirco ejusdem dignitatis æstimari quæ aliis dicuntur adjungenda, aut quæ de facto adjiciuntur. Cum institutores suis commendant

mendant discipulis, ut dum precantur, orationi Dominicæ addant aliquot alias, aut eam aliis adjungant; vel cum ipsimet Pastores hoc publice agunt; an idcirco Orationi Dominicæ illas alias adæquant, & adæquandas commendant? Pudet sane ejusmodi nænias serio recensere.

Quæ de Rusbrochio interserit Dn. Doctor, suo loco examinabimus.

IV. Prætextus quartus. Ex his libelli verbis, pag. 26. *Plurimos Davidis Psalmos liberis ediscendos proponi posse, modo simul moneantur, imprecationes quæ illic fiunt in inimicos nostros, quorum exterminatio a Domino postulatur, spirituali modo esse intelligendas, de veris videlicet animarum nostrarum inimicis, qui peccata & vitia nostra, propria voluntas, proprius amor, nostra superbia ac vanitas, verbo, vetus noster homo sunt, quorum interitum & destructionem à Domino petere debeamus. Alioqui Psalmos nobis in venenum verti si quæ sunt ibi imprecationes, eæ in proximum, qui nobis amandus est, dirigantur.* Ex hisce Socinianismi & Arminianismi spiritum, omnes Religiones tepide tolerantem, tribuit mihi Dn. Doctor, uti & Scripturarum petu- *N. 23.*

lantem depravationem, (pag. 16. &c.) Ipſe vero econtra, imprecationes haſce vult in homines hæreticos ac Seductores contorqueri. Atque adeo, pro Dn. Doctoris Mayeri Chriſtiana mente, liberi ſic erunt inſtituendi, ut ex Pſalmis diſcant precari in eos, quos quidem pro hæreticis ac Seductoribus ſui Doctores eis indicabunt: hoc erit ergo in Auctorem & fautores libri de Educatione Liberorum, item in Spenerianos & Calixtinos, ne dicam in Calviniſtas, Pontificios, cæteroſque, quorum exterminatio, & in abyſſum fulminaris detruſio atque abſorptio, erunt precibus tenerarum mentium e pſalterio efflagitandæ. Catholici viciſſim, ex eo principio, ſuos edocebunt ſimiles imprecationes in Lutheranos, qui ipſis ſunt Seductores & hæretici; & Reformati in utroſque. Eja, hoc illud eſt, liberos a teneris ad Chriſtianiſmi Spiritum, dilectionem ſcilicet, præparare ac inſtituere; atque ad mentem illius adducere qui dixit, *Diligite inimicos veſtros, & orate pro perſequentibus vos!* Quid ſenſui & praxi Davidis cum impia ejuſmodi mentium diſpoſitione commune? David e ſingulari motu Spiritus S. juſtam iis ac

Deo-

Deo placitam retributionem optabat, vel potius prædicebat, quos lumen Dei ipsi ut voluntarie & pertinaciter omni bono reluctantes detegebat, imo quos Spiritu prophetico prævidebat fore in serie temporum voluntarie, malitiose ac perseveranter Dei & Sanctorum hostes, quin & Diabolico pacto sponte ac irrevocabiliter implicitos: Ergo homines a teneris hinc docendi erunt, proprio motu in eos imprecari, quos suorum Doctorum humanus, corruptus ac petulans Zelus pro hæreticis ac Seductoribus traducet! Quàm vero magis Christianum est, teneros ita docere animos uti omnes homines, suosque etiam inimicos, diligant; errantium autem (de quibus tamen erga mentes adhæc minus idoneas tacere satius est,) commiserantur; nec non & cum Psalmos lecturi sint, siquos ex rixis privatis habeant adversarios, sentiantque iræ in illos ac odii motus quosdam erupturientes, summopere ac sub damnationis periculo caveant, ne ex istis motibus Davidicas imprecationes in suos hostes pronuncient. Atque hæc est mens Libelli nostri; cujus alioqui scopus non fuit literalem psalmorum interpretationem tradere; sed eorum

rum pravæ applicationi per bonam ac salutarem obviam ire applicationem, ideo commendandam quòd cum scopo Evangelii & spiritu Christianismi conspiret, adeoque ab intentione Spiritus Dei nequaquam abludat. Qua in re sæpius præeuntem habemus Arnobium juniorem, seculi quinti Scriptorem, ut ex ejus in Psalmos commentariis abunde cuilibet videre est.

V. Prætextus quintus, ex quo Quakerismum Libello affricat Dn. D. ex eo est, quod pag. 30. extet, infantium *in-*
N. 29. *tellectum non debere applicari cognitionibus discursuum, vanitatum, fictionum, chimærarum, factorumque hominum vanorum ac corruptorum. Mature resistendum esse ei curiositati ac distractioni, quæ mentem obscuritate & tenebris replent, redduntque inhabilem ac insensibilem erga veritatem solidam lucemque divinam. Quantum damnum, sordibus replere vas* (intellectus) *preciosum, quod solummodo creatum est quo Deum admitteret ejusque purissima lumina, quæ quidem cum impuris depravatæ mentis hominum corruptorum ac mundanorum fictionibus subsistere non possunt!* His opponit Dn. Doctor (p. 18.) Scientias ita abrogari. Deum tole-

lerare cum ſui notitia inventiones intellectus humani : id in Moſe & Daniele patere ; & huc ſpectare quæ Doctores de bonis artibus ac ſcientiis contra patronos ignorantiæ ac Quakeros protulerunt. Mirum, ab illo non animadverti, hæc nihil ad rem facere : in textu non agi de utilibus veriſque artibus ac ſcientiis : ſed de inutilibus, noxiis, vaniſque corruptarum mentium ſermonibus, narrationibus, fabulis, fictiſque factis & cogitatis, &c. Attendatur ſolummodo textui, ſi placet.

VI. Sextus Prætextus. Ubi de *Müntzero* (p. 19.) neſcio quæ ſubinnuit, animum ſuum plura in peſſimam partem detorquendi ſe reprimere teſtatus, pergit ad opuſculi locum pag. 52, 53, quem Sabellianiſmi, Socinianiſmi, Arminianiſmi, Quakeriſmi accuſationibus prætexat Dn. Doctor. Locus ad verbum ſic ſe habet. *De SS. Trinitate breviter illis dici poteſt, Patrem, Filium, & Spiritum* N. 46.
S. de quibus in Symbolo & in Scriptura, non eſſe niſi unum eundemque Deum, veluti in nobis deſiderium, intellectus & lætitia ſeu gaudium animæ, non tres, ſed unam ſolum conſtituunt animam. Differentiam quæ inter

 illos

illos est non impedire unitatem naturæ Divinæ, quæ eadem & una in omnibus est: at differentiam istam talem in Deo esse, ut nulla eam ratio, nulla lux humana, possit & debeat comprehendere. Oportere eam credere submisse ex verbo Dei, tametsi non ulterius cognitam, exspectando donec placeat Deo de ea aliquid clarius seu in hac seu in futura vita noscendum præbere, contenti interim si pro captu nostro repræsentemus nobis Deum Patrem ut Authorem omnium . . . . Filium ut Redemptorem . . . . Spiritum S. ut Sanctificatorem &c. &c.

Dicit hîc Dn. Doctor, (pag. 20.) 1, Subesse Sabellianismum, quo tollatur ,, Trinitas personarum, qua quidem voce ,, (quam verum *Schibboleth* dicit, ac criterium orthodoxe credentium,) noluerit ,, ideo uti Libelli Author. Patere Sabellia- ,, nismum tum ex facultatum animæ com- ,, paratione, Sabellio etiam usurpata, ta- ,, metsi tres animæ facultates non faciant ,, tres personas, veluti differentiæ in Deo ,, tres personas faciunt: tum inde etiam, ,, quod in explicando tres personas non di- ,, scernat eas Auctor per proprietates perso- ,, nales; sed per beneficia diversa; quod ,, concederet etiam Sabellius.

,, Hanc

Hanc accusationem undique falsam esse, facillime ex quibusvis contextus verbis ostendi potest.

Error Sabelli (a) Epiphanio est, *Patrem, Filium & Spiritum S. sic eundem esse, ut in una substantia sint tantum tres nomenclaturæ.* (b) Hieronymo, *in tribus vocabulis trinominem credere Deum.* (c) Sulpitio Severo, *Trionymam solitarii Dei unionem credere.* Constat ergo, Sabellium credidisse, *eundem esse Patrem, & Filium & Spiritum S. & tantum inter se nominibus diversos fuisse.* Sic ut tota differentia tantum in nominibus, non in re ipsa fuerit.

(a) *Hær.* 62. (b) *in Lucif.* (c) *Hist. L. II.*

Ego vero profiteor, *Esse differentiam* INTER EOS, scil. inter Patrem, Filium, & Spiritum S., non inter eorum nomenclaturas. 2. *Eam differentiam esse* IN DEO, non extra Deum, & in nominibus meris. 3. Eam *differentiam in Deo talem esse ut nulla ratio, nulla lux humana* POSSIT *eam comprehendere*, quod dici non potest nisi de distinctiva realitate aliqua quæ & positiva sit & infinita: absurdum enim esset de differentia mera nominum, quam vel stupidissimus intellectus comprehendere potest, asserere, nulla eam luce ac ratio-

ne humana capi poſſe. 4. Eandem differentiam non poſſe modo, ſed nec DEBERE comprehendi a ratione & luce humana. An ergo ſi Sabellianus eſſem, ita inſanirem, ut dicerem, non debere comprehendi, diſtingui ac exprimi tria nomina, ſeu differentiam mere nominalem? 5. Eandem in Deo differentiam *credi debere ſubmiſſe ex verbo*, vel (ut in originali gallico) *ob verbum Dei*. An ergo differentia nominum talis eſt, ut perſuaſio de ea non ſit fundata niſi in fide, cui *ſubmiſſe* mens debeat ſubjici? An non cujuſvis aures ſentire poſſunt ſine fidei auxilio differentiam quæ eſt inter tria nomina? 6. Eandem ſic credi debere *tametſi non ulterius cognitam*. An ergo trium nominum differentia quamvis revelata, eſſet præterea dicenda *ulterius incognita*? 7. *Exſpectandum eſſe ut placeat Deo de ea aliquid clarius ſeu in hac ſeu in altera vita noſcendum præbere*. Quid opus eſſet exſpectatione ſeu ſpe, vel ad alteram vitam dilata, pro cognitione differentiæ trium nominum? Egregium pro hac & pro æterna vita objectum, cognitio trium nominum, eorumque differentiæ nominalis? 8. Nos *interim* debere *eſſe contentos*

ſi pro

si pro captu nostro repræsentemus nobis Deum Patrem, ut Auctorem omnium &c. Filium, ut Redemptorem mundi &c. Quis unquam de cognitione differentiæ quæ est inter nomina tria, dicat, se illam ad *interim* & *pro captu suo*, hoc est, imperfectissimo, capere, hancque cognitionem imperfectam debere adjuvari ex consideratione effectorum rei ipsius, de cujus distinctione agitur?

Videat nunc & miretur quivis sincerus, quanta cum æquitate charitas Theologica eliciat hæreses ex iis dictis, e quibus contrarium invicte demonstrari potest.

Quoad similitudinem ex facultatibus animæ desumtam, si Sabellianismus ex ea sit concludendus, erunt igitur Sabelliani Theologi ferme omnes, cum antiqui tum moderni, Catholico-Romani, Lutherani, Reformati, tametsi omnes *Schibboleth* illud Dn. Doctoris ex æquo pronuntiant. Infiniti fere esset operis eos & eorum loca adducere in quibus istiusmodi similitudo occurrit. Unum atque alterum e quavis classe indicabo solum. Ex antiquis videatur Augustinus, de Doctr. Christ. lib. 1. cap.

5. de Civit. Dei, lib. XI. cap. 26. item de Trin. Cap. 4. & Confess. lib. 13. cap. 11. [Ruffinus Exposit. Symb. Apost.] Ex mediis Bernhardus lib. de anima, cap. 1. §. 6. Thomas in Prim. P. Quæst. 27. Scotus Erigena, de divisione Naturæ lib. 2. p. 85. E recentioribus Catholicis, mystici ferme ad unum omnes, ac Taulerus passim. Savonar. Triumph. crucis lib. 3. cap. 3. E Lutheranis, Gerhardus in locis comm. ubi de Trinit. Arndius de vero Christianismo, lib. 1. cap. 1. E Reformatis Plessæus, de verit. Rel. Christ. cap. 5. circa finem. Keckermannus, in System. Theol. cap. de Trin. &c. mitto cœteros innumeros. Ergo-ne illi omnes erunt a Dn. Doctore Sabelliani proclamandi?

At objicit Dn. Doctor, tres animæ facultates non constituere tres personas, uti differentiæ in Deo tres veras personas constituunt. Quasi vero tres personæ in Deo constituerentur ad modum trium personarum humanarum, sive trium substantiarum individuarum, sic ut in tribus personis divinis esset differentia veluti inter tres substantias individuas sive tres personas humanas! id sane ipsusmet Tritheismus

mus esset. Tum mea usus sum comparatione negativo sensu, nempe hoc modo: Quemadmodum tres potentiæ in anima distinctæ tres animas non constituunt, sed unam; ita tres differentiæ in Deo non faciunt tres Deos, sed unum tantùm: neque hîc volui comparationem ulterius ad positiva extendere: tametsi omnes fere Theologi, de quibus modo, non tantùm ad positivam personarum in S. S. Trinitate differentiam illustrandam ejusmodi comparationes adhibeant; sed & ad ostendendum quomodo Filius per modum *intellectus* sive Ideæ intellectualis gignatur a Patre, Imaginem sui *desiderante*; Spiritus S. vero ab utroque per modum *Amoris acquiescentis* ac *lætantis* procedat. *Mille Theologi celebres & magni nominis* (ut cum Maresio, *Schibboleth* hîc dicente, atque adeo hic Orthodoxo, loquar, Syst. Theol. maj. p. 117.) *possent proferri quibus hoc non displicuit:* Quod mirum est Dn. Doctorem latuisse, vel forte ab eo dissimulatum esse, ut locus esset Sabellianismi accusationi adeo iniquæ, quâ eorum famam læderet in quos iratus videtur.

Sed neque ea fuit Sabellio in usu compara-

paratio, si Epiphanio fidem habeamus, referenti, Sabellium comparatione usum esse horum trium, *corporis*, *animæ*, & *spiritus*: quæ tum longe alia est ab ea de qua in libello fit mentio; tum quoque haud obscure subindicat, mentem forte aliam Sabellio fuisse ab ea, quæ ei imputatur a disputantibus, sententiam ejus forsitan, ut fieri sæpius solet, haud recte percipientibus. Nam *corpus & anima*, quibus in similitudine utitur, nequaquam quadrant ad differentiam mere nominalem dilucidandam, siquidem differant & realiter, & plus quam opus sit ad distinctionem veram quæ in SS. Trinitate est, illustrandam. Forte omnis ejus hæresis in eo erat, quod nollet uti voce *personæ* aut trium personarum sive hypostasium, eo quod per personam seu hypostasin forsitan intelligeret substantiam singularem, timeretque ne tres substantias singulares in Deo, sive tres Deos ac Tritheismum, ad Judæorum ac infidelium scandalum, stabiliret; alii vero per personam aliud intelligerent: ita ut cum se mutuo non caperent, logomachia tantum fuerit. Nec dubito quin si ab ea voce (quanquam in Scripturis S. non occurrente) omnes incom-

commodæ ſignificationes removerentur, ullus eſſet qui recuſaret proferre illud *Schibboleth* quod Dn. D. ab Auctore videtur exigere: *Unus eſt Deus quoad eſſentiam: ſed in illa una eſſentia ſunt tres diverſæ perſonæ.* Equidem Coccejani, quanquam hoc in articulo Orthodoxi, ab iſto *Schibboleth* plerumque abſtinere ſolent: Quoad me vero, certe jam dudum illud in nonnullis meis operibus publice protuli. Vide meas Cog. Rat. Edit. II. p. 272. unde diductius patebit ſim-ne de Sabellianiſmo accuſandus; uti & ex Gallicis Tractatibus *Oeconomiæ Divinæ*, Tom. I. cap. 2. & Tom. II. capp. 13, & 14. ubi de differentiis quæ inter Deum Patrem, Filium, & Spiritum S. intercedunt, e fundamento agitur.

Quod autem in explicando illo Myſterio non loquar de proprietatibus quæ perſonales vocantur & intimæ; ſed de perſonarum operationibus *ad extra*, id inde eſt, quod Symbolo Apoſtolico, de cujus explicatione ago, me conformaverim; quod Syſtema Theologicum non conſcripſerim; quod *captui* eorum, quibus ſcripſi, iſta nimis eſſent ardua:. denique tantum abeſt ut Sabellianiſmus hinc ſit

evin-

evincendus, ut potius nulli Theologo ſit ignotum, perſonarum diſcrimen intrinſecum ſpectari quoque ſuo modo, appropriative ac œconomice (ut loquuntur) in operibus *ad extra*, referendo Creationem Patri, Redemptionem Filio, ac Sanctificationem Spiritui Sancto, & ſimilia ejuſmodi, vel ipſis Theologiæ tyronibus familiariſſima.

Hactenus de iniqua Sabellianiſmi accuſatione. Huic ſubjungit Dn. Doctor, Socinianam ac Arminianam hæreſin, (ut p. 21. loquitur,) qua ſcilicet de Myſterio SS. Trinitatis ſtatuatur, id haud adeo eſſe curandum. At e contra, modò dixi, Oportere id submisse ac reverenter credere *ex verbo Dei*: verùm *rationem humanam non debere illud comprehendere, neque* etiam *poſſe*: hæreſes enim ac blaſphema monſtra hinc extundit ratio tenebroſa, quando activitate ſua corrupta, ejusmodi myſteria pertractare præſumit. Ubi ergo hîc Socinianiſmus? Cæterùm, quod plus eſt, ſic habeo, myſterium SS. Trinitatis tale eſſe, ut quando Deus gratiâ ſua oculum mentis aperit, appareat, illud eſſe clavem ac fundamentum omnium omnino rerum, tam in ſpiri-

rituali quam in corporeo mundo, tam in natura quam in gratia atque in gloria æterna.

Addit tandem D. Doctor (ita liberalis eſt) & Quakeriſmum huic articulo, quaſi ſcilicet Libellus exſpectandam profiteretur de hoc myſterio majorem dilucidationem præter vel extra id quod in verbo Dei exſtat. Verum hæc accuſatio cum priori de Sabellianiſmo ſubſiſtere non poteſt. Nam ſi credam, prout placet Dn. Doctori, eſſe in Trinitate *tria tantum nomina*, quomodo poſſim exſpectare Quakerorum inſtar *illuminationem* de iſto *Myſterio*, & quidem *majorem* ordinariâ, quæque ſit *extra verba* Dei? Exſpectare de meris *verbis* ac nominibus *illuminationem* tanquam de *myſterio*, eamque *extra verba*; quid quæſo hoc erit ænigmatis? Contradicunt ſane ſibi accuſationes Dn. Doctoris, & neſcit revera quid dicere debeat ut accuſare poſſit. Verùm, (quod monuit in titulo) *feſtinando* ſcripſit: tametſi Jacobus moneat, hominem debere *lentum* eſſe *ad loquendum*; atque adeo & multo magis lentum ad accuſandum quando loquela & ira ſimul concurrunt. Mea autem mens (ut ad rem redeam) hæc eſt:

Ea

Ea quæ Deus de ſe Trino in verbo manifeſtavit, non poſſe recte capi ſine gratioſa ac luminoſa ſua in anima operatione: gratiæ autem illius ſuæ, qua pateſcat ſenſus verbi, & myſterii per verbum deſignati, communicationem ac menſuram pro Dei placito exſpectandam eſſe.

VII. Prætextus Septimus. *Calamum Auctoris papiſticum* nominat D. Doctor, quod *Hugonis pia deſideria* ſive *emblemata* commendaverit. (p. 21.) Commendaverunt ea, verterunt, verſibus novis ac commentariis ornarunt, ediderunt ſæpius ipſimet Proteſtantes utriuſque partis. Continent ea nil controverſi; ſed viam totius vitæ Chriſtianæ, internam maxime; ejuſque progreſſum in fide, ſpe & charitate, in gratia ac operationibus Dei in homine & cum homine, egregie ob oculos ponunt; idque e Scripturæ ac S. Patrum locis illuſtrioribus. Equidem D. Doctor hic objicit veluti abſurdum, quod *pro ſcopo habeat Hugo homines adducere ad Deum per bona opera.* At ne Dn. Doctor pro inimico bonorum operum (pro antiqua de quibuſdam Lutheranis ſuſpicione) habeatur, hæc crediderim ſic eſſe diſtinguenda: Homines adducere velle ad Deum per *bo-*

na

na opera, hoc eſt, per opera propriæ voluntatis, propriarum virium ac præſumtionis humanæ, malum equidem eſſe: at non ita per *bona opera* quæ ipſe Deus, Spirituſque ac gratia Dei, in homine operantur: per hæc quippe bona opera, hoc eſt, per Deum bene operantem in homine, adducitur homo ad Deum, ſeu, ipſe Deus ea operatur in homine quæ ad ſe hominem adducunt. Atque hanc eſſe mentem Hugonis ex ſingulis patet emblematibus: in unoquoque enim eorum repreſentatur tum anima, tum Deus cum illa & in illa operans omne bonum, gratioſaque ſua operatione eam attrahens atque adducens. Quis vero hoc non approbet & amplectatur? Fuerit præterea auctor ille Jeſuita, ſcripſerit in D. Menzerum, quid hoc ad *pia deſideria*? At jam ſupra vidimus, timendum eſſe, ne Dn. Doctori hoſtilitatis odium plus ſit cordi, quam veritatis dilectio, tametſi omnibus cordatis ſit *laudanda virtus in hoſte*.

VIII. Prætextus octavus. Librum Eccleſiaſtici ſive Siracidæ quia commendavi N. 5.
è libris Scripturæ veluti pretioſum theſaurum ad memoriam infantilem exercendam, eo quod divinam, incomparabilem ac ſuffi-

 cien-

cientem contineat pro moribus doctrinam; absurde quærit idcirco Dn. Doctor (p. 23.) *Num igitur noster Jesus cum sanguine morteque sua nil amplius valeat?* Præferendus „ ne sit divinis ac Chrstianis de fide libris li- „ ber in quo nil de Jesu Christo deque ejus „ merito occurrit; liber non Canonicus, & „ in quo quædam insint non vera? Num „ Paulus sufficienter viam ad vitæ sanctita- „ tem cum Christo simul, ob oculos in Epi- „ stolis posuerit? Cur ergo is non eligatur? „ Timendum esse, ne Auctor ac Editor „ JESUM velint hominibus *occultare* ac *sur-* „ *ripere*, ut deinde propriam sanctitatem „ exaltent. Initium istis verbis jam turpi- „ ter satis esse factum, &c. In quibus con- „ secutionibus nil præter Dn. Doctoris extremum malevolentiæ affectum videre est: alioque ipsus animadvertisset, hîc de moralibus tantum agi, dixissetque ad summum, hyperbolice nimis libri elogium fuisse factum: quod tamen laudandi genus innocue solent interpretari omnes, præsertim ubi aliquid boni infantibus est commendandum: ne dicam alia è Scripturis utriusque Testamenti neutiquam fuisse omissa (ut subinnuit Dn. D.) sed commendata, puta, capp. e Matth. 5, 6, 7. &

&Joh. 13, 14, 15, 16. cum Petri & Joannis Epistolis, ac Psalmo 119. (vid. p. 72.) N. 78.
Adde, Lutheranos Theologos quam plurimos Siracidem cum Luthero egregie laudasse, eos illum libris suis manualibus sæpe inseruisse, & Scripturis in unum Systema adjunxisse; sic ut non solum veluti Systematis Scripturæ pars laudari possit, sed &, si modo superior Dn. D. glossa valeat, *ea quæ simul adjunguntur* (ut Dominica ac Rusbrochiana oratio) *dignitate æquiparari*, omnes illi Theologi ab eo dicendi sint, Siracidem cæteris Scripturis æquiparasse, atque idcirco iisdem Dn. Doctoris consequentiis, quæ hic exstant, erunt gravandi; cum antiquiori quoque Ecclesia, quippe quæ ante plus mille & ducentos annos eundem librum in Concilio (a) Carthaginensi inter libros canonicos recensuerit, Augustino etiam annotante, (b) *eum, & librum sapientiæ, in autoritatem maxime ab occidentali antiquitus receptos Ecclesia.* Quod si quæpiam minus vera a quibusdam habere putetur, ea ab aliis cum veritate conciliantur; quemadmodum haud pauca in aliis Scripturæ libris ejusmodi difficultatibus quoque obnoxia, conciliari solent; ne dicam ista dif-

(a) *Conc. II. Carth. Can.* 47. Salomonis libri quinque.

(b) *De Civ. Dei lib.* 17. *cap.* 20.

difficilia moralitatem, de qua hic agitur, minime concernere.

IX. Prætextus nonus. Ut Spiritum Quakerismi, eumque melancholicum, mihi imputet Dn. Doctor, p. 29. ait,
N. 52. me in libelli p. 58. *nolle ut quisquam ob aliquid temporale lætetur.* Atqui hoc nequaquam ibi exstat; sed potius principium ex quo contrarium sano sensu sequitur. Nam cum illa dixerim, *lætandum esse cum de Deo, tum de ejus voluntate, hujusque voluntatis executione*; sequitur inde, quod si res temporales ad Dei gloriam fiant, sique secundum ejus voluntatem atque ad eam dirigantur, de hoc utique gaudendum esse. At extra hunc scopum de iis gaudere, id non modo brutum est, sed & contra Christianismi principia pugnans, verusque lætitiæ abusus. Hinc ea Thomæ Kempisii precatio: *O Deus meus, dulcedo ineffabilis! verte mihi in amaritudinem, omnem consolationem carnalem, ab æternorum amore me abstrahentem; & ad se intuitu cujusdam boni delectabilis præsentis male allicientem.* Lib. III. cap. 26. de Imit. Christ. Vide & similia copiosius apud *Arnd.* de *vero Christianismo*, lib. IV. cap. 37 & 38. Quæ loca ex

Ec-

Ecclesiaste & Siracide addit Dn. Doctor, nedum contra libelli mentem sint, pro ea militant: volunt enim ut homo his quæ possidet ita contentus sit, ut eis veluti *donis a manu Dei dispensatis*, non torvo ac murmurante, sed placido ac tranquillo animo, bene agens ac Deo gratus, moderate utatur. Quæ cum principiis meis quam bene conveniant, quis non videt?

X. Prætextus decimus. Me iterum Quakerismi accusat, p. 25. quasi ego honorem, quo diversos hominum ordines affici decet, sublatum optarem, adversante Dei ordinatione, ac verbis e Scriptura productis. At fallit Dn. Doctoris probatio, dum asseverat, scriptum esse in libelli p. 60. *quasi omnis honor ac amor* (laus debuit verti) *ex voluntate humana fierent, atque de his tristandum esse.* Hæc non ita à me dicta sunt: non asserui positive, honorem atque amorem (sive laudem) a voluntate humana esse, de quibus postea sit tristandum: sed conditionaliter ac hypothetice scripsi, *Si*, seu, *quando aliquid fit ex propria hominis voluntate* (opposite ad voluntatem Dei, de qua illic.) N. 56, 57
tunc, hoc in casu, ac sub hac conditio-

ne, *magis triſtandum eſſe quam gaudendum; quemadmodum quando honoramur ac diligimur*, ſeu, *laudamur*; hoc eſt, quando honor ac amor nobis delati ſunt hocce modo, atque in iſtis circumſtantiis; ſic ut homines nos non propter Deum ejuſve voluntatem honorent, neque in nobis Dei ordinationem reſpiciant; ſed ſolum id agant propter commoda aut incommoda quæ a nobis timeant aut ſperent; tunc nobis triſtandum eſt eos ita divinum principium divinumque finem omittere, quo ex corrupto principio ac ſcopo ſeſe dirigant, faciantque propter homines id quod propter Deum facere debuiſſent.

Præterea notandum eſt, non agi hoc in loco de honore activo, ſive de perſonis honorantibus, adeoque nil poſſe hinc contra honorem activum, quo alios afficimus, concludi, quin curratur extra oleas. Agitur ſolum de honore paſſivo, ſive, de honore qui recipitur, & de iis qui honorantur; qui ſane ſi Chriſtiano modo ſeſe gerant, honorem ſibi exhibitum in ſe non terminabunt, neque gaudebunt quod honore afficiantur, ſed illum protinus remittent ad Deum, cujus vel perſonam (ut ſic loquar) repræſentant; vel

ho-

honoranda dona consecuti sunt; gaudebuntque, quod obsequium Deo debitum, honorque gratiosis ejus muneribus habendus, persolvantur modis Deo placitis. Libet hic verba Augustini apponere, quibus ista dilucidentur: *Timeri & amari velle ab hominibus, non propter aliud, sed ut inde sit gaudium (quod* tamen *non est gaudium* verum,) *misera vita est, & fœda jactantia. Hinc fit vel maxime non amare te* (o Deus) *nec caste timere te. Ideoque tu superbis resistis, humilibus autem das gratiam: & intonas super ambitiones seculi, & contremiscunt fundamenta montium. Itaque nobis, quoniam propter quædam humanæ societatis officia necessarium est amari & timeri ab hominibus, instat adversarius veræ beatitudinis nostræ, ubique spargens in laqueis, Euge, euge: ut dum avide colligimus, incaute capiamur, & a veritate tua gaudium nostrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus; libeatque nos amari & timeri non propter te, sed pro te* (hoc est, loco tui, substituendo nos pro te;) *atque isto modo sui* (Satanæ adversarii) *similes factos, secum habeat, non ad concordiam charitatis, sed ad consortium supplicii.* Confess. lib. X. cap. 36. Hæc sunt de quibus con-

triſtandum nobis eſſe, cum Auctore dixerit merito quivis cordatæ mentis. Similia reperies apud *Arndium* de vero Chriſt. lib. 2. cap. 22. per totum.

De honore autem activo, quo alios afficimus, quid ſentiat libellus, videre potuit Dn. Doctor ex pag. 74. ubi hæc le-
N. 84. guntur: *Inculcandum eſſe infantibus tanquam voluntatem Dei, ut, quoad parentes ac Superiores, eos ament cum timore ac veneratione, eiſque ſine obmurmuratione obediant.* Qua conſcientia igitur a Dn. Doctore potuit dici: *Spiritus Quakeriſticus non audet aperte loqui: ſubmurmurat tantum, ac explorat quo res ſit deventura*; & ſimilia, quæ aperte ex inſpectione libri poſſunt, ſicut & cœtera omnia, falſitatis convinci?

Veniamus nunc ad RUSBROCHIUM, cujus precationem laudavit Author.

Eſt Rusbrochius Dn. Doctori (p. 15.) *papiſta*; eſt ei *horribilis Enthuſiaſta*; eſt *hæreticus* vel *Gerſoni* etiam ipſi Univerſitatis Pariſienſis Cancellario; eſt *veluti Beelzebub*; eſt *hæreticus Dei immemor*, *à quo horrendum ſit preces mutuari*.

Reſpondeo; Quod Rusbrochius fuerit Catholico-Romanus, non autem Lutheranus,

ranus, id vitio ac fraudi ipsi, non nisi absurde verti potest; siquidem plus centum annos ante Lutherum natum (a) sit mortuus. Vixit autem tempore Tauleri, qui Rusbrochio familiariter utebatur; ut ex eo, veluti ex præceptore suo ac institutore, in divinis proficeret. Quapropter de Rusbrochio, Taulerum vel superante, jure merito dixeris quicquid de Taulero dixeris. Taulerum autem ipsemet Lutherus tanti fecit, ut eum nedum papistam, horribilem Enthusiastam, hæreticum Dei oblitum convitiaretur, ipsum potius VIRUM DEI appellaret, ejusque scripta ut *quæ sanam, divinam, salutarem continerent doctrinam ac sapientiam, omni scholarum doctrina superiorem*, commendaret: *tam sanam doctrinam illic inesse, ut omnis ars hodierna illi comparata, ferrea sit ac terrestris.* (Luth. von ablaſs. & Epist. 16 & 23 ad Spalat.) De eodem ajebat Melanchthon, *impios esse Sophistas qui Christianam Tauleri doctrinam contemnerent.* Dn. Arndius conciones Taulerianas edens, inter summa elogia quibus eas commendabat, inquit, *Spirituali sapientia ac pietate sic abundare, ut inde preciosa animæ medicamina desumi possint.* Ecce, talis erat

(a) 1381.

 vir

dicit *Virum divinæ contemplationi addictissimum*, in lib. de Script. Eccles.) Dionysius Carthusianus. Hi omnes Rusbrochii mentem a Gersone neque perceptam fuisse, neque potuisse capi ostenderunt: Gerson siquidem infida ac perversa operis cujusdam Rusbrochiani versione, in qua multa contra mentem Rusbrochii tum addita, tum mutata erant, esset usus.

Jam quid mali si ex tanto viro una precatiuncula publico proponatur ac commendetur; quando Lutherus, Arndius, Gerhardus in Meditationibus suis, multique alii pii ac Evangelici Doctores, ubi Tauleri atque Kempisii opera sæpius laudarunt, commendarunt ac ediderunt, non unam tantum precationem, sed & doctrinam copiosam, & quam plurimas preces, ex iis toti Christianismo proposuerint ac commendarint? An ergo etiam illi nos ad papistas, ad horribiles Enthusiastas, ad Beelzebub deduxerunt, ut ex hæreticis Dei oblitis precationes mutuaremur, quemadmodum de admirabili loquitur Rusbrochio Dn. Doctor noster? Optandum, ut Deus id ei ignoscat: nescit enim revera quid dicat cum tantum virum tali-

talibus convitiis proſcindere non veretur.

Ex turbato quoque affectu videtur ea quæ in Rusbrochii precatione continentur, recte legere haud potuiſſe: vult enim nobis perſuadere, ea quæ illic *de Chriſto* ejuſque *merito* exſtant, *exemplum præcipue ſpectare*. p. 25. Primo, quamvis hoc ita eſſet, quid eſſet mali, iſtud aliquo in loco præcipue ſpectari? Nonne Petrus præcipue exemplum Chriſti ſpectat eo in loco ubi dicit, *Chriſtum paſſum eſſe pro nobis, relinquens exemplum ut ſequamur veſtigia ejus?* 1 Petr. 2:21. Notatu dignum eſt, quando gratia Dei ſic hominibus proponitur, ut ipſis illico dicatur, *Chriſtum pro ipſis meritum eſſe & ſatisfeciſſe; ſupereſſe tantum ut credant*, experientiâ conſtare, multos hac methodo abuti, & ſub hoc prætextu, cum fide ſterili ac mortua in peccatis ſuis manere, atque adeo æternum perire, ſiquidem *qui Filio non obtemperat* (ὁ ἀπειθῶν) *non videbit vitam; ſed ira Dei manet ſuper eum.* Joh. 3:36. At ubi urgetur exemplum Chriſti, nulla fraus ſubeſſe poteſt: nam *qui ſequitur Chriſtum, is non ambulat in tenebris: ſed vitæ lumen habebit.* Joh. 8:12. Lux autem illa ei deteget,

teget, Chriſtum meruiſſe ac ſatisfeciſſe pro ſuis imitatoribus, ſive, *factum eſſe omnibus obtemperantibus ſibi*, CAUSAM *ſalutis æternæ.* Hebr. 5: 19. Memorabile eſt verbum Irenæi lib. IV. de Hæreſ. cap. 28. *Sequi Salvatorem, participare eſt ſalutem: & ſequi lumen, participare eſt lumen.*

Interim quia nunc agitur de Rusbrochii facto in ſua precatione circa meritum Chriſti, & Dn. Doctor ait, ea quæ de illo dicuntur, exemplum præcipue ſpectare, inſpiciat, quæſo, lector, totam Rusbrochii orationem, & attendat quid in ea hæc ſint: *Oro, amantiſſime Domine, ut præſtes mihi, ne de me ipſo, aut de propriis actionibus meis præſidam aut præſumam; ſed ut tibi, ſanctiſſimiſque tuis meritis totus innitar, & in eis potiſſimum ſpem & fiduciam meam collocem .... Rogo etiam, dulciſſime Domine, ne me unquam ſinas obliviſci Mortis & Paſſionis tuæ; ſed ut in eis ſit mihi præcipua requies, & acceſſus ad divinitatem, & ut omnes vires meas in tuis vulneribus & tua morte conſumam .... Precor, ſuaviſſime Domine, ut Mortis & Vulnerum tuorum* MERITIS, *&* TE IPSO TOTO, *cæleſti Patri tuo pro omnibus, quæ unquam admiſi, peccatis meis*, SATIS FACIAS;

iiſ-

iisdemque omnem negligentiam & defectus meos Suppleas. Judicate, quæso, vel e hoc saltem exemplo, an Dn. Doctoris asseverationibus & glossis multum fidei adhibere æquum sit!

Duo in specie reprehendit Dn. D. in oratione Rusbrochii.

1. Primum est in his verbis. *Da mihi ne quemquam judicem aut contemnam; sed ut ipse ab omnibus potius contemni & abjici desiderem*, p. 82. Hæc vota, quia res ipsa forte Dn. Doctori non est cordi, judicat ille *a malo Spiritu* suggeri. p. 26. Scilicet summæ humilitatis ac patientiæ desiderium erit a Diabolo! Quàm bene spiritus novit discernere Dn. Doctor, an sint e Deo! Annon Spiritus Euangelii inspirat, (1) ut nemo alium judicare velit. Matth. 7: 1. Rom. 14: 10, 12, 13. (2) Ut quisquis se ipsum judicet ac contemnat. 1 Cor. 11: 31. Luc. 14: 26? Atque adeo, annon mavult, comparativo modo, judicium ac contemtum pati, quam efficere & dare? quæ Christiana dispositio cum non sit a naturæ corruptione, sed sit donum Dei; consequitur, eam debere postulari ab Authore omnis boni: quod hic facit humilis ac pius Rusbrochius.

Quo-

Quoniam autem quisquis se ipsum judicat & contemnit, mavultque judicari & abjici quam judicare & contemnere, lumen gratiæ a Deo adipiscitur, is hoc ipso quoque detegit in se impotentiam, tenebras, peccaminositatem, corruptionemque tantam, ut justissimum esse videat se contemni ac judicari a veritate, per quemcunque illa judicium dicat, per illum ipsum, per Deum, per quosvis alios; ita ut ejusmodi homo non respiciat contemptum ac judicium per alios in se veluti aliquid injusti; sed veluti rem justam, a Deo manantem & non ab hominibus injustis sed juste ab ipsa veritate dispensatam: adeoque non desiderat eo ipso (quod objicit Dn. D.) *fieri* adversum se aliquid injusti, seu, *peccaminosi*; sed potius aliquid justi: neque eo ipso *postulat se manere in malis ob quæ judicatur & contemnitur*; sed contra, ex odio mali a se admissi, adorat Dei judicia, quibus & a malo præservetur, & in humilitate conservetur. Quando Christus vult ut propter persecutiones atque calumnias nobis illatas collætemur (Matth. 5: 11, 12.) vult ne eo ipso ut lætemur ideo, quod alii & in nos, quos prosequuntur, peccent impen-

pendio, & sibi ipsis simul pœnas infernales cumulent, ut objicit Rusbrochio D. Doctor. Minime vero. Sed nullo ad persecutores, seu ad persecutiones ac contumelias active consideratas respectu habito, respicit solum illas passive, quatenus animus noster per eas conservari potest in virtute Christi ac humilitate vera: extra quem statum hæcce bene capi neutiquam possunt; sed stulta & absurda potius homini naturali videbuntur.

3. Alterum quod Dn. Doctori e Rusbrochii oratione displicet, est, quod rogaverit ille, *ut affectus erga se naturales omnium hominum, tam Religiosorum quam secularium extingueret Deus; utque ex corde ipsius imagines hominum & rerum deleret.* Hæc Dn. D. ornat paraphrasi quâ infantes petant amorem suum erga parentes, & parentum erga liberos, extingui: tum quærit, *annon hoc sit a Diabolo, ordinationis divinæ vituperatore?* Vellem D. Doctor paraphrasi etiam explicaret illa verba Christi, Luc. 14: 17. *Si quis venit ad me, & non odit Patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Quicquid hic allaturus est

Dn.

Dn. D. quominus aliquis calumniator hinc concludat, ut ipſe de Rusbrochio, iſta a malo ſpiritu profecta eſſe, & ordinationem divinam deſtruere; is erit ſenſus verborum Rusbrochii: quem ſi ita elicere non placet; age, eum ex B. Arndii libro III. de vero Chriſtian. cap. 8. producemus: Sic ille: *Aureum hoc monitum, mortales, animis infigite. Quicunque veſtrum cor creaturarum imaginibus vacuum habebit, eum Deus, (cælo & omnibus relictis) non poteſt non aſſiduo inhabitare & implere. Econtra, quicquid agatis, quicquid moliamini, quoad creaturæ in vobis ſunt futuræ, Deo vobis carendum eſt. Quantum enim quiſque voluptatis & delectationis capit ex creaturis, tantum odii ſibi conflat apud Deum. Etſi autem difficile & grave ſit omnibus creaturis valedicere, manet tamen & manebit, non per delicias, ſed per crucem ad Deum perveniri.* Unde idem ſic precatur in Orationibus, quibus hunc librum tertium concluſit: *Conquieſcant in te, quæſo, omnes ſenſus mei .... Tolle (Deus) e corde meo* OMNE ID QUOD TU NON ES .... *Tolle ex corde meo quicquid impedit amorem tuum. Exſpolia animam meam amore mundi &* CREATURARUM: *fac*

 illam

illam NUDAM *& puram ab omnibus rebus terrenis, quo tu solus illam tibi unire ac desponsare; tu solus illam habere ac possidere valeas.* Hæc B. Arndius.

Amor affectusque nostri tolli possunt duobus modis; vel per odium, insensibilitatemve aliquam Stoïcam; & hoc malum ac vitiosum est; vel per charitatem Dei succedentem, & eorum locum occupantem; qua divina charitate postmodum amantur motore Deo, ac excellentissimo modo, ea, quæ antea more solum bruto ac sine virtute Deo accepta diligebantur. Atque hoc modo postulat Rusbrochius tolli ex corde suo humanas inclinationes & ideas. Quid hîc non sanctissimum atque divinissimum? Hoc autem ita esse, evidentissime patet vel ex primis Rusbrochianæ orationis verbis: *Obsecro te, præstes mihi te amare toto corde super omnia,* & CUNCTOS HOMINES *atque* OMNES STATUS, *tum religiosos, tum seculares, amicos & inimicos, perinde ut me ipsum* DILIGERE. *Da mihi ut* OMNES HOMINES VENERER. En, ut amare postulat ac venerari omnes homines eo amore qui sit ipsi a Deo infusus! Hoc-ne erit ordinationis Dei sublationem postulare? Ex

Ex his omnibus patet, quæcunque a Dn. Doctore huc usque sunt festinanter allata, frivolos tantum esse prætextus, quibus, non tam liber fiat invisus, quam libri Editores ac fautores malevolo affectu, aliorum odio exponantur, ut initio annotatum est. Quapropter quicquid Dn. Doctor protulit, non tantum diris hæresium omnium nominibus insignivit; sed & hinc-inde cuncta tragicis interspersit exclamationibus, quæ tamen nil aliud revera sunt quam clamores vani, nullum quidem in animo lumen ingenerare apti, verùm muliercularum solummodo tenebrosos ac malesanos affectus excitare pares, nec non infantulorum animos objecta veluti terrifica larva percellere. E cordatis enim viris nemo attentus, non potest vel ex se ipso, vel e hactenus dictis, inanitatem scripti monitorii agnoscere, & simul quam inique totus de Educatione liberorum libellus, veluti hæreticus traducatur ob futiles illos decem aut duodecim prætextus; cum tamen præterea vel centena in eo bona atque sancta dogmata & præcepta, a malo ad bonum, a mundo ad Deum ducentia, contineantur. Nonne ex Pauli præcepto oportuisset,

quod bonum eſt, *id retinere* ac commendare; atque juxta Chriſti parabolam frumentum bonum a zizania (ſi ea ineſſet) ſeparatum, condere & cuſtodire, non autem id perdere ac deſtruere? Sed nedum illic inſit zizania, vere aſſerere audeo, nil in libello eo contineri quod ſcripturæ non ſit ac ſanctiorum ſcriptis conſonum, præſertim aureis *Joh. Arndii* libris *de vero Chriſtianiſmo*, quorum aliquam veluti epitomen videtur repræſentare, nec non totius Chriſtianiſmi ſubſtantiam præcipuam brevibus ob oculos ponere, *brevibus* inquam, ne ei vertatur fraudi quod materiæ in eo vel diductius & in omnes partes non ſint expanſæ, vel quædam etiam ſint prætermiſſæ, & inſtitutorum curæ ac induſtriæ relictæ & demandatæ, libello ipſo indicante, p. 76. *Custodia adhuc plura quæ quotquot liberorum ſuorum educationi ſerio*
N. 90. *incumbent*, *vel ex ſeſe eis inculcabunt*, *vel e principiis poſitis poterunt deducere.* Id autem fieri aliter non poterat in brevi Epiſtola, qualis revera libellus fuit, non vero plenior aliquis tractatus; quando ſimul etiam data fuit opera ne aliquid controverſi interſereretur. Quod autem ex contentis ejus jam controverſias, imo & falſa

ſa

ſa efficere velint contentioſi, id libelli veritatibus incontroverſis nequaquam officit. Quis neſcit vel e Scriptura ſacra, cujus tamen veritates in ſe ſunt certæ, omnis generis abſurda per malas conſequentias elici poſſe, & ab illis qui eas non infenſo legunt animo, ut patet in diverſis Chriſtianiſmi partibus? quid ergo ab iis non fieret, qui maligna eas mente inſpicerent, & abſurda inde elicere in animo haberent? Non igitur mirandum, ſi e ſcriptis, ejuſdem quidem cum S. Scriptura ſententiæ, minoris vero infinitum authoritatis, malos ſenſus ac protervas conſecutiones educere poſſit animus male favens, forte ideo veritati infenſus, quòd videat ſe ab illa nudum ſibi & vel ipſis etiam pueris ſiſti, ſeque & bonis carere diſpoſitionibus a veritate oſtenſis, & nolle valedicere vanis quæ eadem propalat; imo, ne doctrinam quidem verbalem ac theoriam hujuſmodi primariam hactenus docuiſſe, aut ut decuit, urſiſſe ſatis. Quæ etiam cauſa fuit, quod olim contra pios *B. Arndii* libros a Doctoribus nonnullis ejuſdem cum illo Religionis, imo & ab aliquibus e Miniſterio Hamburgenſi, ejuſmodi impetus factus ſit. Quam rem,

cum non intempestivum fuerit in memoriam nunc revocari, eam e relatione & verbis Cl. Werdenhagen, Jurisconsulti, in sua de Republ. Synopsi, conclusionis loco apponere lubet. Sic autem ille Lib. VI. cap. 4. Q. 14.

„ Ante aliquot annos, cum insigne „ adminiculum ferme intermortuo Christia„ nismo pro resuscitatione cordium adhi„ buisset B. *Joh. Arndius*, vir undiquaque „ sanctitati & veritati vitæ in dilectione vi„ vida studens, inque ejus rei gratiam in„ signem librum *de vero Christianismo* con„ scripsisset; confestim exurgit maligno „ fervore quidam se nec minus Theologum, „ sed alio habitu ethnico & perquam impie „ consuto, venditans, ἀνὴρ ἔλεγ☉, *Luc. O„ siander*, qui tam impudenti ac maledico „ scripto conatus est contra omnem boni „ viri conscientiam, extra limites honesta„ tis ubique & ferme in singulis verbis ac „ falsis insimulationibus divagando, aureum „ prorsus & pietatis cœlestis plenum libel„ lum ita infestare, & quæque recte dicta „ invertendo arrodere ausus est, ut tandem „ coacti sint plures præstantes viri tantas „ blasphemas impositiones & plusquam ini„ quas, debite, pro avertendo scandalo „ pu-

publico, vindicare, uti etiam paulo ante obitum p. m. hunc Sophistarum omnium maximum in hoc acute, præclarus ille Vir, Dn. *Joh. Affelmannus*, Theol. Doct. & Prof. Acad. Rostochianæ publicus, tetigit; deque negotio & maligno hoc Osiandri attentato, tale judicium ex conscientiæ stimulo concitatus, ad M. Henr. Varenium, Presbyterum nunc Ecclesiæ Ulissensis, in literis suis sic tulit.

Optimum ARNDIUM (inquit) ab Osiandro judico exceptum fuisse pessime; pacificum, schismatice; veracem, mendacissime; humilem, superbe; &, ut verbo dicam, pium, impie. Quis non miretur insulsas & elumbes Osiandri consequentias? Quis non crimina falsi? Quis non ejusdem commatis alia peristragula, quæ ubique prominent ut in Æsopi asino auriculæ? Candori, modestiæ & piæ doctrinæ jam ante Osiander nuntium remisit in certamine cum Giessensibus. Mirum ergo non est, in eristico scripto contra B. Arndium vix ulla candoris, modestiæ & piæ doctrinæ, reperiri vestigia.....

Velut etiam (pergit cl. Werdenhag.) aliud de tali informi istius scripti Osian-

„ drici monſtro judicium publicum exſtat, „ quod ita ſe habet. Hic libellus (Oſiandri) nil niſi calumnias, nugas, mendacia, inverſiones veritatis, inſimulationes „ falſas, undique crimina falſi ſpirantes, „ irriſiones mordaces Spiritus Dei, conde-„ mnationes perpetuas carnalitatis & mor-„ tuæ literæ in verbo, atque proterviæ cu-„ juſdam encomia dira evibrat; cum undi-„ que author ex cauteriata conſcientia gar-„ riat, & ſibi contradictorius ſit paſſim.

„ Sic eodem modo (pergit idem) cum „ B. ille *Arndius* ob *Verum* ſuum *Chriſtianiſmum* indignantiam quoque habitualem „ alicujus M. *Jacobi Werenb. Hamburg. Paſt.* „ promeritus fuiſſet; ac iſte (Hamburgen-„ ſis Paſtor) mortificari in carne ſua Chri-„ ſto nollet, non minus quidem fulmina „ exſpuere cœpit. Sed cum optimus vir, „ D. M. *Mart. Brelerus*, Franc. Medicus „ inſignis, hunc *Myſterio* ſuo *Iniquitatis* „ *Pſeudo-Evangelicæ* in gyrum ſanioris men-„ tis revocare inciperet, mox ita pudore „ convictus abiit in ſe confuſus, ut morte „ Deo culpam deprecaretur. Hactenus ille.

Hæc nunc juvabit meminiſſe, ne aut impoſſibile videatur, aut omnino novum, Doctores ac Eccleſiaſtas inſurgere ſeu in

Col-

Collegarum suorum probissimos, sive in libros Doctrinam Christianismi purissimam complectentes, quam cum deberent ipsimet verbo ac opere docere, commendare & promovere, suis illi potius relationibus perversis ac tetris calumniis nefandum in modum pro hæretica, vel diabolica etiam, traducant. Quæ cum in ipsa urbe Hamburgensi olim memorabili exemplo acciderint, eorum erit, quorum de his agere ac judicare interest, providere ne simile quippiam de novo forte etiam accidat, neve si accidere inceperit, incrementum sumat iniquitas non modo in innocentiæ ac veritatis detrimentum & suppressionem, vel etiam condemnationem, sed etiam forte in authoritatis quidem Ecclesiastarum augmentum majus ac æquum esset; in diminutionem vero jurium Magistratuum suorum. Certe cum Dn. Doctor anno proxime elapso in Belgio esset, ex ejus ore auditum est, quæstionem *de jure Episcopali Hamburgensi*, penes quem illud esset, penes-ne Magistratum an penes Ministerium, indecisam adhuc esse, nec liquido constare. Hanc suam ejusmodi dubiam prætensionem velit-ne nunc fulcire Dn. Doctor aut

decidere per facta quæ nil minus quam dominationis ac juris Episcopalis exercitium & investitura videntur esse ; qualia sunt, Collegas proprios, librosque cum scriptis quotquot placet, exponere probris publicis, anathemate ferire, hæreseos condemnare, proscriptos atque exterminatos velle, susque deque habita Superiorum voluntate ; judicandum relinquitur nobilissimis iis prudentissimisque Dominis, quorum interest dispicere, utrum ipsis hoc sit indifferens.

Quoniam vero Dn. Doctor monitorium suum scriptum claudit comprecando mentis illuminationem & pœnitentiam Auctori & fautoribus *hæretici*, ut inquit, *libelli* de Educatione, quem eo scriptum dicit *ut Ecclesia Christi perturbetur*, viderit ille, an non Eliæ responsum Achabo factum hic apprime quadret (3. Reg. 18: 18.) Sciat etiam libellum (qui alioqui nil nisi Epistola privata primo fuit,) ad gloriam Dei & promotionem veri Christianismi compositum & editum esse, idque ideo sine Auctoris nomine, ut plures sine partium suspicione emolumentum animæ suæ ex eo elicerent ; deinde Auctore inscio in Germanicum idioma versum,

ſum, ac ſub titulo *Prudentia juſtorum* fuiſſe a viro pio editum, ad eundem omnino divinæ gloriæ ſcopum: Et me quidem ſingularius quod concernit, teſtificor in animi ſinceritate coram Deo cunctiſque quorum intereſt, me prorſus alienum eſſe ab omnibus iis hæreſibus ac erroribus, qui libello in adminitione Dni. Doctoris perperam ſunt impacti, tum ab iis etiam qui verbis meis in poſterum imputari poſſent: atque inſuper profiteor, me, ſi quid minus verum, & cum Evangelio ac tota Scriptura ſacra minus concordans à me propoſitum fuiſſe ex divino verbo oſtendatur, paratum eſſe, Deo auxiliante, id revocare ac emendare. E quibus patet, judicium D. D. circa me totumque hoc negotium, temerarium eſſe, & a veritate ac charitate aberrare. Interim ea ipſa quæ aliis (id grato animo audientibus) vovet, & quibus ipſemet quoque non parum opus habet, *lumen divinum* ac *pœnitentia*, ei ex animo peroptantur: atque pro *hæretici* convitio, quo voti oblati ferculum condire voluit; explicatiunculam, *quid coram Deo & practice ſit verè hæretica animi diſpoſitio*, ei pro clauſula remittemus.

Di-

Dispositio Hæretica ipsaque praxi viva, ea est, quæ pertinaciter & ipsis factis tollit Christianismi fundamentalem proprietatem sine qua nullus sit vere Christanus, neque salvus fieri possit. Talis autem fundamentalis requisitio est CHARITAS, asseverante Christo, *in hoc cognitum iri nos esse ipsius discipulos si dilexerimus nos invicem.* Joh. 13: 35. Hæc charitas ad constitutionem hominis Christiani ac salvandi ita necessaria est, ut, teste Paulo (1 Cor. 13.) *Si quis loquatur linguis hominum & Angelorum* (hoc est, sit eloquens orator & concionator, & divina sæpe testetur ac exclamet nomina Dei, Jesu, sanguinis Christi, fidei, ac similia,) *charitatem autem non habeat, factus est velut æs sonans & cymbalum tinniens* ac vacuum. Cum autem, eodem teste, *charitas* sit, inter alia, *patiens, benigna, non agens perperam, non irritabilis, non cogitans malum, non gaudens super iniquitate; sed congaudens veritati; omnia sufferens, omnia credens, omnia sperans*; consequitur, eos omnes qui sunt e contra impatientes, malevoli, injuriam facientes ac famosos hæresium titulos immeritis impingentes, iræ & odiis dediti, optima in malam partem inter-

terpretantes, gaudentes quod iniquos aliquot prætextus inveniant quibus aliis nocere possint; morosi & irati siquando ostendatur inesse dictis aut scriptis non nullis veritatem, a quibus eam vel abesse, vel absentem credi optarent; non sufferentes si quid boni a fratribus forte minus exacte, aut non observatis scrupulosius omnibus circumstantiis factum sit, sed id cum gravaminibus quotquot possunt, evulgantes; non credentes nec sperantes omnia in bonum sensum & ad bonum scopum a proximis scripta, dicta, & facta esse; sequitur inquam, eos omnes nullo modo habere Charitatem Christianam; atque adeo non esse veros Christi discipulos ac Christianos; sed, si pertinaciter in his dispositionibus permanserint, coram Deo inque praxi ac re ipsa, pro VERE HÆRETICIS & *antichristis* reputari, qui jamjam principia inferni ac tenebrosæ societatis Diaboli, uti & ejus mortiferarum qualitatum, in se contineant: siquidem, teste Johanne; *qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.* 1. Joh. 2: 11. &, *qui non diligit, manet in morte: omnis qui odit fratrem suum, ho-*

homicida est: & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. ib. cap. 3: 15. Appareat in cordibus nostris JESUS CHRISTUS, Dei Filius, qui in nobis destruat opera Diaboli, impediatque ne Satanas animos nostros, maxime verò Concionatorum (unde veræ dilectionis ac pacis fluenta in omnes deberent derivari,) veneno odii sui Satanici sic corrumpat, ut inde (quod absit!) & diffametur sanctificans Evangelii veritas, & omnis generis profluant iniqua ac turbulenta facta, quibus Euangelica & Christiana Religio toti mundo cum Ecclesiastico statu fiat fœtida ac abominanda, atque bestiarum instinctui vel ab Ethnicis postponenda, quando cum Juliano & Ammiano Marcellino gentilibus, ex Ecclesiastarum odiis ac rixis observaturi sunt & dicturi, *nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christiani.* (Amm. Marcell. Hist. lib. 22. cap. 5.) quod Deus etiam Israëlitis olim exprobraverat; *Nomen Dei per eos blasphemari inter gentes.* Rom. 2: 24. Quin potius pax Domini in sanctificante veritate ac Charitate sit semper nobiscum omnibus adeoque & tecum perpetim, Cl. Domine. Vale in Christo. 1. April. 1693. P. S.

P. S.

Audio Dn. Doctorem non perseverare modo in consuetis conviciis in libellum evibrandis, sed & nova, & ea in me, excogitare, siquidem in concione ad S. Cœnam præparatoria ante Passionis Dominicæ diem dixerit *Quakeros* (ita contumeliose ex Collegis unum, eosque quibus infensus est, appellat) *cum sua nova docendi methodo, nunc pudere de S. Cœna: inde esse, quod P. in suo libello nil de ea dicere sit ausus. Eam quoque olim a multis Dæmonibus, sed cum sui opprobrio, impugnatam fuisse.* Falsa ejusdem farinæ ac præcedentia! quorum omnium contrarium coram Deo ac omnibus probis testor, ut & me cæremonias sacras, ipsamque S. Cœnam, & quidem prout apud Lutheranos administratur, majori veneratione hactenus prosecutum esse, & etiamnum prosequi, quam vel Dn. Doctor faciat. Id ut aliunde quam ex præsenti asseveratione constet, videantur, quæso, e Tractatu Gallico *l'Oeconomie Divine, part.* IV. *cap.* 10. *de cæremoniis.* item *part.* V. *cap.* 6. & 7. item, *La paix des bonnes ames*, Sectiones 3 & 5. ubi de S. Cœna pluribus. Quantum ad Dn. Docto-

EPISTOLA II.

De Dn. Mag. Joh. Vake libello.

Domine & Amice in Christo dilecte,

POstquam vidi tum ea quæ a Dn. Doctore Mayero Hamburgi contra libellum de Educatione liberorum scripta sunt, tum nonnulla quæ ei sunt responsa, inciderunt in manus chartæ cujusdam Dni Magistri Joh. Vake Archidiaconi & Concionatoris itidem Hamburgensis in eundem libellum publicatæ, post quas veluti post *parvum aliquod lumen*, sequi posset brevi, eadem de materia opus aliquod *perfectius ac magis fundamentale clarique Solis instar fulgidum, summe eruditi cujusdam Theologi* &c. ut in Præfatione promittit. Utrum de ejusmodi adversantibus magis mihi gaudendum sit, an dolendum, dubius sane hæreo.

 Gau-

Gaudendum ſcio non una de cauſa: ob me, qui cum nil in libello conſcribendo præter unam Dei gloriam animarumque ſalutem per veritates quas omnibus probis putavi incontroverſas nec oppoſitionem unquam paſſuras, dignus tamen habear propterea convitia & calumnias ſuſtinere; ob veritatem, quia, quo clamoſius ea vituperabitur, eo extenſius quæretur; quo turbulentius vellicabitur, eo ſplendebit lucidior; quo vehementius impugnabitur, eo probabitur ſolidior: ſic ut obſervare poterit quivis rectæ mentis, ſe, poſtquam per clamoſa, confuſa & iniqua ſcripta nonnihil veluti per Sophiſticationes quaſdam inanes fuerit fatigatus & obnebulatus, ſi modo pro omni alexipharmaco, pro omni reſponſo & Apologetico, velit relegere a capite ad calcem egregias libelli de *Educatione Liberorum* veritates, ſentiet ſibi & lumen & certitudinem, & tranquillum reddi judicium, nullum relinquens illi dubium quin eæ veritates cum Evangelicis & divinis, per quas nos oporteat ſervari, vere conſpirent: quod etiam in ſua præfatione agnoſcit Dn. Magiſter Archidiaconus, *libellum ipſum laudibus ac encomiis*

doctiſſi-

doctissimorum etiam virorum sic commendari, ut plures sint quibus persuaderi non possit eum esse rejiciendum. Ea certe est solidæ veritatis indoles quæ Solis & lucis. Si quis Sophista spinosis suis sophismatis vellet simplicioribus persuadere solem non esse lucidum, aut se lucem non videre; illi forte argumentis ejus Sophisticis respondere verbis quidem essent impares, neque ex usu lucis aptitudinem haberent argutis ejusmodi Sophistarum garrulitatibus verba reponere: sed tamen propterea minime dubitarent se Sole lucido, se luce vera affici: riderent solum tranquilli, ac flocci facerent, locutulejorum cassam verbositatem; Ita etiam ii, qui solidæ veritatis luce afficiuntur, quia per eam vivide in intimis suis operante Deo tanguntur, de eadem quoque nequaquam dubitant ob aliquot Sophistarum tricas, quas ridere solùm, non autem verbis dissolvere, eis opus est: quæque cum ad memoriam veritatis, per se lucidæ & tranquillantis, mentem revocent, ideo etiam sunt proficuæ, materiamque lætitiæ suppeditant.

Attamen non minor est tristandi causa quando videmus eos, quorum officium

esset veritates, quæ a vanitate ad Deum, a vita naturæ corrupta ad vitam Christi adducunt, laudare ac propagare; eas potius vituperare, impugnare, & e medio sublatas velle; idque ut cœteri omnes efficiant, omni molimine anniti: quod ut peragant securius, veritates pervertere solent tum sensibus falsis quos intrudunt, tum verbis perversis, tum audaci eorum asseveratione quorum tamen contraria ex instrumentorum inspectione deprehendas. Quibus modis cum veritati fructuosæ non obsistant solum, sed & valedicant charitati, dum ea quæ proximus suus in bonam partem fecit & dixit, ipsi haud postulata ejus mente in malam partem trahunt; eum, cujus non sunt judices, judicant ac damnant, & falsarum criminationum atque convitiorum infamia afficiunt; evidens est, se iram Dei in se concitare, immemores tremendi illius verbi: *quo judicio judicaveritis, judicabimini.* Math. 7: 2. & hujus, *maledici regnum Dei non possidebunt.* 1 Cor. 6: 10.

Doleo ex animo, ita facile ab hominibus Deum, proximum & conscientiam propriam lædi, animamque suam pretiosam æterna vitâ privari, ac in prædam, proh

proh dolor, Satanæ præparari. Deprecor Dominum, hoc malum ne serpat diutius, condonentur ipsis sua male commissa, & aperiantur oculi, ut videant quo in periculo sese constituant, & quid se facere deceat ut in viam & scopum omnium, amorem Dei ac proximi, tuti se recipiant. Hæc est omnis, quam de eis desidero, vindicta, pro affectu minime benovolo quo me cum libro, hæretici titulo, hunc vero igne abolendum proclamant, quam maxime immeritò: quippe qui illis adeo nil mali unquam intuli, ut nescire possim, quid animosi sui in me libellumque affectûs causa esse possit, nisi forte quod vel contineat liber veritates, quæ (cum ipsimet forsan in se deprehendant animi dispositiones oppositas) ipsis reprehensionis loco, adeoque odiosæ sint, siquidem hoc modo, *Veritas odium parit*; vel quod forsitan timeant, ne si infantes a teneris eo quem scripsi modo, educarentur, ii per praxin salubrium illarum veritatum, fierent istis doctoribus suis doctiores, prout olim David; *super omnes docentes me, intellexi; quia testimonia tua, meditatio mea: Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi*, vel, jux-

ta Luther: & Hebr: *observavi.* Pf. 119: 99, 100. quo pudore ipsi suffundi nolint; vel denique, quod libelli editores & fautores ipsis cum sint invisi ac odiosi, eorum quoque facta & studia, hoc est, libelli editio & existimatio, odiosa sint oporteat; qui miser sane animæ status est: nam *qui non diligit* fratrem, *est in morte.* 1. Joh. 3.

Quas eorum animi constitutiones cum neutiquam possim immutare, palam est, quamdiu ipsi ad æquitatem se recipere sunt recusaturi, me respectu eorum frustra scripturum quicquid ad veritatis & sensus mei explicationem ac defensionem conscripsero: nam quemadmodum quicquid boni præbeas araneo, non tamen inde mel, sed venena, pro sua indole, compositurus est; sic nil adeo bene dici potest, quod in sensum pravum a malevolis perverti non possit: sunt enim ipsi veri percipiendi perpetim incapaces, siquidem *qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque ad huc.* 1. Joh. 2: 9. Et *qui non diligit, non novit Deum.* ib. cap. 4: 8. Qui autem non novit Deum, primam veritatem, fontem & clavem cœterarum, veritates alias utpote à Deo manantes,

quî

quî poſſet noſſe? Sic ut noſter Archidiaconus maxime fallatur, ratus igni ſuo fatuo eſſe inſiſtendum, ſive *parvo ſuo* (ut ſcriptum ſuum appellat) *lumini* imaginario deberi aliquam reſponſionem. Nam quid cum eo ageres cujus principium eſt, ipſo fatente, pag. 17. *mihi non fieri injuriam quando mea verba non in meliorem partem interpretabitur*, hoc eſt, ipſi juſtum videri, dicta mea in malam partem interpretari, & aranei inſtar, venenum ex eis conficere? Ergo pro omni, qua dignus eſt, reſponſione, ſufficiat ei, me adverſus omnia quæ de meo libro retulit, & in me congeſſit, nude proteſtari tanquam adverſus dictorum meorum interpretationes non *malas* ſolùm, ſed & *malignas*, hoc eſt, quas ille ſciens & ſtudio minus bonas attulerit. Similes ſi pluribus ſibi reſponderi velint, adeant ſi placet, quæ in lib. 1. de *Eruditione* a § 36. ad finem libri, & in lib. III. a § 76. ad 83. ſunt reperturi.

Forte tamen probi nonnulli quiddam hic deſiderarent ſpecialius. Et hos ad præcedentia ſatis quidem eſſet remittere: ſed cum Juriſconſulti dicant, *ſuperflua non nocere*, huic me nunc axiomati in eorum

gratiam aliquantum accommodabo, & brevibus quædam de materia libri Dn. Magiſtri noſtri examinabo.

Obſervo primùm, Dn. Magiſtro placere, libellum de *Educatione Liberorum* ad Methodum locorum communium Compendii ſui Theologici & Scholaſtici revocare, ut ex ejuſmodi comparatione concludat, ei haud pauca deeſſe. Scilicet deſcribere debuiſſem, quemadmodum nutriculæ, materculæ, & quivis è plebe, queis infantium cura aliqua incumbit, locos eis communes Compendii Scholaſtici cum pappis inſtilaſſent! Illum-ne ut ſe, ſic cæteros extra Compendium nil ſapere poſſe, opinari? Locos autem eos, ad quos libellum eſt revocaturus, ſic ordine diſpoſuit. (1) De Scriptura, ratione, & lumine divino. (2) De Deo. (3) De SS. Trinitate. (4) De Chriſto. (5) De Juſtificatione. (6) De unione ſpirituali. (7) De Regeneratione. (8) De lege Dei. (9) De pœnitentia. (10) De Imitatione Chriſti. (11) De Oratione. (12) De Reſurrectione.

Quæ circa hæc annotavit, generatim huc poſſunt reduci omnia.

I. Multa producit ille, quæ nil ad rem

rem faciunt, de qua quæritur.
II. Nonnulla sunt quæ inutiliter repetit e Monito D. Doctoris, ut videre est pag. 3. 7. 16. 38.
III. Alia, quæ a me male omissa esse prætendit. pagg. 1. 15. 18. 19. 20. 36.
IV. Quædam, quæ vel ambigue, vel obiter nimis dicit tacta, alia nimis communia, alia falsa asserit. pag. 2 & 3.
V. Plurima quæ falso vel mihi imputat, sive (ut cum eo loquar) *in partem meliorem non interpretatur*, sed in pejorem; aut quæ etiam vel aperte ab illo falsata sunt; vel quæ ex se falsa sunt aut absurda: & talia occurrunt tum in præfat. tum in pagg. 1. 2. 4. 6. 9. 12. 23. 24. 27. 36. 41. &c.
VI. Quibus adde, eum etiam falso dicere, libellum Symbolicis suis libris adversum esse. Ista omnia eo jam ordine perlustrabimus.

I. *Ad rem nil* faciunt quæcunque is passim de virgine *Antonia Bourignonia* ex quodam Colbergio producit. De libello meo agendum est, deque sensu meo quatenus ibi exprimitur; non autem de aliis,

deque Antonia ejusve sententiis, quas cum Colbergius suus procul dubio æque fideliter retulerit ac Dn. Magister meas, justa hinc omnibus suspicio esse possit, ne virgo illa teneat contraria omnino eis quæ ipsi imputantur, doceatque veritates æque solidas & Christianas atque eæ sunt quæ in libello de Educatione Liberorum reperiuntur; id quod earum rerum curiosis, ex ipsis Virginis Scriptis, non autem ex aliquo Colbergio, dispiciendum relinquo: nam, ut dixi, ista præter quæstionem de qua nunc, extravagantur.

II. *Repetitiones* Dn. Magistri è *Monito* D. Doctoris, de Scripturæ ac Verbi Dei efficacia, de libro Siracidis, de SS. Trinitate, de Orationis Dominicæ indifferentia, responsiones suas habent in Epistola præcedenti.

III. De querelis omissorum, 1. notandum est (ex Epist. præced.) libellum ipsum fateri pag. 76. *Superesse adhuc plura,*
N. 90. *quæ quotquot liberorum suorum educationi serio incumbent, inculcabunt vel ex se ipsis, vel e principiis positis poterant deducere.* 2. Aliter non potuisse fieri in Epistola breviori, & quæ nil controversi debuit continere. Istis ergo quæ libellus infantulis incul-

culcanda ad alios remisit, annumeretur & *Baptismus*, non tam omissus, quam aliis commissus, aut etiam implicite, seu aliis verbis, bona ex parte expositus, quatenus est, teste Petro, *stipulatio bonæ conscientiæ cum Deo per resurrectionem Christi*, 1. Petr. 3 : 21. hoc est, promissio quod sancte Deo obtemperabimus, & Spiritum Christi sinemus resurgere & vivere in nobis : ad quod totus tractatus dirigitur, estque nil aliud quam expositio promissionum a nobis in Baptismo factarum, etsi nomen Baptismi illic non adsit. Quin ut facto ostendam quam docilis velim esse erga eos qui me benignius monere dignabuntur, spondeo, si meâ cura liber sit iterum publicandus, illic infantes esse monendos, se in Baptismo gratiam Dei esse adeptos; quam peccatis amittere non debeant; promisisseque abnegationem sui, mundi, dæmonis, & obsequium Deo, juxta omnia quæ in libello exstant, quæque sine sui Baptismi & Christianismi ejuratione, non possint omittere.

Quod *Eucharistiæ* mentionem conqueratur omissam, eam non tantum omisi ut controversias evitarem; sed & quod hæc materia ad infantes nondum spectet. Quid, quod

quod praxis libelli sit pro omnibus optima ad S. Cœnam præparatio?

Quod autem hinc inde dicat D. Magister modo me omisisse *fidem*; mox *meritum* Christi; jam *filiationem* seu *adoptionem*, & *pœnitentiam*, & forte quædem alia, ne nunc generalem annotationem repetam; ne dicam de merito Christi præcise
N. 44, 45. p. 111, 113. aliquoties mentionem fieri, (pag. 50, 51, 83. 87.) item & de filiatione, (p. 58. 59.) hallucinatio D. Magistri inde venit, quod
N. 55. circa hæc (pro *parvo* suo *lumine*) attenderit tantum ad nomina, non autem ad res ipsas: alioqui vidisset in toto libello res ipsas sæpissime designari, etsi aliis nominibus, iis tamen quibus in Scriptura designantur. v. g. *Fides* in Scriptura denotatur sæpissime per invocationem Nominis Dei, per desiderium, famem, sitim Dei, justitiæ, vivæ aquæ, &c. per lucem animæ, cordium, Dei, Spiritus S. dare suum cor Deo, & plura ejusmodi. Ita *pœnitentia* nominatur, desinere a malo & facere bonum; abnegare se ipsum, tollere crucem & sequi Christum; odisse ac mortificare se, propriam voluntatem, desideria ac propensiones ad carnem, ad mundum, ad superbiam, &c. quæ om-

nia

nia cum æquipolleant & eadem ſint in ſubſtantia cum fide, & pœnitentia, clarum eſt, ea in unaquaque fere libelli pagina apparere. Sic etiam eſt de *adoptione* & *filiatione* Dei: nam amare & timere Deum, eique obtemperando ab eo amari, idque in Chriſto, eadem omnino res eſt cum adoptione; & de ea ergo ſæpius in libello revera ſermo eſt. Atque hæc & ſimilia agnoſcent facile omnes quorum cognitio ſolida eſt, inque rebus ipſis, non autem, pſitacorum inſtar, in litera ſolùm aut ſono fundata, ac prorſus ſuperficiaria.

IV. Quæ *ambigua* eſſe dicit D. Mag. (p. 2.) forte ex eo eſt, quod de ſuo advocet ambiguitatem, quærens in meis, (ut loquitur) *interpretationem quæ non ſit optima*. *Obiter* ipſi tractata videntur (**Obenhin und ſchlecht**) quia forte non diſcutiuntur ad methodum Compendii ſui Scholaſtici, aut quod per locos Communes tribus aut quatuor voluminibus in folio non diffundantur. Mirum autem, quod (pag. 2. & 3.) inter fundamentalia Chriſtianiſmi non approbet a me ea recenſeri quæ nobis cum Judæis & ſanioribus Ethnicis ſunt *communia*, *Deum eſſe*

erga

erga omnes beneficum, omnium Creatorem & sustentatorem, cui animo grato obtemperare, quem amare, quem laudare omnes debeamus. Quis unquam, præter D. Magistrum, audeat mihi vitio vertere, me mentionem facere inter essentialia Christianismi, eorum quæ tamen sunt scopus & finis omnium, in tempore & in æternitate? Certe, libidine omnia *in partem non meliorem trahendi* nimis occœcari se patitur Dn. Magister.

Ut inter fundamentalia Christianismi in libello contenta *falsis* annumeret *lucem divinam ac supernaturalem*, assuit ibidem, eam poni *sine* & *supra*, vel *præter Scripturam a Deo hominibus dari.* Sed id in libello non exstat: addidit de suo, ut posset, pro æquitate sua, non in meliorem partem trahere quæ libellus continet.

V. Jam ad *falso imputatorum* & falsatorum classem pergamus, & ad ea quæ vel falsa in se sunt, vel absurde adducuntur: ubi quidem, ob copiam, nos ordini suo Scholastico accommodare lubet.

(1.) De *Scriptura*, *verbo Dei*, ejus *efficacia*, *Enthusiasmo*, *luce supernaturali*, luce *rationis*, multa undique coacervat, ut additis de suo quæ placet, interpreta-

tio-

tiones erroneas pro sua favorabili propensione inde eliciat. Ea, etsi in præcedenti epistola satis sint explicata, hic tamen adhuc distinctius paucis subjiciam.

In Scriptura duo sunt consideranda, 1. litera, seu sonus, 2. sensus.

Litera, seu sonus, quia tenetur etiam ab impiis, a Diabolis, ab hæreticis quibusvis, patet quod per se & sola non sit lux & cibus animæ, quemadmodum discursus de luce aut cibo corporis, non est ipsa lux aut esca corporis; corpusque solum, sine anima, non est homo, sed cadaver.

Sensus autem est duplex, aut triplex. 1. Est sensus qui ab humana ratione corrupta, ejusque actibus & studiis corruptis, deducitur. Ac hîc quoque evidens est, literam seu sonum, cum hoc humano sensu, non esse vivam & salutarem cognitionem rerum divinarum. 2. Est sensus qui ab operatione & gratia Spiritus Dei literæ seu sono in anima jungitur. Et hic quidem sensus, est vera & salutaris cognitio Scripturæ ac verbi Dei; est lux & cibus animæ, est efficacia, veritas, substantia, animaque verbi Dei, & separatur evidentissime a litera in dæmo-

mo-

monibus, in hæreticis, in impiis, profanis & mundanis hominibus ac Concionatoribus, qui culpâ suâ solam literam mortuam admittunt & habent, quoniam per impietatem suam & superbam de ratione sua corrupta confidentiam resistunt operationibus Spiritus Sancti, quem debuissent pro intelligentia scripturæ in animi & vitæ puritate, humilitate, charitate & pietate invocare. Et hæc sunt quæ hac de re libellus hinc inde quoad substantiam proponit. (3. De tertio quodam sensu hîc non agam; quia cum sit utriusque horum commixtio, quid de eo sit statuendum, cuivis ex principiis hisce deducendum relinquo.)

Atque has immensum necessarias veritates possem mille Scripturæ, Patrumque Sanctiorum auctoritatibus comprobare: sed solum hic sufficiat audire Lutherum. Sic ille in Epist. 3. ad Georg. Spalatinum. *Cum postulas dirigi in iis quæ pertinent ad pernoscendas sacras literas, longe ultra meas vires exigis negotium: quippe cum nec ipse mihi ducem tantæ rei uspiam invenire velim præter* SPIRITUM S..... *Primum id certissimum est, Sacras literas* NON POSSE VEL STUDIO VEL INGENIO *pene-*

penetrari. Ideo primum officium est, ut ab ORATIONE *incipias, tali videlicet, qua ores, si Domino placuerit per te aliquid fieri in gloriam suam, non in tuam, non in ullius hominis, tibi* CONCEDAT *misericordissime verum suorum verborum intellectum.* NULLUS *enim est divinorum verborum magister præter ipsum verbi sui* AUTHOREM: *sicut dicit: erunt omnes dociles Dei*, θεοδίδακτοι. *Igitur de tuo* STUDIO DESPERES *oportet omnino, simul &* INGENIO; DEO *autem* SOLI *confidas, &* INFLUXUI SPIRITUS. *Experto ista crede.* Plura alia omitto brevitatis causa.

Huic duo extrema opponuntur, 1. eorum qui adhærent literæ sine Spiritu. 2. eorum qui Spiritum jactant rejecta litera.

Primi sunt plerumque tum Pelagiani, qui corruptionem naturæ nostræ negantes, asserunt, nos è scripturæ litera & ratione humana salutarem veritatis notitiam sine interna illuminatione Spiritus Dei, per se in anima operantis, acquirere posse; tum impii literati doctique, qui Spiritu & lumine interno destituti, ac tantùm litera sola turgidi, nil crepant nisi literam & vocalem sonum, absurde-

que literam contendunt esse omnia, esse & semen vivum, & lumen ipsum, & ab operationibus salutaribus inseparabilem, quamvis ipsi cum litera nil faciant nisi superbire, acquirere temporalia commoda, serere rixas, errores ac tenebras; adulari mundanis, in probos invehi, verbo, spumam quaquaversum jactare, ut bene inquit Lutherus his verbis, in Psalm. 11. *Simul ac spuma argenti splendet, & se in fraudulenta specie adspici sinit quasi argentum ipsum referret: Ita quoque se res habet cum illis qui Sacram Scripturam absque vero & genuino intellectu Spiritus tractant: ibi certe* NON VERBUM DEI *sed saltem* HUMANUM VERBUM *est; sicuti nec quid, nisi spumam & sordes suas, doceat. Ideoque nec per id potest quicquam purgari, probari, aut meliorari; de quo Isa.* 1. *argentum tuum in spumam evasit.* Imo similes a litera occiduntur, juxta Epiphanii dictum: *Litera occidit imprudenter ad literam accedentem, & non habentem spiritum interpretantem, qui literam aperit.* Epiph. in libro anchorato. Augustinus autem eos veritatis incapaces pronunciat his verbis, quæ videntur totius libelli mei epitomen ob oculos ponere: *Errat quisquis putat veri-*

tatem

tatem cognoscere se posse cum adhuc nequiter vivat. Nequitia est autem mundum istum diligere, & ea quæ nascuntur & transeunt pro magno habere, eaque concupiscere, & pro his laborare ut acquirantur, & lætari cum abundaverint, & timere ne pereant. Talis vita non potest illam sinceram & incommutabilem videre veritatem, & inhærere illi. Aug. de agone Christiano. Solam igitur literam, qua se & alios decipiant, possident istiusmodi tenebrosi literalistæ.

Alterum extremum, eorum est, qui jactant se Spiritum habere, ejusque inspirationes & lumen; & tamen rejiciunt ac contemnunt literam, imo contra eam multa proferunt, ex instinctu Diaboli. Et hic est *Enthusiasmus* ille periculosus, de quo Lutherus ait in loco quem D. Magister præfationi suæ inseruit, *eum esse ab antiquo Dracone, & causam omnium hæresium* &c.

Hic ergo habemus tres varios status qui nequaquam sunt confundendi; duo in extremis sunt, & unus medius. Alter jactat literam & contemnit Spiritum: alter jactat Spiritum & contemnit literam: medius autem admittit literam cum Spiritu.

Atque apprime hîc notandum est, illis qui sunt in extremis odiosos esse eos qui

ſunt in medio, quibus illi per convitium ſemper exprobrant alterum extremorum. Sic Enthuſiaſtæ ſolent mediis, cum Spiritu literam adhibentibus & æſtimantibus, exprobare quod ſint literaliſtæ: & e contra, literaliſtæ meri ac craſſi ſolent iisdem Spiritûs Dei ac lucis internæ cum litera poſſeſſoribus & æſtimatoribus, exprobare quod ſint Enthuſiaſtæ, ſatius ducentes, eos hominum contemptui ſic exponere, quam iis agnitis & approbatis, ſemet ipſos, ut pote Spiritu ac lumine divino deſtitutos, ad Spiritualia & divina haud adeo aptos agnoſcere, & forte coram aliis vileſcere.

Et hinc eſt quod inſurgat Dn. Magiſter tum adverſus fautores, tum contra libellum ipſum de Educatione Liberorum. Vidit ex quam plurimis locis Scripturam S. illic commendari, laudari, & in probationem eorum quæ proponuntur adduci: at quia ibidem additur, debere cum Scriptura adeſſe lumen Spiritus S. a Deo humiliter poſtulandi (& hic eſt medius ille ſtatus, extremis odioſus) ea propter ille libellum, de Enthuſiaſmo accuſat paſſim. Quod tamen ut faciat cum aliquo colore, per quem eis, quæ impugnat, ſpe-

ſpeciem malam ſuperinducat, ipſe initio præfationis ſuæ fraudulentam aliquam Enthuſiaſmi profert deſcriptionem, quæ ſtatui medio, de quo dixi, videatur convenire, & tamen revera ei non convenit. Dicit Dn. Magiſter, *ſubtilem quendam dari Enthuſiaſmum, ubi quidem* INITIO *Scriptura S. tanquam Dei verbum prætexitur, deque Bibliis ac Bibliorum lectione magna res agitur : ſed* POSTMODUM *homines ad internam lucem atque inſpirationem Dei deduci.* Fraus eſt in verbis INITIO, & POSTMODUM. Inſinuare vult Dn. Magiſter, primo quidem de Scriptura ſolùm, ſine lumine interno ac divino, fieri mentionem: deinde verò lumen internum ſolùm, ſine, imo rejecta Scriptura, proponi ab iis, contra quos acturus eſt. Addit, ut pluribus rem deſcribat; *in hoc* Enthuſiaſmo *proponi Deum qui ſine verbo externo ac Sacramentis per ſe ipſum immediate operetur in anima hominis, quo ea illuminetur ac ſanctificetur.* Atque Deum operari in anima immediate & per ſe ipſum, etiamſi verbum actu ceſſaverit nec aures amplius circum ſonet, nec Scriptura tunc actu legatur, ſitque homo extra actualem Sacramentorum uſum, nemo niſi

merus Pelagianus ac literalista pinguis est negaturus; cum & libri Lutheri, & tertius plane totus J. Arndii de Vero Christianismo, de hac interna, immediata, & ab actu literæ, vocis, & mediorum externorum distincta operatione Dei, loquantur clarissime. Lutherus (de servo arbit. circa finem,) expresse distinguit *tractum Dei internum à tractu externo verbi:* hunc impiis concedens, illum solum iis *quibus Pater donat Spiritum suum*, & quibus *interne monstrat Christum per operationem Spiritus S.* Ut autem D. Magister sub suis ipsius verbis latere possit & accusare, per ea insinuare vult, excludi ac comtemni media externa ab iis, quos falso Enthusiasmi insimulaturus est. Hinc ait, (pag. 4. 9. &c.) commendari in libello *Dei operationem*, *&* *lumen* SINE & PRÆTER *Scripturam*, *&* EXCLUSIVE *ad verbum auditum*: id quod minime verum est. Vocula autem exclusiva *solum*,
N. 4. vel *unum* (quæ semel est in libelli pag. 6. ab uno Deo &c.) non excludit verbum externum tanquam *instrumentum interveniens*; sed excludit id, & omne aliud, tanquam *causam physicam* & PER SE *efficientem ac propriam* illuminationis salutaris, quæ sane

ne solus Deus est, quanquam instrumento externi verbi ordinarie junctus in bene dispositis animabus.

Dico autem *ordinarie*: nam alioqui præter communem ordinem solet Deus quandoque sine externo verbo lumen & operationes salutares haud paucis communicare, v. g. illis Christianis qui per locorum absentiam, per morbos, per captivitatem, per cœcitatem aut surditatem & alia, impediuntur; aut etiam sanctioribus ac purioribus quibusdam animabus, quando Deo visum est: Sed notandum, iis nunquam ita communicari quicquam, quod contrarium sit Scripturarum veritatibus: ac præterea, omnium rerum, quocunque modo revelandarum, fundamentalem substantiam in Scriptura designari quidem; ait earumdem in omnes partes, circumstantias & conclusiones deductionem & explicationem singulariorem, illic non extare explicito modo, neque (ut loquuntur in scholis) formaliter; sed a lumine Dei mentibus Deo gratis aperiri & diduci. (Joh. 14: 21. & c. 16: 12, 13. Ephes. 1: 17. Ep. 1. Joh. 2: 20, 27.)

Huic materiæ diutius institi, quòd ea bene percepta, machinæ præcipuæ Dn.

Magiſtri, quas e nebulis Enthuſiaſticis ut plurimum conflavit, facile diſſolvantur.

Nunc ad ſingulariora.

N. 41. Dixeram (p. 47.) *omnes cognitiones quas infantes per imaginationem ſint acquiſituri, tantum eſſe craſſas quaſdam & obſcuras picturas rerum divinarum, quarum ne milleſimam quidem vel minimam partem, prouti res eſt, ipſi norunt*. Hæc de infantium imaginatione, & de cognitione craſſa per eam, cum dicerem, opinabar fore neminem qui his non aſſentiretur, quique non potius diceret cum Auguſtino, imaginationem quoad divina removente Epiſt. 222. *Quicquid tibi cum iſta cogitas, corporeæ ſimilitudinis occurrerit, abige, abnue, nega, reſpue, abjice, fuge.* At dicta mea, pro ſua in interpretando æquitate, fingit Dn. Magiſter (pag. 6.) dicta eſſe de omni cognitione, intellectuali quoque, quam quivis homo ex Scriptura, etiam bene intellecta, acquirere poſſet: tum loca infideliter profert & miſcet, ut inde blaſphemiam, quæ tantum ex ejus in pervertendo audacia ſequitur, poſſit mihi affricare.

Poſſem hîc forte oſtendere, quî nulla etiam cognitio humana, ut ut excellens & intellectualis, hac quidem in vita,

ta; poſſit res ullas divinas cognoſcere *pro-ut ſunt*, h. e. adæquatè, & ita ut non ſit plus in re ipſa quam in conceptu noſtro: ſed neque id hujus eſt loci, neque ipſum forte concipi poſſet *prout eſt* a D. Magiſt. *non optimas interpretationes* quærente, ac ſibi imaginante, idem eſſe, *rem non concipere prout eſt*, ac *rem falſo concipere*; cum tamen id ſit tantum, *rem non adæquate concipere*. Sed abſtineo.

Similì modo, falsò mihi imputat (p. 8.) *Lumen rationis ac naturæ prorſus a me rejici*: Cum e contrà ejus uſum re- *N.* 37.
ctum pag. 40, & ſeqq. clariſſime oſtenderim. Deinde, quæ de corrupta rationis activitate dixi, fingit ille a me dicta eſſe de impreſſionibus quas paſſive recipit intellectus a Deo, & juxta quas regitur, de quibus Paulus Rom. 1: 19, 20.

Pag. 9. abſurde diſtinguit *lumen divinum* a *lumine Scripturæ*, quaſi duo lumina eſſent. Scriptura externa non eſt proprie lumen, ſed eſt teſtimonium & admonitio de lumine, à Deo intus poſtulando; ſine quo divino lumine, abſurdum eſt ſtatuere lumen in Litera Scripturæ, & loqui de *lumine Scripturæ externæ*; ſiquidem hæc ſola, ſine interno lumine & Spiritu,

ſit (ut in impiis apparet & mundanis, cœce & fruſtra eam crepantibus) tenebræ & corpus ſine vita, vel, ut cum Luthero dicam, *ſpuma, non verbum Dei*, in illorum ore: quemadmodum & ſanctiſſimæ preces pronunciatæ ſine ſenſu & animo precum, non ſunt preces; ſed potius irriſiones Dei. Cætera hic male relata & affricta, jam ſupra indicavi.

(2) De DEO, & quidem de ejus *juſtitia*, p. 13. miror quî non capiat D. Mag. *juſtum* eſſe coram Deo ut boni puniantur, vel, ſi mavult, caſtigentur, & peccati amaros fructus deguſtent: quemadmodum juſtum quoque eſt ut Deus, qui, non ex merito (ut prave mea intelligit) ſed ex bonitate promiſit ſe compenſaturum omne bonum, ex juſtitia promiſſum teneat, compenſetque etiam id quod infideles aut impii facere interdum potuerunt auxilio Dei, nemini, quamdiu vivitur, ſe prorſus ſubducentis. De *miſericordia* ait, (pag. 15.) omiſſam eſſe illic *fidei in Chriſtum* mentionem. Similes multas omiſſiones in infinitis Scripturæ locis inveniet procul dubio ſi velit D. Magiſter. In hoc vero loco *Fides* per vocem *invocare* notata eſt: & cum non-

dum,

dum ex ordine esset occasio de Christo hic explicite loquendi, id in locum suum (p. 50, 51.) remissum est. *N. 43. &c.*

(3.) Illis, quæ circa SS. TRINITATEM male imputat D. Mag. p. 16. satisfactum est abunde in Epistola præcedente.

(4.) De CHRISTO, fatetur Dn. Magister me *videri Orthodoxum*, (p. 16.) & nihilominus tamen vult me, paulo post, habere suspectum; atque ibi aperit egregium suum mea interpretandi principium, *non fieri mihi injuriam dum quisque mea verba non interpretabitur in partem meliorem.* Querelæ, quæ illic fit, de omissione, jam responsum est.

(5.) De *Justificatione* (p. 18.) querelæ sunt de omissis, quibus responsum est supra.

(6.) De *Unione Spirituali* cum Deo, (p. 19.) præter ejusmodi querelas aliquot absurdas, falsaque imputata, ac si contemnerentur media externa Sacramentorum & verbi; non approbat, (p. 20.) animæ *desiderium*, *cor*, *bonam voluntatem*, item & humilitatem, dici *portam gratiæ*, & *principium vitæ spiritualis*. Atqui tria prima in Scripturis æquipollent sæpius cum *vera fide*; & humilitas vera indivulse est

con-

connexa, vel etiam (materialiter ſaltem, ut loquuntur) eadem eſt cum *vera* fide, quam non negat eſſe *portam gratiæ*, quod & de precibus, quæ cum *deſiderio* coincidunt, nemo negaturus eſt. Neque hîc ad rem facit quod opponit D. Mag. *Baptiſmum eſſe primam partem gratiæ*. Non capit D. Mag. quid intelligatur per *portam gratiæ* : non ſic deſignatur *oblatio* gratiæ ex parte Dei, ſed gratiæ *admiſſio* ex parte creaturæ : quæ admiſſio etiam in Baptiſmo ipſo fit per deſiderium ac fidem, cujus vel ſemen eſt in infante, vel actus in parentibus ac ſuſceptoribus, qui cupiunt gratiam Baptiſmalem pro infante, & teſtantur pro eo ſe cupere Deo obedire, ac deſiderare Chriſto vivere: tametſi hic loci non agitur de præveniente & prima gratia baptiſmali, quam omnes fere ilico amittunt peccando : ſed de gratia ſubſequente & recuperanda, deque virtutibus acquirendis e gratia Dei per bonum facultatum noſtrarum uſum ac exercitium. Quod autem opponat *deſideria*, *humilitatem*, *&c. non eſſe media gratiæ acquirendæ*, itemque ea, & *amorem*, eſſe *ſigna* unionis, & præcedi ab unione; &c. non eſt meum pluribus oſtendere quam ſint periculoſa, noxia, & falſa. (7.) De

(7.) De *Regeneratione*, pag. 24. movet quæstionem circa praxin eorum, quæ lex jubet, & quæ dixi, cum Scriptura, fieri *per Spiritum Christi* in justificatis. Sufficit me cum Scriptura veritatem dixisse, nec libuit quæstionem in libello ulterius extendere. Hîc autem libet circa legis impletionem, verba Lutheri adscribere: sic ille: *Fides est vivida Spiritalisque flamma qua corda per Spiritum S. inflammantur, regenerantur, & penitus convertuntur, ita ut nil aliud desiderent, velint, expetant, faciant, seu aliquid aliud sint, quam quod Moses verbis poscit & præcipit suis, unde talis impletio legis facit bona opera; ac justus ita factus facit justa.* Item: *facere legem & implere legem, est credere in Christum.* Et; *Ita hominem supra carnem & sanguinem evehi oportet, & plusquam hominem fieri, si justus coram Deo esse cupiat.* Confer, quæso, cum hisce Irenæum de Hæres. lib. IV. cap. 26. & 27. Cui addas velim S. Macarium, qui ubi dixit initio homiliæ 18. *Quicunque reperit ac possidet apud se cælestem thesaurum Spiritus, ille omnem justitiam præceptorum, ac omnem operationem virtutum absque omni reprehensione & macula* EJUS OPE *peragit; & quidem nullo negotio*

Vid. Luth. Tom. II. Germ. p. 35. Item. Tom. I. Lat. p. 293. 307. 409.

gotio

gotio nec vi ulla : id pluries & repetit & comprobat in tota illa ac sequenti homilia : nec non & in aliquot aliis, quæ quidem longioris esset operæ hic recensere. Hoc Apostolo est, *induere novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.* Eph. 4:24.

P. 27. conqueritur deinde D. Magister, *virtutes & acquiescentiam* (in Deum) *nimis a me magni fieri*, quod dixerim, assuefaciendo infantes ut illas petant a Domino, plantari ita in animis eorum *semen vitæ æternæ* : hoc dixi, quia assuefactionem ad preces concomitatur gratia Dei, quæ est semen vitæ æternæ. Sed sit id etiam de ipsis virtutibus dictum, quid tum postea? *An ergo* (petit D. Mag.) *vita æterna fructus est virtutum?* Quid-ni, sano sensu! *At arbitrabar* (inquit ille) *eam esse donum Dei in Christo.* Et ego quoque id arbitror : ac insuper arbitror, & virtutes ipsas esse donum Dei in Christo, effectusque ac operationes gratiæ; ita ut Deus petentibus donet gratiam, & per gratiam virtutes, & per virtutes vitam æternam. Hoc appellet jam, *papisticum*, si lubuerit. Sufficit mihi quod sit verum.

(8) De

(8) *De lege & mandatis* Dei. Primo carpit (pag. 28.) modum ea numerandi. Magna hæresis! Deinde, ubi dictum libelli p. 66. *Deum, ad quem opes pertineant omnes, velle ut postquam inde nobis de necessariis providerimus, cætera ad pauperes ac gloriam divinam impendantur*; improbavit, ac (quod olim Pharisæi avari in Christo similia docente deridebant, Luc. 16: 14.) irrisit, addiditque, Colbergiana fide fretus, quæ nil ad rem libelli nostri faciunt, pergit (p. 31); & quæ de judiciis privatis ac temerariis dixeram infantibus esse inculcanda, uti ea reprehendat, de Magistratibus & publicis personis contra mentem meam absurde interpretatur. His jungit (pag. 32.) exilia quædam sophismata contra meum de præcepto ultimo sensum, sensui Pauli (Hebr. 13: 5.) conformem, ubi non advertit, inter *ea quæ habemus* contineri industriam labore suo necessaria acquirendi. Ipse autem mavult infantes doceantur, plura ab ipsis posse concupisci quam habeant, desideranda esse etiam, tum **Ehren-pfenning** / tum **noth-und spahr-pfenning** / idque conditionibus contradictoris, hoc est, *modo Deus velit* id, N. 62.

quod

quod tamen non vult. Matth. 6: 20, 21. Hebr. 13: 5. Tum demonſtrat eleganter, quomodo Eccleſiæ alicujus Patrono Concionatorem pro loco vacuo quærenti, Miniſterii Candidatus per concupiſcentiam legitimam ſenſu accommodatitio dicere poſſit, **Sihe! hie bin ich: ſende mich.** Optime! nec minus prudenter, quam ad rem noſtram.

(9) De *pœnitentia.* (pag. 36.) eam prorſus omiſſam conqueritur: & tamen ipſemet ibidem notat paginas libelli 5. 21.
N. 2. 18. 86. 76. ubi de ea fit mentio. At quæ illic exſtant (ſunt autem, invocatio miſericordiæ Dei pro remiſſione peccatorum, cum amore Dei & ceſſatione peccati juncta; item, in agnitione propriæ indignitatis ardenter poſtulare remiſſionem peccatorum, & gratiam ea in futurum non committendi, &c.) hæc dicit D. Magiſter, *non eſſe pœnitentiam ipſam, ſed fructus ejus*, hoc eſt, veram pœnitentiam non requirere pro natura ac eſſentia & conſtitutione ſua invocationem illam divinæ miſericordiæ, Dei amorem, ceſſationem a peccato, agnitionem indignitatis, ardentem petitionem remiſſionis peccatorum &c. eam poſſe acquiri, & pri-

primùm esse ex natura sua sine his, hæc vero postmodum sequi. Quæ quidem an non ad animarum damnum magis conferant quam quicquid hæreseos perperam libello imputatum est, cuivis oculato judicandum relinquo.

(10.) In *Imitatione* CHRISTI, infantibus ex cruce ejus quoad vixit, continua, maxime inculcanda; reprehendit Dn. Magister (pag. 36, 37.) male omissum esse, *Christum nuptiis interfuisse*, *bonum vinum bibisse*, *laute aliquoties in conviviis exceptum fuisse*, quin & *pedes ungi pretioso unguento* passum esse; ut sciant *credentes*, *se similibus delectationibus frui posse*, seque *maximum jus habere*, quo *omni utantur abundantia.* Nempe si opportune admodum ac provide temperandus est a teneris indomitus ille & indies ingravescens inter Evangelicos aliosque Christianos se se mortificandi ardor; ne forte omnes inde in lethalem abstinentiam ruant, & sic tota gens misere tandem intercidat.

Porro, an D. Magister hic de *bono vino bibendo* deque *lautis conviviis* non oblivìscendis loquatur ex cordis abundantia, aut propensione, an ex opponendi libidine tantum, absit ut determinem. Hoc

 sal-

ſaltem ſcio, hominibus ægris a prudente Medico non commendari ut ſanos imitentur in largiter comedendo omnis generis cibos, quos quidem hi in ſuam perniciem ilico corrumperent, illi vero laboribus magnis deſudandis digerunt ac impendunt ſano ſtomacho. Sic nec a prudente Concionatore ac inſtitutore commendandum eſſe hominibus corruptis ac ægris imitari quæ Chriſtus ſanctiſſimus non niſi ex ſano ac ſancto principio, ſine adhæſione cordis, ſine delectatione propria in illis, ex ſolo ſcopo naturæ ſuæ laboribus ſanctis fractæ ac defatigatæ ſuccurrendi, ac etiam homines in voluptatibus volutantes inde ereptum eundi, ad Deumque adducendi, interdum peragebat: quæque ipſi mortales ægerrimi non niſi ex principio amoris proprii ac corrupti, & cum adhæſione cordis, ac animi in his delectatione & peccato admittere, & in ſui perniciem corrumpere poſſent, quando quidem nec ſibi ſunt abnegati, nec dum corruptioni naturæ ſuæ cum Chriſto mortui: id quod prius & unice ex Chriſti cruce iis eſt a teneris inculcandum: cætera vero, ad quæ natura corrupta ex ſe pronior

nior est, nedum iis commendare sit opus, omni molimine esse potius reprimenda, ac exceptis necessariis dissuadenda, nisi animarum interitum libeat iis procurare. Hanc adeo sanam Evangelii doctrinam, miror sane qui Concionatori Evangelico reprehendenda videri possit.

(11.) De *Oratione*, & quidem *Dominica*, præter repetitionem inutilem falsæ insimulationis, contendit, (p. 40.) ejus materiam non ad sex, sed ad septem petitiones, idque contra Calvinistas, esse referendam. Hoc scilicet est libros de hæresibus & de oppositione ad libros Symbolicos convincere! Addit, *fanaticorum* esse, petitionem quartam *de spirituali cibo* interpretari, quæ de *corporeo* SOLUM sit intelligenda. Certe & (a) Cyprianus, & Augustinus non de cibo corporeo *solum*; sed & de spirituali & Eucharistico intellexerunt: Et Erasmus, qui profecto *fanaticus* non fuit, sic in Paraphrasi super Matth. 6. interpretatur: *Ale, Pater, quod genuisti: prospice ne nos deficiat panis ille tuus doctrinæ cœlestis; ut eo quotidie sumto, confirmemur & adolescamus, vegetique reddamur ad tua jussa perficienda:*

(a) *Cyp. de Orat. Aug. Ep. 121.*

& super Luc. cap. 11. *Ut te quotidie nobis largiente* CŒLESTEM ALIMONIAM GRATIÆ *tua, semper proficiamus in melius, donec perveniamus ad perfectionem Evangelica pietatis.* Quæ vero hæc est ustulatione libelli vindicanda hæresis, quod mentem illius qui dixit, *Operemini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (Joh. 6.) applicuerim suæ Orationi, secutusque sim pium Ephræmi monitum: *Quandocunque corpus esurit & nutrimentum appetit, cogita & animam tuam suo nunc cibo necessario refocillari velle?* (Ephr. serm. de Compunct.)

(12.) Tandem ut favorabiles interpretationes suas concludat Dn. Magister, ipsi lubet de *Resurrectionis* negatione me pro cumulo accusare, (pag. 41.) idque
N. 52. ex eo quod dixerim, (pag. 57.) *nos in terra debere putrefieri; omnia esse peritura & vana, & quæ igne sint delenda: non gaudendum esse quod hominibus placeamus, ab iis existimemur ac laudemur, neque de eleganti, seu bene disposito corpore &c. quòd omnia hac aternum sint peritura.* Atque ut orbi notum faciat se puerilia sophismata adhuc in forma Scholastica posse proponere, duos tornat Syllogismos, ut tandem

dem

dem concludat; *Ergo, secundum mentem Auctoris, corpus bene dispositum, nunquam resurget.* Testificor coram Deo & hominibus mentem meam esse omnino contrariam: & miror Dn. Magistrum tam inania sophismata, vel a pueris sub nomine *fallaciæ à dicto secundum quid ad dictum simpliciter* exsibilanda, audere coram publico jactitare, atque distinctionis oblitum esse quam hac in materia, & ex occasione loci Ps. 102: v. 27. Tyronibus Theologiæ suggerere solent, distinguendam esse *annihilationem quoad statum* & qualitates, ab *annihilatione* simplici & *quoad substantiam*: hancque negari, illam concedi: quæ distinctio applicata ad propositiones majores syllogismorum D. Magistri, utrasque efficit falsas. Equidem multa addit alia; sed quæ ad materiam in libello contentam nil pertinent: tum urget pro accusationis causa voces *resurrectionis* HUJUS *carnis*, estque præsidium suum in vocula HUJUS, eo quod nonnulli quædam ab ipso diversa, non de resurrectione ipsa corporis, sed de modis ejus singularioribus circa hanc carnem opinentur. Atqui Paulus ipsemet dixit, sine formidine instantiæ *hujus* Domini

Magistri; & sine metu suorum syllogismorum, *Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt*? (1. Cor. 15:50.) Quis nescit, eodem teste (c.6.v.13.) partes quasdam abolendas esse? tum quid de iis quibus partes fuerunt superfluæ, & de aliis quibus deficiebant, ne dicam de anthropophagis? Ergo in hac carne, seu in hoc corpore, sunt quædam quæ non restituentur nec resurgent, quædam quæ resurgent, quædam vere ei de novo addentur. Jam de modis singularioribus quibus hæc sint eventura, opinionum diversitas, problematica est; nec hæreseos materia, nisi iis qui omni charitati valedixerunt.

VI. Restat ut videamus, sit-ne libellus *libris* Ecclesiæ Lutheranæ *Symbolicis* (ut in titulo, totoque suo scripto jactat) oppositus. Non jam dicam me illis libris minime obstrictum esse: Verùm, quia nullo modo in mente habui uti illis me opponerem, non opinor quoque me adversus illos quicquam in libello de Educatione liberorum proposuisse; idque patebit si ea inspiciamus loca, in quibus D. Magister me illis oppositum asserit. Sunt autem loca omnia, ni fallor, in

ejus libri paginis 5. 12. 15. 16. 22-23. 25. 27. 28. 40. 41. 42.

Locis pag. 5. 15. 16. 27. 42. De interventu verbi; de remiſſione peccatorum per fidem in Chriſtum; de SS. Trinitate; de ſalute per fidem, ex gratia; de Reſurrectione carnis, prorſus conſentio; nec potuit a Dn. Magiſtro mea mens dici illis oppoſita, niſi eam pervertendo.

Locus itidem pag. 12. de Enthuſiaſmo, quia Dn. Mag. mihi imputat mentem a mea alienam, dici non poteſt mihi oppoſitus.

Locus 22-23. cum loquatur de iis quibus Scripturæ & Sacramenta demandata ſunt, atque adeo de iis qui jactant Spiritum verba & Sacramenta contemnentem ac rejicientem; is locus, eo ſenſu (quem & genuinum ſenſum loci eſſe credo, & qui Lutheri ac Arndii ſenſui conformis eſt,) non eſt mihi adverſus, nec ego illi, niſi aut loci ſenſus, aut mea mens, ab interprete pervertatur.

Loc. p. 25. de peccatis & impotentia regenitorum, neque facit contra me. Namque vel maxime regeniti nihil per ſe poſſunt: ſed in eis omnia bona agit ſolus Spiritus S., qui ſi eos relinquat

tantisper, ii plus minusve peccatorum & erratorum admittunt, prout plus minusve deseruntur. Verbo, locus de operibus hominum loquitur, ego verò de operibus Spiritus Sancti.

Loci pag. 28. & 40. de modo numerandi mandata Dei & Orationis Dominicæ petitiones, ridicule proferuntur veluti oppositionis jactandæ materia. Non est hic dissensus circa materiam & rem ipsam. Est consensus in re: Diversitas in modo & nomine numerorum. Ita fit, ut in diversis Scripturarum S S. exemplaribus capita & versiculi interdum diversimode numerentur; an tamen propterea Scripturæ sunt dicendæ sibi oppositæ? Non notabo quam imprudenter dicat *Lutheri Catechismum Canonisatum* is, qui conqueritur, Syracidem a me quasi partem Scripturæ canonicæ laudatum esse: neque tangam, omissionem quandam in Catechismo quoad decalogum, huic forte diversitati occasionem dedisse. Quid autem hæc, & similia, ad errores in fide, quorum solorum excludendorum gratiâ libri quivis Symbolici sunt coagmentati?

Denique loci p. 40. 41. de sensu petitionis quartæ in Oratione Dominica, menti

ti meæ non adversantur positive: nam etsi non faciant mentionem de pane seu cibo spiritali, eum tamen non excludunt, multo minus excludendum sub pœna erroris statuunt. Et cum omnes, ne excepto quidem Dn. Magistro, negare nequeant gratiam Dei cibum animæ esse, eumque cibum optime postulari; quid mali, quid erronei, quid hæretici, quid fidei Symbola oppugnantis, si ejusmodi optima postulatio simul includi intelligatur in petitione quarta Dominicæ Orationis, quæ perfectissima ut est, ita omne bonum includere censenda est? maximè cum ipse J. Arndius (quem *libris Symbolicis* non dicet adversari Dn. Mag.) *omnia dona Dei* ac *virtutes universas*, quæque *nobis* SPIRITUALITER *vel corporaliter utilia sunt*, in hac petitione includat. De vero Christ. lib. IV. cap. 19. Quem vero non pudeat ex ejusmodi futilissimis prætextibus quærere ac clamare oppositiones cum suis libris Symbolicis!

Ecce, hactenus vidimus quænam libello de Educatione liberorum cum parvo admodum lumine objicienda habuerit Dn. Magister. Nunc legatur si placet de novo ipse libellus cum istis comparatus,

& perpendat inde quivis liberi ac æqui judicii Lector, an propter nonnulla ejusmodi adeo falso, adeo ridicule objectata, totus libellus purioris omnino Christianismi substantialiora continens & commendans, debeat passim voce & scriptis, e cathedris, è titulis, e præfationibus, e singulis contextus paginis proclamari *erroneus*, *hæreticus*, *libris Symbolicis oppositus*, abominandus & *flammis suffiaminandus*? An non potius inde timendum sit, ne istiusmodi censores, sese veritatum Evangelicarum in toto libello contentarum, ac eò a me ibidem redactarum ut quis animæ suæ facultates, seque totum a mundo & malo separet, Deoque uni restituat, vel hostes declarent, vel ab omnibus declarandos exhibeant? neve forte etiam Satanas, solidæ ac sanctificantis veritatis hostis, per eos (forsan fraudis hujus Satanicæ inscios) hoc efficere intendat; ut quicquid animas ad emendationem ac Christianam vitam incitare magis est idoneum, id e via non removeatur solùm, sed & pro re pessima ac fugienda traducatur? Spero autem, quemadmodum istud probis vehementer displiciturum scio, ita eorum neminem fore,

fore, qui non malit contraria procedere via. Et hinc eſt quod haud pauci ut omnem iſtius iniquæ agendi rationis ſuſpicionem a ſe & a ſuis avertant; ſeque non mero titulo, ſed affectu & opere *Evangelicos* præbeant, divinas Evangelii veritates, ubicunque reperiantur, aveant promovere; atque notatione dignum eſt, illis ipſis, eaque de cauſa, libelli totum ferme negotium & deberi, & fuiſſe cordi; dum eorum alii, ut componeretur, incitamento fuerunt; alii, me inſcio, in germanicum converterunt; alii in publicum ediderunt; alii, & quidem (ſi credamus præfanti Dn. Magiſtro) e doctiſſimis publicatum commendarunt; alii impugnatum, ſcriptis publicis defenderunt; quod etiam e Dn. Magiſtri concluſione diſcere licet factum fuiſſe in Epiſtola publicis typis emiſſa ab Evangelico Eccleſiaſte Amſtelodamenſi, de quo tamen dubitat Dn. Magiſter, ſit-ne ille ſcriptum illud ſuum pro ſuo agniturus. Non video ſane cur Rev. Dn. Colerum (ſi ipſe ejus ſit Auctor) de ſcripto illo ſuo deberet pudere, ſiquidem eo Charitatis Chriſtianæ, malum non cogitantis, omnia in bonam partem interpretantis,

veri-

veritati (ad cujus ideam omnia refert) congaudentis, & omnia bene sperantis ac credentis, luculentum exhibent documentum. Non *excusat* ille ibi (uti incusat eum Dn. Magister) *errores manifestos*: sed optime ostendit, eos illic non contineri, me, tractatuli auctore, explicationum suarum cum sensu meo consensum aperte confirmante. Quid hîc contrà hiscere audebit Dn. Magister, quo *sua in corde jam* (ut ait) *conceptæ responsioni*, colorem vel minimum conciliet? Se-ne ex principio æquitatis suæ, *mea non in meliorem partem interpretandi*, verius scire quæ mens mea sit, atque egomet ipse eam coram Deo & hominibus attestor? Dediscat, dediscat potius ipsemet suam illam male Christianam interpretandi artem; ac librum ipse suum, potius quam meum, flammis consulat ultricibus tradi, quo judicium Christi, igne gehennæ damnantis qui fratrem temere dicit fatuum, (quod minus est quam proclamare hæreticum) possit salutariter evitare. Quod si eos qui ex charitate Christiana ad veritatem reducunt, & interpretantur quæcunque eo referri possunt, imitari nolit, pudeat saltem eis adversari, ne forte

te

te ab eorum aliquo verba Augustini pro omni Apologia audiat: *Esset-ne quisquam tam improbus, qui mihi succenseret quod homo de homine in re dubia bene potius existimarem, etiam cum male diceret?* (Aug. de util. cred.) Quid ergo in re non dubia, & ubi nil dictum est in sensu malo? Cæterùm, si diverticula quærens, de aliis meis opinionibus extra materiam libelli deinceps quæstiones movere volet, neque eos, qui libellum meum defenderunt, teneri sciat alia sensa mea defendere; nec ego patiar materiam hîc substitui aliam ab ea, de qua in libello agitur. Deum comprecor ut velit D. Magistrum, & sui similes, solida sua veritate ac Charitate implere, nosque omnes pacificis Spiritus sui donis in concordia sancta æternum beare. Vale in Christo.

CO-

CORONIS

Ad instantias nonnullas in ultimo libro D. Mag. *Vakii*, quem, *Falsum interpretem* nominat.

Item de Libro quodam Dn. Doct. AUGUSTI PFEIFERI, *Superintendentis Lubeccensis, adversus meum.*

ADversantium propositum, Lectores ad sinistra de optime cogitatis, dictis ac factis judicia propellendi, eosque obducto falsorum metu a saluberrimis veritatibus revocandi, quin & adversus ea perversis affectibus commovendi, cassum reddere hactenus sum conatus, quòd ei proposito nullus sine animæ suæ damno obsecundare queat; cum e contra, cuivis charitate prædito lætandum sit tolli sibi offendicula quibus ad fugam

gam vel odium boni fiebat proclivis. Utinam id & ipsis adversantibus, quò e periculoso animarum suarum statu emergerent, prodesse posset! At quam parum id sperandum sit vel e novissimo quodam M. Vakii libello germanico plus satis elucescit, in quo nihil æque ac obfirmatum in malo illo proposito pergendi animum, reperire est. Non igitur ob illum, sed ne meliores offendiculis ab illo appositis lædantur, pauca de his subjicere visum est.

Falsum illum *interpretem* dabit in ruborem verior alius, dubio procul. Ego ex iis quæ me illic speciatim concernunt, quatuor recensebo. Unum erit generale, circa interpretandi negotium. Cœtera tria singulariora sunt, nempe, de assertis a me, ut ait, Enthusiasmo, & Perfectionismo, deque negata Resurrectione. Reliqua ne memoratu quidem digna sunt.

I. Viri nonnulli Clariss. libelli mei sensum per cavillationes adversantium detortum, defenderant, adducta verborum meorum interpretatione sana. Hanc ad mentem meam esse declaraveram ego; cui proinde, siquidem quisquis verborum

rum

rum suorum optimus est interpres, acquiescendum sit. Magister noster, ne hoc modo adstrictum se agnoscat ad resipiscendum a malis judiciis suis propositisque, ita conatur se expedire. Negat (a) „ unumquemque suorum verborum debere esse interpretem; vultque, ut verba „ sumantur in sensu non quem auctor declaret; sed (inquit) quem ipsa secum „ ferant verba. Idque hac subtili admodum comparatione dilucidat. Si quispiam diceret alicui, *tu es nebulo*; deinde coram Judice postulatus, causaretur „ evitandæ multæ suique excusandi ergo, „ se interpretem debere esse suorum verborum, atque adeo, se per *nebulonem*, intellexisse *virum probum*, ille-ne interpretandi modus admittendus esset? Ista D. Magister ad libellum vult & ad me applicare; contenditque hæreses, errata, malaque, libello impacta, tam clare in illius verbis contineri, quam clare contumelia in verbis *tu es nebulo*, contineatur: interpretationesque alias, verbis libelli per me applicatas, tam violentas esse, verborumque communi significationi ita adversas, atque ea esset interpretatio per quam verba *tu es nebulo*, significare dicerentur, *tu es*

vir

(a) p.8. 9, 10.

vir probus. Qua in re profecto D. Magister omnem eruditionem sinceritatemque suam, defendendæ suæ Sophistices gratia, videtur ejurare coram universis. Omnes enim (præter Dn. Mag. & aliquot sui similes) & jam dudum, & nunc temporis, & ubique locorum, e verbis libelli mei sensum elicuerunt non favorabilem tantum, sed & adeo bonum ac salutarem, ut libellus eis propterea tum carus sit habitus, cum dignus qui describeretur sæpius, linguisque pluribus donaretur. Retulerunt & fide digni, Ecclesiastas quosdam Lutheranos, ob turbas Hamburgenses ejus legendi avidos, eo lecto ita fuisse affectos, indignatione quidem adversus accusatores, existimatione vero erga libellum, ut protinus ex eo suos in templo docuerint catechumenos: ac pro certo habeat Dn. Magister, extra eos, quorum mentes, (muliercularum (a) earum instar de quibus Paulus) territarunt & constrixerunt vociferationibus suis, vix ullum reperiri qui perlecto libro non miretur DDn. *Patres spirituales Hamburgenses* eousque quodam veluti scotomate percussos esse, ut vel in ipsa rerum bonarum meridiana luce circa verborum parietem quasi cœci palpare vi-

(a) 2 *Tim.* 3: 6.

videantur, sensui incluso vim, integritati suæ adversam, si pote illaturi; aut illos imitaturi de quibus Apostolus in 2 ad Timoth. cap. 3. v. 8 & 9.

Equidem libenter scirem unde D. Magister hanc suam legem, de non interpretandis verbis juxta declarationem mentemque Auctoris, vel deprompserit, vel probet. Si ex se ipso; pace sua, Vakianæ auctoritati æquare ausim ad minimum e Chrysostomo hanc aliam: (a) *Non nuda verba sunt examinanda, neque dictio simpliciter & absolute excutienda; sed respiciendum est ad mentem scribentis.* Profecto vulgariores interpretationis leges ignorare videtur Dn. Magister: *Non e verbis aut sententiis solis e libro discerptis; sed e toto orationis corpore; ac e scopo Auctoris, e scriptis item ejus aliis, vivaque voce, sensum esse desumendum: præterea, nil a quoquam ita bene scriptum ac dictum esse, quin si malevolus accedat interpres, facile sensum falsum inde eliciat*, ut e floribus venenum araneus, e scriptura omnis generis hæreses hæretici. Malevolum autem animum suum minime celat Dn. Mag. dum fatetur; sibi *haud iniquum videri mea si in meliorem sensum non trahat.* Addo, Veritatum divinarum, de quibus agitur, eam esse, quibuscunque verbis signi-

(a) *In cap. I. ad Gal.*

ſignificentur, naturam, ut non tantum a malevolis naturaliumque affectuum ſequacibus concipi non poſſint; ſed & eis ſtultitia erroreſque videri debeant: *animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, ut pote quæ ipſi ſint ſtultitia, neque ea poſſit intelligere, quod ſpirituali modo* (non craſſo ac malevolo literæ morſu) *ſint intelligenda*; teſte Apoſtolo. Quod autem hoc in negotio D. Magiſter ſuique Socii affectus naturæ animales ac corruptos adhibuerint, e ſuperius enarratis tam clarum eſt quam quod clariſſimum.

II. Enthuſiaſticam ſuam inſtantiam (a) (ut ad ſingularia deſcendam) ſtatuminare molitur, aſſeverando iterum, me ab operatione Dei interna & illuminante, verbum ſive Scripturam Dei *excluſiſſe*. Mira Dni Magiſtri pertinacia! Age, ſi quæ abunde hac de quæſtione ego aliique explicuimus & declaravimus non ſufficiant, adhibeat ſaltem oculos, & in libello (b) locum ipſum inſpiciat. Videbit illic, ſubjectum diſcurſus eſſe ipſiſſimam Scripturam ſacram. Quis unquam ita abſurdus erit, ut ipſum enuntiationis ſubjectum dicat ab enuntiatione excludi? Quæritur, de Scriptura ipſa,

(a) *ibid. pag.* 71.

(b) *E. duc. num.* 3.

Catholici, tum Reformati, qui tamen propterea de Enthusiasmo criminandi non sunt: neque aliam esse sententiam saniorum Lutheranorum non possim mihi non persuadere, si quidem rei veritas undiquaque sit evidentissima. Quod autem attribuendo uni Deo operationem & physicam causationem notitiæ verbi internæ ac salutaris in bonis mentibus, idcirco tollatur interventus verbi externi; nemo, præter D. Magistrum, iterum atque iterum oggerendi idoneus fuerit.

Habet & aliud, idque novum, Enthusiasmi sui affricandi argumentum. Scilicet, bona desideria, preces, purificationem animæ, ante ejus illuminationem, veluti media ante rem acquirendam collocavi. Hæc autem ei est methodus Enthusiastica; a qua ut tuto recedat, contendit, illuminationem mentis acquiri ante ejus purificationem, preces, bonaque desideria: hæc demum esse effecta illius causæ, prius in mente possessæ. Certe si D. Magister suique similes, sua lumina ac notitias hoc modo acquisiverint, sine prævijs desideriis bonis puritatisque studio; (de quibus revera in Scholis, ubi cognitiones suas acquirunt, nil sunt vul-

pag. 69. 71.

 go

go ſolliciti,) haud mirum eſt eos in divinis rebus ita peritos ac illuminatos eſſe, tamque eximia effecta ex ea mentis illuminatione quotidie prodire. Poſſem, niſi brevis eſſe laborarem, facere palam, ex hac Dn. Mag. methodo omnis generis errores, hæreſes, & vitia inter Theologos emerſiſſe. Sed forſitan ipſe quid dicat, neque rem neque terminos intelligit.

Qui de animæ *purificatione*, *illuminatione*, *unioneque* agunt Theologi, non intelligunt per has voces aliquos actus tranſitorios & , ut ita loquar, præparatorios, quibus anima ad ſui reſtaurationem aut excitetur aut præveniatur : quo ſenſu nullus vel bonum deſideriolum habet, vel de ſe purificando cogitat , quin radiis quibuſdam divinæ lucis prius afficiatur : omnia enim bona, preces, ipſamque etiam mali detectionem efficit in homine divina lux : verum ea lux non propterea intus in anima adhuc poſſidetur ; neque idcirco tenebris ſuis mens adhuc eſt libera , rerumque divinarum clara & penitiori cognitione imbuta , id quod proprie *illuminatio* dicitur. Scilicet non actus inſtabiles, ſed tres ſtatus mentis ſolidos ac principes deſignant cum Scriptura Theo-

logi per voces *puritatem cordis*, (Matth. 5:8.) seu animæ, *illuminationem* mentis (Eph. 1:18.) & *unionem cum Deo* (Joh. 17:11,21.): quos eo ordine ut natura collocatos, sic a nobis adeundos esse, non modo evidenter docet Apostolus; *Evigila qui dormis, & surge e mortuis, & illuminabit te Christus.* Eph. 5:14. sed & ipsa Christi verba, prima æque ac ultima, *Beati*, inquit *qui puro sunt corde* (hæc est purificatio) *quoniam Deum videbunt*, sive clare cognoscent: ista est illuminatio. Tum paulisper ante mortem ubi dixisset Dominus, Discipulos suos jam esse *puros* (Joh. 13:10.) orat deinde Patrem ut *sanctificentur in veritate*, (Joh. 17:17.) hoc est, ut eorum purificatio perficiatur & compleatur donatione luminis veritatis seu Spiritus Sancti, a quo demum erant illuminandi, (Luc. 24:45.) postulato addit Christus tanquam scopum & coronidem omnium, unionem cum Deo & cum ipso, *ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me & ego in te* &c. Quid plura, quid (ut fieri posset) innumera producam e Scripturis divinis, eque Theologis antiquis loca, siquidem vel unus sufficiat Orthodoxus Arndius, ad cujus Scholæ

januam satis esto Dn. Magistrum manuducere, ut illic (in Præfatione ad librum 3. *de Vero Christianismo*) verba hæc legat & discat: *Quemadmodum vita naturalis nostra suos gradus suasque ætates habet, pueritiam, virilem maturitatem & senectutem: Ita vita spiritualis & Christiana pro pueritia & Tyrocinio habet salutarem* POENITENTIAM, (quæ eadem est ac purificatio) *per quam homo in dies se emendat: quam excipit major* ILLUMINATIO, *velut adulta ætas, per divinarum rerum contemplationem, orationem & crucem, per quas divina dona augentur & adolescunt. Ultima & perfecta ætas ea est quæ consistit in* UNIONE *firmissima & strictissima per charitatem, quam B. Paulus appellat* virum perfectum & mensuram ætatis plenitudinis Christi. QUEM ORDINEM *nos tribus istis libris, quoad licuit, observare studuimus, sic ut existimem totam Christianismi Doctrinam illis contineri.* Ecce tres eos gradus! ecce eorum ordinem! Ecce ordinis ab Arndio approbationem & observationem! Ecce ob ordinem observatum plenitudinem Systematis de Doctrina Christiana! Et tamen quod D. Horbius id in libelli cujusdam titulo, secutus

tus Theologum Hamburgensem ipsius Dn. D. Mayeri antecessorem, indicaverit; quod ego idem in libello de Educatione significaverim, uterque a D. Magistro Enthusiasmi insimulandus erit, atque eo (a) *preces publicæ*, in quibus *prius de petitione illuminationis quàm purificationis* agatur, in auxilium erunt advocandæ! Optime! quasi vero preces ordinem methodicum semper respicerent; aut potius, quasi Dn. Magister sciret quid effutiat! Nam eo ipso quod preces sint ea quæ profert, & quibus illuminatio poscitur, sequitur mentem prius *precantem* & *bene desiderantem* esse debere, quam *illuminationem* adipiscatur: preces autem *pura mente purisque manibus* esse faciendas ut gratæ Deo sint, quis negare audeat? Ecce ergo iterum ordo idem! quem si D. Magister non teneat, fateatur necesse est se publicas preces ad futuram mentis illuminationem obtinendam dum recitat, sine bonis desideriis puritateque mentis prævia fundere, esseque Psitacum frigidum quo minus sit Enthusiasta: aut eum ordinem si teneat, si illuminationem obtinendam, adeoque futuram, postulet animo bonis desideriis & studio purita-

(a) *M. Vak. p.* 69.

tis affecto; tunc aut ipsemet, juxta principia sua, erit Enthusiasta; aut si non erit propterea, nec erit etiam D. Horbius, neque libellus meus hac premendus accusatione: quæ itaque inanis ac cassa futura est, nisi quod palam faciat in ejusmodi objectantibus animi constitutionem quam ferme dixeris profanam, atque ab impietate haud procul remotam, quando produnt, se mentis puritatem tam parvi facere, ut qui eam speculationibus præponunt, voluntque divinas sine ea notitias acquiri non posse, pro *Enthusiastis* traducant. Notent hinc universi, Dominos istos cum aliquem appellant *Enthusiastam*, id perinde esse ac si dicerent, mentis purificationem ab eo ante ejus illuminationem collocari. quanta hæresis!

III. Urget pro altero errore libelli *Perfectionismum* D. Magister. Velim Lectores recurrere si placet ad ea quæ de isthoc argumento in Observationibus ad Artic. IX. RR. Ministerialium protuli: observentque ipsimet, 1. Istam doctrinam sæpius a Christo, Paulo, Petro, Johanne, totaque Scriptura propositam & commendatam esse. 2. Eam antiquioribus

ribus Christianis ac Patribus, quin & interdum Luthero, familiarem fuisse. 3. Eam ab illis Patrum, qui subjecta conformia haud esse reperienda credebant, nedum inter noxios errores sit numerata, laudabilem ac tolerabilem dictam fuisse. 4. Nihil revera in ea periculosi esse, (1) modo non fundetur in præsumptione humanarum virium; sed in sola divini spiritus vi & potentia; (2) modo non statuatur, eos qui illuc non pervenerunt, propterea a salute æternum excludi, si tamen in via ad perfectionem sint & promoveantur; (3) modo ex eo statu non excludatur possibilitas peccandi, imo & pereundi. (4) modo agnoscatur, perfectionem eam, non graduum perfectionem esse, omniumque imperfectionum expertem. Quid quod Scriptura dicat, (homonymice cum libello loquens) quosdam ita coram Deo justos esse, ut *ambulent inculpati in omnibus mandatis & justificationibus Domini?* Luc. 1: 5. Plura omitto similia quæ cum in Scripturis non damnet Dn. Magister, cur circa ea quæ in libello sunt, idem non fecit, nisi si rixas & ansam cavillandi quæsivit? Addo, doctrinam eandem

vel

vel ex principiis D. Magistri sequi; aut eum absurde in propria principia sua pugnare. Docet, Deo nihil esse impossibile; *Spiritum Sanctum velle, sive intendere, in credentibus operari quaecunque lex jubet*; (a) se etiam in concionibus suis hortari populum ad perfectionem uti tendat. (b) Ergo aut ad impossibilia hortatur, quod sapientiae non est: aut si ad possibilia, agnoscat igitur veritatem, a se eo pejus impugnatam, quo melius Dei hac de re potentiam & voluntatem agnovit.

(a) p. 54.
(b) p. 59.

Equidem pro ratione dicit, ejusmodi effectum ideo sequi non posse, quod cum Deus irresistibiliter non operetur, anima vero coöperari debeat, hujus operatio non possit non peccato originali infici, ac Deo resistere. Verum cogitare debuisset D. Magister, non peccari actualiter ab homine a peccati originalis corruptione impulso quando impulsui isti consensu non obsequitur; sed ei resistit: Deinde vero duplicem esse animae cum Deo coöperationem, alteram activam, qua conatur facultates suas ipsamet cum Deo exercere; alteram, passivam, qua se suasque facultates totas divino tradidit

regi

regimini, cum quo per solum consensum operatur, cæteris absolute Deo traditis. In qua anima, Deo soli sic derelicta, Deus solus ita vivit, ut ipsa se, cum Paulo, deinceps vivere neget; ita operatur, ut liget in ea fortem armatum fortior, armaque ejus universa auferat. Cumque Deus sit fortior Diabolo ac peccato, haud dubio Spiritus ejus effecturus est in tali anima omne bonum sine malo, quando Diabolus antehac illic effecit omne malum sine bono. Hanc doctrinam adeo desiderandam, adeo sanam, adeo Spiritu Dei Sancto dignam, non potui quin cum horrore viderim a D. Magistro traduci ut seductoriam, ut torquentem, ut fallentem, quando ibidem docet, fidelissimos quosque innumera quotidie *peccata* (a) *mortalia perpetrare*. Quod quidem dogma non alio videtur excogitatum, quam ut impii quique ac facinorosi sibi persuadeant, se peccatis suis nil obsistentibus esse regenitos: utque animi omnium a serio proficiendi studio, tum a confidentia in Omnipotente Medico ponenda revocentur. Faxit Deus ut Dn. Magister alia methodo aliam illuminationem acquirat in posterum.

(a) p. 61.

De *Chiliaſmo* (quem inteſerit D. Magiſter) non quidem craſſo illo & voluptuario; ſed de eo qui conſiſtit in ſpe, venturum tempus ubi opera Diaboli ex animabus & natura eliminanda ſint per ſucceſſura Chriſti intus & extus glorioſa beneficia, id quod etiam per priora quatuor ſecula Patrum Sanctiſſimis in primitiva Eccleſia fuit creditum; ea doctrina adeo deſideranda eſt, adeo amanda, ut lugendum probis cunctis foret, ea ſi eſſet minus vera. Quamvis autem res etiam non eſſet futura, non video tamen quid effectus noxii illa inferre poſſet, quo tanquam pernicioſa traduci mereretur: ſiquidem ex ea non detur bonæ menti quicquam promtius colligere, quàm ut dum in Spiritu videt eum diem Chriſti, ſancta afficiatur lætitia, annitaturque ut per puritatem omnimodam ac ſuſpiria, quæ Dominus a Sponſa exſpectat, felix illud tempus quantum in ſe eſt acceleret, juxta petitionem a Chriſto commendatam, *Adveniat regnum tuum*, & verba Johannis: *Etiam veni, Domine* JESU! Ob quam beatam ſpem fratres ſuos calumniis proſcindere, & perſecutionibus affligere, præſcriptiſque formulis ſub pœ-

na

na divinæ gratiæ in mortis articulo non recipiendæ juratis ad condemnationem ejus illorum conſcientias cogere velle, animorum eſt Chriſti gloriæ & proximi dilectioni omnino oppoſitorum. Non jam repetam me controverſiæ iſti locum in libello meo minime dediſſe; ita ut ἀλόγως mihi ex ejus occaſione obloquantur.

IV. Supereſt calumnia *negatæ Reſurrectionis*, cui quidem diſpellendæ libelli contextum, proteſtationem meam, diſtinctionem inter annihilationem quoad ſubſtantiam, & eam quoad ſtatum ac qualitates, ſatis eſſe ratus eram. At D. Magiſtro, iſta partim diſſimulanti, partim nondum capienti, aliter viſum eſt. Deſiderat (a) ille præciſas ad Syllogiſmos ſuos reſponſiones. Age, igitur, videamus, num ubi rem totam exactius diduxero, ex hallucinationibus ſuis eum extricabimus.

(a) *pag.* 61. *&c.*

Contextus meus in germanica verſione (quem aggreſſus eſt, etſi hîc admodum manca ſit) ſic ſe ad verbum habet. p. 57.

Valde neceſſarium eſt liberis proponere, quam primum quidem fieri poterit, quod quemadmodum homines, peccatores ſunt, ignoran-

norantes, impotentes, & in terra putrefaciendi; & quemadmodum quicquid in mundo est similiter periturum sit, & vanum, igneque desiturum; nemini igitur in istis lætitia quærenda sit. Non lætandum est quod hominibus placeant, ab illis æstimentur & laudentur, corpus habeant bene constitutum, quod bene sint vestiti, deque omnibus rebus bene ipsis sit prospectum: omnia enim ista æternum sunt peritura.

Ex his patet cuivis, 1. Scopum meum esse, id evincere, nostram lætitiam non debere poni ullis in rebus hujusce mundi consideratis in statu in quo nunc sunt, quem Paulus dicit, τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. 1 Cor. 7:31.

Ad hoc evincendum, omnes res mundi ad duas classes refero; hominum scilicet ipsorum; deinde cœterarum præter hominem rerum.

Utramque classem duobus iterum modis considero, primum in se; deinde quatenus aliæ aliis afficiuntur.

De prima classe, quæ est hominum in se quoad statum hujus vitæ consideratorum, dico PRIMO & SEORSIM (idque propter cavillationes futuras notandum est) *eos esse miseros peccatores, ignorantes,*

rantes, impotentes, & in terra putrefaciendos. Quod negabit nemo verum esse, idque ad scopum meum, de lætitia in illis non ponenda, conducere.

De aliis præter hominem rebus, in se quoad statum præsentem consideratis, secundo & seorsim dicitur, *eas esse similiter perituras, vanas & igne desituras.* Ubi notari velim, 1. quod si interitûs harum rerum cum præcedentis hominum classis interitu comparatio quædam hic agnoscenda sit, in ea comparatione subjectum primum & positivum, cui res comparabitur, esse hominum interitum; subjectum vero alterum cum primo comparatum, sive res interitui hominum comparatas, esse res alias mundi quascunque: non autem inverso ordine, rerum aliarum interitum primo & positive poni & considerari; deinde vero illarum interitui interitum hominis comparari. 2. Notandum secundo, comparationem illam, (si quædam subsit) non fieri nisi in generalibus, quatenus res cessant ex hoc mundi theatro apparere, perduntque hujus seculi σχῆμα; non autem ad particulares interitûs modos extendi, quemadmodum patet ex eo quod de hominibus dixerim eos

in *terra putrefaciendos*; de rebus autem mundi, *igne eas esse perituras*: unde evidens est, non fieri a me comparationem specialem & quoad modos; multo minus quoad ea quæ post subjectorum illorum interitum, in alio seculo vel in æternitate sequentur, quippe quæ ad præsentem meum scopum nihil faciebant. 3. Tertio denique notandum, eam vocem quæ hîc comparativa videtur, (*similiter*) in originali perinde esse ac *itidem*; *de méme*, dixi gallice: quæ vox copulam sermonis notat potius quam comparationem: neque scio utrum idem de voce germanica, **Dergestalt** qua interpres usus est, dici possit. Interim, concedamus comparationem aliquam intercedere, ne difficiliores videamur.

Nunc Dn. Magistri nostri armata in hasce enunciationes argumenta inspiciamus. Primum est tale. pag. 61. & in primo lib. p. 43.

Quicquid eo modo (similiter) *periturum est*, *& vanum*, *& per ignem desiturum prout omne id quod in mundo est; illud non rediturum est neque resurget ad vitam æternam.*

Atqui corpus hominis quod in terra putrescet, *est*, *juxta auctorem*, *ita periturum & vanum*, *igneque desiturum*, *sicut quicquid in mundo est.* *Ergo*

Ergo corpus hominis quod in terra putrescet, juxta opinionem auctoris non redibit neque resurget in vitam æternam.

Ecce, victus sum a formidabili illo adversario, qui libello propterea, victoris instar, insultans, eum appellat *Stolidam Prudentiam*. Sed ô Stolidum potius Magistri nostri argumentum, in quo nulla propositio vitio insigni non laborat! nam,

1. Propositio major falsa est si sumatur (ut debet) in sensu quo ego de interitu sum locutus, considerando eum in genere, prout per eum res cessant ex hoc mundi theatro apparere, perduntque hujus seculi σχῆμα. Falsum enim est, Quicquid disparebit ex hoc mundo, suumque schema mundanum perdet uti cæteræ res mundi illud perdent, id non rediturum unquam sub alio schemate vitali & æterno, seu non resurrecturum ad vitam æternam. Nego hanc propositionem.

Si vero major propositio argumenti intelligatur de interitu quoad specialia sua, modos consecutionesque ejus respectu alius seculi, tunc a sensu meo est aliena; atque adeo,

2. Falsa est propositio minor. Negatur, corpus hominis quod in terra pu-

trescet, esse, juxta me, periturum, vanum, igneque desiturum omni eo modo speciali & iisdem consequentiis ac cœtera omnia in mundo peritura sunt. Quis, præter malevolum affectum, adeo excœcavit D. Magistrum ut hanc propositionem mihi tribueret? Nonne videt se eam consarcinasse ex terminis sibi oppositis, seque ea conturbasse quæ ego de diversissimis rebus seorsim dixeram? *corpus hominis in terra putrescet*, & tamen, *igne desiturum est*: absurdum! ubi ego hæc composui, & de eodem subjecto dixi?

3. Adulterat ac invertit & falsat D. Mag. in hac sua propositione quicquid recte, distincte & vere de rebus istis dixeram, aut si vis, comparaveram. Supponit ac si in comparatione posuissem pro primo termino sive subjecto positivo, res hujus mundi intereuntes; deinde pro subjecto altero & comparato, hominem, cujus interitum dicerem fieri eodem modo ac fit interitus rerum cœterarum: hinc sua propositio, *hominis corpus putrescet* seu peribit *prout quicquid in mundo est*: quæ proterva est contextus mei interversio ac depravatio. Siquidem, ut modo annotavi, clare ex contextu pateat, me non interi-

teritum hominis comparasse interitui rerum; sed potius contra, interitum rerum esse a me comparatum cum hominis interitu: ita ut dexterior aliquis Sophista debuisset magis contra me strophas suas connectere hoc modo;

Quicquid est interiturum simili modo ac corpus hominis, illud resurget in vitam æternam.

Atqui omnes res hujus mundi perituræ sunt, juxta Auctorem, simili modo ac corpus hominis.

Ergo omnes res hujus mundi resurgent in vitam æternam.

Hoc Sophisma (quod facile solvitur ex consideratione interitus quoad generalia & σχῆμα mundanum spectati) videretur saltem ad contextum meum aliquam habere relationem; verum conclusio ejus non esset forte telum ad mentem Dn. Magistri satis venenatum quo libelli Editorem ac Auctorem pro voto feriret.

Hactenus egregium D. M. argumentum primum conspeximus: pergamus ad alterum.

Distinxi (ut dictum) in contextu meo subjecta de quibus loquebar, in classes duas; & in unaquaque dixi, subjecta a

me considerari tum in se, tum quatenus alia ab aliis afficiuntur. De primo ea considerandi modo hactenus egi, & contextum a strophis Sophisticis vindicavi. De altero modo, hæc in libello leguntur. *Non lætandum quod hominibus placeant, ab illis æstimentur & laudentur, corpus habeant bene constitutum, quod sint bene vestiti, deque rebus omnibus bene ipsis sit prospectum: omnia enim ista æternum sunt peritura:* Hic non homines ipsos, non corpus, non vestes, non res ipsas considero; sed modos quibus homines resque mundi sese invicem afficiunt hoc in seculo, nempe hominum gratitudinem, existimationem, laudes quibus sese mutuo prosequuntur; item corporis affectiones, quibus quidem a se ipso per sanitatem & per elegantiam; ab aliis vero per vestes & per commoda cætera afficitur. Hæc omnia, has omnes affectiones, in quibus universi pene suam ponunt lætitiam, (non autem in substantia ipsa rerum) dico esse perituras æternum; & inde concludo, in eis gaudendum non esse. Quid hîc non verum? quid non optimum? quid non cum Scriptura consonum? *Mundus* (inquit Johannes) *perit* (hoc de rebus) *ejus-*

que

que concupiſcentia, ſive affectiones: unde concludit *amorem* ab eo avertendum.

Nunc Dn. Magiſter ex his ita in me altero ſuo argumento irruit.

Quicquid æternum periturum eſt, illud nunquam reſurget.

Corpus bene conſtitutum æternum periturum eſt, juxta mentem auctoris.

Ergo, juxta ejus mentem, corpus bene conſtitutum nunquam reſurget.

Diſtingue ſi placet, diverſos rerum ſtatus quoad utrumque ſeculum: diſtingue modos ſeu affectiones rerum a rebus ipſis: intellige interpretem germanicum: confer originale gallicum; & omnia in argumento patebit eſſe partim falſa, partim caſſa & inania.

1. In majore. *Quicquid æternum periturum eſt* quoad ſchema & formam hujus mundi, *illud nunquam reſurget* in forma alia & æterna. falſa propoſitio.

2. *Quicquid æternum periturum eſt* quoad ſchema & formam hujus mundi, *illud nunquam reſurget* in ſchemate & forma hujus mundi. Hoc argumentum contra me nullum eſt; concedo illud totum.

3. *Quicquid æternum periturum eſt* quoad ſubſtantiam rei, *illud nunquam reſur-*

get: Concedo; at sic minor falsa est, corpus hominis perire quoad substantiam; neque mea hæc est propositio.

4. *Quicquid æternum periturum est* quoad modos & affectiones hujus mundi, *illud nunquam resurget*. Nego iterum falsam istam propositionem: tum quia subjectum ob modos non perit quoad substantiam; tum quia potest in aliis modis & affectionibus resurgere quamvis priores æternum evanuerint.

Hæc ad majorem: Nunc ad minorem,

5. *Atqui corpus bene constitutum æternum est periturum*, quoad substantiam, falsa propositio; quam nego esse menti meæ consentaneam.

6. *Corpus bene constitutum æternum periturum est* quoad formam & schema hujus mundi: ergo nunquam resurget quoad formam & schema hujus mundi. Concedo propositionem & conclusionem, inania contra me tela.

7. *Corpus bene constitutum æternum est periturum juxta mentem auctoris*: nego hanc esse meam meique interpretis propositionem. Non dixit ille simpliciter, *corpus bene constitutum*; sed *habere corpus bene constitutum*, hoc est, esse præditum seu affectum

ctum bona corporis constitutione, quod, perinde ac habere vestes, seu esse bene vestitum, habere nummos, seu esse pecuniosum, ad prædicamentum habitus, vel si mavis, qualitatis pertinet; ut ut ipsum corpus, vestes, nummi sint substantiæ. Ergo minor vel in ipsis terminis falsa est; Nec intellexit D. Mag. interpretem.

8. Multo minus gallicum orginale consuluit, ubi pro verbis, *habere corpus bene constitutum*, legitur, *esse bene compositum* sive factum. Equidem nolim ei dare vitio quod forte nesciverit opus gallice conscriptum esse: interim tamen id a me hic reticeri non debet, quod ad innocentiam sensus mei propalandam apprime conducit.

Cæterùm, nihil est quod Dn. Magister oggerat (ut facit) *bonam corporis constitutionem*, ejusque, si velit, possessionem, *æternum non esse perituram, siquidem ea in hoc consistat ut corporis membra magnitudine, appositione, vigore coloreque debitis ac aptis polleant, quæ in futura vita & restituentur & perficientur, nedum æternum pereant.* Confundit per generales illos & metaphysicos terminos Dn. Magister bo-

nam corporis constitutionem quæ supernaturalis est & cœlestis, cum ea quæ hujus est mundi, quæ corrupta est ac naturalis, quæque præ altera illa, deformitas est & monstrositas, imo ipsa mors est, in victoriam, ut verbis utar sacris, absorbenda: sic ut bonæ istius generis ultimi constitutionis perfectus interitus, alterius constitutionis ponendæ fundamentum sit; haud secus ac in scholis dicitur, unius corruptionem, alterius esse generationem.

Tertium Dn. Magistri contra me argumentum, negativum est, eque silentio meo desumptum. Scilicet nihil de corporis Resurrectione in libello dictum est: hinc eam a me non agnosci concludit. Verum id argumenti genus invalidum esse, tum in eo falsum assumi, atque adeo utramque Magisterialis Syllogismi propositionem falsam esse, cum superius (a) demonstraverim, ab ejus nunc inanitate prolixius detegenda supersedebo.

(a) *Supr. Artic. IV. n. 4. & Art. XXVI. n. 2. &c.*

Arbitror, ex iis quæ hactenus dicta sunt, quibusvis sani judicii Lectoribus satis superque constare, quam vane ac ridicule de miserabilium suorum Syllogismorum robore gloriatus sit D. Magister; & quam inutiliter etiam meo tempore lecto-

ctorumque otio abuterer si cœteras ejus cavillationes eadem exactitudine ac diductione deberem examinare : quod etiam nec ipsusmet forte exspectat , siquidem nos *a parvo* suo *lumine* remiserit ad *lucidum ipsum Solem, cum pleno suo lumine exoriturum, quando Theologus aliquis sublimiter eruditus, & in hisce rebus admodum exercitatus, perfectiorem & funditus diductiorem scriptionem, eamque summe necessariam, in hunc libellum editurus est.* Fateor a me lucidi istius Solis ortum hactenus expectatum esse: verum ne pictum quidem adhuc vidi; sic ut nesciam, quid officiat cur Sol ille lucidus nobis non exoriatur.

De Campaniæ populis ferunt, eos, ubi Lunam viderent Eclypsin pati , aliquos consuevisse adhibere qui æris, cymbalorum, tubarum, similisque instrumentalis musices sonitu , lunam ab Eclypsi liberarent ac revocarent. An Dn. Magistro ejusque sociis in hac sui Solis Eclypsi venerit in mentem populos istos imitari, equidem non mihi liquidum est: nihilominus tamen diceres , eos depellendæ istius Eclypseos Solaris gratiâ , evocasse idcirco e vicinia Lubeccensi quendam Tibicinem, si pote suo hic stridore

dore Solem promissum ab Eclypsi excitaret. At bonus iste vir, non modo nihil tale cum omni suo conatu potuit peragere; sed & Hamburgensis melodiæ dissonantiam raucâ fistulâ suâ adauxit potius: nedum sit ipsemet aut debeat esse *lucidus ille Sol* promissus, *sublimis ille Theologus*, *in rebus hisce* (spiritualibus) *summe exercitatus*, cujus *Scriptio adversus libellum* meum futura sit *perfecta* quædam, & *necessaria* ac *funditus explicita* harum rerum *deductio.* Atqui credo, id nemini, cui quidem D. Doctor *Augustus Pfeiffer* ejusve scripta innotuerint, ullatenus de eo persuasum fore; tametsi Dn. Magister noster in ultimo suo scripto auctoritatem ejus maximopere deprædicet, quæ tamen (ne per eam veritati fraus fiat) tam levis est ponderis, ut merito dubites, utrum ad res spiritales interioresque percipiendas ac judicandas, ullus sit in toto eruditorum orbe Doctore isto ineptior, quippe qui mentem & ætatem totam occupatus triverit circa istius modi objecta quæ non divinas animæ facultates, non intellectum, non rationem ipsam, non judicium, sed memoriam solam exercent ut plurimum, circa rerum nempe ac circumstantiolarum cortices ex-

ter-

ternos, circa linguas exoticas, verba orientalia, numerationem *nominum plus octoginta* quibus *mel*, plus *ducentorum* quibus *serpens*, plus *quingentorum* quibus *leo*, plus *mille* quibus *ensis arabice* appellentur: *quot sint* item *in Alcorano Medinensi litera*, quot *vocabula*, quot *versiculi*; & hujus farinæ similia, uti è libris eius apparet, in quibus abunde omnis istius generis farragines, immanesque citationum judicio secluso coacervatarum cumulos reperturus est quisquis istiusmodi rhapsodias vel tantillum respicere dignabitur. In eo vero libello quem contra meum edidit, tam parum spiritualitatis, ne dicam pietatis, tanta judicii & rationis penuria; imo tam parum decori & honesti apparet, ut interdum nil minus te putes audire quam gravem Theologum. Contumeliis non raris, ludicris loquendi modis, insultationibus puerilibus, proverbiis insulsis totum scriptum interspersit. Ludit passim in sono verborum ac pronunciatione literarum: me, ob titulum libello ab aliis præfixum, nominat nescio quoties **klug** & *super*-**klug** / atque id quidem, ut putat, magno cum acumine. Libellum meum adhuc acutius appellat, flie-

fliegender brieff ohne f/ quod argutandi genus procul dubio inde habet, quod olim inter scholares audiverit **gesell ohne g.** Eo quod Dominicæ Orationis contenta paucis verbis contraxerim, quasdam etiam alias preces juxta commendaverim, arguit auctorem *super-***klug** de non intellecta Oratione Domini; ac protinus venuste exclamat, *sed quid ad vaccam moscata?* Tum concionatur (nam liber ejus est concionum collectio, quibus octies in me libellumque è suggestu declamavit) concionatur inquam, deinde, quomodo illa & illa dicantur græce, Hebraïce, rabbinice. Uno verbo, Solis illius radiosa spicula adversus Libelli de Educatione liberorum veritates Christianas, quarum solide capiendarum minime idoneus est, ita obtusa sunt, ita inepte jaculata, ut merito dubites, utrum Magistri nostri *parvo lumini, Solis* hujus *lucidi lumen plenum* non sit jure postponendum, & vel minus quid quam lunaticum reputandum. E triginta circiter quæ libello meo objecit, eorum vel viginti quatuor dudum exstant inter Hamburgenses objectiones, quas sive expilavit, sive de novo post alios succinit; sic ut ea ulterio-

re

re non indigeant responsione. Cætera sex aut septem, quæ supersunt, vel aperte falsa sunt, ut quando ait, (a) me Lutheri Catechismum voluisse è manibus excutere; me (b) rejicere modum catechisandi per quæstiones & responsiones; me (c) Academiis & Scholis (abusui earum debuisset dicere) inimicum esse; (d) rejicere disputationes (cœcorum debuisset addere) de rebus fidei: vel sunt ridicula, ut quando post falso relatam sententiam meam de non retinendis nisi necessariis, objicit ludicre, (e) hoc furibus auctoritatem dare superflua aliorum diripiendi; & cum contendit (f) male infantibus comedenda urgeri ea, a quibus averso sint animo; tametsi de horrore vincibili ac sanitatem non lædente sum tantum locutus; vel sunt inter se pugnantia, veluti cum dicit, (g) a Deo postulari perfectam Spiritus obedientiam, ubi paulo ante (h) reprehenderat irrisorie in libello meo spiritalem mandati sexti explicationem: vel sunt carnalitatis obmurmurationes, ut (i) cum *horrendam* appellat acquiescentiam in privatione honoris aut commodorum in qua Deus juste permittit ut interdum derelinquamur: quod acquiescentiæ præ-

ce-

(a) p. 34. (b) p. 37. (c) p. 77. (d) p. 116. (e) p. 95. (f) p. 152. (g) p. 40. (h) p. 39. (i) p. 96. 97.

ceptum absurdius adhuc ad dæmones aut damnatos applicare vult objectator, nec non & falso insinuare, id quod comparate de contemtu dixi, præ laudibus ab animo humili eligendo, non absolute tantum, dictum esse a me, sed & eo sensu, ac si contemtus causæ ac occasiones affectandæ essent ac præbendæ, idque etiam ab iis qui aliis præsunt, ut a subditis suis contemni possint: vel denique talia sunt, ut arguant in Dn. Superintendente cognitionem admodum tenuem rerum maxime trivialium; v. g. cum objicit, (l) male in libello voluntatis culturam præponi culturæ intellectus; male desiderium ante cognitionem collocari; id esse, *equos currui postponere*; *ignotique nullam esse cupidinem.* Verum longe melius faceret profecto Dn. Doctor si se inposterum potius occuparet in numerando, quot sint syllabæ in *Talmude*, quam ut refutare ea præsumeret ad quæ intellectus ejus minime constitutus est: & vel pueri sciunt, cognitionem & rerum quarumvis distinctiorem & penitiorem necessario præcedi a desiderio maxime serio eas indagandi, ut ut prius generalior & confusior debuerit antecedere cognitio quod res

(l) p. 38.

res illæ dentur, & quid eæ sint generatim. Ita dixi ego in libello, ante omnia habendas esse notitias quasdam generales tum de Deo ejusque attributis, tum de Anima ejusque facultatibus; postmodum vero, ut ad specialiora indaganda & penitius excolenda descendatur, desiderium voluntatemque debere necessario præcedere. Hoc possit Dn. Doctor vel experimento suo aliquatenus capere: nam antequam speciatim cognosceret *dari literas* 323015 *in Alcorano Medinensi*, debuit sane prius cognitio hæc sua præcedi a desiderio & voluntate istud indagandi, cognoscendi, & labores ac vigilias ad notitiam adeo momentosam subeundi; tametsi hoc desiderium debuit vicissim præcedi ab alia notitia, quod scilicet detur alicubi Alcoranus Medinensis: verùm hæc confusior ac generalior notitia nil ad cognitionem specialiorem sola contulisset; constat enim omnes qui Alcoranum dari sciunt, non tamen propterea eousque sapere ut sciant quot sint in eo literæ. Cur? quia defuit ipsis tantæ sapientiæ ac cognitionis desiderium efficax, seriaque voluntas, quæ necessario præcedere debuissent numerationem literarum Alcora-

ni Medinensis. Videt ergo Dn. Doctor *equos non* ideo *postponi currui*, quod in anima excolenda intellectus postponatur desiderio & voluntati. Atque utinam hanc Methodum Dn. Doctor, multique cum ipso alii, in divinis rebus adhibuissent, & desiderium suum cum ardore, humilitate & puritate, prout in libello docetur, circa eas res exercuissent! Tunc illis ex alio sane modo ac factum est, sapuissent; indeque didicisset, illas non contemptu, non irrisione, non conviciis, non ineptis objectiunculis, non depravationibus perpetuis coram plebe odiosas reddere: sed eas potius quam maxime serio auditoribus suis, cœterisque omnibus, commendare: quod faxit Deus ut ad salutem & propriam & communem, ipsi agant in posterum, vera male-gestorum pœnitentia tacti, & salutari ante actorum pudore suffusi.

Sin minus, non tantum olim (at nimis sero) deprehensuri sunt, quam pessime animabus tum suis, tum sibi concreditis consuluerint; sed & nunc quoque temporis se a spe ac scopo suo dejectos experientur si in propugnandis suis adversus veritatem conaminibus perrexerint.

Ete-

Etenim omnes qui rerum momenta sagacius ponderabunt, & ex æquo æstimaturi sunt, facillime sunt animadversuri, adversarios, siquando criminationes suas defendere voluerint, ab earum momentosissima maximaque parte coactos fore uti discedant, v. g. ab accusationibus Pelagianismi, Socinianismi, Sabellianismi, negatæ Resurrectionis, omissæ Meritorum Satisfactionisque Christi tum in Oratione Rusbrochiana tum in libello de Educatione mentionis, prætermissæ item fidei & pœnitentiæ doctrinæ, minutæ Magistratuum Auctoritatis, & a pluribus aliis: unde cuivis sanæ Mentis promptum erit colligere, eos qui in his & similibus falsi sunt, in cœteris quoque minoris momenti non minus esse falsos, ut ut ad contextum & verba libelli provocaturi sint veteres cavillationes si novis voluerint contegere. Verum enim vero, quis hisce crediturus est egregiis interpretibus qui Pelagianismum, Socinianismum, Sabellianismum, Meritorum Christi omissionem &c. in iis verbis, in quibus contrarium evidentissime ad oculos patet, interpretantur tamen inesse, idque, ut dicunt, tam clare, (a) quam in verbis, *tu es nebulo*, continea- (a) *Vake, falsus interpr.p. 8 & 9.*

 tur

tur hominis improbi designatio? Puderet me sane in posterum serram contentionis cum audaci & impudenti istiusmodi Interpretum genere diutius reciprocare; quapropter quicquid sunt deinceps excepturi, eos oris sui profluvio, meum autem Libellum propriæ veritatum illic contentarum firmitati, proborumque omnium conscientiæ permittere decrevi. Quamvis enim vel solidissimas agni responsiones protuleris, exceptiones non deerunt Lupo, quibus vim faciat innocentiæ.

(a) Phædrus.

(a) *Ad rivum eundem Lupus & Agnus venerant*
Siti compulsi: superior stabat Lupus,
Longeque inferior Agnus: tunc fauce improba
Latro incitatus jurgii causam quærit.
Cur, inquit, turbulentam fecisti mihi
Aquam bibenti? Laniger contra timens,
Qui possum, quæso, facere quod quereris, Lupe?
A te decurrit ad meos haustus liquor.
Repulsus ille veritatis viribus,
Ante hos sex menses at maledixisti mihi.
Respondit Agnus; Equidem natus non eram.
Pater, hercule, tuus, inquit maledixit mihi.
Atque ita correptum lacerat injusta nece.

Hæc

Hæc propter illos scripta est homines fabula
Qui fictis causis innocentes opprimunt.

Atque utinam ejusmodi Lupi ipsos inter Christianos affatim non reperirentur, essetque Ecclesia Dei, haud secus atque Anglia, Lupis omnibus inaccessa, quæ ab eis tamen eo perniciosius vexatur & diripitur, quo magis sub pelle agnina, sub prætextibus Sacrarum rerum, Ecclesiæque ipsius conservandæ, imo sub officio pastorali & professione Spiritali ac Theologica, occultantur: unde fit, ut quamquam & in Christianismo, & in Ecclesiastico Ordine adhucdum intersint probi non pauci; quoniam tamen ii, pro lege Christi, mites, in se collecti, & quieti sunt; improbi autem numero plures turbulenti, atque extra se longe lateque omnia perturbantes; illorum & animi & fructus pacifici, per horum inquietam turbulentiam ita vel supprimantur, vel obruantur ac conterantur, ut totus Christianismus, quin totus Ecclesiasticus Ordo, *latronum spelunca* audiat in Sacris; haud secus ac apud auctores cœteros quorumcunque seculorum, ex quibus pro conclusione proferre libet unius illorum

Jurisconsulti, ac Professoris olim Academici, sequens (quod probi minime ad se trahent) testimonium, ex ampliori discursu, non nullis prætermissis contractius, ubi per Rhetoricum schema DIVINAM SAPIENTIAM, (postmodum vero & saniorem Theologum) has introducit moventem querelas.

P. Cunæus. „ Theologorum injuriis contumeliisque sic excepta sum, ut ubivis esse quam in regno meo malim. Omnia late homines inquieti contentiosique tenent, qui haud me sane, sed pellices meas secuti, sacra nostra Religionesque jocum & risum fecere. Equidem apud eos meorum institutorum nec volam nec vestigium reperio. Insitum illis est quanto magis falsa sunt quæ fiunt, tanto plura facere. Imperitæ plebi illudunt, apud quam summa securitate & ingentibus præmiis peccatur. Hanc curis vacuam, sine veri falsique discrimine in veste & habitu stupentem, blanda oratione trahunt in omnem partem. Sedet circumfusa multitudo, atque aures seu flabellum adducit diducitque, & quicquid audit, probat; ac quam quisque minimum intelligit, tam maxime fidens est. De rebus obscuris

omnes ceu de certis judicant; & ad quam- "
cunque ſunt ſententiam quaſi tempeſtate "
delati, ad eam tanquam ad ſaxum adhæ- "
reſcunt. Neque mihi ſatis conſilii eſt, "
vecordiam an ſuperbiam eam appellem: "
nunquam enim perperam aliquid didiciſ- "
ſe volunt videri: ſcilicet, quaſi immane "
crimen foret a cognito & damnato erro- "
re diſcedere, & quæ male alios docue- "
runt, dedocere. Quod ſemel dixerunt, "
qualecunque eſt, fixum ratumque manet. "
Ita, quod unum ſupereſt, pertinaciam "
induunt pro cauſa, regnumque ſibi vi at- "
que factionibus muniunt. Quiſquis Dei "
numen obtendit, ſtatim efficit, uti cœ- "
teri credere quam judicare malint; illud- "
que habeant ratum, quod ab eo, quem "
ſequuntur, ſemel audivere. In hujus ver- "
ba Sacramentum jurant: hujus ſomnia "
[calumnias] & deliramenta amplecti, "
certum omnibus obſtinatumque eſt: & "
quod præſcriptum & quaſi imperatum "
eſt, defendunt ex neceſſitate. Quo odio "
illos eſſe dignos creditis qui in mentem "
cujuſque adfectant imperium; nobiliſſi- "
mamque partem, quæ ſola mancipio non "
datur, ſervire docent? Me quidem eo- "
rum vehementer & piget & pœnitet. Ita- "

que fatigatas manus do, locumque iis facio ut se jactent vacua in aula, ac suomet ipsi more præcipites eant. Aliud regnum aliasque sedes quæro: quas ubi terrarum reperiam, nimis incerta sum.

Tum Theologus de suis collegis:

Ipsi omnibus vitiis pleni, exempla se inutilis disciplinæ circumferunt. Efficacissima docendi ratio est, vivere uti præcipis: eaque in primis hoc in se boni habet, quod probat quæ jubentur, fieri posse. Quid mihi caritatem, concordiam, amorem mutuum laudant? monstrabo quod rerum omnium primum est: Faciant quæ dixerint. Non ignota loquor; sed quæ in sacellis nostris vidi, & quorum pars magna cum dolore eram. Equidem quoties conciliabula eorum obivi, non aliam quam in ludo gladiatorio vitam cernere videbar. Adsunt una in iisdem Templis, colloquuntur, res omnes simul administrant: Mox alter in alterum levi compendio ducitur. Fingite aliquos in re dubia & levi a se invicem dissentire: statim eos mala mens furorque vecors in simultates, bacchationes & scenica maledicta aget. Velitis, nolitis, aliter hæc sacra non constant. Propria

Or-

Ordinis illius Virtus est Animo feroci „ esse, in omnes incursare, neminem metuere. Sed maxime Ambitio animos eorum versat. Ea, res cunctas non ex bono honestoque; sed ex libidine agere, speciosis nominibus pium sanctumque studium simulare, cœterum re ipsa privatam gloriam quærere edocet. Ite nunc; & qui mansuetudinem, modestiam, fidem, vilia habent, eos esse viros bonos dicite. Quicunque aliqua laude excellunt, aut cogitatione [& probitate] eminent supra turbam, eorum vividam animi vim rectosque spiritus frangere conantur. Sive quod in alio sua quemque natura delectat, sive ne studium omne vulgi ab indignis & non idoneis ad dignos & idoneos transferatur. „

Hactenus e Cunæo. Quæ quidem (iterum atque iterum dico) Theologorum probi ob se dicta neutiquam censebunt: ut neque eis mirum videbitur, si quemadmodum vel ipsum Dei nomen inter gentes ob improbos seu Israëlitas seu Christianos blasphematum est ac contumeliose habitum; ita & nomen *Theologi*, quanquam venerandum, pessime tamen audire contingat inter homines, propter

quàm plurimos qui pessima quævis & atheologa, ne dicam diabolica facinora, cum quibus plebejorum nulla sunt comparanda, sub eo perpetrant ac palliant: idque ea fronte eaque audacia, ut nedum timeant coërceri, prœmia & coronas propterea expectare ac postulare videantur. Cui malo dum ab iis, quibus licitum erit & debitum, providebitur, satius fuerit interim omnia Deo placidâ conscientiâ committere; id quod ego quidem hoc de negotio, quantum id me respicit, spero deinceps me facturum: Te namque non latet, Domine Deus, cordium Scrutator ac renum, me quicquid in libello istis adeo inviso comprehendi, id e sincero cordis proposito ad Nominis tui gloriam omniumque salutiferam utilitatem, sine partium humanarum studio ex Evangelica Filii tui doctrina veluti substantiæ ejus Epitomen depromsisse, cui nullus, nisi tenebras aut improbitatem animi sui propalando, adversari queat. Isti autem si hoc fecerint ex ignorantia, dispelle luce tua eorum tenebras: sin e malignitate, corripe tu, & tange illos interius, ut eos malefactorum suorum pudeat & pœniteat, atque ita ab improbi-

tate conversi ac resipiscentes, tuam consequantur misericordiam, quam pro illis ex intimis animæ meæ a te postulo, Deus. *Domine* JESU, *ne statuas illis hoc peccatum!*

FINIS.

MATTH. VII: 20.

Ex Fructibus eorum cognoscetis eos.

S. PAULI APOSTOLI de Doctoribus ultimorum temporum PROPHETIA.

2. Timoth. 3 : ℣. 8 & 9.

Quemadmodum Jannes & Mambres restiterunt Moysi; ita & hi resistunt veritati : homines corrupti mente , reprobi circa fidem.

Sed ultra non proficient : insipientia enim eorum manifesta erit omnibus , sicut & illorum fuit.

Indiculus
ERRATORUM.

In præfatione altera, *lin.* 3. *pro* librorum, *pone* Liberorum.

Pag.	*linea.*	*Errata.*	*Correctiones.*
37.	9.	efforment	*deleatur.*
45.	1.	*in margine apponatur numerus*	34.
47.	24.	Ps. 109.	Ps. 119.
53.	8.	feret	ferent
54.	10.	divinis	divini
59.	19.	*in marg. pro* 57. *pone*	47.
109.	12.	CIV.	CIII.
In indiculo artic. 10. l. 28.		dictu	dictum
artic. 25. l. 30.		regenerationem	
124.	8.	*dixi.*	*his dixi.*
132.	15.	affricatos	affrictos
133.	1.	*pro* 4. *pone*	6.
	ult.	*pro* 5. *pone*	7.
134.	21.	*post* perfunditis, *pone*	? *interrogationem.*
135.	13.	qui	quò
139.	20.	velin	vel in
148.	3.	tonera	teneræ
149.	22.	quam	quem
150.	12.	qui	qui
155.	8.	in primam	*dele* in
	15.	quem	quam
158.	6.	Apologicis	Apologeticis
171.	10.	porro	*deleatur*
Ibid.	12.	, si	:porro si
175.	13.	jactant	jactent
177.	2.	sed	scil.
179.	4.	singuli	singulos
183.	11.	intendi	non intendi
184.	4.	omnes quadrupedes	omnes non-quadrupedes.
187.	21.	inquirenda	inquirendæ

Pag.

Pag.	lin.	errata	lege
189.	16.	communicantque	communicansque
198.	15.	in superfœtorem	insuper fœtorem
	23.	propogare	propagare
213.	6.	posse	POSSE
214.	18.	*pro num. 4. pone*	5.
	ult.	Oratonis	Orationis
217.	25.	æstimaverit	æstimaverint
226.	5.	temporatis	temporariis
235.	*ult.*	laudationes vanas	laudationumque vanarum
236.	4.	vanitatem	rejectionem
251.	17.18.	effunduntur	effundunt,
258.	25.	omnibus	similibus
270.	2.	duo	duæ
278.	34.	animadve tit	animadvertit
302.	14.	æsinæ	asinæ
309.	19.	ab	ex
368.	20.	tener ægratitudinis	teneræ gratitudinis
379.	12.	Nomini	sed Nomini
389.	4.	Sabelli	Sabellii
391.	7.	imperfectissimo	imperfectissime
419.	5.	& ab	& quidem ab
425.	8.	adminitione	admonitione,
449.	9.	*dociles*	*docibiles*
450.	17.	*doceat.*	*docent.*
453.	23.	Atque	Atqui
460.	7.	*partem*	*portam*
463.	28.	contradictoris	contradictoriis.
465.	17.	Si	Sic
476.	3.	exhibent	exhibeat
479.	5.	sit vel	sit, vel
490.	24.	Artic. IX.	Artic. VIII.
494.	1.	inteserit	interserit
512.	23.	& vel.	etenim vel
	24.	& rerum	*deleatur* &

In Epistola 1, pag. 391. lin. ultima, citaveram fide aliena Augustinum de Doctr. Christian. lib. I. cap. 5. *quæ citatio delenda est. Et pag. sequenti, lin. 2. pro* de Trinit. cap. 4. *reponendum*, de Trin. lib. IX, X, & XV.